

821(477)'06

T-48

ДМИТРО ТКАЧ

ШТОРМ І ШТИЛЬ

III. MALTESE OPERA. PART III. B

ДМИТРО ТКАЧ

ШТОРМ І ШТИЛЬ

Р о м а н

ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ВЕСЕЛКА»
КИЇВ 1974

У2
Т48

В цьому романі розповідається про героїчні подвиги чорноморців у Великій Вітчизняній війні та про їхніх синів, які прийшли на флот у наші дні. Яскраво і переконливо, в гострих конфліктах та складних, напружених ситуаціях автор показує формування і зміцнення характеру молодого командира корабля Юрія Ваглая. Перед читачем постає захоплююче, сповнене щоденного подвигу життя радянських моряків.

Малюнки художника

О. Г у б о в а

© Видавництво «Веселка», 1974.

Т 0763—041
М206(04) — 74 155—74

СОЛОНИЙ ВІТЕР

Частина перша

...Дивлюсь на стихію, на море гримке і безкрає.
І в силі народу я силу свою відчуваю.

Микола Миколаєнко

1

Вулиця зветься Портова. В давнину вона, мабуть, справді виводила до порту, бо звідки ж і взятися такої назві, а тепер, хоч і упирається в бухту, ніякого порту там немає. Стоїть лише довгий дерев'яний причал на низеньких палях, біля якого погойдуються рибальські шаланди.

Важко знайти у місті ще одну таку вулицю, як ця. Вона то звужується, то ширшає, то падає вниз, то підіймається вгору і все петляє й петляє поміж химерними одноповерховими будиночками та зубцюватими парканами, викладеними з дикого каменю, які місцями позаростали дерном та низькорослою колючою акацією. Далі від бухти вона вже й на вулицю не схожа, бо перетворюється на високі й стрімкі кам'яні сходи. Однак ці сходи не можуть не викликати до себе пошани. Від них віє сивою давниною. Їх до блиску вичовгали, може, мільйони пар ніг і, певно, що й найстаріші мешканці Портової не могли б уже сказати, коли і ким вони побудовані.

А як зійдеш сходами на скелясту гору, вулиця несподівано повертає ліворуч, тут будинки тільки з одного, вищого, боку, а другий бік її незабудований, відкритий.

З височини видно бухту, а далі й саме море, яке в гарну погоду виграє зелено-синіми хвилями, а під час шторму перекочує важкі, чорні вали води з білими й холодними гребенями піни.

Сторонній людині важко розібратися в лабіринтах Портової вулиці, тим паче, що таблички з номерами будинків побачиш тут рідко. Та, власне, вони й не потрібні.

Всі жителі так добре знають одне одного, що треба тільки запитати прізвище і тобі одразу скажуть, куди і як іти, а то ще й проведуть у саму хату, ніби до себе додому.

Але на одних воротах, пофарбованих у свіжий зелений колір, чітко й акуратно намальовано цифру «16».

Вулиця Портова, 16.

І живе у цьому дворі колишній боцман з «Мисливця» Федір Запорожець. Ось з ним нам і треба познайомитись, бо які б події не відбувалися у цьому романі, а сюди ми будемо повертатися ще не раз.

2

Він народився і виріс на цій же Портовій, 16. Так само, як пташеня, незалежно від свого бажання чи небажання, навчається літати, так Федір навчився плавати в морі. Власне, це не ті слова — «навчився плавати». Севастопольські хлопчачки ще й по землі не вмюють як слід ходити, а у воді вже не тонуть.

Вода для них — найрідніша стихія.

До моря можна було спускатися отими прадавними сходами, але Федір знаходив до нього куди красивіші й романтичніші стежини! Такі стежини, що коли ними спускаєшся, то холоне під серцем і паморочиться голова. Ні, звичайна людина ними й не спуститься. Не наважиться. А якщо й наважиться, то полетить зі скелі сторч головою на каміння, навколо якого завжди піниться неспокійна хвиля.

З Федором такого не могло статися. Він був не тільки винахідливий на всілякі дитячі забави, а й спритний, як кішка. Навіть його друзі-хлопчачки злякано витріщали очі на те, як він дереться по визубнях високого й стрімкого берега, як, навіть не роздягнувшись, стрибає з карколомної висоти у воду.

А у воді він умів витягти з-під каменя найбільшого і найлютішого краба, не боячись, що той перекусить пальця своїми ніби сталевими клешнями, умів нагледіти на морському дні здоровенну, як сито, камбалу, пірнути, схопити її руками і потім з гордістю понести на базар, щоб, зрештою, віддати за безцінь. Про бички хлопець і думати не хотів, бо вважав їх дрібничкою, не вартою уваги. Що — бичок? Його впіймає і той, хто зовсім не вміє ловити рибу. Кинь йому наживку з морського коника чи шматочок мольоска, він і вхопиться...

Федір ріс. Була школа. Були спортивні змагання з плавання і на парусниках. А коли почалася війна проти німецьких фашистів, Федір Запорожець уже закінчив школу боцманів. На великий корабель його не послали, бо в нього

ще мало було командирського досвіду, але він став боцманом «Мисливця», а боцман — всюди боцман.

На початку війни важко стало з продуктами навіть в армії та на флоті. А боцманові належало піклуватися про свою команду. Тому одного разу, коли корабель стояв у Поті на поточному ремонті, Федір Запорожець звернувся до свого командира, старшого лейтенанта Баглая, з просьбою.

— Дозвольте привезти свіжої риби для команди.

— Звідки ж це ви можете її привезти? — здивувався Баглай.

Федір Запорожець утаємничено примружив очі:

— Є тут у мене недалеко добрий знайомий, голова риболовецького колгоспу. Нізащо не відмовить.

— Ну що ж, поїдьте, — дав згоду командир.

Наступного дня Запорожець справді повернувся з рибою. Але разом привіз і новенькі в'ятери.

— А це навіщо? — здивувався Баглай.

— Це ж — в'ятери, товаришу старший лейтенант!

— Бачу, що в'ятери, але де ви їх узяли?

— Я ж вам казав, що для мене той голова колгоспу нічого не пошкодує... Будемо самі рибу ловити, як цю поїмо.

Схоже було на правду. Та командир усе ж вирішив уточнити:

— Назовсім дав, чи як?

— Ні, тимчасово. Каже, як уже не потрібні стануть, то повернеш.

— Ох і мастак же ви... — покрутив головою Баглай. — Ну, ну!

Два дні команда ласувала свіжою рибою та хвалила боцмана. Залюбки їв рибу і командир корабля. А на третій день на причалі з'явився огрядний чоловік і попросив вахтового біля трапа, щоб пропустив його до командира корабля.

Доповіли Баглаю. Він прийняв незнайомого чоловіка у себе в каюті. І тут між ними відбулася розмова, яка стала фатальною для боцмана Федора Запорожця.

— Я — голова риболовецького колгоспу, — сказав прибулий. — Кілька днів тому у нас украдено в'ятери. Пробачте, але з усього виходить, що сліди ведуть до вашого корабля.

Баглай, ніби його штовхнули в груди, рвучко відхитнувся на спинку крісла.

— Скажіть, вам знайомий такий чоловік, на прізвище Запорожець?

Голова колгоспу скосив очі, нахмурич чоло, потім низав плечима і покрутив головою:

— Ні, вперше чую.

Баглай якийсь час сидів мовчки. Обличчя його поволи темнішало, ставало твердим і жорстоким. Далі він підвівся з крісла і ступив до дверей:

— Розсильний!

— Єсть, розсильний,— одразу ж з'явився матрос з пов'язкою на рукаві.

— Покликати до мене боцмана! Швидко!

Хоч Баглай і наказав: «Швидко!», боцман Запорожець, ніби передчуваючи біду, довго не приходив. Тим часом Баглай вів розмову далі:

— Скажіть, а кілька днів тому ви давали комусь рибу?

— Давав? — здивувався голова колгоспу.— Давати ми нікому не можемо. Державі здаємо.

— А чи не був у вас мічман, такий невисокий на зріст, сухолиций?

Голова колгоспу аж кинувся:

— Та був же!.. Отож на нього за в'ятери і вся підозра падає!..

Настала пауза, протягом якої Баглай ще дужче спохмурнів і налився залізною твердістю в лиці, а голова колгоспу, нахилившись трохи вперед, з надією поглядав на нього.

— Розумієте? Воно в мирний час в'ятери, може, не така вже велика цінність, а зараз, коли війна, кожна ниточка на облік береться. Мої люди їх ночами плели. Я вам що скажу?..

Але він не встиг сказати. У двері каюти постукали.

— Заходьте! — відгукнувся Баглай і зібрався в ще ту-гіший вузол.

Поріг переступив боцман. Обличчя в нього було бліде, навіть не бліде, а якесь біло-костяне, щоки запали, а вилиці випнулися і завжди веселі та лукаві очі дивилися гостро, насторожено й допитливо.

— Товаришу старший лейтенант, мічман Запорожець за вашим наказом прибув...

Це була гостра хвилина. Раніше, коли боцман заходив

до командира в каюту, той запрошував: «Сідайте» — і розмовляв з ним по-діловому, спокійно, обговорював корабельні справи, як і належить обговорювати з боцманом. Бо завжди в командира корабля боцман, як кажуть, права рука, його ніхто не замінить, для команди він майже такий хазяїн, як і командир.

Але цього разу Баглай не запросив боцмана сісти, а, пронизавши його крижаним поглядом, запитав:

— З в'ятерами — ваша робота?

— Моя, товаришу старший лейтенант.

— В'ятери повернути і — під арешт... Більше розмовляти нам з вами ні про що...

Другого дня між командиром корабля і боцманом відбулася ще одна, остання розмова.

— Служити з вами на одному кораблі більше не можу... Самі розумієте, — сказав Баглай.

— Так точно, розумію, товаришу старший лейтенант, — приречено відповів Запорожець. — Жити без корабля — це для мене найбільша кара... У морську піхоту попрошусь і там спокутую свою провину.

Мабуть, на підставі рапорту командира корабля Федора Запорожця понизили в званні, з його плечей зняли мічманські погони і наділи поперечні лички старшини першої статті, а невдовзі він опинився на суші біля Керченської протоки.

3

На той час Крим уже захопили фашисти. З Таманського берега через Керченську протоку було видно їхні судна. Вони відходили й підходили вільно. Фашисти сподівалися, що незабаром і весь Кавказ буде в них у кишені.

Федорові Запорожцю дали відділення. А коли ти командуєш хоч найменшим підрозділом, то ти уже — командир. У твоїх руках доля людей. Навіть за одну людину командир відповідає, а коли їх дванадцять, то відповідальність стає у дванадцять разів більша. Правда, поки що на цій ділянці фронту було тимчасове затишшя. У великих і малих штабах вироблялися плани контрнаступу, а тим часом морські піхотинці навчалися, оволодали місцевим боєм.

Увечері, коли його хлопці вкладалися спати, Федір Запорожець виходив на берег Керченської протоки і сидів

там годинами. Про що він думав?.. Може, про те, з якою ганьбою залишив корабель... Може, сумував за морем, з яким йому довелося розлучитися. Ще б пак, був моряк — і не стало. Це — тяжко, нестерпно тяжко!.. А, мабуть, найбільше думав він про те, що на тому боці, в Криму, топчуть нашу землю фашисти, і нічого не робиться, щоб їх вигнати...

Ні, десь щось робиться. Інакше й бути не може. Але йому, колишньому боцманові, теперішньому командирові відділення морських піхотинців, нічого про те не відомо.

Але ж і отак без діла сидіти важко. Особливо, коли ти сам напросився на найпередніший край фронту, щоб груди в груди зіткнулися з ворогом...

І одного разу, після довгих і тяжких роздумів, Федір Запорожець скинув фланелеву сорочку, спустився з берега у воду і поплив...

Він поплив через Керченську протоку до протилежного берега, туди, де стояла німецька самохідна баржа. Палуба у цих широких низькобортих барж була майже зовсім гола. Стирчала тільки командирська рубка, з якої можна керувати стерном і мотором, та ще дві зенітні гармати, чомусь не захищені ніякими щитами.

Його не могли помітити, бо хто ж помітить на нічних хвилях якусь там малюсенку чорну голову?.. Він підплив до баржі саме тоді, як вахтовий матрос, обійшовши широку голу палубу, спустився в черево броньованої баржі, щоб відпочити чи випити «шнапсу».

Люк задраюється з палуби — це відомо кожному морякові. І Федір Запорожець скористався з цього. Тихо й спритно, як кішка, він виліз на баржу, раптово зачинив люк та міцно задрів його заглушкою. Чув, що там, усередині, зчинився неймовірний лемент, з кубрика чимсь важким били в загвинчений люк, але Федір того уже не боявся: команда баржі була запакована надійно! Далі забіг у командирську рубку й натиснув на стартер. Машина легко завелась. Тепер і механізм, і штурвал були у нього в руках.

Федір вихопився з рубки, миттю зняв з чавунних причальних тумб швартові кінці, тоді знову заскочив у рубку, увімкнув машину на «повний уперед» і повів судно до свого берега...

Цьому можна вірити й не вірити, але такий факт у біографії Федора Запорожця справді був, моряк виявив диво-

вижну відвагу й кмітливість. Звісно, за самовільні дії його можна було б і покарати. Адже така вилазка могла б закінчитися непоправною бідою, в першу чергу, для нього самого. Але вона закінчилася цілковитим успіхом. То за що ж карати?

Коли Федір пришвартував самохідну баржу до нашого причалу і відчинив люк, з кубрика вилізли очманілі від ляку десять фашистських матросів і один офіцер. Одинадцять «язиків» одразу і бойове справне-справнісіньке судно!..

Федора Запорожця не покарали, а нагородили орденом Червоної Зірки. Тепер він міг би уже й піти з морської піхоти, бо разом з орденом йому повернули і звання мічмана, але з дня на день ждали наступу, і Федір залишився в частині.

Коли радянські війська висаджували десант на Кримський берег, Запорожець разом з ним же відібраними найхоробрішими хлопцями перший захопив плацдарм, тримав його до підходу нашого головного десанту і був тут тяжко поранений.

Уже в госпіталі дізнався, що його нагороджено ще одним орденом, тепер уже — Червоного Прапора.

4

Після госпіталю Федорові Запорожцю надали місячну відпустку. Та йому й треба було підремонтуватись, набратися свіжих сил, бо війна ж іще тривала, і він знав, що воювати доведеться й далі. Але й не подумав про якийсь там тихий відпочинок. Шукав свого «Мисливця».

«Мисливець» виявився в Туапсе.

Була пообідня пора, коли мічман Федір Запорожець зупинився біля трапа, перекинутого з причалу на корму колишнього його корабля. І без того хворобливе бліде обличчя мічмана ще дужче зблідло, він раптом відчув, як його б'ють дрижаки. Намагався заспокоїтись і не міг. У грудях, мов навіжене, калатало серце.

Вахтовий матрос біля трапа був незнайомий, і це навіть образило Запорожця: ніби прийшов до зовсім чужого корабля! А втім, чому тут дивуватися, що матрос незнайомий? Від часу, коли Федора списали на берег, і на самому кораблі багато чого могло змінитися.

«А може, ним уже і не Баглай командує?...» — зринула тривожна думка, і він ще дужче розхвилювався.

Ступив ближче до трапа, несміливо, з острахом, як підходить юний студент до дверей екзаменаційної кімнати.

— Товаришу вахтовий, скажіть, хто тепер у вас командиром?

Він навмисне вжив слово «тепер», щоб одразу ж показати матросові, що знав того, хто командував кораблем раніше.

Вахтовий, насторожений запитанням, на яке не належало відповідати, підозріло глянув на Запорожця. Однак перед ним стояв не якийсь там собі цивільний, а мічман та ще й з двома бойовими орденами. Йому, звісно, можна було б і відповісти. Але про всяк випадок запитав:

— А ви кого знали?

— Старшого лейтенанта Миколу Івановича Баглая.

Вахтовий осміхнувся:

— І тепер він.

— То я прошу доповісти, що його хоче бачити мічман Федір Запорожець, — сказав трохи хрипливатим від хвилювання голосом.

Вахтовий округлив очі:

— Ви — мічман Запорожець?.. Колишній боцман?..

— Так. А звідки ви мене знаєте? Я вас щось не пригадую.

— Та як же!... Тут знають про вас... — Побачив матроса з пов'язкою на рукаві й гукнув: — Розсильний! Скажи командирові, що його хоче бачити мічман Запорожець!

Розсильний, теж не знайомий мічманові, миттю побіг, а вахтовий не відривав зацікавленого погляду від гостя.

— А казали ж... казали, що ви у морську піхоту пішли...

— Було, пішов... — усміхнувся Федір Запорожець і, подумавши, додав: — А тепер ось у гості до вас...

Прибіг розсильний, без потреби голосно вигукнув:

— Вахтовий! Пропустити мічмана до командира!

Федір Запорожець ступив на палубу. Серце часто-часто забилося, аж ніби голова пішла обертом. Його корабель!.. Його рідна палуба!.. Кожна найменша річ, що так акуратно тут припасована, все його!..

Було — його. А тепер?.. Тепер він ось прийшов сюди як стороння людина, як гість, може, й не бажаний. Ще не ві-

домо, як його зустріне старший лейтенант Баглай. Може, й не варто було приходити?.. Але як же не варто, коли душа проситься на море! Тут усе рідне. Без цього не можна жити!..

Він ступав по палубі механічно, наосліп, бо все його ество було пройняте відчуттям моря, знайомим плескотом хвиль, що б'ються об борти, його диханням... Море ніби віталася з ним: «Здрастуй, здрастуй, блудний сину. Чого ж це ми так довго не зустрічались?.. Тепер уже не залишай мене, бо ми ж з тобою зріднилися давно й навіки...»

Поки Запорожець дійшов до командирської каюти, трохи опанував себе, підтягнувся зовні, ширше розправив плечі і, коли постукав у двері, був уже більш-менш спокійний, тільки ще не вгамувалося серце і в скронях пульсувала гаряча кров.

Старший лейтенант Баглай зустрів його стоячи. Миттю окинув очима не високу, але міцно збиту постать мічмана, ковзнув поглядом по його новеньких, сяючих орденах і зворушливим голосом, не приховуючи хвилювання, сказав:

— Радий вас бачити, мічмане... Дуже радий.

І, міцно потиснувши руку, якимось по-домашньому запрошив, показуючи на крісло:

— Сідайте, прошу.

Він так хвилювався, що одразу ж витяг із шухляди цигарки і простяг мічманові:

— Паліть, будь ласка.

— Ні, дякую... У госпіталі кинув. І поки що не хочу себе знову привчати.

— Ну, а я закурю... Розкажіть, що, як?.. Бачу — з двома орденами...

— Можна розказувати і довго, й коротко, товаришу старший лейтенант... Усього скуштував. І боїв, і госпіталю... А зараз оце у відпустці після поранення. Ось тут, — показав він на плече, — фашисти на все життя мітку залишили...

— Ні, ви все-таки не так... Давно не бачились... Та й розлучилися з вами за обставин не дуже-таки приємних...

Мічман Запорожець усміхнувся:

— Що було, те було... Та навіщо згадувати? Життя — воно вчить... Воно, як добрий батько — і карає, й навчає. Вірніше б сказати, як ти до нього, так і воно до тебе.

Федір Запорожець розповідав, а Баглай пильно приглядався до нього і думав:

«Ні, не той, зовсім не той, що був раніше. То був ще фактично бешкетливий юнак, який не завжди до кінця обдумує наперед свої вчинки. А цей — людина, яка набула життєвого досвіду, побувала в огні війни, загартувалась...»

І раніше, після того, як Запорожець пішов з корабля, Баглай не раз задумувався: «Чи не надто суворо я повівся з ним? Можна було б обмежитись покаранням...» Що й казати, його таки мучили сумніви, і через те зараз йому особливо радісно бачити мічмана живого, бадьорого, нагородженого, із змужнілим обличчям і вольовими зморщечками над бровами...

Але ж і багато він устиг пережити відтоді, як востаннє стояв на палубі корабля! Вистачило б на десятьох.

— Що ж вас привело до мене? — запитав Баглай, дослухавши до кінця розповідь Запорожця.

— Море, — відповів Федір коротким, але значущим для нього словом. — Ви ж, товаришу старший лейтенант, знаєте, хто я... Севастопольський хлопчак. Потім — десятилітка. Боцманська школа... І оцей корабель...

Він обвів поглядом командирську каюту і мимохіть відзначив про себе, що тут усе, як було. На тому ж місці стіл, двоє низеньких зручних крісел, ліжко за ширмою, полиці з морськими картами і бібліотечкою, поличка для графіна з водою і всілякі інші дрібниці, необхідні в морському побуті.

На кораблі, незалежно від того великий він чи такий маленький, як оцей «Мисливець», ще на заводі за добре обміркованими проектами кожен шматочок місця враховано й розраховано. Ото хіба що кожен у своїй каюті, в тому числі й командир корабля, може почепити картину, портрет дружини, а чи й коханої дівчини — це не забороняється. І саме оці особисті речі вносять у суворий корабельний побут тепло домашнього затишку і певною мірою характеризують господаря каюти... У Баглая висіло фото дружини з сином. І картина теж була — чудово виконана копія з Айвазовського «Сонячний день».

— Звісно, вашу біографію я добре знаю, — сказав Баглай, чомусь дивлячись не на мічмана Запорожця, а на оту картину Айвазовського. — Але я вас про інше хотів запитати... Чому ви саме до мене прийшли?.. — Він помовчав трохи і додав: — Після того, що сталося...

— З вами хочу плавати і воювати, товаришу старший лейтенант... Звичайно, я міг би попроситися й на інший ко-

рабель, думаю, що взяли б... Але хочу з вами. Не думайте, я вже не той.

— Бачу...

Старший лейтенант Баглай походив мовчки по своїй маленькій командирській каюті — чотири кроки туди, чотири назад.

Недокурена цигарка лежала в попільничці, і від неї угору біг та непомітно танув прозорий, пахучий струмочок диму.

— Що я вам скажу?.. Ви вчасно нагодилися, товаришу мічман,— промовив він.— Я теж не проти, щоб плавати з вами... Нашого теперішнього боцмана саме мають перевести на інше судно з підвищенням по службі!..

5

Кораблі не скупчувалися в бухті, щоб не привернути уваги ворожих літаків-розвідників. Правда, їм зараз важко було б виявити кораблі, бо вечір заходив похмурий і мрячило.

Та все ж командуєчий наказав брати на борт десантників у різних місцях і потім, коли настане ніч, після відповідного сигналу лягти на курс.

«Мисливець» мав узяти на борт шістдесят чоловік. Разом з іншими сторожовими кораблями, такими ж невеликими суднами, він повинен був перший підійти до ворожого берега і висадити ударну групу, яка б зав'язала бій з німцями і цим полегшила висадку головного десанту з великих кораблів.

Як завжди перед бойовою операцією, старший лейтенант Баглай хвилювався. Кожна людина — найперше людина з усіма властивими для неї, самою природою даними прагненнями до життя.

Той, хто не цінує свого життя, не цінує й життя інших.

Баглай хвилювався, бо знав, що його корабель, команда і він сам ідуть прямо у ворожу пащеку, під шалений вогонь гармат і кулеметів, у пекло бойового шалу, де над кожним витає смерть у найстрашніших і найпотворніших її виявах.

Однак це хвилювання не заважало йому ще й ще раз звірити курс корабля по морській карті, ще раз по лощі

та по детальних рисунках подивитися місце висадки десанту. Навпаки, оте гостре хвилювання підстьобувало його до роздумів, до пошуків, до дії. Отож, покінчивши з морськими картами та переконавшись, що він до найменших деталей освоїв хід майбутньої операції, Баглай глянув на ручного годинника з світним циферблатом і вийшов на палубу.

Через півгодини мали прибути десантники. А через годину корабель відшвартується, щоб вийти в задану точку і зустрінеться з іншими кораблями.

— Товаришу боцман,— покликав він неголосно, вірячи, що в такий час Запорожець не сидить у внутрішньому приміщенні, а щось робить десь тут, на палубі.

І справді, мічман Запорожець одразу ж виринув з якогось корабельних закутків, наче тільки й чекав, що командир покличе його.

— Єсть, боцман!

Він не підкинув руку до скроні, як це робиться у звичайних обставинах, бо розумів, що зараз це вигляділо б принаймні смішно й недоречно, а крім того, він тримав у руці скручений у бухту тонкий трос, який, мабуть, мав намір кудись приладнати чи заховати.

— У нас все як слід? Цілком готові прийняти на борт десантників?

— Так точно, товаришу старший лейтенант. Хоч зараз.

— Який настрій у команди? Хворих немає?

Мічман Запорожець посміхнувся. «Хворими» командир корабля називав не тих, що справді занедужали, а тих, які перед бойовим походом вішають голови, втрачають звичну бадьорість та душевну рівновагу, стають пригніченими й мовчазними.

— Всі, як один, здорові, товаришу старший лейтенант! У кубрику під гітару пісні співають...

Тут боцман раптом спохватився:

«Може, й недобре, що перед таким походом — пісні й гітара? Ось зараз командир корабля всипле!..» І тому одразу ж додав:

— Матеріальну частину підготували на відмінно. Осічки ні в кого не буде.

— Гарзд...— Баглай відчув, що в розмові з боцманом він і сам стає спокійніший, подумав: «Ні, я таки не помилюся, що повернув його на корабель. Кращого боцмана

мені й не треба. І команда його любить. Хоч і суворий часом буває, але — до діла». — А трос навіщо?

— Так десант же будемо висаджувати, товаришу старший лейтенант!

— Ну то й що?

— А плавати серед десантників, звісно, не всі вміють. Сухопутні ж люди... Ті, що плавають, хай перші кидаються з корабля і трос за собою тягнуть. Там і закріплять його якнайміцніше. А ті, що не плавають, за трос триматимуться... Так воно й вийде швидше і безпечніше.

— Це ви що, самі таке придумали? — Баглай відчув, що йому в груди хлюпнуло почуття батьківської любові до мічмана, і, може, саме тому його запитання прозвучало стримано й навіть трохи суворо.

— Сам... — ніби знітився Запорожець. — З хлопцями порадився... Вони кажуть, що коли треба буде, то й самі цей трос до берега потягнуть...

— А командир корабля, значить, довідується в останню чергу? З ним не треба радитись?.. — усе ще тамуючи радісне тремтіння в голосі, так само суворо запитав Баглай.

— Та ні, товаришу старший лейтенант, що ви?.. — протодушно заперечив Запорожець. — Не хотів турбувати вас у каюті. Знаю ж, що зайняті дуже. Ждав, поки на палубу вийдете.

— Ну, гаразд... Людей розмістити і в кубриках, і на палубі, але так, щоб крену не було, — повторив він те, про що вже раніше говорено, і ступив до борту, даючи цим зрозуміти, що розмова закінчена. Але ще додав: — А з тросом це ви добре придумали... Спасибі.

— Єсть, добре, — сказав боцман і зник так само швидко, як і з'явився.

Старший лейтенант Баглай лишився сам. Стояв, зіпершись руками на тугі леєри і вглядаючись у морську далечінь.

Вечірня темрява згущалася, а мжичка потроху рідшала, її вже майже не було. Це й добре. Ті, що розташуються на горішній палубі, не будуть мокнути й мерзнути. А йти доведеться близько п'яти годин, і за цей час море, дощ та зустрічний вітер можуть так помотлошити людину, що вона вже й не здатна буде висаджуватися з судна і вести бій на березі. Тому Баглай заздалегідь наказав на випадок дощу приготувати кілька великих брезентів. Але краще все-таки,

щоб дощу не було. Та воно й не схоже. Он там важкі хмари вже розірвало вітром і звідти, з сіро-синюватих прогалин, ніби прокидаючись від сну, заморгали очицями кілька зірочок.

Правда, на них знову набігли хмаринки, але (як дивно буває з людиною!) Баглай упіймав себе на тому, що усміхається. Чомусь оті поодинокі зірочки нагадали йому трирічного синочка Юру. Але чому?..

Ага, тепер згадав.

Одного разу, маючи вільний час, який так рідко трапляється у моряків, він разом з дружиною і Юрою пішов у гори. Море для всіх їх — не новина, ним живуть, ним дихуть, про нього тільки й мова щодня. А ось у горах всією сім'єю ще не бували. Отож і вирішив Баглай провести вихідний день серед скель з водопадами, серед могутніх гірських дубів, кленів і сосен. Усі гуртом варили куліш, фотографувалися, видирались на скелі («Ану, хто вище!») і не помітили, як їх застав вечір.

Маленький Юра найдужче стомився, але очі його блищали від ще негамованого збудження, і коли Баглай узяв хлопчика на руки, обличчям до неба, то дружина, переповнена щастям, вигукнула:

— Дивись, Колю! У нашого Юри очі, як оті зірочки!

Сам він, може, й не додумався б до цього. Але, глянувши уважніше в синові очі, переконався, що вони справді сяяли, як зорі. Він міцніше притиснув сина до грудей, а вільною рукою обняв дружину. Так вони і йшли якийсь час, мовчазні й щасливі... Юра заснув на руках у батька і не прокинувся навіть тоді, коли прийшли додому й поклали його в ліжко...

Тепер і дружина, і Юра — в евакуації, десь у далекій Алма-Аті, де й самому Баглаві ніколи не доводилося бувати. «Напишу їм, як повернусь після висадки десанту, — подумав він. — І грошей пошлю, бо тільки на атестат, звісно, жити важко. Війна ж...»

— Товаришу старший лейтенант, ідуть, — почувся поряд голос боцмана так несподівано, що Баглай аж здригнувся.

— Команду нагору! — наказав Баглай, вмить повернувшись від спогадів до реальної дійсності.

Зважаючи на воєнний час, причал, так само як і корабель, був не освітлений, а тонував у чорноті темряви, тому колона десантників звіддала лише угадувалась на невираз-

ному мереживі портових споруд, але дедалі ясніше ставало чути брязкіт зброї, тупіт багатьох ніг і, як здалося Баглаю, навіть важке дихання багатьох натруджених у ходьбі грудей.

З кубриків на палубу висипали матроси, щоб прийняти десантників. Чекали, що побачать загін солдатів у зелених пілотках і касках, з усією солдатською викладкою. А виявилось, що до трапа підійшли матроси. Власне, важко було вгадати, хто вони. Одні в тільниках, у чорних бушлатах і в касках. Інші — в зеленому солдатському одягу, але в безкозирках. Всі озброєні автоматами, гранатами, було й кілька кулеметів та мінометів. У більшості біля поясів висіли ще й фінські ножі. Тільки командир цієї строкатої групи бійців з ніг до голови був одягнутий у форму флотського лейтенанта.

Коли вже взяли десант на борт і розговорилися, то виявилось, що це була ще гаряча від боїв морська піхота, яку лише кілька днів тому зняли з окопів і навіть не встигли переобмундирувати. Та, власне, хлопці й не надавали цьому значення. Навпаки, кожен з них прижився, притерся до свого одягу, іншого й не потребував.

Поки Баглай та лейтенант обговорювали у каюті деталі висадки десанту, боцман Запорожець гасав по кораблю, з'являвся то в кубриках, то на палубі, розсаджував десантників і при цьому з відтінком грубуватого жарту, але все ж офіційно-службовим тоном попереджував:

— Запам'ятайте собі: у поході цигарок і не витягати. Та й зараз менше смаліть. А якщо хто вміє закурити по флотському, з рукава, то так, щоб я не бачив. Бо якщо кого впіймаю на куриві, хай пеняє на себе. У нас на кораблі закони суворі!

— А що буде? — стримано питав котрийсь із гурту.

— За борт викину.

І хоч кожен добре розумів, що погроза нездійснима, все ж знаходилися такі, що казали:

— Цей викине!.. Так що давайте, братці, накуримось з рукава, поки ще стоїмо біля причалу.

Однак стояти довго не довелось. На ходовому містку з'явився Баглай у чорному довгому реглані й скомандував:

— По місцях стояти! Зі швартових зніматися!

Ворожий берег виріс невиразно-темною стіною десь о другій годині ночі. Небо так і не вияснило зорями, і це було добре, бо навіть далеке світло зірок робило б море відкритим для ворожого ока.

Баглай знав, що великі кораблі, в тому числі й есмінці та канонерські човни, ідуть праворуч, несучи на собі головні сили десанту. Спершу з ними тримали зв'язок по радіо, а коли стали наближатися до місця висадки десанту, то припинили. Обабіч і трохи позаду йшли невеликі судна такого ж типу, як і його «Мисливець». Ці висаджуватимуть малий десант, щоб відтягти на себе ворожу силу.

Та все ж найвідповідальніше і найнебезпечніше завдання було у нього, Баглая. Його «Мисливець» перший з повного ходу повинен увірватися у ворожий порт, зчинити там стрілянину, гуркотняву, захопити його. Власне, то був і не порт, а бухта, с'як-так обладнана причалами для невеликих суден. Але Багласві наказано йти не до самих причалів, а трохи правіше, до голого берега, щоб з ходу врізатися в нього носом корабля і зайве не ризикувати життям людей.

Він ще раз повів очима по палубі. Ще не було дзвінків бойової тривоги, але палуба вже ворушилася. В поході, якщо, може, хто з десантників і «придавив комарика», то тепер уже всі були на ногах. Біля гармат і кулеметів замерли корабельні комендори. Боцман Запорожець щось робив на кормі, Баглай упізнав його невисоку рухливу постать.

До бойової тривоги лишилися хвилини, затасні й тугі, як натягнута тятива лука. Баглай весь час поглядав на свого світлого годинника. Він перестав відчувати удари хвиль об борти корабля і навіть не чув глухого бурмотіння машин. Йому здавалося, що все в природі припинило, заніміло, мовби корабель летів у безповітряному просторі... Так само не чув він і биття власного серця, хоч воно билось в грудях гулко й гаряче. Не чув власного дихання, хоч насправді дихав часто й глибоко, наче ніс на собі тяжкий вантаж...

Він натиснув кнопку. У приміщеннях, на бойових постах, у машинному відділенні тривожно вдарили дзвінки, їх добре було чути й на палубі. На кораблі зовні нічого не змінилося, бо всі ж стояли біля своєї бойової зброї, біля

своїх апаратів і механізмів, тільки жвавіше заворушилися десантники, поправляючи на собі бойове спорядження.

Але щось змінилося в самому Баглаві. Він хвилювався, та це вже було не те хвилювання, що володіло ним досі. Ні, це взагалі було не хвилювання. Це були зосередженість, зібраність, цілеспрямованість. Тепер він надзвичайно виразно бачив кожного бійця на палубі, кожную найменшу деталь на кораблі, чітко бачив обриси ворожого берега і безпомилково визначив, де йому треба пристати.

Стрілка машинного телеграфа стояла на «повний уперед», і «Мисливець» мчав з такою швидкістю, що вода під форштевнем здіймалася по обидва боки двома великими віялами, а за кормою кипіла пінявим буруном, схожим на довгий хвіст комети.

Зненацька попереду, на темному й німому тлі берега, зблиснуло яскраво-сліпуче світло прожектора. Довгий велетенський меч його розтяв, розрубав густу пільму ночі. Промінь не зачепив корабля, а шастав по хвилях трохи осторонь, стинаючи їхні сріблясті гребені, але було цілком ясно, що промайне ще мить, і вороги побачать корабель як на долоні.

Баглай нахилився над переговорною трубою і щосили крикнув у машинне відділення:

— Найповніший уперед!

Машини надсадно заревли. Корабель помітно набрав швидкість. Однак Баглай знав, що це вже — межа, на більше машини не здатні. Промайнула думка відкрити вогонь по прожектору, але він тут же відкинув її. Краще виграти час і підійти до берега якнайближче, там промінь може й не зачепити...

Машини ревли й стогнали. Корабель мчав із швидкістю, якої ще ніколи не давав. Десантники мовчазно стояли на палубі обличчям до берега.

Це було дуже дивно, але прожектор погас, навіть не обвівши своїм потужним променем горизонту. Може, він не хотів виказувати місце свого розташування. Та Баглай розумів: якщо він уже є на березі, то може знов спалахнути в кожную мить, і тому ще раз нахилився над переговорною трубою:

— Не зменшувати ходу!

На місток зійшов командир десантної групи, тепер уже в касці і з автоматом на грудях, на диво спокійно запитав:

— Під самий берег підійдемо, чи стрибати у воду доведеться?

І довго чекав на відповідь, дивлячись у мовчазне, зосереджене обличчя командира корабля.

— Спробуємо під самий берег,— не повертаючи голови, нарешті промовив Баглай.— Безпосередньо висадкою керуватиме боцман. У всьому його слухайтесь.

* * *

Мічман Запорожець протягом усього походу був серед десантників. Вони неквапно й притишено розмовляли, перекидаючись короткими фразами.

Боцман дждався, поки перше збудження після виходу корабля в море уляглося, і звернувся до тих, які були до нього найближче:

— Плавати всі уміють?

— Уміють,— обізвався зовсім ще юний тенорок з темряви.— Я, наприклад, як сокира. Кинь у воду, тільки бульбашки здіймуться.

— Та й я не краще,— докинув хлопчина, який сидів праворуч від мічмана.

Федір Запорожець глянув на нього зневажливо:

— А ще й тільник надів!

— Морська піхота... Ми там на пuzі плаваємо...— І чути було по голосу, що він посміхнувся у темряві.

— То слухайте, що казатиму...— Боцман зрозумів: тут іще є такі, що не плавають, тільки соромляться зізнатися.— Якщо приткнемося до самого берега, або, може, ще й до якогось причалу підійдемо, то сипте з корабля хто швидше, борти невисокі... А якщо близько до берега не пощастить підійти, каміння там усяке підводне буде, чи що, то...— Він раптом змовк, обвів поглядом присутніх і запитав: — Хто з вас уміє добре плавати? Обізвались ті, що не вміють. А ті, що вміють, мовчать.

— Я умію,— з гідністю баском відповів юнак. Він сидів теж недалеко від боцмана на палубі, підібгавши під себе ноги і тримаючи автомат на широко розставлених колінах, але навіть у його сидячій, напівзігнутій фігурі було видно атлета.

— А ще хто?

— Та що ти нас экзаменуєш, боцмане? Кажі коротко, до чого ведеш, і — точка!

Це було сказано досить категорично, і Федір Запорожець одразу зрозумів, що цьому хлопцеві зайві слова не потрібні. Він радо повернувся до юнака:

— Оце по-нашому, по-флотському! Ну, так ось що, хлоп'ята... Якщо вам доведеться висаджуватись у воду, хто добре плаває, нехай хапає оцього троса з якірцем і зачіпляє на березі за що попало, аби міцно. А ті, що плавають, «як сокира», добираючись до берега, триматимуться за трос... Ясно?

— Ясно, — почувлися голоси.

— Ну, а тепер відпочивайте. Спіть, — сказав Запорожець і заходився біля свого боцманського діла, якого на кораблі ніколи не бракує ні на стоянці, ні в поході, ні вдень ні вночі.

Корабель найповнішим ходом наближався до берега, який темнів на тлі беззоряного неба горбатою і великою горою. Коли по хвилях ударив гострий, яскраво-сліпучий меч ворожого прожектора, Федір з раптовим холодком у грудях подумав: «Почалося!..» Він так само, як і Баглай, дуже здивувався, коли прожектор знезацька погас, і так само, нагострюючи зір, вглядався в берег, ждучи, що велетенський сліпучий меч ось-ось вдарить по кораблю.

Ніч скрадала відстань. Здавалося, що від корабля до берега ще далеко, може, не менше милі, але на ходовому містку дзенькнув машинний телеграф, і судно зменшило хід. Тоді й Запорожець майже безпомилково визначив, що берег уже ось зовсім близько, що до нього не далі як сто п'ятдесят чи двісті метрів. Моторів стало майже не чути, всередині корабля лише щось буркотіло та часом здригалася палуба від ударів раптової підступної хвилі.

Те, чого боялись і командир корабля, і боцман, сталося уже майже біля самого берега. Гострий промінь ворожого прожектора вдарив по кораблю, ніби пронизав його наскрізь. Це був не той прожектор, що освітив море кілька хвилин тому, а інший. Той стояв високо, десь під самим шпилем гори, а цей причаївся на середині схилу, йому дуже зручно було освітлювати ту частину моря, що лежала ближче до берега.

У першу мить на палубі всі зацікавилися — так несподівано й нагло прожектор вихопив судно з темряви ночі. До того ж

отой холодний сліпучий промінь був такий сильний, що стало видно все до найменшого гвинтика. Всі побачили обличчя одне одного, і були вони, ті обличчя, мов неживі у раптовій закам'янілості і ніби просвічувалися наскрізь, як просвічується у прозорій морській воді тіло медузи. Та ось заціпеніння минуло. Заворушилися. Почувся нервовий неприродний смішок, хтось весело пожартував:

— Дивись, якою ілюмінацією нас тут зустрічають!

— Постривай, зараз ще й не така ілюмінація буде!

— А боцман де?

— Тут боцман! — сердито озвався Запорожець. — Приготуйтеся. Зараз буде команда стрибати.

— А трос з якірцем де?

Запорожець упізнав атлета, що сидів зігнувшись на палубі з автоматом на колінах.

— Ось трос, бери... Не сам, а ще з ким-небудь.

За трос ухопилися трос. Федір Запорожець тільки і встиг подумати: «Чи добре я принайтував¹ його до кнехта?..²», як пролунав голос командира корабля:

— По прожектору вогонь!

Ударили кулемети й носова гармата. Прожектор одразу ж погас. Але осторонь спалахнув другий. Він був значно далі, і корабель не потрапив під його пряме світло. Цим скористався Баглай і ще ближче підійшов до берега. Та впритул до нього підійти не було змоги — шлях перегорджувало пасмо прибережного каміння. А тим часом навколо корабля уже вибухали снаряди, здіймаючи лиховісні фонтани води.

Лейтенант, командир десантників, стояв уже серед своїх хлопців і не зводив погляду з командира корабля, ждав сигналу, щоб почати висадку десанту. Нарешті побачив, як Баглай різко й рішуче махнув рукою:

— Давай!..

— За борт! — вигукнув лейтенант могутнім голосом. — Швидше, швидше!.. Не затримуватись!..

Десантники стрибали через борти у воду. На щастя, тут усе-таки було неглибоко. Одні занурювалися по шию, іншим вода сягала лише до грудей, до пояса. Але і боц-

¹ Н а й т у в а т и — тут: прив'язувати, закріпляти.

² К н е х т и — литі з чавуну парні тумби для закріплення на них швартових чи буксирних тросів.

манів трос знадобився. Ті, що не вмiли плавати і боялись води, мимоволi хапалися за нього і тримались, аж поки не досягали берега.

На березі вже кипiв бiй: строчили кулемети і автомати, вибухали гранати. Звiльняючись од вантажу, корабель швидко пiдiймався і дедалi дужче гойдався на хвилях. Прицiльно стрiляти з нього стало важче, а сам вiн перетворювався на зручну мiшень.

— Швидше! Швидше! — квапив Баглай iз командирського мiстка, бачачи, що ворожi снаряди лягають усе ближче й ближче.

Нарештi палуба спорожняла. Тiльки тепер Запорожець згадав, що корабель стоiть заякорений на тросi, бо нiхто з десантників i не подумав вiдчепити якоря, не до нього їм було на березi. Боцман кинувся до шкiперського ящика, схопив сокиру і кiлькама ударами перерубав трос на самому кнехтi. Але в цю мить ворожий снаряд вибухнув майже бiля корми, і одна з глибинних бомб, якi лежали двома рядами сiрх цилiндрiв, задимiла. Кожну мить мiг стався вибух...

Федiр Запорожець схопив бомбу, пiдняв її високо над головою і кинув за борт далi вiд корабля. Тим часом Баглай одним рухом руки, що стискала ручку машинного телеграфа, рвучко послав корабель уперед. Це було зроблено вчасно: глибинна бомба вибухнула, але її руїнницька сила вже не завдала шкоди кораблю.

Сталося iнше. Ворожi прожектори таки впiймали це невелике судно у свiтне перехрестя. Фашисти вiдкрили шалений вогонь. Баглай кидав корабель уперед, назад, вправо, влiво, і снаряди вибухали то коло бортiв, то за кормою, то десь попереду. Невеличкий кораблик трiщав вiд вибухових хвиль і стогнав вiд перенапруження, як стогне тяжко поранена людина.

Здавалось, ще трохи зусиль, ще трохи виграного часу і корабель опиниться в недосяжній для прицiлу зонi. Крiм того, фашисти змушенi були перенести вогонь своїх гармат на iншi кораблi, якi вже пiдходили.

Але все ж один снаряд наздогнав «Мисливця», попав у погрiб боеприпасiв і вибухнув...

Старшого лейтенанта Баглая так і не знайшли ні серед живих, ні серед мертвих. Мабуть, його було вбито ту ж мить, і він потонув разом з кораблем.

Боцман Запорожець опритомнів у госпіталі (він і досі не знає, хто, коли і як його врятував), поранений, тяжко контужений і глухий на одне вухо.

Лежачи в госпіталі, дізнався, що старшому лейтенантові Миколі Івановичу Баглаю за успішну висадку ударної десантної групи посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу, а його, мічмана Федора Запорожця, нагороджено орденом Червоного Прапора.

Цей орден він одержав тут-таки, в госпіталі. Командуючий ескадрою власноручно прикріпив його Запорожцеві просто на смугастий морський тільник.

Уже після госпіталю (саме на той час було визволено від фашистської нечисті увесь Крим), не здатний більше служити не тільки на флоті, а взагалі в армії, Федір Запорожець повернувся до Севастополя.

Він вийшов на гору, де колись стояв його напівкам'яний-напівглиняний будиночок, в якому народився і виріс, глянув униз, потім поволі, втрачаючи силу, сів на дикий камінь і обхопив голову руками.

Севастополя не було. Лежало тільки каміння. І серед цього хаотичного нагромидження світилися несміливі й печальні вогники. У надвечір'ї вони були схожі на зірочки, що впали з неба. Хтось їх засвітив, ті вогники. І хтось біля них грів осиротілу душу.

Але ж хто? Хто?..

Догадався: «Це ж, мабуть, ті, що вже повернулися з гір та з лісів до рідних, хоч і сплюндрованих, але рідних гнізд».

А де ж колишній його будиночок?..

Він довго шукав його серед руїн, а коли, нарешті, знайшов, то не наважувався до нього ступити.

За війну не стало ні батьків, ні будиночка. Про батьків — тільки спомин. Від будиночка — тільки купа каміння та глини... Всю ніч просидів Федір Запорожець на одному місці, на дикому голому камінні. І час від часу витирив сльози...

А наступного дня почав відбудовувати свій дім. На фундамент лишив старий батьківський камінь, стіни вирішив зводити з білого інкерманського: легкий, міцний і красивий.

Обладнав і невеличкий дворик та одразу ж обсадив його повзучим виноградом, щоб вився по жердинах і по дротинах, натягнутих у всі кінці двору.

Такий виноград і врожай дає, і від пекучого кримського сонця захищає.

Звісно, не сам він усе це робив, а з допомогою сусідів, які теж повернулися до рідних місць. І їм допомагав.

Крім того, всі разом працювали на відбудові Севастополя. Вірніше, розбирали завали, понівечені будинки, розчищали вулиці, шукаючи, де вони, бо в тому хаотичному нагромадженні каміння, заліза, дерева важко було вгадати не тільки вулиці, а й цілі квартали. А вже відбудовували місто майстри-будівельники, які приїхали сюди з усіх кінців країни....

Все це було нібито й давно, ніби й недавно.

Тепер мічман у відставці, колишній боцман бойового корабля, нагороджений орденами й багатьма медалями, Федір Запорожець живе на Портовій вулиці, номер шістнадцять.

Потроху малює (у нього з дитинства нахил до малювання, але не було змоги повчитися як слід), потроху пише воєнні спогади — не може забути друзів-чорноморців і старшого лейтенанта Баглая, а ще рибалить, бо жити біля моря і не ходити в море, це було б над його силу.

Коли кінчали відбудовувати Севастополь, він одружився з місцевою дівчиною Мариною, яка працювала муляром. Тепер у них є синок, шестикласник Сашко, хлопчина до всього допитливий і так само, як і батько, закоханий у море. Батько пишається сином, а мати просто-таки не нахвалиться ним, хоч тримає в суворих руках.

Марина, взагалі натура невірноважена, легко переходить від веселощів до смутку, від лагідного настрою до сердитого, від похвальби до лайки...

Та загалом сім'я живе дружно, чесно, сусіди її шанують, як і вони всі трое шанують своїх сусідів.

Ось і цього разу сварка виникла несподівано.

Годину тому Федір Запорожець домовився з сусідом Семеном Куликом про те, щоб завтра на світанку вийти в море та наловити ставриди і пікші. Тепер він сидів на низенькому стільці, ним же змайстрованому, під зеленою стелею густого виноградного листя і готував риболовецьку снасть.

Снасть ота, на перший погляд, і не мудра, але потребує умілих рук. На кінець грубої капронової нитки, довжиною в п'ятдесят-шістдесят метрів, треба намертво прикріпити важке грузило і прив'язати десять гачків. Біля кожного гачка влітається ще й невеличка рябенька пір'інка з це-сарки так, щоб вона стирчала вбік і була схожа на дрібненьку рибку. Ставрида і пікша охоче кидаються на оте пір'ячко і попадаються на гачок. Буває, що за одним разом рибалка і десяток витягне. З ранку до обіду можна з півпуда риби наловити.

Тому настрій у Федора гарний, навіть піднесений, мовби перед якимсь святом. Він уже навіть подумав, чи не умовити Марину на чверточку, щоб краще спалося?.. Але й не наважувався зачати цю розмову, бо добре знав, що завтра після ловів та чверточка буде йому потрібніша.

Робота у нього ладилась, хіба ж йому оце вперше нав'язувати «самодура»? Спритні боцманські пальці не таку роботу виконували на кораблі! Що кранець сплести, що морський вузол зав'язати, що кінці зростити — все це в нього виходило, як у піаніста, швидко, гарно й натхненно. Авжеж, і в боцманській роботі є своя музика, та ще й яка!.. І Федір Запорожець задумався, згадуючи корабель, своїх боювих друзів і пережите.

Сашко теж тут, у дворі, що густо з усіх боків обріс виноградом і схожий на велику кімнату. Сидить біля столу, не відриває очей од книжки. Він давно вже приготував уроки, а тепер знайшов час, щоб почитати ще й морську книжку, бо мріє про Військово-морське училище.

А Марина довго мовчки строчить на машинці. Ось вона відірвала останню ниточку, накрила машинку і звелася з-за столу — дебела, широколиця, але ще гарна, хоч і в літах уже. Гарною її робили, мабуть, великі карі очі та густі

брови, схожі на крила чорної морської чайки, коли вона висить у височині, набираючись сили.

— Сашко! Сашуню! Тобі Вітька віддав сорок копійок за курча?

Голос у неї сильний, гортанний, як у більшості людей південного походження, з двору його можна почути за півквартала. Вона й сама це добре знала, але й не намагалася говорити тихше: по-перше, її Федір таки дуже недочуває, а, по-друге, ніколи не мала від сусідів ніяких секретів, так само, як і вони від неї, бо як же по-іншому й жити на одній вулиці. Хай слухають, кому цікаво, нічого поганого тут не говориться й не робиться. Сусіди давно вже звикли до цього і самі не криються ні з своїми розмовами, ні з суперечками.

Сашко підвів голову од книжки і тим недозрілим баском, який з'являється у хлопців його віку, невдоволено й з досадою стримано відповів:

— Знову ти, мамо, про курча. В'їлося воно тобі...

— Як це — «в'їлося»?.. Як це — «в'їлося»?.. Коли ти йшов у туристський похід у гори з своїми друзями, то в мене двоє курчат випросив?

— Ну, випросив, і ти дала, спасибі.

— Спасибі? А я за них на базарі по сорок копійок заплатила... І ти тоді сказав, що Вітька за одне поверне тобі гроші, що ви — в складчину.

— Ну, нема в нього зараз...

— Ти мені не «нукай», а щоб мені завтра або курча було, або гроші!

Тут уже Федір не стримався:

— Що ти, ей-богу, завела про те курча? Велике там діло — сорок копійок!..

Марина одразу ж перенесла вогонь свого серця на чоловіка:

— А ти підтримуй, підтримуй синочка!.. От зібралось двоє на мою голову!

— Та й справді,— підвищив голос і Федір.— «Курча, курча!..» «Сорок копійок, сорок копійок!..» Аж соромно!

— Соромно? — пішла в атаку Марина.— А мені не соромно! Хай знає, що таке сорок копійок. Бо як не знатиме, що таке копійка, то з карбованця життя починатиме. Ось тоді й побачиш, якого синочка виростив!..

— Мамо...— благально глянув на неї Сашко.

— А ти не «мамкай», слухай, що я тобі кажу!

З усієї її поведінки, з того, як розчервонілися її щокни, а голос у горлі наростав, Федір зрозумів, що вона тільки «зарядилася». Він уже ладен був погасити її «заряд» і сказати синові: «Слухайся мами, синку», та не встиг.

Саме в цю мить хтось подзвонив.

Федір Запорожець відклав роботу і пішов відчиняти хвірточку, хоч вона й не була замкнена. Якщо дзвінок, то це хтось не тутешній, не з цієї вулиці.

За хвірточкою на тротуарі стояв молодий офіцер, лейтенант.

— Здрастуйте,— привітався він, приклавши руку до новенького картуза, що аж сяяв таким же новеньким золотавим «крабом».

— Добрий день,— відповів йому Федір Запорожець і підсмикнув домашні робочі штани та застебнув сорочку на грудях. Як не є, перед ним лейтенант, а він тільки мічман, та ще й у відставці.— Ви до кого?

— Ще не знаю, може, й до вас,— усміхнувся лейтенант,— якщо ви — Федір Пилипович Запорожець.

— Це я і є. Заходьте.

Щось тривожне й щемливе ворухнулося в грудях Федора Запорожця: «Начебто я вже бачив цього лейтенанта... Начебто бачив... І обличчя знайоме, і голос... Але де? Коли? За яких обставин?..»

Посеред двору стояв стіл з двома ослінчиками по боках. Сюди й запросив Запорожець лейтенанта.

Той сів. Видно було, що дуже хвилювався. Спершу поклав картуза на стіл, потім узяв його на коліна, далі переклав на ослінчик. Чисті, без жодної зморщечки, щоки його палахкотіли рум'янцем.

— Пробачте, може, це й помилка... Але мені сказали, що ви плавали на кораблі з моїм батьком...

І тут Федір Запорожець аж шарпнувся до гостя.

— Старший лейтенант Баглай?!— вигукнув він, не давши офіцерові й договорити.— Та невже?.. Невже це ви — його син?

— Так точно, син... Юрій...

— Боже мій!.. Марино! Сашко! Та це ж син Миколи Івановича Баглая! Я про нього вам стільки розказував... Ну, схожий, ну, схожий, як дві краплі води. А я глянув і —

аж серце тьохнуло... Я ж вас іще на фотографії в каюті Миколи Івановича бачив. Ви з мамою. Удвох там були...

— У каюті в батька висіла моя фотографія? — перепитав Юрій Баглай, так само хвилюючись.

— Аякже! Висіла. Над столом... Хлопчик ще ви там. З матір'ю... А мати жива?

— Жива. Старенька вже... На пенсії... Заслужена вчителька.

«Миколо Івановичу, Миколо Івановичу!..» — похитав головою Федір Запорожець, думкою звертаючись до свого колишнього командира. І — до гостя:

— Я ж думав, що з ним і війну кінчатиму. Не вишло... Несправедливо з ним доля вчинила. Ні, несправедливо... Я його майже щодня згадую...

Юрій слухав, не зводячи з Запорожця погляду, а коли той змовк, думаючи про щось своє, запитав тихо:

— Ви бачили, як загинув мій батько?.. Розкажіть, як це було.

— Що ж вам розказати?.. Я й самого себе досі не пам'ятаю... Стояв він на командирському містку, потім — вибух... Ну, далі ви знаєте, його не знайшли... А десант він висадив. Перший прорвався у ворожу базу. І хлопці «п'ятачок» узяли. Тому й Героя йому присвоїли, і частину його іменем назвали...

— Мене у цю частину й направили, — сказав Юрій Баглай. — Туди, де батько служив.

— Туди ж? На постійну службу?

— Виходить, що, може, й на постійну.

Очі в Запорожця засвітилися радістю:

— То це ж здорово!.. Що це ми так сидимо? Марино, чуєш? Марино! Частуй Юрія Миколайовича нашою саморбною таранею. А я зараз холодного пивка принесу.

Випили пива та закусили смачною таранею, що про-свічувалась, як янтар.

Юрій Баглай сказав:

— Що це ви все — «Миколайович» та «Миколайович»? Звіть мене просто Юрій. Я ж проти вас ще молодий. І на «ти» звіть, так воно простіше буде.

— Хай і так: Юрій, то й Юрій, — охоче погодився Федір Запорожець. — То як, у батькову частину направили чи сам попросився?..

— Усе дуже просто, дядю Федоре. Закінчив Військово-морське училище, поплавав трохи штурманом, старпомом, а потім таки справді попросив, щоб сюди перевели. Десь там погоджували, а тоді сказали: «Їдь, продовжуй бойові традиції свого батька». Там мені й про вас розповіли, що живе такий боцман, Федір Запорожець, який плавав з моїм батьком...

— Чуєш, Марино? Чуєш?.. І про мене знають!

— Та як же тебе не знати? — запишалася дружина. — Не сидів у запічку, а всю війну груди під кулі підставляв.

— Не підставляв, а воював, як належало, — насупив брови Федір Запорожець. — Бо якби підставляв, то не сидів би оце зараз тут за столом.

— Я ж і кажу, що воював. І на кораблі, і в морській піхоті...

— Всяке було, — сказав стримано Запорожець і знову до Баглая: — Про це я тобі колись окремо розкажу... Ну, а жити ж де будеш?

Юрій не встиг відповісти. Хвірточка відчинилась, і у двір, не питаючись, чи можна, як у власний, зайшла дівчина. Вона привіталася тільки з незнайомим лейтенантом і звернулася до господаря:

— Дядю Федю, тато послав спитати, на котру годину будильник ставити?

— Тепер рано світає. Скажи — на четверту. Це ми по рибу з сусідом на завтра лагодимось, — пояснив він гостеві. — Може, й ти з нами, Юро?

— Мабуть, не вийде, хоч і хотілося б... Завтра мені треба з'явитись перед ясні очі начальства.

А тим часом Марина уже припрошувала дівчину до столу:

— Чого ж стоїш, Полю? Сідай. Ось пива вип'єш, таранкою посмакуєш.

— Дякую. Не хочу, тьотю Марино. Зовсім не хочу ні пива, ні тарані.

— Ну, то кавуна скуштуй. На базарі сьогодні купила. Боялася, що зелений, а він, бач, який? Як жар!.. Бери, бери, засоромилась.

Дівчина справді почувала себе знічено. Тільки-но зайшла у двір, одразу ж піймала на собі бистрий погляд незнайомого лейтенанта. Той погляд наче скував її рухи, мову, поведінку. І хоч тепер лейтенант сидів ніби зовсім

байдужий до неї, дівчина чекала, що він знову пониже її тим поглядом, і їй чомусь стало боязко. Але й хотілося ще раз зустрітися з ним очима...

Хто він? Чому тут сидить? А дядько Федір його ще й Юрою називає. Ніколи ж і згадки не було про нього...

«Та ні, він мені зовсім байдужий. Просто цікаво...» — думала дівчина, десь підсвідомо розуміючи, що обдурює себе.

— Та ви познайомтесь,— сказав господар, який зараз ладен був перезнайомити увесь світ.— Це — Юрій Баглай, син Миколи Івановича Баглая, який командував нашим кораблем. Ти про нього чула, я розказував.

— Чула, аякже,— тепер уже Поля з неприхованою цікавістю подивилася на лейтенанта.

— А це — Поля, дочка мого сусіда, Семена Кулика. Ось через стіну... Тільки стіною ми й відгороджені, а живемо як одна сім'я.

— Ну, а тепер сідай до столу,— невгавала Марина, на всю вулицю відома як гостинна хазяйка.— Не покуштуєш кавуна, не випусти з двору.

— Хіба маленьку скибочку,— здалася Поля, знаючи, що тітка Марина так просто не відстане.

Вона вибрала з миски справді найтоншу скибочку, піднесла до рота, і Юрій, який уже сміливіше поглядав на дівчину, побачив: губи у неї були того ж кольору, що й кавун,— червоні, як жар, і соковиті.

«Гарна,— подумав він.— Дуже гарна. Тільки що мені з того? До такої дівчини, мабуть, не один хлопець залицяється... А одного, звісно, має, нічого про неї й думати. Познайомились та й годі...»

Поля доїла скибочку, подякувала і пішла до хвіртки, кинувши на ходу:

— Бувайте здорові.

— А може, й ти з нами рибу ловити? — спитав її Федір Запорожець.

Дівчина усміхнулася:

— А чого ж, пішла б. Але ж, самі знаєте, дипломна... Як провалююсь, тоді й на поріг не пустите. Краще вже потім. І, війнувши густим волоссям, зникла за хвірткою.

«Якого кольору в неї волосся? — подумав Юрій.— Біляве? Ні, не просто біляве. Як чистий, визолочений сонцем пісок на березі. Підстав руку і потече крізь пальці».

На якусь хвилинку після того, як Поля пішла, за столом настала мовчанка. Ніби дівчина понесла з собою все пожвавлення, що було в її присутності, ніби забрала ту радість, яка всіх їх єднала. Як весняний сонячний промінь, сяйнула у дворі, зігріла на кілька хвилин своїм теплом і зникла.

— Любимо ми її всі, нашу Полю,— нарешті озвався Федір Запорожець, звертаючись до гостя.

— А про який диплом вона сказала? Де вона вчиться?

Господар ніби тільки й чекав на це запитання. Підняв коричневий закручений палець і з погордою сказав, мовби про власну дочку:

— Еге ж, незабаром диплом захищатиме. Тут у нас недалеко від пам'ятника Слави Біологічний інститут є, а при ньому акваріум. Різні риби і тварини Чорного моря зібрано. Так вона там проходить практику.— Він помовчав трохи і ще додав: — Хочуть її і після захисту диплома там залишити. Ну, що ж, і правильно. Знаюча дівчина. Науковцем буде... А скільки горя встигла сьорбнути, скажу тобі, ой-ой-ой!..

— Та чого ти розходився? — перебила його Марина.— Може, це чоловікові й нецікаво знати.

— Чому ж? Навпаки, цікаво,— поспішив заперечити Баглай і, відчувши, що червоніє, перевів погляд на господаря.

Той, задоволений підтримкою гостя, пожвавішав:

— О, а ти кажеш!.. Про таку дівчину кожному хочеться послухати. Ось я й розкажу... Звідки вона взялася в Севастополі, ніхто не знає. Та вона й сама не пригадує. Казала: «Тікали з мамою від фашистів, а потім маму убили...» А як звали маму і чому вони тікали саме в Севастополь, цього не пам'ятає. Мала ще дуже була... А от же, дивись, і оборону тут пережила, і німців. Диво та й годі!.. Ну, а коли наші визволили Крим і Севастополь, що тут було... Не кажу вже про руїни. Той батьків не знайде. Іншого батьки шукають, та — марно. Горе у людей таке, що й не сказати... А гòрод відбудовувати треба. Їв ти що-небудь сьогодні чи й рiски в роті не було, є в тебе де голову прихилити на ніч чи немає, а гòрод відбудовувати йди. І йшли люди, бо як же інакше? Мертвих з-під каміння витягали, хоч і самі на мертвяків були схожі... Приходила й Поля. Мале ж іще зовсім і таке куде, що од вітру падало. Дрантя

на ній — дивитися жаль. А теж трудилася. Підніме камінець кволими, тоненькими, як палички, рученятами і несе, куди всі носять. Чи дровинячку якусь тягне, як мурашка. Їй — хто хліба шматочок, хто — картоплину чи цибулину... А тоді, скажу тобі, знову безпритульні з'явилися, як ото після громадянської... Ми з Семеном Куликом теж на відбудову ходили. Зараз він уже на пенсії, а тоді на Морзаводі працював. Ну, а я після останнього госпіталю на пенсії по інвалідності живу... І ось одного разу йдемо ми з ним увечері додому, а він мені й каже:

— Ти ж, Федоре, знаєш, що Саню мою вбито?

Це в нього дочка була, під час оборони Севастополя загнула.

— Знаю, — кажу йому.

— Так ми оце з своєю старою погомоніли, щоб оту безпритуленьку сироту Полю собі за дочку взяти...

— То вона їм не рідна? — вирвалося в Юрія.

— А я ж тобі — про що?.. За дочку, — кажу, — взяти.

— Добре діло зробиш, Семене, — відповідаю йому. — Воно, звісно, й міськрада вже таких бездомних дітей підбирає, дитбудинки для них обладнає, але у тебе в сім'ї їй краще буде. Обое ви люди хороші, лагідні, справедливі, поганому не навчите. — А на другий день така картина... — повів далі Федір Запорожець. — Що там уже Семен говорив з дівчиною, мені не відомо, не чув, а потім і розпитувати не посмів, а тільки дивлюся, обняла вона його за шию обома рученятами, пригорнулася всім худеньким тільцем і тупиться личком та дивиться йому в очі, тупиться та дивиться... А потім узялися вони за руки та й пішли. Пішли в оцю хату, де й зараз живуть. Правда, тоді тут теж лише стіни стирчали та півдаку висіло. Так і лишилася. Вона їм: «Тату», «мамо». А вони обое: «Донечко наша люба». А тепер, бач, яка виросла. Гарна. Вчена.

— А таки дуже гарна, — не стримався Юрій. Він сидів розтравжений, чутливий, як струна, і чомусь... щасливий.

Так, Баглай справді почував себе щасливим. Ось послали його в Севастополь, про який він завжди мріяв. Тут він зустрівся з чудовими людьми, які прийняли його, як рідного сина. А далі в нього — корабель, плавання, море... А тут ще й така незвичайна дівчина Поля!..

Розмова точилася далі. А коли почало темніти, господар спохватився:

— Я ж тебе спитав та й забув. А жити вже є де?

— Сподіваюсь, на кораблі місце знайдеться,— відповів Юрій, наперед знаючи, що справді для нього, офіцера, каюта хоч на двох, а буде.

— Так то ж на кораблі, в плаванні. А коли біля стінки стоятимеш, треба і в городі місце мати. В офіцерському будинку вільних квартир немає, це вже точно. Там усі одружені. Та й званням вищі за тебе.

Останні слова Федора Запорожця трохи вкололи Юрія Баглая («Званням вищі!.. А те, що частина імені Героя Радянського Союзу Миколи Івановича Баглая, хіба мало важить?»), але він затамував миттєвий спалах честолюбства і відповів:

— Я розумію... Мене тут спеціально не ждали, на тарілці не піднесуть.

— То лишайся в нас, Юро,— обізвалась Марина.— Лишайся... Ми свій дім так будували, щоб було і для себе, і для добрих людей. Он нижня кімната зовсім вільна, в ній ніхто не живе. Ми з Федею — отам собі в спальні та на веранді. Сашко — у своїй. А ти в цій живи. Ключ від хвіртки тобі дамо. Коли вночі з моря прийдеш, нікого й не потурбуєш.

— Та як же це? — здивовано розвів руками Юрій.— Так несподівано... Я про це й не думав, коли йшов до вас.

— А ми — люди прості,— уже вступила в свою роль Марина.— Погану людину й на поріг не пустимо, а хорошу — ласкаво просимо.

— Та звідки ви знаєте, що я хороший? — засміявся Юрій, все ж улещений словами жінки.

— Видно, видно,— з щирою безпосередністю відповіла йому Марина.— Такого батька син поганим не піде в життя!.. Он ми свого Сашуню, буває, і лаємо, і коримо, щоб справжньою людиною зріс, а любимо. І спуску я йому не даю. Чуєш, Сашок? Щоб завтра мені курча було. Скажи своєму дружкові...

І знову повернулася до Юрія:

— Ви, може, думаєте, скільки нам платити? Аніскільки. Правда, Федю?

— Та боже мій! — аж у долоні сплеснув Запорожець.— Хіба ж таки можна? Щоб моряк в моряка... Щоб я отак

з твоїм батьком... і якусь там платню... Та в мене руки повідсихали б!..

Того вечора лейтенант Юрій Баглай залишився на квартирі в Запорозжя. Кімнатка була невеличка — одне ліжко, стіл, шафа і два стільці. Гарна, охайна і вікном дивилася у двір, де зеленіло листя винограду і вже висіли, хоч ще й не дозрілі, але вже великі й тугі грона.

Він довго не спав, думав... Життя таке багатогранне і несподіване. Ще сьогодні зранку він не знав, що йому доведеться ночувати в цьому будинку, а надіявся на гарнізонний готель. Власне, він знав: треба знайти Федора Запорозжя, щоб поговорити з ним, але не передбачав, що все отак може скластися. І — Поля... Кілька хвилин її бачив, а вона весь час стоїть перед очима. І голос її дзвенить у вухах.

«А завтра, коли одержу призначення, напишу матері...» — подумав Юрій крізь дрімоту.

У спокійній, лагідній нічній тиші було чути, як далеко внизу, на причалі, б'ються сухими бортами рибальські шаланди, часом навіть долинав плескіт хвиль...

Зненацька почув шурхіт біля відчиненого вікна. Швидко звівся на лікоть:

— Хто тут?

У вікні з'явилася Сашкова голова.

— Ви ще не спите, дядю Юро?

— Ні, не сплю, Сашко. А що?

— Я спитати... Ви довго вчилися на лейтенанта?

— П'ять років. А навіщо тобі?

Сашко заговорив пошепки, але гаряче й схвильовано:

— Я теж хочу... Щоб на все життя моряком... А трудно потрапити в училище?

— І вступати трудно. І вчитись нелегко. Сам знаєш, яка тепер техніка на кораблях.

— Знаю...— сказав Сашко принишклим голосом.

— Але якщо дуже хочеш, то вступиш. Учитись треба добре.

— А я добре вчусь, дядю Юро... І морські книжки читаю.

— Ну, значить, бути тобі моряком... Знаєш таку пісню: «Кто хочет, тот добьется...»?

— Знаю...

— Отож і не забувай.

— Ну, спить, дядю Юро... А ви мені допоможете, якщо чогось не знатиму?

— Звісно ж, допоможу.

— Я так і сподівався. Ви — хороший...— Хлопчик неохоче відійшов од вікна.

А Юрій Баглай уже не міг заснути міцно. Якись хаотичні думки, хаотичні спогади, уривки розмов, обличчя, звуки напливали одне на одне, руйнувалися і виникали знов...

Потім він цілком виразно почув Полин голос, наче вона стояла біля нього. Підхопився, дослухався... Але навколо було тихо і сонно.

Тільки далеко внизу билися бортами шаланди та хлюпало у берег море.

7

У капітана другого рангу Курганова йшла нарада, і Юрію Баглаю довелося довго чекати в приймальні. Почував він себе, як школяр, котрий має зустрітися з грізним директором. У грудях хололо, а серце під новеньким темно-синім кітелєм аж завмирало.

Молоденька секретарка-друкарка, витанцьовуючи тоненькими пальчиками на клавішах машинки, час від часу кидала на нього короткі і, як йому здавалося, насмішкуваті погляди, і це дратувало його й змушувало ще дужче ніяковіти.

Страшенно хотілося курити, але боявся, що, поки вийде в коридор і покурить, нарада в командира частини закінчиться, і він прогавить той момент, коли треба заходити у кабінет до Курганова. Нарешті усе-таки не витримав:

— У вас тут у коридорі покурити можна?

— У коридорі можна, — трохи зверхньо і знову ж таки насмішкувато дозволила дівчина, ніби сказала: «Так і видно, що ще молодий та зелений...» — Ідіть покурить, а я доповім і покличу вас.

«Вона поводить ся зі мною, як з хлопчиськом! — з обуренням подумав Юрій про секретарку. — Чула ж, що назвався: «Лейтенант Баглай», але, видно, й не здогадується, що я син т о г о Баглая, бо хіба мало є на світі однофамільців? А коли б здогадалась, то де б у неї той і гонор подівся!..»

Юрій добре розумів, що йому зараз не про секретарку

треба думати, а про те, як підійти до командира частини, як доповісти про себе, щоб на першому ж кроці не пошитися в дурні, але від хвилювання він ніяк не міг зосередитись.

Так і сталося, як передбачав. Почув, як з кабінету в приймальню відчинилися двері, загомоніли голоси, потім одразу ж двері відчинилися — і в коридор один за одним почали виходити офіцери. Тут були і лейтенанти, і старші лейтенанти, і капітан-лейтенанти, тому Баглай мимоволі виструнчився, ніби ще був курсантом училища, похапцем заплхнув сигарету в кишеню, погасив її там у пучках.

Як тільки офіцери пройшли повз нього, одразу ж у дверях з'явилася секретарка:

— Заходьте. Капітан другого рангу чекає на вас.

Хвилювання досягло тієї межі, коли він раптом перестав виразно бачити все те, що його оточувало. Погляд прикипів лише до столу, за яким сидів сивий чоловік.

Юрій швидко й чітко пройшов довгим червоним килимом, зупинився перед столом і майже механічно проказав завчену фразу:

— Товаришу капітан другого рангу! Лейтенант Баглай прибув у ваше розпорядження для проходження дальшої служби!

Курганов подав йому через стіл руку:

— Сідайте, товаришу лейтенант, — і сам сів. — Знаю, що вас сюди призначено... Так оце ви і є, Юрій Миколайович Баглай? Син Героя Радянського Союзу Миколи Івановича Баглая?

— Так точно, товаришу капітан другого рангу, — відкабував Юрій, зробивши такий рух, ніби він знову хоче звести на ноги і стати струнко.

— Сидіть, сидіть, — заспокоїв його рукою Курганов. — Обличчя у нього було не суворе, як сподівався побачити Юрій, а навіть добродушне, і голос теж звучав не по-начальницькому, а по-домашньому просто. — Я спершу вагався, чи треба вам саме тут, у нашій частині, служити? А потім вирішив, що, мабуть, це й добре. Частина імені Баглая. І тут же служить його син, продовжує бойові традиції... На кораблях матроси ще молоді, війни й не нюжали, і для них сам факт, що ви тут, матиме велике виховне значення.

— Але ж і я війни не нюхав, — стримано усміхнувся Юрій, відчуваючи, що його потроху залишають скованість і страх, з якими він заходив до кабінету.

— То нічого. На вас я маю добру характеристику. Ус-ну поки що... А на писану давайте подивимось.

Юрій Баглай швидко вихопив із внутрішньої кишені за-здалегідь приготовані документи і подав Курганову. Тут були папери з училища і з останнього місця служби. Він добре знав, що в них написано: «...у плаванні виявив не-абиякі здібності...», «...училище закінчив з золотою медал-лю...», «...може бути використаний на відповідальних командних посадах...»

Хай командир частини подивиться, кого йому наді-слано!

Поки Курганов уважно переглядав документи, Юрій Баг-лай, уже майже заспокоївшись після перших хвилин зу-стрічі, вивчав його обличчя... Певно, йому вже за п'ятдесят. Голова зовсім сива, а брови чорні, широкі, густі. Це підкреслювало його вроду й свідчило про те, що ця людина багато пережила і разом з тим зберегла в собі фізичні та душевні сили. Такі люди й після п'яти де-сятків не йдуть на спад, а нібито починають нове життєве коло.

Юрій здригнувся. Двері до кабінету зненацька відчини-лися. Одним поглядом окинув Баглай високого, трохи су-тулого, в окулярах на носі капітана третього рангу, який вільно, ніби до свого власного, підходив до столу Курга-нова.

— Добрий день, Вікторе Васильовичу,— привітався він, подаючи Курганову руку з довгими, жовтуватими від тю-тюну пальцями.

Командир частини відірвався од паперів, привітався й сказав:

— От і добре, що ви прийшли, Григорію Павловичу. Прибуло поповнення. Pozнайомтесь...

Юрій виструнчився:

— Лейтенант Баглай. Прибув для дальшого проходжен-ня служби.

Він одразу ж догадався, що перед ним не хто інший, як заступник Курганова по політчастині. Бо кому ж ще до-зволено отак просто зайти в кабінет і розмовляти з коман-диром частини, як рівному з рівним.

Замполіт потиснув Юрієві руку і глухуватим, ніби не-вдоволеним голосом сказав:

— Це дуже добре...

Курганов посунув до нього по столу Багласві папери і, не приховуючи свого задоволення, промовив:

— Ось маємо. Відмінник, медаліст, комсомолец... І моря вже скуштував.

Саме в цю мить обізвався телефон. Курганов довго розмовляв. Юрій мав змогу роздивитися й замполіта, поки той переглядав його документи.

«А що, коли б тебе переодягти в цивільний одяг? — прикинув він у думці. — Був би собі звичайний чоловік з великою лисючою головою, з припорошеними сивиною бровами, з невеличкими акуратними вусиками, що теж уже побіліли, в окулярах. Учитель та й годі... А може, й бухгалтер якоїсь установи. У більшості літніх уже бухгалтерів через те, що вони днями й ночами, схилившись, сидять за столом, отак само зсутулена спина й опущені плечі, як у замполіта. Нічого немає від військової людини, лише кітель з погонами. Мабуть, ще під час війни прийшов на флот із запасу та й лишився в кадрах...» — зробив висновок Юрій.

Тим часом Курганов закінчив розмову по телефону і глянув на замполіта Вербенка так, ніби знав наперед, що той відповість:

— Ну, як, Григорію Павловичу, задоволені?

— Що ж, усе добре. Як і належить молодому офіцерові, — відповів Вербенко і повернувся до Юрія Баглая. — Будемо сподіватися, що ви і в нашій частині покажете себе зразковим офіцером. Ждемо від вас відмінної служби, товаришу лейтенант.

— Докладу всіх сил, товаришу капітан третього рангу.

— Протичовновий катер вам дамо, — несподівано сказав Курганов. — Невелике судно і команди там небагато, але це — корабель, морська бойова одиниця.

Юрій спалахнув на виду. Чого-чого, а такого він зовсім не чекав. Ну, на штурмана розраховував, може, навіть на старпома, на цих посадах, хоч недовго, він уже побував, а щоб одразу протичовновий катер... Але слова Курганова полестили йому, і він подумав: «А що ж? Давайте й катер! Подивитесь, який з мене командир буде!..» Однак він розумів, що нескромно й нетактовно одразу ж погоджуватись, і тому, хоч і не дуже рішуче, заперечив дипломатичним запитанням:

— А чи справлюся, товаришу капітан другого рангу?

— Допоможемо... Звісно, нелегко буде на перших порах, але справжній моряк не шукає легкої служби. Та її й немає на морі... Команда там дружна, досвідчена, особливо боцман Небаба. Він зараз тимчасово виконує обов'язки командира. І комсомольці всі. А тепер ще й командир — комсомолец. Дуже добре!..

Замполіт Вербенко мовчав. Лише зиркав крізь скельця окулярів то на Курганова, то на Юрія Баглая і ніби зважував, чи здатний молодий офіцер командувати судном і чи не робить помилки Курганов, пропонуючи йому цю відповідальну посаду?.. Хай це і невеликий корабель, але все ж потребує вмілого керівництва...

— Вам потрібно два-три дні, щоб влаштувати особисті справи? — запитав Курганов.

— Ніяк ні, товаришу капітан другого рангу. Можу приступити до виконання службових обов'язків хоч сьогодні.

Курганов знову глянув у Баглаєві папери.

— Бачу по документах, що холостяк іще. Не встигли одружитись?

— Не до цього було, товаришу капітан другого рангу.

— Нічого, встигнете... А як у вас із житлом?

— Тут недалеко живе колишній боцман, Федір Запорожець, разом з моїм батьком плавав. Так я в нього і зупинився.

— Знаємо, знаємо Запорожця, — сказав Курганов і за себе, і за Вербенка. — От і чудово, що ви в нього зупинились. Він хоч і відслужив своє, а на флоті відомий чоловік. У нас є кімната Слави, такий невеликий музей, там і портрет його можете побачити. Ну і, звісно, портрет свого батька... Поживіть у Запорожця... А втім, вам більше доведеться на кораблі жити. «Мій корабель — мій дім», — так у нас на флоті кажуть. Правда?

— Так точно, товаришу капітан другого рангу.

— Ну ось, на сьогодні і все... У вас нічого немає, Григорію Павловичу?

— У нас з лейтенантом ще буде окрема розмова, — відповів Вербенко стримано.

Курганов присунув до себе Юрієві документи, щось написав на них твердим розгонистим почерком.

— Ідіть до штабу, оформляйтесь.

— Здається, ми матимемо доброго офіцера,— промовив Курганов, коли Юрій Баглай вийшов.— Оразу видно, в батька пішов. Послужить, просоліє, буде справжній моряк... А втім, чому ж буде? Уже від моря йому діватися нікуди...

Тон, яким він говорив, веселість в очах свідчили про те, що Курганов справді дуже задоволений прибулим лейтенантом і чекає від Вербенка такого самого задоволення новим командиром судна.

Однак Вербенко не поділяв його захоплення, лише стримано сказав:

— Будемо сподіватися... Але, може, не треба було б одразу протичовновий катер, Вікторе Васильовичу?

З обличчя Курганова наче рукою стерло добрий настрій. Його широкі чорні брови вирівнялися в одну лінію, між ними різко пролягли дві паралельні борозенки зморщок, в очах погасли радісні блискітки.

— Чому ви так вважаєте?

— Все-таки молодий іще... Вірніше, практичного командирського флотського досвіду малувато.

— Григорію Павловичу, а скільки нам з вами було, коли ми вже воювали і командували суднами?

— Та, мабуть, стільки ж...— посміхнувся у сивуваті вуса Вербенко.— Але то — інше. Тоді була конча необхідність. А зараз такої нагальної потреби немає.

— Хай необхідність, але ж було!..— наполягав на своєму Курганов.— І в бої ходили. І з командою знаходили спільну мову. А знань порівняно з ним мали в десять разів менше. Теперішня молодь не така, якими свого часу були ми з вами. Отаких юнаків, як Баглай, розхолоджувати не треба. Їм діло в руки давай, вони гори перевертатимуть, хоч цей вислів ніякого відношення до моря й не має.

— Ви це так говорите, Вікторе Васильовичу, наче я — проти теперішньої молоді. Навпаки, я знаю їй ціну. Це хлопці з великими і різносторонніми знаннями, виховані, дисципліновані... Я певен, що й Баглай не гірший, а може, ще й кращий, але...

Він помовчав, роздумуючи, припалив сигарету і вже тоді докінчив свою думку:

— ...але, якщо вам говорити до кінця все, що я думаю, то боюсь, щоб у Баглая не запаморочилась голова... Ще б

пак! Син Героя Радянського Союзу. Служить у частині, яка носить ім'я його батька. А тепер ще й командир протичовнового катера! Є від чого задерти носа й накопирити губу!..

— Думав і я про це, Григорію Павловичу. Але навіщо ми з вами? Гаряча стане в людини голова, покладемо холодний компрес. А може, й не стане гарячою. Не схоже на те...

— До речі, який катер ви маєте на увазі, Вікторе Васильовичу? Триста четвертий? Той, що на ремонті?

— Саме той. Командира там зараз немає, самі знаєте, боцман Небаба командує поки що. Але це ж — тимчасово, поки судно на ремонті. А тоді? Ось і нехай Баглай бере корабель. За час ремонту освоїться, все помацає власними руками, познайомиться з командою... І ми до нього ближче придивимось...

Курганов раптом засміявся.

— Старіти починаємо, Григорію Павловичу. Така надмірна недовіра до молодшої людини — це від старості... Я вам скажу: настане час, ми підемо з вами на законну пенсію, а якось одного разу захочеться нам зайти в оцей кабінет. Заходимо. А тут на мою місці сидить Юрій Баглай. Заходимо й до вашого кабінету. А на вашому місці — ще якийсь теперішній безвусий молодик. Ми з вами вже й почуватимемо себе так, ніби за бортом... Нас запитують: «Хто ви такі? А-а, це ті, що тримали нас на припоні, що боялися нам штурвала у руки дати?..» І вони матимуть рацію...

— Все може бути, — майже непомітна усмішка приторкнулася до Вербенкових губів, — а тільки про надмірну недовіру — ви даремно.

— Ну, назвемо це надмірною застережливістю.

— Знову не воно, Вікторе Васильовичу. Певна застережливість є, згодний, але в даному випадку йдеться про конкретну людину, про Баглая. Ви розумієте, чому я на цьому наголошую...

Вербенко догадувався, що Курганов не дарма затіяв цю розмову. Мабуть, командир частини й сам відчував, що поквапився, пообіцявши Юрію Баглаю протичовновий катер, але тепер він уже не міг змінити свого рішення, бо це не відповідало б етиці радянського офіцера та й просто — порядної людини. І Курганов у цій суперечці хоче сам себе переконати, що вчинив правильно.

...Багато років служили вони разом, добре знали один одного і навіть дружили, хоч були зовсім різної вдачі.

Курганов був невисокий на зріст, рухливий, стрункий, як спортсмен, і непосидючий. Його часто бачили на кораблях. Він міг несподівано з'явитись у машинному відділенні, чи в кубрику, в радіорубці, чи серед боцманської команди, і заціяти розмову про що тільки хочеш. І про нову книжку, висунуту на премію, і про нову зірку на футбольному горизонті, і про виступ Громико в ООН...

Його любили за це. Хоч треба сказати, що ті відвідини іноді для деякого з матросів кінчалися не дуже й весело. Поки точилася невимушена розмова, очі Курганова бачили все навколо і всіх наскрізь. Він міг раптом звернутись до котрогось із матросів і, ніби знічев'я, зовсім не суворим тоном запитати:

— Робу давно прали?

Якщо матрос сидів, то підхоплювався на рівні ноги, якщо стояв, то виструнчувався і, червоніючи на виду, відповідав:

— Позаминулої суботи, товаришу капітан другого рангу.

— І видно... А чому ж не минулої, як усі?

— На вахті стояв, товаришу капітан другого рангу.

— На ва-ахті!?. Хто ж це такого нечупару поставив на вахту? Там повинні стояти зразкові моряки.

Курганов добре знав кожного матроса: хто він, звідки, скільки служить, але запитував:

— Котрий рік служите?

— Третій, товаришу капітан другого рангу.

— Ну, це вже зовсім соромно! Третій рік чудову флотську форму носите, а дбайливо ставитесь до неї не навчилися. Хай би молодий матрос, тому ще можна простити, а ви повинні бути в усьому прикладом.

— Сьогодні виперу, товаришу капітан другого рангу.

— Зробіть нам таку ласку, — казав Курганов під дружний сміх присутніх і повертався до попередньої розмови так, наче нічого й не сталося.

Іноді він так само несподівано звертався до котрогось із молодих матросів:

— Що, вирішили бороду носити?

Матроса кидало в піт:

— Не встиг поголитись, товаришу капітан другого рангу.

— От здорово! — роблено дивувався Курганов. — Увесь чорноморський флот встигає, а ви не встигли... Котрий рік служите?

— Перший, товаришу капітан другого рангу.

— Ну, це вже зовсім ні на що не схоже! Тільки недавно флотську форму наділи, ще такий юний, а вже бородатий. Хай би вже кінчав службу, тоді ще можна дозволити собі побавитися бородою, а то ж — тільки почав. Уявляю, яка вона у вас виросте на кінець служби! Як у Миколая-угодника.

— Сьогодні поголюсь, товаришу капітан другого рангу.

— Чому ж «сьогодні»? Ідіть зараз. Поки ми тут побалакаємо, а ви й поголіться. Та й покажетесь нам, який гарний став.

Правда, такі вставні розмови трапляються дедалі рідше. Ніхто не знав, коли саме і на якому кораблі з'явиться Курганов, але всі добре знали, що це може статися кожному мить. І через те, що нікому не хотілося червоніти перед командиром частини, усі намагалися завжди бути охайними, поголеними, тримати свої рундуки¹ і завідування в найкращому стані.

Зовсім не схожий на нього був замполіт Вербенко. Високий, сутулий, він жив нібито якимсь уповільненим життям. Ходив не кваплячись, говорив глухуватим голосом, спроквола, задумуючись і розтягуючи слова, здавалось, у нього не було й десятої долі тієї невсипущої енергії, яка аж вирувала в тілі Курганова.

Він часом драгував Курганова своєю повільністю і мовчазністю.

Але й Вербенко часто бував на кораблях, добре знав усіх матросів і офіцерів, умів, коли треба було, але знову ж таки довгенько помовчавши, дати добру пораду. А найбільше цінували його всі, і сам Курганов, за невичерпні знання. Юрій Баглай не помилився, Вербенко до війни таки справді був учителем-істориком, директором середньої школи. Він добре знав не тільки історію, а й фізику, і географію, і літературу, і коли прийшов служити на флот, то непомітно для всіх досконало вивчив і морську справу, радіозв'язок, машини. А коли додати до цього, що серед офі-

---

¹ Рундуки — ящики для зберігання особистих речей команди.

церів він був найбільшим авторитетом у питаннях міжнародної політики, то стане ясно, чому Курганов так цинив свого замполіта і так дорожив дружбою з ним.

Тепер, коли зайшла мова про Юрія Баглая та його призначення, Курганов не хотів роздувати суперечку і намагався закінчити розмову в жартівливому тоні. Тим паче, що він відчував себе певною мірою неправим...

За збігом обставин сталося так, що начальник Військово-морського училища, в якому навчався Юрій Баглай, був давній приятель Курганова, вони разом воювали. І ось під час останньої зустрічі начальник училища й запропонував Курганову випускника-відмінника Баглая. «Бери, не пошкодуєш, це — майбутній Макаров», — сказав він. Курганов висловив думку, що не варто синові служити у тій частині, яка носить ім'я батька, це ускладнить службу молодого офіцера. Але начальник училища зумів переконати його, що навпаки, в цьому є багато виграшного. Для теперішньої молоді, мовляв, минула війна — то вже історія, а тут тобі живий приклад: син Героя, який прийшов на зміну своєму батькові...

І Курганов погодився. Не тільки погодився, але й заправився бажанням будь-що взяти до себе Юрія Баглая. Правда, Баглай спершу попав у іншу флотську частину, але Курганов знайшов через кого його забрати. Ось уже й корабель йому довірив.

Тепер, звісно, не відступиться, бо який же він після цього буде хазяїн слова.

Це розумів і замполіт Вербенко, тому теж не хотів ставити свого командира в незручне становище і лише під кінець розмови втішив себе думкою: «Курганов правду каже, нас на те сюди й поставили, щоб людей виховувати... А може, Баглай, незважаючи на свою молодість, справді покаже добрі командирські здібності і не буде зазнаватися...»

9

Тепер, коли минуло два тижні після того, як Юрій Баглай уперше ступив на палубу свого корабля, він уже не міг би розповісти, що тоді почував, що його вразило, порадувало чи засмутило... Він не міг би сказати, як поведився:

був суворий на виду чи усміхнений, говіркий чи мовчазний... Не міг би сказати й того, як зустріла його команда, бо, кажучи правду, то й обличчя людей він бачив невиразно, наче в тумані.

Тільки пригадує, що після того, як опинився у своїй каюті, наодинці, кілька хвилин стояв украй розгублений, приголомшений нестримною радістю, від якої тьмарився мозок, і не меншою тривогою, неясною, але такою ж владною, як і радість...

Він стояв посеред невеличкої каюти і почував, як у скронях пульсує гаряча кров, а в грудях гучно б'ється серце, так гучно, що він мимоволі притиснув руку до грудей і думкою наказав: «Ну, вгамуйся ж, вгамуйся! Уже все сталося, повороту назад немає, корабель — ось він...»

«З чого ж починати?» — подумав Юрій Баглай, усе ще затуманеними очима оглядаючи каюту, яка тепер стане для нього не просто житлом, а штабом, з якого він керуватиме всім життям корабля.

Не вирішивши, з чого починати, Юрій механічно, бездумно сів до столу і висунув шухляди — одну, другу, третю... В жодній не було найменших слідів того, що тут до нього жила людина: ні папірця, ні пилинки.

«Приготували до мого приходу, — подумав з задоволенням Юрій. — Знали ж, що прийде новий командир, та ще й хто? Баглай!..»

Він повів очима по стінах, що виблискували свіжою білою фарбою. На жовтому лінолеумі підлоги лежав зовсім новий, ще не топтаний ногами килимок. Ілюмінатори були надраєні до сонячного блиску. І навіть плафони над головою та настільна лампа, закріплена так, щоб не впала під час хитавиці, сяяли тією чистотою, яка буває тільки на кораблі.

«Може, вийти на палубу подивитися, що робить команда?» — знову подумав Юрій Баглай, гублячись у своїй новій ролі. Але чомусь страшно було з'явитися на палубі. І він, щоб відтягти час, одімкнув сейф та й заходився переглядати особисті справи команди...

Ще на останньому курсі училища Юрій призвичаївся до цигарок, і зараз йому страшенно кортіло закурити, але він не насмілювався запалити навіть у своїй каюті, наче боявся, що хтось зненацька застане його і зробить зауваження.

Переглядаючи справи, він трохи заспокоївся і таки закурив, побачивши, що на столі стоїть кругла мідна попільничка. У двері несподівано постукали, Баглай стрепенувся, як від гучного пострілу, серце знову швидко й тривожно забилося.

— Ввійдіть, — сказав трохи хрипливатим від хвилювання голосом.

Поріг переступив боцман Небаба. Біля дверей зупинився, завченим, трохи недбалим, але вправним рухом підкинув руку до мічманки і запитав:

— Товаришу лейтенант, пробу брати будете?

Юрій добре знав: на кораблі споконвіків заведено, що, перед тим як команда обідатиме, командир «бере пробу», тобто одержує ту саму їжу, яку даватимуть усім. Але він чомусь відповів.

— Не буду... Накажіть, хай роздають обід. А після обіду прошу зайти до мене.

Він сказав не «зайдіть», а — «прошу зайти», і це йому самому сподобалося, бо означало, що він з першого ж кроку хоче бути з боцманом у близьких стосунках.

— Єсть! — коротко відповів боцман Небаба. — Дозвольте іти?

— Прощу.

Здається, нічого особливого не сталося. Звичайна службова розмова старшого з підлеглим. Усе — в нормі корабельного статуту. Але Юрій відчув, що вона принесла йому вдовolenня, і десь глибоко в серці в нього ворухнулося почуття зверхності.

Боцман ще не пішов, затримався на порозі:

— Дозвольте послати по ваші речі?

— По речі?.. — Юрій Баглай раптом усміхнувся так просто, невимушено, по-дитячому, наче він — не командир корабля, а боцман — не боцман. — Які ж у мене речі?.. Так, дріб'язок усякий. Сам принесу.

— Єсть, — знову коротко сказав боцман Небаба і тепер уже з виразом подиву чи невдоволення тихо причинив за собою двері.

І знову Юрій опинився в самотній тиші, оточений чотирма ще зовсім голими стінами каюти, відгороджений ними від корабля і від усього світу.

«А може, не так треба було? — подумав він. — Може, слід було б запросити боцмана сісти й поговорити з ним?..

Адже, як не є, коли не стало командира на кораблі, він виконував його обов'язки... Ех ти, Юрію Баглай! Голова твоя молода та недосвідчена! Що ж ти ніяк не прийдеш до тямку? Обдумуй кожне своє слово і кожен свій вчинок, бо на тебе ж тепер дивиться вся команда, а ти всіх одразу і не побачиш...»

Тепер у нього було єдине бажання — аби швидше минув обід, аби швидше прийшов боцман Небаба, щоб сісти та поговорити з ним.

А хто він — боцман Небаба?

Юрій Баглай швидко перегорнув особисті справи. Ага, ось... Небаба Іван Сергійович. Рік народження... Дійсна служба... Надстроковик... комсомолец... А ще що?.. Юрій гарячково шастав очима по графах анкети, боячись, щоб за цим ділом його не застав сам Небаба. Тільки встиг заховати всі особисті справи у сейф, як боцман знову постукав, мабуть, і обідав похапцем.

Юрій зустрів його біля дверей:

— Заходьте, Іване Сергійовичу. Сідайте, прошу.

Небаба сів, поклавши на дебели коліна загрубілі від боцманської роботи руки. Його поза і насторожені очі ніби говорили:

«Хто знає, який ти... І хтозна, як мені з тобою поводитись... Послухаємо, подивимось... Може, тільки на перше знайомство «Іван Сергійович», а потім так затиснеш, що й пікнути не даси?»

— Хоч команда і невелика, про кожного зокрема розпитувати не буду,— сказав Юрій Баглай.— Познайомимось опісля. Просив би вас коротенько розказати, що тут на кораблі?

Замість відповіді, боцман запитав:

— Чи не бажаєте, товаришу лейтенант, подивитися завідування, кубрики?.. Тримаємо все у найкращому вигляді.

— Гарзд,— одразу ж погодився Баглай і в думці подякував боцманові за таку пропозицію, адже після цього йому не треба буде клопотатися про те, як з'явитись на палубі і з чого починати взагалі.

Боцман шанобливо пропустив перед себе командира корабля, сам піднявся вслід за ним по коротенькому, на кілька сходинок, трапу, що вів безпосередньо на горішню палубу.

Корабель стояв іще на стапелях. Внизу лежала велика видовжена бухта. Вона жила звичним флотським трудовим життям. Туди й сюди по ній снували судна і суденця. В кінці її плавучий кран, згорбившись стрілою, переносив з місця на місце катерок портового призначення, який, мабуть, теж був на ремонті і не мав власного ходу. Чутно було брязкіт якорних ланцюгів. Хтось десь перегукувався. На марсовому містку одного з кораблів швидко вимахував прапорцями сигнальник... Від бухти несло випарами бензину й нафти, і цей запах перемішувався з потоками чистого свіжого солонуватого повітря, принесеного з моря, з отих хвиль, що гоюдалися за бонами і за молом.

Було дуже сонячно. І від того, що сонячне проміння відбивалось і заломлювалося на рухливій воді, різало в очах.

Юрій мимоволі на якусь хвилинку зажмурився.

Розсильний з блискучою мідною боцманською дудкою на грудях, привітавши командира і ждучи його наказу, теж ступив кілька кроків за ним, але боцман непомітно для лейтенанта показав йому рукою, щоб відстав, і той зупинився.

Палуба не була ідеально чиста, але й дарма було б цього вимагати, коли судно на ремонті. Та все ж у всьому одразу можна було побачити порядок. Шлюпки по бортах накріті чистими брезентовими чохлами і добре зашнуровані, на палубі ніде нічого зайвого не валялося, кінці і троси, скручені в бухти, лежали на своєму місці, мідні кнекти й поручні добре надрасні. Все це впало у вічі молодому командирові корабля, і він подумав, що боцман Небаба для того його й повів, щоб показати, як він підтримує порядок на кораблі.

Біля машинного люка поралися матроси у синіх комбінезонах і беретках, тралами спускали всередину якусь важку деталь.

Побачивши командира корабля, матроси облишили роботу, виструнчилися, а один з них, невисокий, рудуватий і кремезний, доповів:

— Закінчуємо збирати другий мотор, товаришу лейтенант.

Юрій Баглай був у новенькому, з голочки, кітелі, на якому ще — жодної зморщечки, але, незважаючи на це, він спустився у машинне відділення. Справді, один мотор

стояв уже складений і чисто витертий, а другий був іще розібраний, на палубі лежали різні деталі. Юрій переступив через них, оглянув тісне, не дуже зручне для роботи приміщення. За виразом його обличчя невідмовно стежили боцман і низенький рудуватий матрос.

— Ви хто? — запитав Юрій.

— Старшина групи мотористів, старшина першої статті Лубенець, — сказав той.

— І комсорг корабля, — додав боцман Небаба, бажаючи одразу ж підняти моряка в очах нового командира.

Юрій Баглай глянув на нього потеплілими очима:

— Дуже добре. Після вечері зайдіть до мене, поговоримо... То коли кінчаєте другого мотора?

— За два дні закінчимо, товаришу лейтенант. Взялися достроково. У море хочеться.

Юрій задоволено всміхнувся. Йому одразу ж сподобався цей присадкуватий рудуватий юнак. Сподобавсь тим, що поводився вільно, не силувано і не розв'язно, дотримуючись тої відстані, яка відділяє підлеглого від старшого, в даному випадку — старшину від командира корабля.

— Все потрібне є? Ніщо не гальмує?

— Були перебої... Але ми з товаришем боцманом, як кажуть, пішли на штурм і все, що треба було, дістали. Тепер тільки від нас залежить, від машинної команди.

— Дуже добре, — ще раз сказав Юрій, задоволений відповіддю, і виліз на верхню палубу.

У кубрику йому відрапортував високий чорночубий матрос з хитруватими циганськими очима.

— Матрос боцманської команди Соляник! За наказом товариша боцмана відбуваю позачерговий наряд, прибираю в кубрику, потім драїтиму якірний ланцюг! — випалив він одним духом, весело блискаючи очима, хоч, здавалося б, у нього й не було причини радіти і весело блискати очима.

— За що ж це товариш боцман так розщедрився? — з неприхованою цікавістю подививсь Юрій Баглай на матроса, ще не вирішивши, як з ним поводитися в такому випадку.

— Запізнився з берега, товаришу лейтенант! — На високому гарному лобі в нього тремтіли краплинки поту, видно, матрос старався ретельною роботою загладити свою провину. В кубрику було вже чисто, свіжо, жовтий ліно-

леум виблискував після мокрої швабри, яку Соляник тримав у руці.

— І часто з вами таке буває? — запитав Юрій.

— Ніяк ні, товаришу лейтенант, рідко...— Одне око в матроса ледь помітно косило, і в ньому витанцьовувала грайлива іскринка хитруна і баляндрасника.

— Отже, рідко, але буває? — запитав Юрій Баглай, хмурніючи на виду.

— Так точно! — аж ніби охоче погодився Соляник.— Годинник підводить.

— Викинути треба такий годинник.

— Єсть, викинути!..— Соляник почав відстібати свого ручного годинника, правда, робив це він поволі, зиркаючи то на командира корабля, то на боцмана і ховаючи бісика, який вистрибував у його очач.

Раптом здригнувся, як від удару батога.

— Припиніть блазнювати! — різко сказав йому Юрій Баглай, почувуючи, що на скроні починає тіпатись жилочка.— Тут вам не цирк!..

Матрос завмер у положенні «струнко» і втупився в командира корабля прямим, немигаючим поглядом, а в зіницях злякано зіщулилось оте шельмувате бісеня, яке тільки що сміялось і витанцьовувало.

Боцман стояв ні в сих ні в тих.

Звісно, він знав Соляника як облупленого, знав, що цей безпутний матрос здатний на такі витівки, які іншому і в голову не збрედуть, але ніяк не сподівався, що Соляник дозволить собі уже з першого знайомства говорити з командиром корабля так неввічливо, навіть зухвало.

«Ну, будеш же ти в мене мати!.. — пообіцяв він у думці.— Я тебе, як швабру, сім раз занурю у воду, а раз витягну!..»

Юрій Баглай відчув, що не витримує отого прямого, зухвалого, викличного Соляникового погляду, і повернувся до боцмана:

— Простежити, щоб не байдикував. Бачу, що для матроса Соляника цей позачерговий наряд — не покарання, а суцільна радість і розвага.

І все-таки, піднімаючись по трапу на палубу, він відчув, що Соляник зневажливо посміхнувся йому вслід, мовляв, бачили й таких, усяких бачили...

За час служби на флоті Юрій Баглай теж бачив таких, як Соляник, і в училищі, і на кораблях. Але в училищі

їх легше було укоськувати: відчислили непоправного та й годі. А тут, на кораблі, матрос проходить дійсну службу, його так легко не відчислиш і не спишеш на берег, бо він — у списку «плавскладу», тому доведеться поборотись...

На палубі під щедрим, усміхненим сонцем і під свіжим грайливим вітерцем, що просто-таки ластився до щік, нашіптуючи чари нескінченного рухливого моря, Юрій швидко заспокоївся. У супроводі боцмана та командирів бойових частин він побував і в радистів, і в мінерів, і навіть на камбузі, скрізь йому сподобались порядок та охайність.

А після всього зійшов на ходовий місток, де йому під час походів доведеться провести не один день і не одну ніч...

Потім Юрій знову довго сидів у своїй каюті, переглядаючи особисті справи команди.

Особливо уважно вивчав Андрія Соляника. Виявилось, що це — хлопець з Кривбасу, монтажник-верхолаз, комсомолец, служить на кораблі уже третій рік, отже, незабаром демобілізується. Але служити з ним ще чимало і, крім того, чим ближче до демобілізації, тим він може дужче нахабніти, отже, доведеться міцно взяти його в руки.

«І треба братися одразу ж, щоб потім не було пізно, — думав Юрій Баглай. — Бо тепер це — мій корабель, і я відповідаю не тільки за матеріальну частину, а й за кожного члена команди... Швидше б тільки закінчити ремонт, бо відомо ж, що під час ремонту люди вибиваються із звичайної течії корабельної служби...»

Після вечері Баглай ще довго розмовляв з комсоргом Миколою Лубенцем, розпитував, як поставлена комсомольська робота під час стоянки і в поході, хто агітатор, хто випускає стіннівку. Потім знову ходив по кораблю, дивився, що роблять матроси у вільний час.

І після вечірньої перевірки та відбою в найкращому настрої пішов на свою квартиру до Федора Запорожця. Юрієві хотілося поговорити з ним...

10

Можна було йти центральними вулицями, де яскраво горіли ліхтарі і ще снували туди й сюди поодинокі пари, але Юрій навмисне завернув у затемнені каштанами та

широколистими платанами провулки, що тяглися понад бухтою або впиралися в неї останніми, вже темними будиночками.

Тільки ще то в одному кінці бухти, то в іншому заскреготить на клюзі ланцюг, опускаючи на морське дно важкого лапатога якоря, чи десь на баркасі пролунає прощальний голос, чи кигикне запізніла чайка і почуветься тонкий співучий посвист її крил... Небо висвітили, вигаптували зорі, але вони не відбивались у воді, бо повний, блискучий і якийсь святковий місяць проклав через бухту срібний шлях і залив усе навколо маревним синюватим слявом.

Краса була довкола така, що Юрєві додому й не кортіло зовсім, але хоч-не-хоч треба, бо завтра рано вставати. Він поклав собі прийти на корабель ще до побудки, щоб подивитися, як виконується корабельний розпорядок, а крім того, справді повинен був забрати деякі речі, залишені в Запорожця ще в перший день приїзду.

Він спустився нижче до бухти і, знаючи, що до будиночка Федора Запорожця вже недалеко, пішов повільніше. Вода сонно і лагідно хлюпала в берег і була прозора та чиста, під місяцем виразно і чітко виднілися на дні гладенякі, відшліфовані камінці. Ближче до берега ворухились, тихо погойдуючись, темно-синюваті водорості, ніби живі морські створіння.

«Скупатися б оце після напруженого й клопітного дня», — подумав Юрій.

Він зупинився, розстебнув кітель на всі гудзики і відчув, як приємно пестить груди, плечі й спину тихий теплий вечірній вітерець. Довго стояв, шукаючи очима місця, де можна було б стрибнути у воду. Але близько зручного місця не знаходилося. Праворуч, біля низеньких дерев'яних причалів погойдувалися шлюпки і яхточки водної станції, і Юрій прочитав, що тут купатися заборонено. Ліворуч бухта впиралася в причал для екскурсійних катерів, туди сторож навіть не підпустить.

А чи не пошукати місця по той бік бухти? Там берег дикий, ніким і нічим не зайнятий, тільки кам'яні брили, налізаючи одна на одну, хаотично спускаються до води. Та з того боку й зручніше: вихопився крутими сходами на гору і — дома.

Юрій пішов швидше широким, сягнистим кроком. Обігнув бухту і подався понад берегом, легко і з задоволенням

перестрибуючи невеличке каміння та обходячи валуни, вищі за себе. Дихалося йому вільно, у всьому тілі почував радісну мускульну силу. Голова ще трохи паморочилася від свідомості того, що ось зараз він іде з свого корабля, а завтра рано-вранці знову повернеться на свій корабель. Хай і невеличкий отой кораблик, хай на ньому й команди небагато, але це — морський корабель, а він — командир на ньому, і йому довірено корабель від кіля до клотика і довірено людей. А закінчиться ремонт, буде доручено й відповідальні морські походи...

Поки що на березі він житиме у Федора Запорожця («Дивись, як здорово вийшло! І Курганов його знає, і Вербенко, видно, таки прославлений чоловік!..»), а головне — корабель. Йому віддаватиме увесь свій час, усю свою силу, знання, всього себе. І хай Курганов переконається, що не помилився, не зробив необачного кроку, доручивши командувати судном молодому лейтенантові. Правда, мабуть, без особливого ентузіазму сприйняв рішення Курганова його замполіт Вербенко, але й він швидко побачить, що його сумніви були марні...

Зненацька Юрій Баглай зупинився. Він почув сплеск води, який долинув із-за великого каменя, що густо обріс темними водоростями. Може, то з моря набігла хвиля, бо саме цей кам'яний мисок і утворював природний водорозділ між відкритим морем і бухтою. Чи рибина вдарилася хвостом по воді...

Але ні, виплеск і хлюпання повторилися. Тепер уже помилитись не можна було: купалася людина.

«От тобі й маєш!.. — розчаровано подумав Юрій. — І вночі не заховаєшся від тих курортників-купальників. А втім, що ж тут такого? Хай собі купається, і я скупаюсь. Моря вистачить».

Юрій ступив до берега, скидаючи на ходу кітель. Та знову зупинився в тіні навислого каменя, верхівка якого була схожа на велетенський козирок.

З води виходила дівчина.

Купальник щільно облягав її високе, струнке тіло, а чітко окреслені плечі й руки, рівні красиві ноги іскрилися сріблінками місяця, мовби вся вона була вкрита, як дивовижна рибина, тонкою прозорою лускою, що просвічувалася і переливалася. Навколо неї фосфорилася вода, і Юриві на мить здалося, що оте незвичайне світіння струмує

з її тіла, бо з кожним кроком до берега вода фосфорилася менше, ніби морю не вистачало того світла, яке вилучає дівчина.

Юнак завмер, боячись найменшим необережним рухом виявити себе. Він не знав, що робити: лишатись на місці у густій тіні навислої кам'яної брили і чекати, поки дівчина одягнеться й піде, чи нишком самому зникнути, щоб і не здогадалася, що її хтось бачив. Хто ж знає, як вона зреагує, коли він обізнеться? Може навіть подумати, що навмисне підглядав...

Але й піти у Юрія не вистачало сили. Такого з ним ще ніколи не траплялось. Море під місяцем і — з води сяючою доріжкою виходить русалка, ніби вся зіткана з сріблястої пряжі. У всьому цьому було щось нереальне, фантастичне й звабliwe.

Браження нереальності доповнювалося ще й тим, що русалка, стоячи обличчям до місяця, раптом підняла над головою руки, на яких усе ще іскрилися й переливались сріблянки крапель, зняла шапочку, і на її плечі впали густі пасма довгого волосся, яке закрило шию і теж ніби фосфорилось.

Дівчина повернулася обличчям до Юрія, і він мало не скрикнув.

То була Поля!

Та сама тиха й сором'язлива Поля, з якою йому довелося зустрітись й познайомитись у Федора Запорозця, і про яку він за службовими клопотами став уже й забувати.

Але ні, він її не зовсім забув. Часом дівчина приходила до нього у згадці на якусь хвилинку, але вона була зовсім не схожа на цю, яку він бачить зараз. Там, у тісному дворіку, залитому сірим цементом, під густою тінню виноградного плетива, серед звичайних меблів і різного домашнього начиння, врода її була притемнена, пригашена. А тут, під сяйвом місяця, на тлі широкого морського простору, в химерній грі п'ятми й світла Юрій не міг відірвати од неї захоплених, зачарованих очей.

Але ж і стояти отак, притиснувшись до каменя, далі було б безглуздя!

І він повівся, може, й по-хлоп'ячому, але так, як йому здалося найкраще. Тихо, скрадаючись, тамуючи калатання серця, одійшов далі від берега, постояв, передихнув і, ще дужче хвилюючись, знову рушив до моря. Він навмисне

ступав розгонисто, зачіпав ногами камінці, щоб вони торхтіли — хай дівчина почує, що хтось іде.

Вона справді почула. Ще здалеку Юрій побачив, як дівчина швидко-швидко почала одягатись. Він навіть пішов повільніше, щоб Поля встигла, але йшов прямо на неї, не ховаючись. І, коли наблизився настільки, що й вона могла вже його впізнати, удавано здивовано вигукнув:

— О! Поля?.. Добрий вечір. Як це ви тут опинилися в такий час?

Вона вже була одягнена у звичайне синюватого кольору домашнє плаття, взута в легенькі тапочки, і лише її густе волосся, що відбивало світіння місяця, ще не зібране до купи, гоїдалося на плечах, і саме воно дало змогу розгарячій уяві Юрія зберігати її образ тільки-но баченої, неземної, напівфантастичної...

Поля теж упізнала його і всміхнулась, як здалося Юрієві, не лише привітно, але й радо.

— Добрий вечір, Юрію... А ви чого тут?

— Повертаюся з корабля та оце шукаю, де б скупатись, бо я ж берег тут іще не знаю... Гарячий був день, захотілось освіжитися перед сном.

— Отут і купайтесь, місце хороше, тихе. І вода, бачите, яка прозора? Аж місяць на дні видно.

— А ви вже скупалися? — спитав він таким невинним тоном, ніби й справді оце тільки зараз уздрів дівчину.

— Уже... Я тут щовечора купаюсь. Удень ніколи, так я — увечері.

— І не боїтесь сама?

— А кого ж боятися? — щиро здивувалась вона. — Тут я, як дома. З заплющеними очима до хати дійду.

— А як хто вкраде? — пожартував Юрій.

— Ще не було такого злодія, — віджартувалася й Поля, кинувши йому лукавий погляд.

— То, виходить, я перший... злодій? Я хочу вас украсти.

— Куди?

Він розгубився.

— Н-ну... так просто. Вулицями походимо, поговоримо...

— Нашими вулицями не ходять. Або вгору деруться, або вниз спускаються... Що вам більше до вподоби?

Розмова зав'язалася жартівлива, невимушена, і Юрій радів цьому. Він намагався підтримати її, хоч почував, що пасує, никне перед цією дівчиною.

— Що мені більше подобається?.. Те, що й вам. Ходіть, куди вам хочеться, а я вже — за вами чи, вірніше, з вами.

— Ну, тоді проведіть мене додому.

Однак додому вони не пішли. Пострибавши по камінню понад берегом — вона попереду, а він за нею, — не змовляючись, повернули у якийсь затемнений провулок. Там він узяв її за руку, ще холодну від води, і її рука швидко нагрілася в його руці; обом стало гарно, ніби оте тепло зблизило їх. Плаття на ній було без рукавів, і Юрій ніби ненароком торкався її плеча. Коли вони попадали під мереживне світло самотнього ліхтаря, поглядав на те плече, чи не знайде на ньому хоч однієї з тих іскринок, які бачив, коли вона виходила з моря.

Ні, теплий вечір уже висушив її руки, висушив кругле матове плече, живе тепло якого Юрій відчував навіть крізь сукно кітеля. Він гарячково дошукувався якихось слів, щоб вони були особливо приємні Полі, але, мов навмисне, таких слів не знаходив, бо губився, не знав, про що з нею говорити, щоб їй не було з ним нудно, плутався та мучився в думках і здогадках.

Поля сама вивела його з того трудного стану. Вона тихо засміялася й сказала:

— А ви хитрий...

Він запитливо глянув на неї:

— Чому ж це я хитрий? Не розумію...

— Думали, обдурите мене, а я бачила, як ви стояли під каменем.

Юрій відчув, як кров хлопнула йому в обличчя. Він зупинився:

— Як... бачила?..

— А ось так... Постояв. Потім пішов. Потім прийшов... Тільки я не знала, що це ви. Була б гукнула.

— Та невже?.. — все ще не вірив Юрій. — Таки справді бачила?

— А нащо мені вигадувати?

— А може, то був і не я?

— Ви й самі добре знаєте, що ви.

І тоді він засміявся на повні груди, все ще почувачи, що обличчя його палає. Виходить, що впіймала на гарячому, як хлопчиська!

— А я спершу не впізнав вас,— сказав він, виправдуючись,— думав, що якась незнайома.

— А чому не впізнав?

— Ну... не така ви була в морі, як зараз і як тоді у дворі.

— А яка ж?

— Інша...— Юрій губився, ніяк не міг добрати, яка ж справді Поля і як з нею поводитись?

Дівчина повернулася до нього і з щирим здивуванням запитала:

— Інша?.. Ні, я іншою ніколи не буваю. Я завжди однакова.

— Ні... У морі була наче виткана з місячного проміння... Із води, ніби з казки, виходила...— Він зрозумів, що сказав щось дуже замудроване, і додав простіше: — Таких я лише в казках на кольорових малюнках бачив.

— Чудний ви,— засміялася Поля і раптом спохватилась: — Ну, вже й додому час.

Проте вони знову додому не пішли, а нікали по глухих затемнених завулках, у скверіку, понад бухтою, пройшли повз Полин інститут.

Вона розповідала про свою дипломну роботу, про те, які цікаві досліді провадить над рибами, над морськими велетнями-черепачами.

Юрій слухав, і йому не вірилося, що все оте може робити Поля, яка йде ось поруч з ним, бо її безпосередність і якась дитяча наївність не пасували до того серйозного діла, про яке вона говорила.

Місяць уже сплив із зоряного неба і причепився на гострому кінчику маяка, ніби для того, щоб прикрасити його, а маяк грався ним — то пригашав, спалахуючи, то сам гаснув, даючи місяцю змогу заяснити на повну силу. Високі зорі без місяця зажевірили яскравіше, і здавалося, що вони ворухаться.

Море спало, час від часу зітхаючи уві сні млявою хвилею. Але вже відчувалось наближення світанку, Юрій і Поля звернули на свою Портову вулицю.

Прощаючись біля воріт, він легенько обняв її за плечі. Вона шепнула йому «на добраніч» і «до побачення» і тихо, мов тінь, зникла за своєю хвірточкою.

А він, так само тихо, щоб не розбудити Федора Запорожця і його родину, пробрався до своєї кімнатки і ліг.

Але спати було вже ніколи, та й не міг він заснути. Просто вирішив переležати оті півтори-дві години, які ще лишилися до світанку.

11

Була неділя.

Як тільки команда поснідала, по кораблю побіг розсильний і, пронизливо висвистуючи в боцманську дудку, загнукав піднесено-бадьорим голосом:

— Аврал!.. Аврал!..

Однак матроси ще з учорашнього дня добре знали, що на дообідній час призначено велику приборку, тому не згортали і не зашнуровували своїх підвісних ліжок, а, навпаки, заздалегідь приготували матраци, щоб їх добре вибити й провітрити; повитягали з рундуків одяг, приготували швабри, цинкове білило і бензин, щоб драїти мідяшку.

Після авралу і смачного обіду частина команди звільнилася на берег. А ті, хто залишиться на кораблі, теж матимуть вільний час, можна почитати книжку, пограти в шахи, написати додому листа, а то й поспати після вахти.

Настрій у всіх був піднесений, веселий, тому й робота ладилася.

З усіх кінців корабля чулися жарти, сміх, часом то там, то там матроси незлостиво сперечалися між собою, підхожуючи один одного до швидкої та кращої роботи.

Тільки боцман Небаба, як і всі боцмани на світі, увесь час був чимось невдоволений. Що б матрос не зробив, як би він не вимив палубу, як би не подраїв поручні або кнехти, боцман знаходив, до чого причепитися, його зауваження завжди звучали грізно і здебільшого ущипливо:

— А ви що — вже недобачати стали у свої двадцять років?

— Ні, ще добре бачу, товаришу боцман.

— То поверніться до брашпиля¹ і подивіться, скільки під барабаном бруду залишили. Баржею не вивезеш!..

Матрос повертався і починав знову лити воду й терти шваброю і під барабаном, і навколо барабана, хоч ніякого бруду там не було.

¹ Б р а ш п и л ь — машина для піднімання якоря.

Раз боцман наказав, метеляй мокрою шваброю по палубі, три до сьомого поту!..

Від одного матроса боцман переходив до іншого, виявлялося, що і тому треба було переробляти все спочатку. Заспокоювався боцман лише тоді, коли бачив, що час великої приборки уже кінчається. Хоч новий командир корабля лейтенант Баглай і не здався Небабі суворим або дуже вимогливим, але командир є командир і хто знає, куди він може ткнути пальцем після авралу...

Однак не тільки це керувало боцманом Небабою, не тільки боязнь, щоб командир не зробив зауваження. Він любив море, любив свій корабель. Тому й лишився на надстрокову службу.

До служби на флоті Іван Небаба не бачив не лише живого моря, а й поганенької річки. Він виріс серед степів південної Полтавщини у невеличкому селі, яке в колгоспі складало одну бригаду. І коли Небабу, зваживши на його могутнє здоров'я, м'язисті плечі, круглі, як бочка, груди і густий бас, послали в школу боцманів, він навіть не вмів плавати.

Але в школі йому сказали: «Нічого, навчисься», і він почав оволодівати складними премудрощами морської справи. Наука давалась йому легко. Та плавати він так і не навчився. Вже аж коли попав на корабель і переконався, що з морем жартувати не варто (упадеш за борт, тільки бульбашки здіймуться!), чесно зізнався командирові, що він, мабуть, єдиний боцман на всіх морях і океанах світу, який боїться води.

Командир спершу не повірив, вирішив, що Небаба просто-напросто симулює, хоче, щоб його списали на берег. Коли ж переконався, що той говорить правду, категорично заявив:

— З корабля я вас однак не спишу. А для того, щоб навчилися плавати, даю вам тиждень строку.

Видно, йому жаль було розлучатися з таким колоритним і показним боцманом, справжньою окрасою корабля.

Тому командир ще й додав для певності:

— А не навчитесь плавати за тиждень, накладу суворе стягнення, так і знайте. Про берег і не помишляйте.

Після цієї розмови в каюті командира Іван Небаба виїшов на палубу, з лютою ненавистю глянув на море, як на власного ворога, і погрозив йому:

— Ну, чекай же!.. Подивимось, хто кого!..

Того ж дня, коли за корабельним розкладом настав час самообслуговування, Іван Небаба покликав двох найсильніших матросів із своєї ж таки боцманської команди і, тамуючи сором і ніяковість, пробасив:

— Оце вам завдання: якнайшвидше навчити мене плавати.

Хлопці широко розкрили роти, так постояли трохи, потім дружно, як по команді, гримнули сміхом у двоє матроських грудей, гадаючи, що боцман жартує.

Тоді його розкотистий бас присмирнів, і він, почервонівши до вух, глухо сказав:

— Ну, чого смієтесь?.. У степу я виріс, де й курці ніде було ноги омочити. А в ночвах плавати не навчишся... Так що беріть отам у шкіперській найміцніший лінь, прив'яжуть мене гарненько, опускайте у воду і держіть... Як почну тонуту, підтягніть трохи і знову у воду. Тільки не втопіть часом, чортяки смугасті...

Подивитись на ту веселу комедію, як боцман вчитиметься плавати, збігся увесь корабель. Але Небаба ні на що й ні на кого вже не зважав, роздягся до трусів, обмотував себе кінцем лinya, зав'язав найміцнішим морським узлом «удавкою», щоб не відірватися, і по коротенькому штормтрапикові поліз у воду. З останнього східця плюхнувся в неї могутніми м'язистими грудьми і животом так, що аж відляски пішли й хвиля від нього гойднула корабель.

Він таки пірнув з головою, але матроси вчасно підтягли його вгору і знову попустили лінь. Тоді боцман одчайдушно заляпав по воді руками й ногами, ковтаючи гірко-солону воду та захльобуючись. Він не чув і не бачив, що коїлося на палубі. А коїлося там таке, чого ще не було на кораблі, відколи його спущено на воду як бойову одиницю. Матроси реготали, аж за животи хапались, і навперебій вигукували:

— Давай, давай, боцмане!.. Вперед!..

— Ой, цирк!

— Цирк, та ще й безплатний!

— Такого й за гроші не побачиш!

А інші додавали:

— Та він так скоро й до Туреччини допливе!..

Уже перший урок дав несподівано добрі наслідки. Боцман, хоч і незграбно, але зміг трохи потриматися на воді

з отравленим лінем. І вже коли він, захеканий, розтягуючи широке мокре лице в усмішку, виліз на палубу, навіть найгостроязикіші жартуни похвалили його:

— На перший раз — здорово!.. Знай наших!

Через кілька днів боцман Небаба доповів командирові корабля, що його наказ виконано — плавати навчився!

Згодом уся ця історія забулася, тільки моряки-старожили часом згадували її, щоб розважитись, та й то, як боцман був у доброму настрої. Але таких лишилися одиниці, бо одні відслужили свій строк і демобілізувалися, інших списали на інші кораблі, а сам боцман уже служив надстрокову, давно здружився на все життя з морем і навчав молодих матросів, як треба служити, навіть глузував з тих, які так само, як і він колись, боялися моря. Корабель став для нього рідним домом.

Тому він з такою ретельністю стежив за тим, щоб усе тут від клотика до кіля, від носа до корми сяяло ідеальною чистотою й було у зразковому порядку. До того ж корабель змагався з іншим таким самим кораблем, і боцман Небаба не пропускав нагоди, щоб не нагадати своїм матросам:

— Не забувайте, що у нас змаганці є! Кожної хвилини можуть нагрянути.

Разом з іншими мив палубу, драїв мідяшку і матрос боцманської команди Андрій Соляник. Працюючи, він увесь час косував своїм шельмуватим оком по кораблю, тримаючи в полі зору боцмана, і, коли той наближався, починав працювати особливо старанно. Для цього у нього була найсерйозніша причина. Після позачергового наряду Андрій Соляник цілий тиждень і не заїкався про звільнення на берег, зразково ніс службу, намагався увесь час потрапляти на очі боцманові, щоб той переконався, що він, Соляник, матрос теж далеко не з останніх!

А в суботу, коли боцман Небаба був у доброму настрої, Андрій Соляник підїхав до нього, як на добре помазаному возі:

— Товаришу мічман, дозвольте мені завтра піти на берег.

І при цьому на його обличчі був вираз такої благонадійності й покори, такого послуху, що у боцмана не вистачило духу одразу ж відмовити, і він тільки запитав:

— А що тобі там робити, на березі?

Коли боцман Небаба переходив з матросом на «ти», це було гарною ознакою.

— В кіно сходжу. Кажуть, дуже цікава картина йде. Виховного характеру.

— Виховно-о-го?..

Боцман недовіжливо покосився на Соляника.

— Так точно, на морально-етичну тему!..

— Коли це ти став такий морально-етичний?..— усе ще недовіжливо мружив на нього очі Небаба.— Щось я давненько не пригадую, щоб тебе на виховну тему тягло.

— Вирішив виховувати у собі самодисципліну, товаришу боцман. Бо ми ж — змагаємось. Треба, щоб був порядок...

— Ну, ну...— непевно покрутив головою боцман.— Завтра подивлюся, що мені робити з твоїм берегом...

І ось тепер Андрій Соляник заробляв звільнення. Працюючи, він, бідолашний, аж потом обливався, аж стогнав, намагаючись остаточно скорити боцманове серце.

І таки домігся свого. Проходячи повз нього, боцман Небаба сказав:

— Матрос Соляник! Після обіду можете збиратися на берег. Тільки дивіться мені!.. Повернетесь, покажете квиток із кіно, — подумав трохи й додав: — На оту вашу морально-етичну тему...

— Єсть, на берег! Єсть, показати квиток в кіно! Та я їх вам аж два принесу, товаришу мічман!..— виструнчився Соляник, і в його очах підстрибнули й засміялися оті бісики, які оселилися там, мабуть, від самого його народження.

— А чому два? — насторожився боцман.— З Лялею збираєшся?

— Так точно, з Лялею.

— Ну, воно, може, й краще, надійніше...

Всі на кораблі, у тому числі і боцман Небаба, знали, що Андрій Соляник уже давненько зустрічається з бібліотекаркою.

Це була тендітна, мініатюрна, запальна й весела дівчина, закохана в сонце, море і пісні. З приводу її маленького зросту хлопці часом жартували, але Соляник, здавалось, тільки радів цьому, бо кожен спогад про Лялю викликав на його обличчі щасливу усмішку. І звав він її не просто Лялею, а Лялечкою.

Тепер Соляник працював не про боцманове око, а від

щирого серця, бо його підганяли райдужні думки про берег.

І знову ж таки, що йому той берег? Подумавш, берега не бачив? Ляля, Лялечка — ось хто тягнув його туди невидимими ланцюгами.

«Це ж вона й не сподівається,— розцвітав душею Соляник.— Ото зрадіє... А з нею справді треба буде в кіно сходити, щоб боцман не подумав, що я його обдурюю. І я таки принесу йому аж два квитки. Хай робить з них колекцію, якщо в нього більше діла немає... А молодчина боцман, одразу догадався, куди я йду. І, бач, не заперечує. Та й чого йому заперечувати. Знає ж, яка вона!..» — І Андрій Соляник так начищав мідного кнехта, що в нього від поту і лоб став блищати, як отой кнехт.

Перед обідом розсильний дав дудку: «Команді купатись!..», а боцман Небаба спустився в каюту до командира, щоб доповісти про закінчення авралу.

— Гаразд,— добродушно сказав Баглай. У нього з самого ранку був дуже гарний настрій, може, через те, що так добре йшла служба на кораблі, може, що на світі була Поля, з якою вони сьогодні неодмінно зустрінуться, а може, й просто від молодості. І він запитав:

— У вас ще щось є?

Боцман пом'явся трохи:

— Є, товаришу лейтенант... Я дозволив Соляникові піти на берег.

— Як він тепер?

— Старається, товаришу лейтенант.

— Ну, що ж, хай іде. Хай знає, що коли він добре, то й до нього буде так само... Тільки попередьте, що я порушень чи запізень не потерплю.

— Єсть, попередити.

Обідали весело, з жартами. І не в кубрику, а просто неба на чисто вимитій, вже висушеній сонцем палубі, де все по-святковому блищало і радувало очі.

Корабельний кок теж не полінувався і наварив такого смачного та жирного борщу, що в нього можна було ложку сторчма поставити. Приготував янтарний плов по-флотському, від одного тільки запаху якого аж слинка текла. А до солодкого компоту заради вихідного дня напik ще й піріжків з повидлом. Кока всі дружно хвалили, а він виїшов із камбуза і стояв серед команди у білому фартусі,

в ковпаку і задоволено всміхався усім своїм рожевим, розгарячілим біля плити лицем, пригладжуючи пальцем маленькі руді вусики, які, він казав, скошували дівчат наповал.

Погода стояла на диво чудова. У високому синьому небі де-не-де плавали білими парусами хмаринки, що часом закривали сонце і клали на зеленкувату воду бухти, на палубу корабля теплі м'які тіні. Свіжий морський вітерець остуджував обличчя, груди, ворушив стрічки матроських безкозирок і сині смугасті комірці. Над кораблем весело шугали білогруді чайки, обзивались до матросів дружним книгиканням, вичікуючи, що їм кинуть щось ласеньке, і якщо кидали, то вони сідали на воду, гойдалися білими грудочками або хапали шматочок на льоту, черкнувшись крилами об хвильку.

Тільки-но пообідали і бачкові заходилися мити посуд, як пролунала довгождана дудка:

— Тим, що звільнюються на берег, приготуватися по формі номер два!

Форма два вже давно у всіх приготовлена. Черевики надрабні так, що на носок дивишся, як у дзеркало. Чорні суконні штани випрасувані, здається, на рубці можеш палець порізати. Виблискують під сонцем білі форменки з синіми смугастими комірцями — «гюйсами». Під форменкою може бути тільник, в якому «зимою не холодно, а влітку не жарко», але за дуже вже великої спеки замість тільника можна підшити знизу смугастий клинець, до якого боцман іноді прискіпується, а іноді й не помічає.

Ну і, звісно, оспівана в піснях безкозирка з золотим написом на муаровій стрічці «Чорноморський флот» і з золотими якорями. Під час шторму ці золоті якорці матроси затискують у зубах, щоб не зірвало з голови безкозирку і не понесло в море, а на березі ними можна похизуватися перед дівчатами, — то відкинути на плечі, то начебто недбалим рухом перекинути на груди, як дівчина перекидає заплетену косу, та ще й тим боком, на якому золотіють оті якорці. За корабельним статутом безкозирку належить носити околишем на два пальці від брів. Так і лаштуються матроси на палубі перед звільненням. А вже на березі — в одного безкозирка насунута на самі брови, у другого з'їхала на потилицю, щоб з-під неї виглядав молодечий кучерявий чуб, у третього вона майже на вусі, бо і в цьому

е своя краса. У кожному разі матрос краще лишиться на півроку без берега, аніж розлучиться з своєю овіяною славою безкозиркою.

Але є ще одна гордість у матроса. Це — його широкий пояс з важкою мідною бляхою, на якій вибито великого якоря. Пояс може й постаріти, потріскатись, але бляха з якорем повинна блищати, як сонце. Її надраюють зубним порошком, цинковим білилом, тнуть одержною щіткою, потім — тонким суконцем, на неї хукають, як на оптичне скло, її гладять, як щоку коханої, нею милуються, і не дай боже хтось стане в шеренгу з неначищеною бляхою, його чекатиме цілковита зневага не тільки командира корабля чи боцмана, а й усієї команди.

Андрій Соляник блищав у шерензі, як нова копійка. Підтягнутий, напрасований, начищений. Щоб дуже не виділятися серед інших і не привернути до себе зайвої уваги корабельного начальства, він навіть пригасив у своїх очах отих бісиків, які аж просилися гарцювати та витівати всілякі витребеньки.

— Ті, що звільняються на берег, лаштуйсь! — пролунала команда.

Але це так, для порядку. Яке там «лаштуйсь»? Вони вже давно стоять і тільки ждуть, щоб їх швидше оглянули та дозволили зійти з корабля. Навіть хусточки в кишенях у них випрані й напрасовані. Бо відомо ж, що боцман Небаба має звичку підійти до шеренги й скомандувати:

— Всім витягти носові хусточки!

І коли виявлялося, що в когось хусточки немає або вона — не першої чистоти, того боцман виводив із шеренги і вже марно було б сподіватися потрапити туди знову.

А останнім часом Небаба завів ще й другу хустинку — щоб змахнути з черевиків пилюку, коли заходиш з вулиці у приміщення. Звісно, можна без цього обійтись, але що поробиш, треба носити й другу хустинку, якщо боцман вимагає.

Церемоніал звільнення був непорушний. Матроси шикувалися на шкафуті, боцман Небаба, теж по-святковому одягнений, обходив шеренгу спереду і ззаду, прискіпливим оком приглядався до кожного і ждав командира корабля.

Коли Юрій Баглай вийшов з каюти, матроси мимоволі замилювалися ним. Обличчя ще юне, свіже, чисте, погони

блищать, гудзики і нашивки на рукавах теж блищать, на кітелі й на штанях жодної зморщечки. Любо глянути!

Він трохи постояв на одному місці, поки боцман Небаба не вигукнув на весь порт:

— Стру-у-нко!..

І підбіг з рапортом:

— Товаришу лейтенант! Ті, що звільняються на берег, постросні!

Командир корабля не повинен оглядати кожного матроса зокрема. Юрій, підійшовши ближче, лише пробіг по шерензі очима, побачив зосереджені, напружені обличчя, золото літер на безкозирках, білі вилискуючі форменки, надраєні бляхи й черевики і, звертаючись до боцмана, з гідністю сказав:

— Звільняйте.

А сам подумав: «Бач, як усе просто. Служба налагоджена. Все йде за статутом. А мені в усьому треба тільки сказати своє останнє слово...»

Потім знову десь глибоко в грудях заворушився, забринів солодкою струною і залоскотав уже знайомий живчик: «Командир корабля! От коли б глянули збоку колишні однокурсники! Не один позаздрив би!..» А втім, заздрощі вже були. На листи, котрі він понаписував колишнім друзям, одні відповіли, що попали в руки до такого «дракона», у якого служити ще важче, ніж було в училищі, інші скаржились, що море бачать тільки з берега... А він, Юрій Баглай, командує кораблем, який ось під його ногами погойдеться на легенькій, лагідній хвилі...

Він уже кілька разів був на командирському навчанні, познайомився з іншими офіцерами частини, кілька разів його викликали до штабу в різних службових справах, і сам він туди ходив, коли виникала потреба, одне слово, ставав своїм, вростав, вживався у щоденний службовий ритм, у свої обов'язки флотського офіцера і командира корабля.

Курганов, як і першого дня, був з ним незмінно лагідний, ще ні за що й словом не докорив. Розпитував при нагоді, як він, Юрій Баглай, почуває себе на становищі командира корабля, яке враження справив на нього боцман Небаба, що він скаже про матросів та старшин. Розмови ці, як правило, досі мали, так би мовити, нейтральний

характер, хоч Юрій почував, що вони ховають у собі щось більше...

Бентежив його тільки замполіт Вербенко. Цей уже встиг побувати на кораблі кілька разів. Перевірив, як обладнали після ремонту ленінську кімнату, зробив зауваження бібліотекареві за те, що той майже не обновив книжковий фонд, довго сидів, розмовляв із секретарем комсомольської організації Миколою Лубенцем, допоміг йому скласти план роботи. Говорив і з самим Юрієм Баглаєм, зауваживши, що треба активніше втручатися в життя комсомольської організації судна та й усієї частини. Все це він робив не кваплячись, більше мовчав і слухав, ставлячи лише навідні запитання. Коли з ним говориш, створюється враження, ніби ти весь час у чомусь винен, чогось не доробив, про щось не подумав...

Найбільше Юрія Баглая бентежило те, що з ним Вербенко поведився особливо сухо й навіть насторожено, дивився крізь свої окуляри допитливо і аж нібито невдоволено.

«Цей ще навчить мене, як їсти коржі з маком!» — не раз думав Баглай.

* * *

За високі ґратчасті портові ворота вийшли веселою гамірливою юрбою і тут розсипались — хто куди.

Одні квапилися взяти на вечір квитки в кіно чи до театру, інші подалися на міський пляж. Ще інші, ті, що служать недавно, вирішили побувати в Панорамі чи на Сапун-горі.

А Соляник одразу ж відколовся од усіх і попрямував до Палацу культури. Саме тут у бібліотеці й працювала його Ляля, ота дівчина, про зустріч з якою він так мріяв, метеляючи важкою мокрою шваброю по палубі. Він міг застати її, а міг і не застати, бо там іще були бібліотекарки, і вони мінялися змінами.

Йому не пощастило.

— А Ляля сьогодні не працює, — сказала вже немолода жінка, завідувача бібліотекою, і усміхнулася доброю, гарною усмішкою. — У неї сьогодні день народження, от і попросила, щоб підмінили.

Андрій Соляник схопився за голову. Так, була розмова, вона щось натякала на це... Як же він міг забути? Та ні, не забув, просто вона тоді не сказала, коли саме в неї день народження, тому й випало з голови.

— Спасибі... от спасибі,— подякував він жінці і миттю кинувся з бібліотеки.

На вулиці жадібно випив склянку холодної газованої води з сиропом, купив пачку дорогих сигарет і подався до квіткового кіоска.

Він довго вибирав букет квітів і, не взявши здачі, майже побіг вулицею. Біля готелю його несподівано зупинив комендантський обхід — три матроси і лейтенант з пов'язками на руках. Страх, як не хотілося Соляникові у ці хвилини стояти струнко перед обходом, показувати папірець про звільнення на берег і почувати на собі прискіпливі погляди блюстителів порядку. Але в нього все гаразд, причепитися нема до чого. Однак лейтенант знайшов:

— А чому не привіталися своєчасно?

— Не помітив одразу, товаришу лейтенант.

— Треба помічати,— лейтенант ще вертів у руках Соляників папірець.— А що за квіти у вас? На весілля йдете, чи що?

— На іменини, товаришу лейтенант,— усміхнувся Соляник.

— На іменини?..— лейтенант підозріло глянув на Андрія Соляника.— Дивіться там, щоб...— і зробив багатозначну паузу.

— Не турбуйтеся, товаришу лейтенант, я службу знаю. Та і непитущий я. Сам проти цього.

Лейтенант глянув йому в очі. На щастя, зараз у них грайливих бісиків не було — вони поховалися, прислухаючись до небезпечної розмови.

— Ну, гаразд. Ідіть.

Коли до Лялиної квартири лишився один квартал, Соляник забіг у «Гастроном» і купив пляшку дорогого вина. Не з'являтися ж йому справді в такий день до Лялі лише з букетом квітів!..

Виявилося, що Лялі дома немає, і в Андрієвому серці ніби щось обірвалось. Він потоптався біля німих і глухих дверей, подзвонив ще й ще раз, потім закурив і зіперся на поручні східців. Що ж робити? Можна було б піти пошукати її. В таку чудову погоду вона може бути на пляжі.

Дуже любить купатися та смажитись на сонці. Чорна стала, як циганочка. Тільки очі та зуби блищать... Але ж куди подіти оці, зараз такі недоречні пляшку і квіти?.. Ну, квіти — ще півбіди, можна і з ними піти, не забороняється, а пляшка? З нею далі, як до першого обходу, не дійдеш...

Сигарета додимила до фільтрового мундштучка, і Андрій припалив від неї другу. Його терзав неспокій і підступно підкрадалася ревність.

«Але чого я маю ревнувати її? — заспокоював себе Андрій.— Вона ж не знала, що я оце зараз прийду, то, може, до кравчихи пішла чи в магазин?.. У мене до неї одна дорога, а в неї може бути своїх сто доріг. Вона — людина вільна, коли хочеш і куди хочеш, туди й іди... Та й приводу для ревнощів ніколи не давала. Коли ми вдвох, ні на кого й не гляне... Схожу я все-таки на пляж,— твердо вирішив Андрій.— А пляшку можна заховати отут десь у підвалі. Коли хтось знайде, то що ж? Хай вип'є за Лялине здоров'я. Я потім ще одну куплю. А якщо не знайду на пляжі, прийду знову сюди і ждатиму, аж поки треба буде повертатись на корабель...»

Він висмикнув з блокнотика аркушик і написав: «Люба Лялечко! Був у тебе, не застав. Пішов шукати на пляжі. Скоро буду тут. Жди мене, і я вернусь, тільки дуже жди!..»

Записку він засунув у щілинку дверей і став поволі спускатися східцями. Кроки лунали глухо й самотньо... Та в цей час він почув, як унизу, двома поверхами нижче, відчинилися й зачинилися двері, здригнувся від того несподіваного звуку, перехилився через поручні і побачив Лялю.

Андрій поставив пляшку на східець і швидко побіг назустріч дівчині.

Не давши їй і отямитись, налетів на неї як вихор, обняв міцно і дав квіти:

— Це тобі... вітаю тебе з днем народження.

Вона радісно й здивовано глянула йому у вічі:

— Не забув? А я ж, здається, тобі й не говорила, коли саме...

— Потім, потім про це... А я вже йшов шукати тебе.

— Та і я ж тебе шукаю! — засміялася вона.— У порту була, мені сказали, що ти вже пішов з корабля...

Вона пестила його закоханими, гарячими очима. Маленькі, тугі вишневі губи її усміхалися й здригались у куточках. Тоненькі бровенята ворушилися, роблячи її обличчя

ще жвавішим, приваблівішим. На щоках, на лобі, на шиї лежала густа сонячна засмага. Відкриті до пліч руки теж були засмагли, аж чорні, пахли сонцем і морем.

— То — куди? — запитала вона.

— Як — куди? — здивувався Андрій. — До іменинниці в хату! До речі, а де ж гості?

— Гостей не буде, — сказала дівчина. — Я хочу бути тільки з тобою... Знаєш що? А давай усе-таки сходимо на море, а потім уже повечеряємо разом... Чому ти так довго не приходив?

Він не сказав про свою провину і позачерговий наряд.

— У нас новий командир корабля. Тимчасово нікого не пускали.

— Новий командир? — стріпнула вона бровенятами, мов маленькими тугими крильцями. — Старий чи молодий?

— Тобі що до цього? — в голосі його прозвучала ревність.

— Не хочеш казати? — засміялася вона, дратуючи Андрія. — Виходить, молодий, коли не хочеш казати... А я й сама побачу. Незабаром будемо у вашій частині самодіяльний концерт давати.

— Ну й побачиш, — надувся Андрій, згадавши лейтенанта Юрія Баглая.

Вона провела долонею по його щоці:

— Та не ображайся... Навіщо мені твій командир? У мене ти є... — і пригорнулася до нього.

Вони пішли до моря. Андрій зняв безкозирку, і теплий вітер грався його чорним хвилястим чубом.

Море було таке саме спокійне, як небо. Тільки не чисто блакитне, а різнобарвне, поділене на смуги. Та, що ближче, — синювата, за нею — зелена, ще далі — фіолетова, а вже біля самого обрію — густо-синя. Кілька днів тому штормило, хвилі гнало з моря, і тепер на березі темно-зеленою торочкою лежала морська трава, що гостро пахла йодом. У ній заплуталися черепашки, всередині яких відбивалися перламутрові сонця.

— Отут і позагоряємо, — зупинилася Ляля, ступивши на гарячу піщану латочку.

А вже лежачи, сказала зажурено:

— Це ви ремонт закінчили, скоро знову в море підете і тоді — жди тебе...

— Ще невідомо, коли підемо,— заспокоїв її Андрій.

— А тобі подобається бути моряком?

Він засміявся, відповів чи то жартома, чи серйозно:

— Я люблю море з берега, а корабель — на малюнку.

— Чому ж так?

— А тому... Я — монтажник-верхолаз. З дитинства полюбив цю професію. Ось закінчу службу і махну до свого Кривбасу. І тебе з собою заберу.

— А що я там робитиму?

— Те, що й тут. У нас там у Палацах культури такі бібліотеки, що тобі й не снилося.

— А може, я вчитись хочу?

— Вчись на здоров'я! — вигукнув Андрій. — Там у нас і технікуми, і інститути різні!.. А які ми будівлі зводимо! Ось прийдеш подивисься, на якій я висоті працюю...

Він таки був закоханий у свою цивільну професію і довго розповідав про свою роботу Лялі. А дівчина жахалася, округлюючи чорні блискучі очі:

— Ой, та це ж дуже небезпечно!.. Звідти й вітром здути може.

Андрій задоволено посміхався:

— Таку маленьку, як ти, зідме. А мені там все одно, що на рівній землі. Тільки ще краще. До сонця і до неба ближче... Але тебе я й звідти, з тієї височини, впізнав би! Серед тисячі інших дівчат упізнав би!.. — І рука його ніжно гладила дівоче волосся.

Додому пішли вже тоді, як призахідне сонце поклато на хвилі золоті відблиски. Вона була, як ніколи, весела, пропахла морським вітром.

Поставила на стіл Андрієву пляшку вина, різні закуски.

Перша ж чарка теплом розлилася по тілу, думки зробилися легкими й райдужними, і Андрієві знову захотілося мріяти й говорити про їхнє щасливе майбутнє:

— Ти, Лялечко, тільки уяви. Я все для тебе зроблю... Квартира? Буде, ще й яка! Живи, розкошуй... Мені служити вже небагато... Ні, я не лишусь, як наш боцман, на надстрокову...

— Але ж інші лишуються,— заперечила дівчина.

— Хай лишуються, а я — ні! Мене теж умовляють,— несподівано для самого себе вигadaв він.— Кажуть: «Лишайся, на флоті кадри потрібні, а ти ж — справжній

моряк!» Але я — ні. Бо я — вер-хо-лаз!.. Золота професія. І скрізь потрібна.

Він налив собі знову. Ляля заперечила:

— Може, досить, Андрійку? Тобі ж — на корабель.

— А що від цієї чарки зо мною станеться? — весело блищав чорними циганськими очима Соляник. — Ось глянь, по одній дошці пройду і не схитнуся.

Він підвівся з-за столу і справді пройшов однією вузькою дошкою свіжопофарбованої підлоги туди й сюди і, задоволений своєю хлопчачою витівкою, знову сів.

— Бачила?.. Бо я — верхолаз. Почуття рівноваги, координація рухів... Мені й зараз листи пишуть: «Приїзди, Андрію, для тебе місце завжди приготовлено». Ждуть мене там. Бо знають, який я верхолаз... Ось так... Але я сам не приїду. Ми удвох поїдемо. Правда ж поїдемо, Лялечко?.. А захочеш на море, будь ласка... будь ласка, я тебе завжди привезу. По путівці. Відпочивай, загоряй... Та в нас там, пишуть, і своє вже море є. Пляж, човни, сонце... Те, що ти любиш...

Він спохватився, що вже пора на корабель, глянув на дівчину потверезілими очима, надів безкозирку, нашвидку попрощався і застукотів каблуками униз по східцях.

Він таки був трохи п'янений, але йшов цілком тверезо і почував, що на повітрі хміль і зовсім проходить. Вирішив: «А ще перед тим, як зійти на корабель, у бухті вмиюся морською водою, воно й минеться». Ще раз глянув на годинника — час є, зараз пів на одинадцятку, а до корабля йти не більше як п'ятнадцять хвилин. «От тільки шкода, що немає квитків у кіно. Ну, це — не провина. Може, боцман і пожартував, коли наказував принести квиток. Бо я ж таки не якийсь там школяр, а людина доросла!»

Зненацька Андрій Соляник зупинився й прикипів на одному місці. Йому назустріч поволі йшов комендантський обхід. «Все, — промайнуло в думці. — Погорів!.. Зараз зупинять, почують дух спиртного і — все... Що ж робити? Що робити?» Андрій шмигнув у боковий провулок і зупинився, дослухаючись, як швидко й гулко б'ється у грудях серце. Потім скинув безкозирку і висунув із-за стіни голову. Він побачив, що тепер обхід пішов швидше, він уже наближався. Видно, його таки встигли помітити.

Тоді Соляник, не гаючи більше й хвилини, побіг. За якусь мить він був уже в іншому провулку, зовсім не знайомому

й темному. І знову побіг. Він зрозумів, що тепер доведеться петляти ще багатьма провулками, поки він, нарешті, дістанеться до порту. Але ж час!.. Час!.. Він невмолимо наближається до одинадцяти! Ще через десять хвилин Андрій Соляник з жахом усвідомив, що остаточно заплутався в цих незнайомих провулках. Куди треба бігти, щоб якнайшвидше потрапити до порту, він не знав. Кинувся в один бік, у другий і знову зупинився, з відчаєм оглядаючись навколо. Важко дихав і був весь мокрий від гарячого поту. Навіть чуб у нього змокрів і прилипав до лоба гарячими пасмами. Час наближався до одинадцяти!

Оддалік з'явилася постать самотнього перехожого. Соляник швидко підійшов до нього:

— Скажіть, будь ласка, як тут найближче вийти до порту?

— Запізнюєшся? — посміхнувся чоловік.

— Є трохи,— аж на місці не міг устояти Соляник від нетерплячки.— То швидше, швидше поясніть...

— А отак давай... Оцим провулком до кінця, потім квартал ліворуч, два квартали прямо. Ні, стривай! Не два, а три квартали, потім знову ліворуч і до порту. Там уже тобі самому все стане ясно.

Андрій нашвидку подякував і, хоч було дуже соромно перед невідомим, знову побіг. Так, перехожий не збрехав. Оті лабіринти провулків таки вивели його до порту. Але стрілки годинника повернули вже на дванадцятку...

На корабель прибіг після відбою, розгарячений, мокрий, захеканий. Уже не від випитого, а від перевтоми на трапі несподівано хитнувся, але своєчасно схопився рукою за поручні й утримався. Це сталося на очах у вахтового і боцмана Небаби, які стояли поряд на палубі і, видно, ждали саме його.

Уже на палубі Андрій Соляник нечітким рухом приклав руку до безкозирки і, важко дихаючи, доповів:

— Тов-варишу мічман! Матрос Соляник з берега прибув, ніяких пригод не сталося!..

— Бачу,— сказав боцман, тамуючи лють і образу.— Подивіться, котра зараз година.

— Чверть на дванадцятку, товаришу боцман.

— То ви не тільки запізнались, а ще й випили,— пильно приглядаючись до Соляника, зауважив Небаба.

— Трішечки... майже нічого...
— Ідіть спати. Завтра розберемось.
— Єсть, іти спати...— він знову хитнувся, повертаючись, і, все ще важко дихаючи, просунув ногу в люк до свого кубрика.

12

День почався для Юрія Баглая погано. Боцман Небаба, який уже ждав його на палубі, доповів:

— Товаришу лейтенант! За час вашої відсутності на кораблі нічого не сталося, за винятком одного порушення дисципліни. Матрос Соляник запізнився з берега на п'ятнадцять хвилин і повернувся на корабель у нетверезому стані.

Потім з рапортом підійшов вахтовий біля трапа старшина мотористів Лубенець...

Зовні все, як належить. Служба йде. Корабель охороняється. Командира зустрічають згідно з статутом. Далі — побудка, зарядка, приборка в житлових приміщеннях та на верхній палубі, підняття прапора і знову все закрутиться-завертиться за одвічним флотським порядком.

Але ні. Сьогодні він, командир корабля, вперше зіткнувся з грубим порушенням військової дисципліни, і йому треба щось вирішувати, вживати заходів... Робити це зопалу не можна, хоч боцман та вахтовий біля трапа і дивляться на нього вичікувально, з готовністю зреагувати на кожне його слово.

— Продовжуйте службу,— сказав Баглай, як колись казали йому старші.

* * *

У свою каюту Юрій спустився з важким серцем. Сів до столу і підпер голову руками... Він входив, вірніше, його втягувало, всмоктувало на кораблі й поза кораблем, у якесь нове життя, різноманітне й складне, і Баглай почував, що все відбувається якось само собою, не з його волі.

Ось і вчора...

Уже знаючи про те, що Поля щовечора в той самий час купається на одному й тому ж місці на миску, який від-

діляє бухту від моря, він пішов туди, але її не застав. Тоді побрів додому на Портову, 16.

Ще здалеку почув голос Марини, котра, як завжди, незлостиво, але вигадливо й багатослівно лаяла чоловіка, а він щось бубонів у відповідь.

Виявилось, що у Полі — подія: дівчина захистила диплом. «Так ось чому вона сьогодні не прийшла до моря!» — подумав Юрій, радіючи цій причині. Федір Запорожець обіцяв їй намалювати в подарунок картину і не намалював, не встиг докінчити, і тепер Марина насадила на нього й наказувала:

— Сідай домальовуй, поки ще люди збираються! А то будеш перед дівчиною очима кліпати, як морський окунь. І я разом з тобою!..

— Морський окунь очима не кліпає,— перебив Федір Запорожець.— Він тільки водить ними.

— Дуже мені там треба знати: кліпає чи не кліпає. Розводиш тут антимонію!.. Тобі — що? Ти такий, що пере-кліпаєш, тебе уже весь Севастополь знає. А мені як?.. На ось, бери фарби і домальовуй.

— Та хіба ж я можу так швидко? — віднараскувався од напосідливої дружини Федір.

— Зміг би, коли б захотів. А то зараз тільки й думаєш, як би швидше до столу та чарку в руки!.. Я ж тебе знаю!

Він дивився на неї трохи докірливо й трохи здивовано, але боявся затівати гарячішу сварку, щоб не зіпсувати вечора, і тільки виправдувався:

— Я їй завтра домалюю. Не все одно, сьогодні чи завтра?

— Завтра у тебе є що робити. Он уже тиждень обіцяєш мені ножі та сікач наточити.

— І ножі наточу, і картину домалюю... Поля не образиться і не кричатиме. Вона не така, як ти...

Саме в цей час на подвір'я зайшов Юрій Баглай, і Марина тим же гучним голосом привіталася:

— Добрий день, Юрію Миколайовичу! Бачив ти старого лежню? Казав дівчині: «Я тобі картину намалюю», «Я тобі картину подарую», тепер тільки сидить та очима водить, як морський окунь!..

— Невелика біда, ще намалює,— спробував заспокоїти жінку Юрій,— адже, щоб малювати, натхнення потрібне.

— Натхнення? — здивовано глянула на нього Марина.— Він і без натхнення вміє. Я у нього — замість натхнення! Такого дам, що забуде, як його і звать... Ще чого захотів! Досі без натхнення малював, і люди хвалять. Ось подивись, Юрію, я зараз принесу.

Вона гайнула на другий поверх і притарабанила звідти кілька пейзажів тільки в підрамниках, розставила:

— Дивись, подобаються?

— Гарні,— похвалив Юрій, то підходячи до картин, то відступаючи од них.— Ви справді добре малюєте, дядю Федоре. Звідки це у вас?

— Так... самоуком... Тут у нас раніше художники місяцями жили, пейзажі малювали, то я в них і нахапався. Та і в дитинстві любив.

— Ні, таки добре. По-своєму бачите і море, і береги... Відтінок фарб якийсь особливий, теплий...

— Фарби я відчуваю,— задоволено усміхаючись, похвалився Федір Запорожець.— Як матимеш вільний час, підемо помалюємо, я покажу.

Марина якийсь час мовчки слухала цю розмову, потім зрозуміла, що стрілку переведено з її колії на іншу, і знову втрутилась:

— Тобі, Юро, яка найбільше подобається?

— Оцей сонячний морський берег з рибальською шаландою,— показав Баглай.

— То оцю ти Полі й подаруєш, бо з новою ти ще рік будеш морочитись,— категорично вирішила Марина.— Якщо вона сподобалася Юркові, то сподобається й Полі.

Розпорядившись так чоловіковою картиною, вона несподівано перенесла вогонь на Юрія:

— А ти чого прийшов без подарунка? Чи, може, тепер серед молодих людей це — модно?

Юрій знітився:

— Що ви, тьотю Марино?.. Я ж не знав. Поля нічого не казала...

— А вона в нас така! Не любить наперед у дзвони бити. Скромна дівчина.

— Та ніхто мене й не запрошував,— сказав Юрій, у його голосі забриніла прихована образа.

— А в нас тут не запрошують,— галасувала, ніби на базарі, Марина.— Тут усі свої, як одна сім'я... А ти ж тепер — теж свій. Так що біжи купуй подарунок, поки ще

там стіл накривають, бо наш художник он уже губи облизує. Ніяк не діждеться...

Справді, за стіною чувся брязкіт тарілок, виделок і ножів, точилася нерозбірлива розмова, і Юрій вловив Полин голос.

— Я зараз...— сказав він і подався з двору, переконавшись, що тут довго роздумувати не можна. До того ж і радий був несподіваній нагоді зробити для Полі щось приємне.

За півгодини він повернувся, несучи у руках коробку з подарунком. Марини вже не було. Її голос лунав за стіною, у дворі Семена Кулика, а Федір Запорожець вставляв у раму картину, яку вибрала дружина. Ніби виправдуючись за неї, сказав:

— Ти, Юро, не ображайся... Вона ото кричить, а злості й на ніготь немає... А кричати вона звикла, бо я ж — недочуваю.

Прийшов Сашко. І тепер вони втрьох завели розмову і про море, і про кораблі, і про морське училище, яке марилося хлопцеві й уві сні. Юрія Баглая він завжди зустрічав з радістю.

Постукали в стіну, гукнули, щоб уже йшли, бо «картопля холоне», і Юрій Баглай та Федір Запорожець пішли удвох: один з коробкою, перев'язаною навхрест червоною стрічкою, а другий з картиною. Вигляд у обох був урочистий.

Гамірно й весело всідалися за столом, при чому всі одноставно наполягали на тому, щоб Поля і Юрій, як наймолодші, сиділи тільки поруч, і вони, звісно, не заперечували.

Тут усі так чи інакше були зв'язані з морем, тому Юрієві лейтенантські погони серед цивільних піджаків були звичним і звичайним явищем. Для старших за віком він був і не лейтенант, а просто собі юнак, гарний хлопець. За інших обставин він, може, й пишався б своїми погонами, але тут, серед цих добрих, простих людей, і забув про них, почував себе невимушено, як дома. А ще — і це найголовніше! — йому було тут так гарно, бо поруч сиділа Поля. Її схоже на чистий морський пісок волосся, тепле й неспокійне, як морська хвиля, часом торкалося його щоки.

Принесли гітару. Юрій заграв і заспівав. Йому дружно аплодували.

Марина, дивлячись на Юрія і Полю, вигукнула з властивою їй прямою і простодушністю:

— А давайте поженимо їх! От пара буде!

Всі на мить затихли, але вона не дала й отямитись:

— Поженимо та й край!.. Ви тільки подивіться, сама доля звела їх одне з одним!..

У неї вже й план виник, як це практично виглядатиме:

— Оцю стіну розвалимо до бісової матері, щоб більше місця було весілля гуляти, бо ти ж для нас, Юрочко, як рідний син, а Поля — як дочка...

Розійшлися пізно.

* * *

Тепер усе те лишилося, наче уві сні, а він наодинці сидить у своїй каюті і з гіркотою думає про те, що на його кораблі сталася незвичайна подія — матрос запізнився з берега і до того ж прийшов на корабель в нетверезому стані.

Звісно, буває й таке. Але Юрієві здавалося, що Андрій Соляник зробив це не просто так, а навмисне, щоб образити свого нового командира, показати, що він не дуже й зважає на його владу і що, взагалі, нікого й нічого не боїться.

Не тільки злість на Соляника, але й образа володіли в ці хвилини Юрієм Баглаєм.

«Адже я прийшов сюди, як у рідну сім'ю, — з болем думав він, — і нікого не образив, ні на кого даремне не накричав, не вимагав чогось такого, чого не можна було б виконати, то за віщо ж мені так? Чим я завинив, що тепер мушу йти до старшого начальства й доповідати про чепе на кораблі? Завинив тільки одним, що дозволив Соляникові зійти на берег, виявив непотрібну слабохарактерність...»

І чим більше Баглай думав про подію, тим більша злість наростала у нього на Соляника, на боцмана Небабу, котрий краще знає цього матроса і мусив би бути твердішим з підлеглими, та й на всю команду, яка, певне, й раніше ставилася до таких речей поблажливо...

«Ну, що ж, — думав Юрій Баглай, все дужче розпалюючись і утверджуючись у своїй правоті, — якщо так, то і я себе покажу. У мене вистачить і волі, і влади. Я не про-

пущу повз увагу жодного щонайменшого порушення...» — звертався він думкою уже не до одного Соляника, а до всієї команди.

І, підігрітий власними думками, сповнений рішучості й гніву, одразу ж після сніданку наказав розсильному покликати до нього матроса Соляника.

Андрій Соляник у цей час в'язав кранець¹. Хоч спати він ліг пізніше за всіх, але прокинувся раніше від інших. Його розбудив неспокій. Розбудили напівсонні, маревні думки про те, що попереду в нього — дуже тривожний і важкий день. Снідав він погано, без апетиту і всупереч постійній своїй звичці уникав розмов та ховав свої завжди зухвалі очі.

В'язучи кранець, він кидав тривожні погляди окіл себе, кожна появу розсильного на палубі зустрічав з острахом і, коли розсильний підійшов до нього, сказавши: «Соляник, до командира корабля!», відчув, як руки і ноги у нього раптом віднялись, а в грудях ніби щось обірвалося.

Однак він вирішив нічим не виказувати хвилювання, бути таким, яким його завжди знали на кораблі, тому, хоч і великим зусиллям волі, знову напустив на себе незалежний вигляд, стрельнув на розсильного глузливим поглядом і, наче нічого не сталося, зухвало посміхнувся:

— Значить, до командира, кажеш?

— Кажу ж тобі...

— Значить, кажеш: «Кажу ж тобі»? А чай він уже на стіл приготував?

— Ану тебе! — відмахнувся розсильний. — Краще не розп'ятакуй, а йди швидше, не дратуй його, бо дістанеться тобі на чай!

— Веселенька розмова чекає, будь певен, — підморгнув Соляник по-змовницькому.

— Думаю, що не заскучаєш.

— А що він?.. Який?

— Такий радісний, що аж танцює... Аж підстрибує...

— Ясно, — поставив крапку на цій розмові Соляник і пішов до каюти, поправивши на голові темно-синій фланелевий берет.

У двері постукав усе ж несміливо і почув уже знайомий густий, грудний баритон:

¹ Кранець — мішок з каната, що його спускають за борт, щоб запобігти пошкодженню корпусу корабля.

— Увійдіть.

Переступив поріг.

— Товаришу лейтенант, матрос Соляник за вашим наказом з'явився!

Юрій Баглай підняв очі від паперів на столі і швидким поглядом зміряв матроса з ніг до голови, ніби шукаючи, до чого прискіпатися. Від того погляду Соляникові стало трохи млосно, йому захотілось, щоб командир корабля уже швидше заговорив, тоді б і він знав, як поводитися і що казати.

— Де ви вчора напились і чому запізнилися?

Запитання було те, якого матрос ждав і до якого був давно готовий. Звичайно, про Лялю він не згадає й словом. Не вистачало ще ні в чому не винну дівчину сюди вплутувати!

— Знайомого зустрів, товаришу лейтенант. З одного міста ми, з Кривого Рога.

Соляник тримався зовсім не так, як тоді в кубрику під час першого знайомства. Навпаки, вираз обличчя у нього був смиренний і винуватий. Завжди зухвалі з блискітками-бісенятами очі тепер раз у раз опускалися додолу.

— Ну, далі?..— Юрій Баглай відчув, що недавня злість починає гаснути в ньому.

— Працювали разом, він теж верхолаз, як і я,— додав Соляник, щоб усе те, що він вигадує, звучало переконливіше.— Я хотів у кіно сходити... і товаришеві боцману пообіцяв. А тут раптом зустрів... На екскурсію він приїхав... Ну, і на radoцax трохи...

«Може, й справді так,— подумав Баглай,— але мені від того не легше. А може, й бреше цей хитрун... Та, звісно ж, що бреше! Це такий, що і крізь вузький ліюмінатор пролізе...»

— Гаразд, зустрілися з земляком... А запізнились чому?

— Я його до автобуса проводжав. А на годинник не глянув.

— Який же автобус іде об одинадцятій ночі?

— Він не сам, з групою... Вони спеціальним з будинку відпочинку, з Алушти приїхали...

— То ви вважаєте, що, коли зустріли друга чи там земляка, можна й напитися, і на корабель запізнитися?

— Ні, просто так сталося... Я розумію, погано...

Андрій Соляник звів очі, Юрій Баглай глянув у них і

остаточно переконався, що за тими словами каяття таки справді ховається хитрість, намагання відбредхатися, обдурити його, командира, щоб потім глузувати з нього: «Ось, мовляв, який я спритний, самого командира корабля навколо пальця обвів!»

І обурення з новою силою спалахнуло в грудях Баглая. Нічого далі не розпитуючи, він сказав:

— То запам'ятайте, товаришу Соляник: кого б ви там не зустрічали, це мене не обходить. Ви — матрос військового корабля. Головне для вас — дисципліна. А щоб ви як слід усе це собі втямили, даю вам три доби гауптвахти на перший раз. Доповісте боцманові, хай зараз же й відправить. А ще раз трапиться таке, нарікайте на себе. Можете йти.

— Єсть, три доби гауптвахти! — виструнчився Соляник, але з каюти не йшов, дивився на свого командира невідривним і докірливим поглядом, наче ще надіявся, що той змінить своє рішення.

— Кру-гом! — скомандував Баглай, почувуючи, що блідне і втрачає над собою владу.— Кроком руш!..

Хвилини через п'ятнадцять Андрій Соляник уже стояв на палубі без синього смугастого комірця-«гюйса» на плечах, без пояса і без стрічки на безкозирці. Що й казати, вигляд у нього був далеко не матроський. Без синього комірця плечі оголилися, без пояса флотський одяг утратив свою форму, обвис, як на портовому вантажникові, а безкозирка без стрічки зробила його вже зовсім арештантом. Навколо Андрія Соляника зібралися матроси, щоб погостри язики.

— А ти знаєш, тобі така форма більше личить, — казав хтось із гурту під загальний регіт.

— Та він наче в ній і народився! — підсипав жару інший.

Але Андрія Соляника нелегко було збити з пантелику. На ті глузливі жарти він і сам посміхався, наче вони торкалися не його, а когось іншого, і, поблискуючи своїми зухвалими очима, жартівливо наказував:

— Ви ж тут дивіться мені, щоб за мою відсутність усе було як слід! Повернусь, перевірю...

З'явився конвойний, маленький, непоказний Сеня Куценський з автоматом на грудях, і геркулесівської статури чорнявий красень Андрій Соляник обурився:

— Невже ви, товаришу боцман, когось іншого не знайшли? З ним же вулицею йти буде соромно!

Сеня Куценький спалахнув:

— Ти у мене побалакай більше! Примушу стрійовим серединою вулиці крокувати, щоб усі бачили! Ач, який герой знайшовся! — І його носик ще дужче почервонів, а очі ці гостро зблиснули.— Люди діло роблять, а його, п'янюгу, на гауптвахту веди! Я б тебе на місці командира не на губу, а в канатний ящик на тиждень запроторив!..

Після цих слів усі навколо одразу посерйознішали, бо правда ж була на боці Куценького. І сам Андрій Соляник перестав дурня коротити, побачивши, що його грубий жарт не знайшов підтримки.

Так і потюпав Соляник гулкою палубою до трапа під пильним оком Сені Куценького і під дулом його автомата. Команда розійшлася по роботах і навчаннях. А Баглай вийшов з каюти і сказав боцманові:

— Я буду в штабі.

* * *

З нелегким серцем ішов він до штабу. Ще б пак: не встиг прийняти корабель, як уже змушений доповідати про надзвичайну подію.

«А може, я погарячкував? — думав він.— Може, вистачило б на перший раз обмежитись суворою доганою, ну, зрештою, лишити без берега?.. Тоді не треба було б сьогодні доповідати в штаб, і все обійшлося б гаразд. Але ні, хай не тільки Соляник, а всі на кораблі зятямлять собі, що зі мною жарти короткі. Дисципліна — є дисципліна. А на міру покарання скаржитись не дозволяється!..»

Курганова він не застав. Коли вийшов з його приймальної, наткнувся на замполіта Вербенка, чого найдужче боявся. Він уже добре знав, що Курганов ставиться до нього поблажливо, навіть з неприхованою приязню, а замполіт, навпаки, завжди дивиться на нього насторожено. Чому так? Хто його знає... Вербенко відповів на привітання і одразу ж запитав глухуватим голосом, дивлячись крізь окуляри з-під важких повік прямо Юрієві в обличчя:

— Прийшли доповіді про чепе на кораблі?

— Ви вже знаєте? — мимоволі округлив очі Баглай.

— Знаю... Зустрів і Соляника, й Куценького.

Кабінет у замполіта Вербенка був менший, ніж у Курганова. Він здався тісніший, бо впродовж трьох стін стояли шафи з книжками. На четвертій висіла величезна карта світу з різними позначками синім та червоним олівцями.

— Розкажіть, як це сталося?

Юрій Баглай дуже хвилювався і тому розповідь його була трохи непослідовна, незібрана. Він усіма силами намагався довести, що діяв правильно, що як командир корабля не дозволить не лише таких, а найменших порушень дисципліни... Юрій не помітив, що оте «як командир корабля» вже кілька разів зірвалося з його язика, і Вербенко перебив його:

— Не наголошуйте, — промовив він, морщачись, як від зубного болю. — Ми всі знаємо, що ви — командир корабля. Хоч я особисто вважаю, що вам корисніше було б поплавати спершу, скажімо, старпомом...

Після цих слів Юрій відчув, як у грудях у нього похололо, від обличчя відхлинула кров. Замполіт помітив його стан, сказав тихішим і глухішим голосом:

— Але я не про це... Я хотів про інше. Тепер на вас ліг подвійний тягар: учити і самому наполегливо вчитися. А для вас він — піднесений до ступеня. Розумієте мене?

— Розумію, товаришу капітан третього рангу.

— Командирська влада — це ще не все, — вів далі Вербенко. — Треба уміти користуватися цією владою. Дехто вдається до грубого адміністрування («Це ж він мене має на увазі», — подумав Юрій). Що ж, без єдиноначальності в армії і на флоті не можна. Але єдиноначальність треба розуміти... Це не сліпе користування владою. Не емоційний спалах. Це — зовсім інше. Вдумливе ставлення до людей. До тих людей, з якими ти живеш, працюєш, плаваєш, за яких, зрештою, відповідаєш... ну хоч би перед своєю совістю. Скажіть, що ви знаєте про Соляника?

— Колишній монтажник-верхолаз...

— Ну от, бачите, як у вас усе просто. Колишній верхолаз. Тепер — матрос... Здається, нічого ні додати, ні відкинути. А нам з вами треба знати не тільки, хто він був колись і хто тепер, а ще й як і чим він був колись і як і чим став тепер. Що змінилося в людині? І як змінилося — на краще чи на гірше? Чи, може, ви думаєте, що в людині нічого не змінюється? Ні, такого не буває. Життя вносить свої корективи і в людську душу, і в людську свідомість, а

звідси — і в поведінку. Тоді давайте дошукуватись, чому ж сталися оті зміни? Під впливом чого? Так, складно все це. І не кожному під силу... Але й самому треба вдосконалюватись. Треба навчитися бачити самого себе, тоді побачите й інших... Офіцер повинен насамперед ставити вимоги до себе. Потрібен постійний самоконтроль... Відверто скажу, я сподівався, що ви раніше до мене прийдете, не чекатимете, поки на кораблі станеться чепе. Та й зараз, коли б я не покликав...

— Хотілося ближче познайомитися з кораблем, з командою, — пояснив Юрій, добре розуміючи, що він кривдушить, що він боїться Вербенка, тому й уникає з ним зустрічей віч-на-віч.

— Хай і так... Але й мені хотілося б, щоб ви з перших же кроків не відривалися ні від старших, ні від молодших по службі, щоб не замикалися в собі. Ми з вами робимо одну справу, і нарізно робити її не можна. — Він знову підняв на Юрія важкі повіки, допитливо глянув крізь окуляри. — Як ви гадаєте, допоможе Соляникові ваша гауптвахта?

— У статуті є така міра покарання.

— Так, є... Але я б на вашому місці не з цього почав, а з розмови.

— Розмова у нас не вийшла.

— Чому ж не вийшла?

— Я побачив, що він викручується, намагається обдурити мене...

— І тоді ви вирішили, що найлегше закінчити розмову гауптвахтою?

— Так точно, вирішив... Інакше він глузував би з мене, подумав би, що обвів свого командира.

Вербенко довго мовчав, опустивши важкі повіки.

— І все ж раджу вам, як повернеться, поговорити з ним... Не мовою статуту, а звичайною, людською. Загляньте йому в душу. Ви багато чого зрозумієте. Людина трохи складніша, ніж таблиця множення... Інших із собою співставляйте. А себе — з іншими...

Юрій вийшов від Вербенка стривожений і розгублений. Багато наслухався. У чомусь він погоджувався з замполітом, у чомусь — ні... Але розмова розворушила і почуття, і думки. Тільки вони ще якісь неясні, в них треба розібратися... «Ні, Юрію Баглай, — звертався він сам до себе, йду-

чи на корабель,— твоя флотська біографія ще тільки починається, будуть на твоєму шляху і шторми, і штили, і знову шторми...»

13

У будинку номер шістнадцять на Портової вулиці тільки й розмов було, що про Юрія Баглая. Він сподобався всім.

І молодий, і вродливий, і ввічливий, і командир корабля... Ну, що ще треба?..

І все частіше ім'я Юрія згадувалося не окремо, а поряд з Полиним.

З кожним днем все дужче утверджувалася думка, що вони незабаром поберуться, що сама щаслива доля звела їх, що вони й народжені одне для одного.

Найактивнішою у всіх цих розмовах, звісно ж, була Марина. Вона навіть устигла полаятися з своїм чоловіком.

— Федю, чуєш, Федю? — якось обізвалася вона до нього. — Ти б, може, Юрі та Полі на весілля якусь картину намалював?

Федір Запорожець саме сидів на низенькому стільчику і спритно, вміло потрошив величезну камбалу, яку він називав «царицею столу». Готувати будь-яку морську рибу уміли всі жителі Портової вулиці, але справжнім майстром по рибі вважався Федір Запорожець. Над кожною рибинною він просто-таки чаклує. І боронь боже хтось переб'є йому або, ще гірше, скаже, що треба не так, а отак. Федір Запорожець візьме на такий глум, що хоч тікай від нього як найдалі, а то ще й вилає.

Отож і цього разу, почувши жінчину пораду (а це вже — мало не наказ) намалювати картину, він, щоб не сказати їй лихого слова, тільки засопів сердито та ще ретельніше заходився поратись коло риби.

Марина вирішила, що чоловік не почув її, як це нерідко бувало, підійшла ближче й сказала голосніше:

— Ти чуєш, Федю?.. Я кажу, може б, картину нову намалював Юрі та Полі на весілля? Морську, щоб і берег, і хвилі... Ще час є, можна й з натхненням, як казав Юра.

Тут уже Федір звів на Марину невдоволені очі й запитав:

— На яке весілля?

Марина, вкрай здивована і навіть обурена, сплеснула руками.

— Та ти що, старий, з печі шелеснув? Он уже вся вулиця тільки про це й говорить!

— Не вся вулиця, а ти на всю вулицю репетуєш. Ну, посиділи поруч за столом чи, може, якийсь там раз в кіно сходили, так тобі уже й весілля. А може, вони нічого про це й не думають!

— Отакої!.. Як це не думають? Та ти подивись на Полю, дівчина як квітка розквітла! Місця собі не знаходить. А про Юру вже й говорити нічого. Як тільки з корабля, так і до неї, так і до неї...

— Ти там знаєш...— важким сікачем, якого він уже нагострив, Федір одним махом відрубав рибині хвоста.

— Знаю! Всі знають. Тільки ти нічого не знаєш. Тобі — або риба, або взяв етюдник і поваландався на цілий день. Он поручні на балконі й досі не зробив. Сам же колись і загуркотиш звідтіля під чаркою!..

Запорожець відчув, що Марина уже цілком увійшла у свою роль, тепер згадає і поручні, і поштову скриньку, котра ледь тримається на воротах, і курча, за яке Сашко так і не приніс сорока копійок. Галасу наробить на всю Портову.

І він поквалівся заспокоїти дружину.

— Гаразд, намалюю картину... І берег буде, і море, і, якщо хочеш, ще й тебе учеплю біля того моря. Як русалку...

Федір Запорожець раптом відчув, що цього разу він зовсім не гнівається на дружину за її лайку, а, навпаки, його й самого охопило почуття радості, що отак несподівано зустрілися двоє хороших молодих людей, юнак і дівчина, і вони створять дружну сім'ю.

Він знає, що його Марина і Семенова дружина потай від Полі уже домовляються і про шлюбний одяг та подарунки, детально опрацьовують план самого торжества — і що буде на столі, і хто з гостей сидітиме за отим столом... Одне слово, весільний штаб працював на повну силу.

* * *

Тільки Юрій та Поля між собою про це ще не говорили.

Вони справді останнім часом зустрічалися часто, бувало, що ходили в кіно чи в театр, а то до пізньої ночі за-

сиджувалися на березі моря. Але дивно: їхнє зближення разом з тим ніби будувало між ними якусь перепону, через яку ні він, ні вона не наслідувалися переступити.

Юрій в присутності Полі мовби перероджувався — боявся зайвий раз узяти за руку, сказати зайве слово. Йому здавалось, що Поля може розгніватися на нього, перестане з ним зустрічатись, відштовхне од себе...

В його уяві раз по раз виникав той образ Полі, яку він бачив на березі у фантастичному мареві місячного сяйва...

«А може, й не було тієї Полі? — іноді думав він, мучачись від своєї несміливості та нерішучості. — Може, то привиділось? Чи то я сам собі її вигадав?..»

І тоді він зупиняв на дівчині допитливий, вивчаючий погляд, вглядався в обличчя, намагався охопити всю тим поглядом, яким він бачив її на березі.

Видіння зникало. Біля нього була жива, реальна Поля у простенькому платті без рукавів, і він відчував тепло її рук, запах кіс, бачив очі зеленкувато-сині, як море проти ясного неба.

Ці очі були завжди лагідні, часто сором'язливо прикривалися довгими війми, а щоким від його якогось необережного слова спалахували рум'янцем.

Приблизно те ж саме думав Юрій і цього разу, ідучи з корабля додому.

Однак зараз він почував у собі більше рішучості і запевняв себе, що сьогодні він усе Полі скаже, все, все...

Не діти ж вони, зрештою...

Йому пощастило. Поля йшла купатись, і вони зустрілися на тих крутих кам'яних сходах, що вели від Портової вулиці до бухти.

Уже заходив вечір, засвітилися ліхтарі, але навіть у півтемряві, що розсіювалася світлом тих ліхтарів, він побачив, як радісно заблищали її очі.

І вона кинулася до нього в якомусь нестримному пориві.

— Ходімте разом купатись, — запропонувала Поля, взявши Юрія за руку. Потиск руки у неї був не м'який, не розслаблений, як буває в деяких манірних капризних, а твердий, міцний, і Юрієві це сподобалось. І взагалі, цього разу вона з першої ж хвилини повелася вільніше, наче у ній щось змінилося.

— Я знову побачу вас такою, як тоді? — усміхаючись, запитав він.

Вона теж засміялася:

— Вам же для цього потрібний місяць, а сьогодні місяця немає. Тільки ліхтарі горять.

— Нічого, нам і так добре буде...

Доводилось стрибати по камінню, кілька разів Юрій хотів підтримати її, але бачив, що немає потреби,— Поля перестрибувала з каменя на камінь так легко й спритно, що Юрій ледве встигав за нею.

— Ви як спортсменка,— похвалив він.

— Спортсменка і є. З плавання — перший розряд. Хіба ви не знали?

— Звідки ж я міг знати?

— А я думала, що тьотя Марина уже все вам розказала.

— Не було такої балачки... Ото хіба тоді, як ми перший раз зустрілись. Дядько Федір розказував про вас.

Поля ніби не дочула цих слів:

— Ви на тьотю Марину не ображайтесь. Вона ото кричить, свариться, а в душі гарна жінка, добра. Я їх обох дуже люблю.

— Я знаю... Вони вас, мабуть, ще дужче.

На Полиному місці хтось купався, і Юрій у першу мить подумав з досадою:

«Ой, як не до речі!...».

Але одразу ж навіть зрадів такій нагоді: простіше буде з Полею, мов на загальному пляжі.

Місяця не було, він сходив у другій половині ночі, тому зорі у далекому темному небі горіли яскравіше, тремтіли, ніби їм там було холодно, й мигтіли різними кольорами.

Море вдалині зливалося з небом, глухо гомоніло, і в ньому теж тремтіли зорі, через те важко було визначити лінію горизонту, а ближче, у бухті, темну воду покреслили відблиски то зелених, то червоних, то білих вогників, які потяглися від суден і з обох берегів. Бухта здавалася святковому прибраною, величною. З моря у бухту тихо й повільно заходив білий пасажирський пароплав з кількома рядами яскраво освітлених ілюмінаторів, з його палуби ли-

нула приглушена відстанню музика, яка доповнювала картину святковості і урочистості.

— «Россия»,— мовила Поля,— вона завжди у цей час приходить з рейсу.

Дівчина сіла на теплий, нагрітий за день камінь поруч з Юрієм і мрійливо додала:

— Я люблю сидіти отут і дивитись, як пароплав заходить у порт... Скільки там людей, і в кожного з них своє щастя...

Юрій глянув на неї здивовано:

— Чому ж — у всіх щастя? А може, серед них і нещасливі є?

— Ні, немає нещасливих,— покрутила Поля головою.— Людина завжди щаслива. Її сама того не розуміє, а — щаслива... Горе тимчасове, а щастя — постійне.

— Як це?

— А так... Ти увесь час щось робиш, до чогось прагнеш... І — мрія... Праця і мрія — ось у цьому й щастя.

— А якщо тобі не дається в руки та мрія? — запитав Юрій, дедалі більше дивуючись з того, що говорила Поля, і це більше тому, що це говорила саме вона.

— Радість уже в тому, що ти прагнеш... Хіба всі перемагають ті, що борються? Ні, не всі. А борються всі. Таких, щоб сиділи склавши руки немає. Якщо є, то вже не люди, а мерці. Я про живих людей говорю.

— А ти щаслива, Полю?

До його свідомості тільки зараз дійшло, що він уперше сказав їй «ти». А може, уже й не вперше, не помітив. Відзначивши це про себе, спаленів і трохи злякано глянув на дівчину.

— Так, я щаслива... Але не питай чому, бо однак не скажу...— І вона дзвінко засміялася, її сміх злився з плескотом хвилі.

— Але ж ти уже сказала, в чому щастя.

— То ще не все...

Юрія здивували її слова, її думки. І він знову глянув на неї збоку, вірячи й не вірячи, що це та сама Поля. Довго мовчав. Так довго, що вона, зрештою, запитала:

— Чого ти мовчиш?

— Мабуть, це місце таке,— сказав він, думаючи щось своє.

— Яке?

— Тут ти відкриваєшся мені щоразу по-новому...

— Чим же?..— Вона ніби гралася з ним.

Він почував себе перед нею хлопчиськом і не міг перебороти цього відчуття. Тільки й сказав:

— Якась ти кожного разу інша... То така, то інша...

Але завжди гарна...

У пориві ніжності Юрій обняв дівчину.

Поля не вирвалася, не відштовхнула, тільки, коли він випустив її, глибоко зітхнула і якимись переляканими очима глянула на нього. Очі в неї в цю мить були великі, круглі, і в них, як у бездонній криниці, відсвічувалися барвисті портові вогні.

— Що ти?..— спитала вона пошепки.

— Я люблю тебе, Полю... Я ще нікому не казав, що люблю. Тобі першій...

Потім вони довго сиділи мовчки, притулившись одне до одного. Обое чули, як б'ються їхні серця...

— Ми тепер кожного вечора будемо приходити сюди,— тихо сказала дівчина.

— Будемо...— з щасливою бездумністю відповів він.

Вони просиділи на березі майже всю ніч. Тільки коли з моря повів передранковий свіжий вітерець, Юрій провів Полю додому, почекав, поки за нею зачинилася хвірточка, і поволі пішов на корабель.

Він не відчував втоми, тіло його було сповнене силою, легкістю, на губах він ще почував жар дівочих губів і мріяв тільки про те, щоб швидше минув день, щоб настав вечір і вони знову зустрілися.

14

Але, як це нерідко буває в житті, все вийшло по-іншому.

Вже о шостій, як тільки розсильний розбудив ясну й прозору ранкову тишу голосним, пронизливим висвистуванням боцманської дудки і прокричав «Підйом!», на кораблі з'явився посильний із штабу і передав Юрію Баглаю наказа прибути на вісім тридцять до Курганова на нараду.

Це здивувало і немало збентежило Юрія — Курганов, як правило, скликав наради у другій половині дня, бо вважав, що дообідній час нерушимо повинен бути використаний на бойову підготовку, де командирське око необхідне.

У кабінеті Курганова був уже замполіт Вербенко (він так глянув на Баглая, коли той зайшов, ніби спитав: «Ну, що, не забув нашої розмови?»), начальник штабу і кілька штабних офіцерів. Вони відрізнялися від офіцерів плавскладу чепурним, хвацько підігнаним одягом, аж надто вже блискучими гудзиками на кітелях, сяючими погонами й нашивками, які ніколи не бували під бризками солоної морської води. Правда, Юрій Баглай не дуже від них відрізнявся, бо ще не встиг потерти новеньке обмундирування, як ті, що служать на кораблях давно, та ще й не забув звички, прищепленої в училищі, тримати одяг у зразковому вигляді.

Сам Курганов теж був одягнений ошатно, підтягнутий і стрункий, як юнак. Голос його лився чистими тонами, кожне слово він вимовляв чітко й категорично:

— Товариші офіцери! Сьогодні о дев'ятнадцятій нуль-нуль всі кораблі вийдуть у море. Про завдання, яке ставиться перед кожним кораблем зокрема, зараз говорити не буду. У начальника штабу ви все одержите. На конвертах буде написано, коли їх належить розпечатати. О сімнадцятій доповіді мені особисто про готовність вийти в море.— Запас води, продуктів,— звичайний,— карбував кожне слово Курганов, зупиняючи погляд то на одному, то на іншому обличчі. На якусь мить він глянув на Юрія, і той густо почервонів під тим поглядом, хоч і сам не зрозумів чому.— На берег нікого не відпускати, бойова готовність номер два... Оце все. Прошу по кораблях...

На корабель Юрій Баглай повернувся дуже неспокійний. Курганов навіть не спитав, чи всі кораблі готові до цього несподіваного виходу в море. Виходить, він певний, що готові.

А Баглаю тепер здалося, що в нього щось може бути не готове.

«Ось воно, моє перше випробування, перше самостійне командування кораблем у морі! — билася в голові тривожна й солодка думка.— А що, коли щось справді виявиться не підготовленим?.. Правда, такого не може бути, корабель тільки з ремонту, серед інших як лялечка. Ходили в море на девіацію, перевіряли машини, працюють добре, майже нечутно. Як найкращий годинник. Ні, все повинно бути гаразд, адже це моє перше випробування...» — твердив собі Юрій.

Боцман Небаба зустрів його біля трапа. Нічого не запитав, але очі його говорили: «Я не перший день на флоті, почуваю, що пахне походом, але ви, товаришу командир корабля, не бійтесь, усе буде добре, команда не підведе».

Юрій рівним голосом запитав:

— Команда на заняттях і роботах?

— Так точно, товаришу лейтенант... Дозвольте запитати.

— Слухаю.

— Матрос Соляник відбув покарання. Дозвольте послати по нього конвойного.

— Посилайте. І негайно...

І вже, коли вони лишилися самі, без вахтового біля трапа, тихо сказав:

— Сьогодні о дев'ятнадцятій нуль-нуль виходимо в море. Ще раз перевірте все як слід... Запаси води і продуктів повні?..

— Згідно з положенням, товаришу лейтенант.

— Гарзд. А по Соляника пошліть негайно. І більше нікого на берег не пускати.

— Єсть.

«Якраз добре, — подумав Юрій Баглай. — На стоянці без нього можна було обійтись, а в морі кожна людина потрібна».

Він спустився в свою каюту тільки для того, щоб переодягтись у трохи старіший одяг, і знову вийшов на палубу.

Конвойний, той самий маленький матросик радист Куценький з автоматом на грудях саме сходив на берег.

Вахтовий, що стояв біля трапа, кинув йому навздогін жартівливо:

— Гляди ж, щоб не втік!

— Куди йому втікати? — обернувся Куценький. — Після гауптвахтівських харчів йому так живіт підтягло, що, як хорт, до карабельного бачка сам бігтиме.

І обое засміялись.

Юрій теж усміхнувся, почувши їхню коротеньку розмову: «Дотепні, чорти!» І спустився у машинне відділення. Тут йому старшина машиністів Микола Лубенець доповів, що його команда ще раз перевіряє роботу механізмів, — ніяких пошкоджень не виявлено, і, витримавши належну паузу, запитав уже зовсім не офіційно:

— У море йдемо, товаришу лейтенант?

— Так, ідемо. Дивіться, щоб усе було гаразд.

— Машини ще ніколи не підводили, товаришу лейтенант,— неприховане задоволення осявало його широке обличчя в рудих веснянках.

— А що, хочеться в море?

— А чого ж на приколі стояти? Сіра нудьга та й годі.

— З комсомольцями, з командою порозмовляйте,— порадив Баглай.

— У нас, у машинному, ми вже порозмовляли,— кивнув Лубенець на своїх підлеглих.— А після обіду зайду до всіх.

— Дійте,— сказав Юрій Баглай і вийшов з машинного відділення.

Гідроакустики робили своє — чаклували над хитромудрими приладами з усілякими екранами, верньєрами, тумблерами і перемикачами. Тут було так чисто, що хоч качайся в білому одязі. Та й самі гідроакустики — люди особливо акуратні, «корабельна інтелігенція», як їх називають. На них хоч і парусинові роби, як і на всій команді, але вони не просто випрані, а вибілені, нібито пошиті з тонкого льону. Старшина гідроакустиків грузин Кавтарадзе відрапортував командирові корабля з істинно флотським шиком, доповівши, що готові вийти в море хоч зараз.

Комендори, мінери, електрики, сигнальники,— де б він не з'являвся,— зустрічали в повній бойовій готовності, всі якісь несподівано нові, чисті, веселі і дивилися на нього такими сяючими очима, ніби саме він, Юрій Баглай, був зачинщиком виходу в море. Ще ніколи досі Юрій не бачив такої гарної виправки у матросів і такої відданості йому. Наче свято прийшло на корабель. І в цьому святі всі помітні, а серед усіх найпомітніший він, командир корабля, Юрій Баглай!..

Остаточного його, ніби райдужною косою, підтяв вістовий, який заніс йому в каюту напрасовані штани, кітель з надрасними до сйва гудзиками і начищені черевики.

— А це навіщо? — здивувавсь Юрій.— У море ж ідемо!

Але вістовий тільки усміхнувся йому, як найцирішому другові:

— Отож-то й є, що в море. Треба, щоб усе було чисте, як саме море.

Така розмова була схожа на панібратство, але Юрій не образився, не осмикнув матроса, подумав задоволено: «Не для кого ж, а для мене стараються, отже, шанують, люблять».

Вже коли надходила сімнадцята година і треба було доповідати Курганову про готовність до походу, Юрій Баглай заспокоївся. Він переконався, що команда його не підведе. Цей сталевий організм — корабель — жив, дихав, працював, як організм цілком здорової людини, до якого й підступитися не може будь-яка хвороба.

Юрій чомусь сподівався, що Курганов поговорить з ним окремо, але цього не сталося. Баглай сидів серед інших командирів і коротко відповідав за запитання Курганова.

— Ви готові?

— Так точно, товаришу капітан другого рангу, корабель готовий вийти в море.

Уже після того, як було наказано розійтись по кораблях, на пірсі до Баглая підійшов Лавров, теж командир корабля, але років на три-п'ять старший за Юрія.

— Новенький кітель скидай, у поході тобі в ньому тісно буде.

Юрій почервонів:

— Та в мене старого ще й немає. Ось у похід сходжу, тоді й постаріє.

— І сам ти постаршаєш,— засміявся Лавров.

Цей старший лейтенант подобався Баглаю своєю невимушеністю в поведінці, веселою вдачею і, головне, мабуть, тим, що перший серед усіх підійшов до нього, заговорив і, здається, готовий був зав'язати дружні взаємини. Тому Юрій широ зізнався йому:

— Для мене це все... і тривожно якось, і ніби свято. Ну, мабуть, розумієш?

— Розумію...— На скронях у Лаврова побігли молоді зморщечки доброї, дружньої усмішки.— Пам'ятаю й себе таким... Гм, дивно: наче недавно корабель одержав, а вже кажу «пам'ятаю». Ніби мені вже — півста!..— І знову засміявся.

— Як ти гадаєш, що це може бути? — не зміг приховати гострої цікавості Юрій. Він вертів у руках конверт, на якому було написано: «Розпечатати о 23-й год. 00 хвилин». Такий самий конверт був і в Лаврова, тільки години у них були різні і квадрати, куди треба прийти, теж різні.

— Курганов — неспокійна душа, — ухилився від будь-якої здогадки Лавров. — Ну, ні пуху тобі ні пера!

І швидко пішов до свого корабля.

Юрій теж пішов до свого. Він добре знав, що з тієї хвилини, як він ступить на палубу, будь-який зв'язок з берегом буде перервано. Йому вже ніхто нічого не підкаже й не порадить. У цьому таємничому жовтому конверті наперед визначено, що йому робити о двадцять третій годині, нуль-нуль хвилин, а поки що відомо — через годину він повинен відшвартуватися і йти у сорок третій квадрат.

Палуба під ногами дрібно дрижала. З нутра корабля виривався ледь вловимий рівний гул — машиністи востаннє прогрівали й випробували механізми. Ідучи повз ходовий місток, звернув увагу, що на сіро-голубій стінці висів новий номер корабельної газети. «Лубенець не гаяв часу, — подумав з теплотою про комсорга, — гарний хлопець, кругом встигає...». Але біля газети не затримався, йому треба було встигнути зробити прокладку, накреслити на морській карті курс корабля до сорок третього квадрата. На такому невеликому судні, як його, штурмана немає, через те покладатися йому треба тільки на себе та на боцмана, який фактично є і старшим помічником. Це ніяк не применшує значення його судна, як бойової одиниці, бо він вписаний до складу флоту на тих самих правах, що й великий корабель.

Над навігаційною картою Юрій Баглай працював гарячково. Треба було розрахувати не тільки відстань і швидкість ходу корабля, а й поправки на вітер і на хвилю. Тільки що карта, поділена на квадрати, була чиста, а зараз уже рясніла лініями, цифрами та різними позначками.

За підрахунками вийшло: корабель буде в сорок третьому квадраті о двадцять другій годині п'ятнадцять хвилин. Якщо погода не зашкодить, доведеться лягти в дрейф і чекати двадцять третьої години, щоб розпечатати конверт з дальшими вказівками. Якщо ж погода зіпсується, корабель тихим ходом курсуватиме туди й сюди, ждатиме...

Закінчивши прокладку, Баглай відійшов от столу, вітер з чола піт і глибоко зітхнув. Ну, що ж, він не підкачає, хоч і вперше виходить у море як командир корабля. Адже йому доводилося бувати в морі. Ніс і штурманську вахту, робив прокладки куди складніші, ніж ця. Але тоді він відчував за своєю спиною старших, досвідченіших моряків — помилишся, одразу ж поправлять.

Тепер на кораблі старших за нього немає, ніхто йому не допоможе, не підкаже... Боцман Небаба? Так, з усього видно, що досвідчений моряк, загартований, просолений, але теоретичних знань у нього, певне, не досить, щоб з ним радитись.

Багато є про що думати людині, якій доручено корабель, команду і дано відповідальне завдання. Голову Юрія теж облягали думки. А вони породжували тривогу: як то воно буде?..

Та водночас Юрій Баглай ловив себе й на почутті радості. «У моїх руках корабель! Тільки я тут повновладний господар!»

Не давав спокою таємничий конверт з сургучною печаткою, що лежав у шухляді. Юрій знову дістав його, повертів у руках. Коли б заглянути хоч одним оком, що там?

А може, розірвати й подивитись?

Від цієї зрадливої, підступної думки Юрієві стало душно.

Він відчув себе бридким. Швиргонув конверт назад у шухляду і швидко, ніби ховаючись від самого себе, замкнув.

Раптом звернув увагу на те, що багато курить. Придавив у попільничці сигарету і ввімкнув вентилятор, повернувши його пропелером до відчиненого ілюмінатора. Сизий густий дим потягло туди струменем повітря.

Провітривши каюту, Юрій натиснув кнопку дзвінка і, коли відчинилися двері, не повертаючи голови, наказав:

— Боцмана сюди!

Небаба зайшов одразу ж, ніби стояв тут близько.

— Слухаю вас, товаришу лейтенант.

У першу мить Юрій хотів ще раз спитати, чи все гаразд на кораблі, але сказав зовсім інше:

— Ідемо в сорок третій квадрат, Іване Сергійовичу. Гляньте на карту.

Небаба слухняно підійшов до столу, схилився над ним, якийсь час мовчав, вивчаючи Юрієву прокладку.

— Цим курсом ми вже ходили, тільки в сорок третьому не були. До тридцять дев'ятого доходили.

І Баглай зрозумів, що боцман читає карту легко, як книжку. А разом з тим відповідь боцмана і неприємно вразила його «...тільки в сорок третьому не були... до тридцять дев'ятого доходили». Виходить, він не перший прокладає шлях кораблю у тому напрямку!

Юрій спромігся не показати своїх ображених почуттів і не вдався до дальших розмов, глянув на годинника і холодно сказав:

— Ну, от і добре... Накажіть приготуватись до походу.

— Єсть.

Небаба вийшов. І одразу ж залунали голосні свистки боцманської дудки.

Розсильний, просуваючи голову в кубрики, у машинне відділення, бігаючи по всіх бойових постах, весело вигукував:

— Корабель приготувати до походу!

З цього моменту, хто б де не був, що б не робив, усі біжать на свої бойові пости. Корабель ще біля причалу, але моряки вже на бойовій вахті. І тепер життя «підє колесом»: чотири години вахта, чотири — відпочинок, чотири — вахта, чотири — відпочинок, і так аж поки корабель не повернеться на базу.

15

У Багляя в каюті висів стінний морський барометр. Після ранкової наради в Курганова він часом поглядав на нього, але не уважно, бо протягом усього дня яскраво сяяло гаряче сонце, в небі плавали поодинокі серпанкові хмаринки, і ніщо не віщувало, що погода може раптово змінитися.

Тепер же, коли корабель вийшов у море, Юрій, стоячи на ходовому містку, з неспокоєм дивився і на небо, й на море, кілька разів переходив у штурманську рубку, щоб глянути уже не на барометр, а на барограф.

Перо приладу сповзало вниз.

«Ну й повзи,— навіть грайливо подумав Юрій.— Нехай погойдає трохи. Подивлюсь на моїх хлопців під час хита-виці...»

Він почував, як його груди розпирає гордість. Власне, те почуття, що володіло ним, не можна було визначити одним словом «гордість», надто мало воно вмещало в собі змісту і надто куций був той зміст. Не гордість, а райдужна урочистість оволоділа всім його еством.

Командирський місток розташований значно вище над палубою і над усіма надбудовами, з нього як на долоні видно увесь корабель від носа до корми. Його корабель!

Він ним командує, веде у синю далину морського привілля.

Коли б його батько був живий і глянув оце збоку на свого сина, йому було б ким пишатися. Ні, він, Юрій Баглай, не посоромив імені свого батька, героя війни, він став його гідним спадкоємцем!..

Юрій згадав, що давно вже не писав матері, останнього листа кинув тоді, як став командиром оцього корабля.

Тепер він напише після походу, і в нього буде про що розповісти. А може, й вона приїде сюди, щоб побувати у флотській частині, що носить ім'я її чоловіка. Тут її приймуть з великою шаною і Курганов, і Вербенко, і всі-всі, бо це ж таки буде справжня подія в частині.

Але ні, не тепер. Він запросить її на весілля...

Згадка про Полю хлюпнула йому в груди солодким теплом, і якийсь час він думав тільки про неї. Це ж вона чекала сьогодні на їхньому камені і не дждалась. А того не знає і не здогадується, що він зараз далеко від неї, у морі.

Ну, що ж, вона сама добре знає життя моряка: «По морям, по волнам, нинче здесь, завтра там...» Зате ж якою радістю буде зустріч після цієї несподіваної розлуки!.. І Юрій знову й знову думав про неї, і в уяві з морської синьої далини йому назустріч випливало її обличчя.

Вітер потроху міцнішав, і море ставало неспокойне. Де-неде уже забілили коротенькі бурунці, наче білі чайки впали на воду. Юрій бачив, що боцман Небаба пішов по палубі — догвинчував задрайки люків. Потім його приземкувата постать з'явилася на шкафутах: він перевіряв, чи добре принайтовані шлюпки, чи не ослабли блочки в шлюп-балках, ще й ще раз уважно оглядав своє палубне господарство. Це він робив вчасно, бо вже сутеніло, заходив вечір — негарний вечір, захмарений, похмурий і вітряний.

Оглянувши верхню палубу і надбудови, боцман зник, але хутко знову з'явився з чорним, новеньким, що аж вилискував, регланом у руках. Піднявся на ходовий місток.

— Дозвольте, товаришу лейтенант?

— Прошу.

— Ось візьміть реглан, бо скоро почне штормити посправжньому. І дощ може піти.

— Ви думаете?

— До того йдеться. Я наближення шторму нутром уга-

дую.— Він помовчав трохи і запитав: — Мабуть, уже підходимо?

— До чого підходимо? — не зрозумів Юрій.

— А до того місця, де плавбатарей загнула.

Юрій здивовано подивився на боцмана:

— Це ви — про що?..

— Пробачте, я вам не сказав зразу, ну, а ви ж могли й не знати, бо вперше тут... В одих координатах фашисти потопили нашу плаваючу батарею, і кораблі, які проходять тут, завжди салютують... А командир корабля звертається до команди по радіо.

Тепер Юрій згадав, що, переглядаючи папери, звернувши увагу на акуратно надрукований папірець, у якому йшлося саме про плавбатарей, але ніяк не міг подумати, що йому доведеться проходити цим місцем.

— Так... — сказав він, почувавши, як серце його забилося неспокоєм.— Лаштуйте усіх вільних від вахти на палубі. Хто у нас біля прапора?

— Коли хто...

— Соляник вільний? — запитав Юрій, подумавши про те, що після походу він неодмінно поговорить з матросом, як радив замполіт Вербенко.

— Так точно...

— Поставте його...

Боцман запитливо глянув на командира. Юрій уловив той погляд і додав:

— Саме його, Соляника... Як він після гауптвахти?

— Більше мовчить. А працює старанно.

Хвилини через десять команда вишикувалась по правому борту. Вітер рвав сині комірці на плечах і стрічки на безкозирках. Машини уповільнили хід, їхнє приглушене вуркотіння зливалось з шелестом води, що терлась об борти.

Соляник стояв біля щогли, тримаючи в руках фал. Досі його не ставили до прапора, коли проходили це місце, і тепер він був не тільки здивований, але й дуже схвилюваний. Очі всієї команди були спрямовані на прапор і на нього. А він згадував слова боцмана, який, посилаючи його до прапора, сказав: «Так звелів командир».

На палубі, у всіх відсіках, кубриках, у машинному відділенні і на бойових постах з динаміків пролунав голос командира:

— Прапор приспустити!

Ця команда змусила Андрія Соляника здригнутися. Ту ж мить він швидко почав перебирати обома руками фал. Прапор, лопотячи на вітрі, поплив донизу і зупинився на середині щогли.

А з динаміків чувся голос:

— На цьому місці в роки Великої Вітчизняної війни героїчно загинула плаваюча батарея номер три, екіпаж якої щільним зенітно-артилерійським вогнем закрявав фашистським бомбардувальникам шлях до Севастополя з моря. На бойовому рахунку батареї — двадцять два збитих і десять підбитих літаків противника. Ми салютуємо героям і глибоко вшановуємо пам'ять відважних чорноморців!..

Якийсь час після цього стояла тиша. Тільки чутно було, як приглушено вуркотять машини, ніби співають печальну пісню, і лопотить прапор, мовби короткими чергами стріляє кулемет, та ще хлюпає вода в борти, нагадуючи про те, що ось тут вона заховала в своїх глибинах безсмертних героїв. Обличчя матросів були мовчазні й зосереджено-задумані.

Потім знову почувся голос:

— Прапор підняти!

А вже опісля тихо, з печаллю в голосі скомандував боцман:

— Вільно... Розійдись...

Юрій Баглай знову повернувся на ходовий місток.

У вічі йому впало, що море дуже змінилося. Тепер уже по ньому котилися не окремі бурунці, а довгі, вигнуті білі вали, вітер шматував їх, зривав гребені, розпорошував на бризки і горнув над морем сивим туманом. Вітер господарював і на ходовому містку, несподівано штовхав у'груди, засліплював зір і намагався зірвати картуза. Юрій надів реглан, але не застебнувся, тільки загорнувся полами.

Боцман Небаба знову опинився поруч:

— Може, підмінити, товаришу лейтенант?

— Ні, не треба, я не втомився, — відповів Юрій.

Цей боцман Небаба з кожним днем викликав у Баглая все більшу й більшу симпатію, робив усе по-хазяйському добре, і команда його слухалась. Зараз він стояв біля Юрія у старенькій мічманці, в такому ж старенькому, заношеному бушлаті та у високих гумових чоботях, халяви яких петлями трималися на широкому флотському поясі.

— Чоботи навіщо? — поцікавився Юрій.

Боцман посміхнувся:

— Щоб потім не шукати... Як почне штормити, інші клопоти будуть.

— А таки почне,— тепер уже згодився з ним і Баглай.— Он як море розгулялося!.. Та й вітер міцнішає... Ви, мабуть, добре навчилися погоду вгадувати.

Небаба знову ледь посміхнувся:

— Шостий рік на морі... І як послали сюди, тут і приріс, як черепашка до днища. Спершу — дійсна, потім — надстрокова....

— А одружилися давно? — запитав Юрій.

— Уже синочка маю, два роки...— щасливо заусміхався Небаба.— І його моряком зроблю. А він, напевне, і свого сина моряком виростить. Так і піде...

— Але ж ви — з Полтавщини, з села. Звідки ж у вас така любов до моря?

— Море — воно полонить... Взяли мене на флот по комсомольській лінії. Страх як не хотілося. Думав: як же я без рідного степу житиму? Помру від нудьги... А ось тепер уже без моря не можу... А ще — про океан мрію, у морехідку вступив.

— Як це? — здивувався Юрій.— У яку морехідку?

— Ну, в морське училище далекого плавання. Заочно... До останнього курсу буду заочно, а потім попрошусь, щоб відпустили останній курс на стаціонарі закінчити. Я вже говорив з командиром частини і з замполітом, відпустять.

— І — в океан?

— І в океан, товаришу лейтенант... Піду по далеких портах, як кажуть, людей подивлюсь і себе покажу.

— Виходить, що Військово-Морський Флот залишите?

— Чому ж залишу? — здивувався Небаба.— Ми завжди в строю. Скажуть перейти на військовий корабель, перейду. У морехідці я на штурмана вчуся. І на військовому кораблі зможу штурманом бути. Тоді вже я багато знатиму. Плавати на морі — треба багато знати. Воно невігласів і ледарів не терпить. Море тільки знаючих людей любить і хоробрих, тільки з ними в дружбі... Та ще хто серцем правдивий і чистий...

З правого борту вдарила перша велика хвиля, війнула по кораблю гребенем, ніби величезним прозорим віялом, розсипалась бризками й зашипіла, танучи на палубі, облила

і Юрія, і боцмана. Вони струщували з себе воду, витирали обличчя та облизували солоні губи.

— Пробачте, Юрію Миколайовичу, розговоривсь я...

— Ні, що ви? Навпаки, гарно поговорили.

Уперше боцман назвав свого командира корабля на ім'я та по батькові, але Юрієві це сподобалось. «Навіть до великих флотоводців колись так зверталися матроси,— подумав він,— і це було виявом найвищої пошани й любові». І він пройнявся до боцмана ще більшою симпатією.

«Так, він може стати капітаном морського, а може, і океанського судна,— подумав Юрій.— Беручий, наполегливий...»

Він красчком ока глянув на боцмана Небабу. Той зосереджено дивився на море. Там важчала тривожна темрява.

— Ну, гаразд,— сказав Юрій.— Ідіть відпочивайте... Якщо треба буде, я покличу.

— Єсть,— відповів Небаба і поволі спустився з містка.

Через кілька хвилин змінилися сигнальніки. На правому крилі ходового містка біля поручнів став Андрій Соляник. Перед цим він звичайним службовим тоном звернувся до командира корабля, як і належить за статутом:

— Товаришу лейтенант, дозвольте стати на вахту.

— Ставайте,— сказав Баглай.

Десь унизу, в самому череві корабля, стугоніли машини. Сиділи біля своїх апаратів невсипущі радисти, гідроакустики. Невтомно стежив за заданим курсом стерновий. Усе йшло як слід.

Але моря Юрій уже не бачив. Не бачив і неба. Вся просторінь навколо звузилася, стислась на видимість бортів корабля. Тільки чутно було, як море казиться, гарцює, воно й само втратило над собою владу, і тепер немає над ним володаря, який би приборкав цю розбурхану стихію. Важкі водяні вали розбивались об залізні груди кіля, накочувалися на зустрічні хвилі, щоб потім, об'єднавшись, ударити по кораблю з новою, подвоєною силою. Густими бризками раз у раз обсипало місток, Юрій Баглай горбився, вбирав голову в плечі, прикривався регланом і відчував, що розмова з Небабою залишила в його серці намул якогось невдоволення... Чому б це?.. Адже боцман тільки розказав про себе, про морехідку, про те, що мріє плавати штурманом на великому кораблі, що розмовляв з Кургановим і Вербенком... Ага, ось воно що! Розмовляв з Кургановим і Вербен-

ком! Навіть домовився, що відпустять його на стаціонар! А він, Юрій Баглай, командир Небаби, дізнався про це тільки випадково!..

Юрій пішов у штурманську рубку і ще раз глянув на барограф. Перо вперто писало круту дугу вниз. Виходить, треба чекати ще гіршого. Та ще й проти ночі... А, крім того, о двадцять третій нуль-нуль треба розпечатати конверт. Який наказ у ньому буде?

Звичайно, його можна розпечатати й зараз. Можна то можна, але що, як по радіо раптом накажуть повернутися на базу? Адже ще немає двадцяти трьох. Мало яка радіограма може прийти!.. Певно ж, і Курганов, і Вербенко знають про штурм. Може, й наперед знали, що він буде, і саме тому й послали кораблі в море. Хай, мовляв, хлопці не забувають, що вони — моряки.

У заданий квадрат корабель прийшов за тридцять хвилин до двадцять третьої. Юрій схилився над переговорною трубою:

— В радіорубці!

— Вахтовий радист Куценський слухає! — одразу почувся звідти.

— Радіограми ніякої?

— Немає, товаришу лейтенант.

Юрій помовчав. Він знав, що Куценський — радист високого класу. Зовсім не командирським, звичайним тоном запитав:

— Ви можете визначити, чи далеко інші кораблі?

— Приблизно можу, товаришу лейтенант... Миль за тридцять, за п'ятдесят.

— Як тільки що, одразу ж доповідайте.

— Єсть.

Отже, близько нікого немає. У цьому квадраті тільки його корабель. А до двадцяти трьох ще тридцять хвилин. У дрейф лягати не можна. Хвилі гратимуться корабликом, як тріскою. Ніхто не втримається на ногах не тільки на верхній палубі, а й у внутрішніх приміщеннях. Зовсім залле судно. Треба ходити туди й сюди, не залишаючи квадрата, аж до двадцять третьої години. Ходити так, щоб хвилі били в лоб і навкіс, тоді менше гойдатиме...

Юрій до болю в очах вглядався в темряву. Дослухався, вичікував, поки схлине водяний вал, і, користуючись відносним спокоєм, повертав на зворотний курс. Туди й назад.

Туди й назад. Була мить, коли здалося, що на нього сунеться справжня водяна гора. Він швидко скомандував:

— Ліво руля!.. Курс — сто десять!

Ніс корабля поведе ліворуч, ніби кіль посунувся по рівній, гладкій воді. Але сталося несподіване. Велетенська висока хвиля, бурунчись і люто пінячись, висунулася з темряви і з невмолимою силою накотилась на корабель. Вона ніби тільки й ждала, коли Юрій надумає повертати. Треба було б одразу ж скомандувати: «Право руля!», щоб гострим кілем розбити, розрізати її навпіл, та було вже пізно. Хвиля всією своєю тисячотонною вагою вдарила судно під бік і накрила не тільки бак, а й ходову рубку. Юрій почув, як затріщали шпангоути, і йому стало страшно.

«Чи витримає?.. Чи витримає?..» — майнула думка і шпигонула в саме серце.

Але кораблик витримав. Стерновий лягав уже на заданий курс.

Та підступна хвиля зробила своє. Може, від дужого удару, а може, й від секундного перекосу відкрилась кришка бакового люка, і тепер за кожним ударом нової хвилі вода потоком лилася в приміщення, а саму кришку кидало туди й сюди, і вона гупала так, що чутно було навіть крізь ревіння хвиль й шалене завивання вітру.

Внутрішніми ходами на місток дістався боцман Небаба.

— Товаришу командир!.. Я ж її сам, кляту, загвинчував!

— Пошліть задраїти люк, бо нас затопить! — пересилюючи завивання вітру і ревіння моря, прокричав Юрій Баглай.

— Я сам задраю...

— Одному не можна. Небезпечно. Візьміть ще когось!

Зненацька обізався Андрій Соляник, який з початку своєї сигнальної вахти не проронив ще жодного слова:

— Дозвольте мені піти з боцманом, товаришу лейтенант.

Удвох ми швидко впораємось.

Баглай звів очі на боцмана Небабу, ніби запитуючи: «Що ви на це скажете?» Небаба зрозумів цей погляд:

— Дозвольте, товаришу лейтенант.

— Гарзд, ідіть.

Боцман і Соляник наділи рятувальні пояси і страхувальними кінцями прив'язалися до залізної скоби, щоб не зміло за борт водою.

Тепер треба було дочекатися, коли з палуби скотиться одна хвиля, а наступна ще не встигне підійти. Удень ці

хвилі було б видно... Але навіщо думати про день, коли зараз ніч, та ще й незвичайна ніч — штормова, розбурхана, вітряна. А люк так чи інакше задраїти треба.

Баглай знову повернув корабель назустріч хвилям. Замість бортової почалася кілева хитавиця. Це трохи полегшувало справу, але не набагато. Ніс корабля то дерся на гребінь височезної пінявої хвилі, і корабель, не маючи сили перебороти її, майже зупинявся, то раптом провалювався кудись у безодню, занурювався у воду, тоді палуба вислизала з-під ніг і людина ставала безпомічною.

Ухопившись руками за скобу, до якої вони були прив'язані, боцман Небаба і Андрій Соляник вичікували. Хвиль, які котилися по морю, їм не видно було, вони покладалися на свій слух. Настала хвилинка, коли море, здавалось, трохи втихомирилося. Боцман наказав:

— Пішли!..

Йти у цілковитому розумінні цього слова їм не довелося. Обоє одразу ж звалило на палубу, і вони поповзли, думаючи тільки про те, як би утриматись. Учепитися руками не було за що...

Їм пощастило швидко проповзти від ходової рубки до відкритого люка. Виявилось, що саму задрайку не відірвало, просто вона відійшла під нескінченними ударами хвиль. Важку залізну кришку опустили й загвинтили. Але боцман захопив з собою ще й брезентовий чохол, його треба було натягти на люк і міцно зашнурувати.

Одна людина цього не змогла б зробити. Їх було двоє. І в кожного — по дві дужих руки. Боцман і Соляник упоралися швидко.

— Морський порядочок, — прохрипів Небаба. — Давай до рубки...

В цю мить важка хвиля, вдаривши з лівого борту, накрила і приглушила їх... Розплющивши очі, боцман побачив, що Соляника високим валом води, як ляльку, горне по палубі до борту.

— Полундра, Андрію!... Держись! — щосили закричав Небаба.

Але в цю мить його самого підкинуло і вдарило об гострий залізний хвилеріз. Тупий біль затуманив мозок. Небаба згорнувся в клубочок, потім випроставсь і відкинув руку вбік. Гойдався корабель, гойдалася боцманова голова на палубі і, мов нежива, билася об хвилеріз.

Андрія Соляника затримав кінець, яким він був прив'язаний до скоби. Він теж боляче вдарився боком об леєрний стоек, але одразу ж підхопився: де боцман?..

Небаба ще лежав на спині, хапав ротом повітря, груди його з хрипом підіймались і швидко спадали. Соляник підповз до нього, не говорячи й слова, тільки важко хекаючи, взяв на руки, але хвиля знову збила його з ніг, і він упав, підставляючи залізній палубі лікті й не випускаючи боцмана.

— Ти ляж, боцмане... На спину мені ляж, а я доповзу...

— Три-имайся, Андрію...— невиразно промурмотів Небаба, але сам не зробив жодного руху.

Тоді, напружуючи вкрай знесилене тіло, Соляник звалив боцмана на себе і на животі посунався до рубки. Тільки коли переповз через поріг, де їм уже ніщо не загрожувало, запитав:

— Ну, що ти, боцмане?.. Що тобі?..

Небаба розплющив очі, мутні й, здавалось, невидючі, і вперше після того, як його кинуло хвилею, спробував звестися на лікоть.

— Ну, от і добре...— зрадів Соляник.— Бо я злякався, що ти вже й кінці віддав... Ех ти, боцмане мій дорогий! Чим ударився?

Небаба кволо приторкнувся рукою до правого боку:

— Аби тільки... ребра... не потрощило...

— Зараз глянемо. Лежи й не рухайся.

Він швидко зняв з боцмана рятувальний пояс, засунув руку під тільник і помацав холодними мокрими пальцями ребра.

— Цілі твої шпангоути!.. Як залізні!.. Ну, синяк, звісно, поносиш... Давай перев'яжу тугенько.

Юрій бачив усе, що сталося на палубі. Бачив, як хвилею покотило Андрія Соляника, як важко кинуло боцмана об хвилеріз, як Соляник потяг Небабу до рубки, і поки ще він приводив боцмана до тямку, гукнув у переговорну трубу:

— Що там з боцманом?

— Усе гаразд, товаришу лейтенант,— відповів Соляник.

— А ви як?

— Подаю боцманові першу допомогу.

— Потім прийдіть на місток.

— Єсть.

Забинтувавши боцмана, Соляник внутрішніми приміщеннями сходить у кубрик, приніс матрац, подушку й ковдру.

— Полежте, товаришу мічман,— знову перейшов на «ви».— Воно скоро минеться.

На ходовий місток Соляник прийшов, наче нічого й не сталося. Тримаючись рукою за поручень, щоб устояти на ногах, по всій формі доповів:

— Товаришу лейтенант, ваше завдання виконано. Люк задраїли, зашнурували брезентом. Боцман ударився ребрами об хвилеріз.— І, нахилившись до Юрія, зовсім не так, як командирові корабля, наче близькому товаришеві, сказав: — Хай полежить трохи, бо торохнувся він таки добре. Я йому туди й постіль приніс.

— Йому дуже погано? — запитав Юрій, в цей час думаючи не тільки про боцмана, а й про себе: що в цьому першому самостійному і важкому поході він лишився без найближчого й найдосвідченішого помічника.

— Ви ще не знаєте нашого боцмана,— сказав Соляник.— Думаєте, довго влежить?.. Скоро встане.

«Скоро то скоро,— подумав Юрій,— а ось через десять хвилин треба розпечатувати конверт. А що в ньому? Може, без боцмана не знатиму, що й робити?..»

— З вами все гаразд? — знову звернувся до Соляника.

— А що зі мною? Я з морем на «ти», товаришу лейтенант.

Юрій подумав, що треба б подякувати матросові, але промовчав, подяку він висловить перед строем, коли повернується на базу.

Наказавши стерновому точно дотримуватися курсу, Баглай перейшов у штурманську рубку і витяг з шухляди конверта. Невідривно дивився на годинник...

Ось уже — без однієї хвилини...

Ось — рівно двадцять три, нуль-нуль...

Він зриває сургучеву печатку, поспіхом витягає з цупкого конверта маленький папірець. На ньому чітко надрукований на машинці наказ:

«За даними розвідки, в наших водах у квадраті двадцять вісім 16 серпня о шостій годині має з'явитися ворожий підводний човен. Наказую: вчасно прибути на місце, виявити і атакувати. Командир частини капітан другого рангу В. Курганов».

Якусь хвилину Юрій Баглай сидів приголомшений. Тіль-

ки тепер зізнався собі, що чекав іншого. Сподівався, що Курганов поверне кораблі на базу. Адже він не може не знати про шторм. Дуже небезпечно ходити в таку штормову ніч по морю. Небезпечно для корабля, для команди. Не можна так ризикувати людьми!

Юрій подзвонив у радіорубку:

— З бази нічого немає?

— Нічого, товаришу лейтенант.

— Зв'язок надійний?

— Цілком надійний, — у голосі радиста чувся спокій.

— Передайте по радіо: «Завдання ясне. Іду виконувати».

Якийсь час Баглай робив на карті прокладку. Корабель кидало й хитало так, що стояти він не міг, тому сів на міцно закріплений стілець і вперся в підлогу широко розставленими ногами. За прокладкою виходило, що у двадцять восьмому квадраті корабель має бути о п'ятій годині. П'ята — це вже ранок. По видному йти легше. А зараз іще ніч. І з усього видно, шторм посилюється. Пішов дощ. У таке-лажі несамовито свистів вітер, вигравав на струнах вантин і фалів дику мелодію.

На ходовий місток прийшов боцман Небаба. Він був незграбний у своєму брезентовому плащі і зойдвестці.

— Чого ви встали? — шулячись і підставляючи спину дощу й вітру, запитав Юрій, хоч був дуже радий побачити боцмана на ногах, поруч з собою.

— Уже не так болить, — відповів Небаба.

— Лягаємо на курс п'ятдесят п'ять градусів. Наказано о шостій ранку у двадцять восьмому квадраті провести бомбардування підводного човна.

— Ясно, — коротко сказав боцман.

— А ви все-таки йдіть полежете ще. Далі буде важче. Шторм посилюється.

Боцман пішов.

Густа непроглядна темрява облягала корабель. Навіть не вірилося, що може бути так темно. Хвиль на морі не було видно, але море ревіло й стогнало, у вухах увесь час стояв безугавний гуркіт, наче перекочувалися громи.

Новим курсом стало йти важче. Хвилі били в корму і в правий борт, корму заносило, водило туди й сюди, гвинти оголювалися, і судно погано слухалось керма. Баглай уже кілька разів повторював стерновому, щоб точніше тримався на румбі, але й сам бачив, що триматися дуже важко.

Були хвилини, коли вітер і море начеб трохи вщухали, і тоді Юрій з надією вглядався в темряву, вслухався. Але після цього, ніби змовившись між собою, море й вітер вибухали ще з більшою люттю. Кораблик кидало, заливало водою, він стогнав, десь усередині скреготів залізом, і навіть дивно було, що він іще тримається на воді — працюють його машини, не тріснули стернові триси.

Юрій добре витримував цю хитавицю, але від кожного удару хвилі під грудьми у нього хололо й ставало якось порожньо. Він відчував, що його охоплює страх...

Коли б сказали на березі, що в морі йому доведеться пережити почуття страху, він би тільки посміявся з цього. А зараз саме страх дедалі більше оволодівав ним, хоч і соромно було собі в цьому зізнатися...

Ніс корабля піднявся, і судно почало дертися на велику, як гора, хвилю. В темряві її не видно було, але Юрієві здалося, ніби та водяна гора з кожною миттю розростається, стає ширшою і вищою.

«Зараз корабель перекинеться! — опекла думка. — І все, все... Може, зменшити хід машини?.. Ні, буде ще гірше. Зараз тільки хід може врятувати...»

Безсилий щось зробити, чимось зарадити, Юрій Баглай вхопився руками за поручні й тільки дивився округленими з жаху очима, як корабель усе ще сунеться й сунеться вгору. Потім, переваливши через вершину цієї гори, він стрімголов полетить униз, у прірву, і всьому кінець...

Холодний піт зросив усе тіло, дихання перехопило, і Юрій відчув, як під зойдвесткою у нього заворушилося волосся...

Сталося не так, як передбачав Юрій. За водяною горою, на яку видерся корабель, виросла ще одна гора, бо корабель зупинився на якусь мить, далі його знову садонуло в днище, і він, уже не підкоряючись нічій волі, повністю втративши управління, боком посунувся у чорне провалля. Баглай мимоволі заплющив очі і зіщулився...

Він не міг визначити, скільки тривало оте падіння, тільки раптом відчув неймовірної сили удар зліва, і його самого кинуло у протилежний бік містка.

Це було щось дивовижне: корабель не перекинувся і не розколовся, мабуть, його врятувала саме ота несподівана хвиля зліва, і він знову сунувся й сунувся уперед, переборюючи невидимі хвилі і тугий вітер. Але страх не полишав Юрія.

«Ну, що ж, не цього разу, так трохи пізніше, але станеться, станеться...— думав Юрій Баглай.— Адже це — не велике морське судно, а маленький кораблик. Невже ж, не вже отут і закінчиться все?.. Як міг Курганов послати ще і в двадцять восьмий квадрат? Він же знає — не може не знати! — що коїться в морі! Чи дати йому радіограму?.. Ні, не треба, це прозвучить як боягузтво, а за такі речі можуть і корабель відібрати...»

У цей час переговорна труба, яка з'єднувала його з радіорубкою, свиснула. Юрій з надією нахилився над нею:

— Що там? Радіограма?..— Він не впізнав власного голосу — захриплий, нетвердий, зовсім не командирський.

— Так точно, товаришу лейтенант. База запитує, де ми зараз знаходимось.

— Зачекайте трохи...— і, несподівано для самого себе, наказав: — Передайте по трансляції — всім надіти рятувні пояси!

— Єсть, передати...

Скориставшись з коротенького відносного затишшя, Юрій швидко визначився на карті і переконався, що пройшли вже половину шляху. Отже, ще три години ходу. Три години!.. Що тільки може трапитися за ці три години! Ось коли у нього є нагода доповісти Курганову про шторм. До координат додати лише кілька слів: «Шторм загрожує життю корабля і команди». Адже це не вигадка, а правда. Та якими очима Курганов подивиться на цю правду?.. Скаже: «Не витримав, товаришу лейтенант, не склав екзамену, малий у тебе запас міцності. А я на те й послав тебе у море, щоб перевірити, який ти. А вийшло, що кволий духом. Отож, рано тобі ще командувати кораблем, не наковтався солоної води і не надихався солоним морським повітрям!..»

І Баглай не дописав слів про шторм. До координат він додав інші слова: «Продовжуємо йти на виконання завдання». Хай краще найгірший кінець тут, у морі, ніж ганьба на березі.

Після електричного світла в штурманській рубці на містку Юрій кілька хвилин майже нічого не бачив. Але поступово очі звикли до темряви, і йому здалося, що вона вже не така густа, як була досі.

— Світає чи мені здається? — звернувся він до Соляника.

— Начебто світає,— відповів Соляник. Він уже був у рятувальному поясі, а другий тримав для командира.

Юрій узяв пояс, але не підперезався ним, а, подумавши, поклав до ніг. На місток знову прийшов боцман Небаба і, ніби між іншим, повідомив:

— У кубриках нікого немає, всі на бойових постах.

— Хто наказав?

— Самі, товаришу лейтенант. Там і відпочивають, і вахту несуть... Нічого, тримаються хлопці.

Ця коротенька розмова трохи заспокоїла Юрія. Він хотів сказати: «Хлопці тримаються, а чи витримає наш корабель?», але промовчав.

У природі й справді щось змінювалось. Уже невиразно вимальовувався ніс корабля, суцільна, чорна, як чорна туш, темрява непомітно для ока розсіювалась, і Юрій, на свою велику радість, відчув, що разом із зміною в природі якась зміна відбувається і в ньому самому. Ніч, що минала, уже не здавалася йому такою страшною. Народжувалася надія, що, зрештою, все обійдеться добре. Може, з надходженням світанку і вітер трохи вщухне, і море трохи вгамується. Іншого Юрій і не бажав.

Світанок таки надходив, стало видно піняві водяні вали недалеко від корабля, а дощ і вітер не вщухали, море, як і досі, шаленіло, стогнало й гуло перекотистими громами. Баглаєві з ходового містка особливо виразно стало видно увесь свій самітний, сирітський кораблик, що борсався в оскаженілих хвилях, черпав бортами й носом воду і сунувся, сунувся в безмежній звихреній пустелі, придавлений низьким, задощеним і важким небом.

Ще кілька разів страх стискував Юрієві серце, але то було вже не те, що йому довелося пережити вночі. Тепер, по видному, він мав змогу маневрувати, підказувати стерновому, коли слід покласти кермо лівіше чи правіше. До того ж біля нього на містку стояли сигнальник і боцман Небаба; вони стежили за кожним рухом свого командира, і це змушувало його триматися.

Приховуючи від самого себе сором, Юрій Баглай все ж змушений був зізнатися собі, що в цьому поході він, власне, не показав себе справжнім командиром, слово і воля якого щохвилини впливали б на кожного члена екіпажу. Машиністи на самому дні корабля сходили потім, задихалися серед розігрітих машин; радісти без сну й відпочинку вслу-

халися в хитромудрі радіосигнали, вчасно й безперерійно приймали і передавали радіограми; боцман Небаба з Солянником фактично врятували корабель, бо коли б у трюм налилось води, він опустився б нижче ватерлінії, не зміг боротися з хвилями, і море проковтнуло б його... Так, це все вони, незалежно від нього, кожен на своєму бойовому посту забезпечили безаварійний похід корабля. А він тільки стоїть на містку. Та ще — зробив прокладку на курсовій карті, яку, з усього видно, не менш успішно міг би зробити і боцман Небаба...

Все робилося само собою — машини працювали, корабель ішов, наближався до заданих квадратів, уся команда була на своїх місцях, а йому лишалось тільки стояти на містку і дивитись на розбурхане море та з острахом чекати від нього нових підступних несподіванок...

За думками Юрій не помітив, коли вітер трохи упав, хвилі на морі стали довшими, рівнішими й пологішими, і тепер уже, хоч часом корабель і виходив з-під влади людей, він не провалювався у вируючу безодню і не дерся нагору, стогнучи натрудженими машинами, а плавно ковзав по поверхні води, як по сніговій гірці, а потім знову ставав слухняним.

Морем котилися мертві хвилі. Шторм кінчався, і настава штільова погода.

О п'ятій тридцять Баглай ще раз зайшов у штурманську рубку і визначив свої координати. Відхилення від курсу виявилось невеликим. Зробив поправку лише на один градус. Через півгодини корабель буде в заданому квадраті.

Юрій навмисне затримався в рубці, щоб побути наодинці. Йому лишилося ще провести бомбардування, а тоді вже й на базу. На базу!.. Згадка про те, що незабаром він повернеться на базу, підбадьорила. На місток він зійшов уже спокійніший, упевненіший у собі.

— Оголосить бойову тривогу, Іване Сергійовичу, — звернувся він до боцмана рівним, стриманим тоном.

— Єсть, бойову тривогу.

На кораблі залунали пронизливі, голосні дзвінки — короткий і довгий, короткий і довгий...

За звичайних обставин після таких дзвінків на палубі починається загальний рух: хто б де не був, кожен щодуху мчить на свій бойовий пост, хоч ця біганина теж, як і все на кораблі, наперед суворо розписана — до бака біжать

лівим бортом, а з бака на ют — правим, ніхто нікому не заважає. Цього разу звичного руху на палубі не було, всі вже стояли на своїх бойових постах. Одрозу ж з постів почали доповідати:

— Бойовий пост номер один до бою готовий!

— ...номер п'ять готовий!

— ...номер другий готовий!

Молоді голоси лунали бадьоро, гучно, наче всі ці люди добре відпочили й стали на бойові пости, повні свіжої енергії та сили.

«А може, й не було тієї страхотної ночі? — запитував себе Юрій. — Може, то все — моя хвороблива уява? Ні, була, була!.. І дикий шторм, і корабель над чорною безоднею, як над власною могилою, і страх був... Але про все це не треба зараз думати, не треба...»

Баглай не зачитував наказу Курганова, переказав його у мікрофон, чітко розставляючи слова. Підсилений динаміками, голос його лунав по всьому кораблю:

— Через штормову погоду ворожий підводний човен не впливає на поверхню. Але він тут, під нами. Нам наказано виявити його і атакувати. Сподіваюсь, що ми з честю виконаємо завдання командування!

Лишалось ще хвилини десять ходу. Юрієві дуже хотілося курити, але він уже оголосив бойову тривогу і тому думав про те, як смачно закурити після відбою, а поки що стояв і стежив за тим, що робиться на палубі й на морі.

Вітер хоч і упав трохи, але був ще досить свіжий і пружкий після дощової, штормової ночі. Небо прояснювалося. Кризь запону хмар де-не-де виглядали сині порвані латочки.

Юрій Баглай прикинув, що саме бомбардування відбере в нього півгодини, потім ще — чотири години на зворотний курс, а там і — база...

Та в цю мить надійшло повідомлення від гідроакустика:

— Вачу ціль. Схоже на підводний човен.

Спершу Юрій навіть не повірив почутому.

Привиділося гідроакустикові після безсонної ночі, чи що? Чи в голові затьмарилось після шторму? Де б же тут узявся підводний човен? Адже цілком ясно, що цей похід — не що інше як чергове бойове навчання. Ніякого справжнього човна тут, звісно, немає. Що ж побачив гідроакустик на екрані? Може, косяк риби видався йому за підводний човен? І таке буває...

І Баглай невдоволено перепитав:

— Ви певні, що то човен? Придивіться уважніше.

За кілька хвилин гідроакустик знову доповів:

— На ґрунті лежить нерухомий залізний предмет, товаришу лейтенант. Помилки немає.

— Пеленг?.. Дистанція?..— крикнув Юрій у переговорну трубку.

Гідроакустик дав пеленг і дистанцію, потім ще повідомив:

— Човен не рухається.

Голова у Юрія пішла обертом. Чого-чого, а такого він зовсім не чекав. Який човен? Де він міг тут узятися? Ворожий? Не може бути... Свій, навмисне посланий у цей квадрат? Але як же можна бомбити свого?.. А вирішувати щось треба.

Юрій повернув до боцмана схвильоване обличчя:

— Іване Сергійовичу, раніше бувало щось подібне?

— Не було такого, товаришу лейтенант.— Небаба теж був украй схвильований.— Ходили на пошуки, знаходили, бомбили, але все це — умовно.

— Що ж робити?

Перепитати ще раз Курганова? Але ж у наказі ясно сказано: виявити і атакувати.

Хвилини швидко спливали. Корабель наближався до цілі.

Голова у Баглая розривалася від всіляких думок і припущень. Якщо це справді ворожий човен, його треба розбомбити згідно з наказом. А якщо свій?.. Однак атакувати. Такий наказ.

А які будуть наслідки? За наслідки відповідальність повністю лягає на Курганова. Він послав корабель у море. Його наказ. А командир корабля — лише командир корабля, його обов'язок — виконати наказ старшого.

Може, це — фатальний збіг обставин? Може, й сам Курганов не знає, що тут наш човен?.. Знову завихрилися думки. А чому б і не перепитати? Можна не перепитувати, а доповісти, що ціль виявлено. Це ж смішно. Він ще почне доповідати про кожну бомбу, скинуту у воду?..

Ні, треба діяти і діяти неухильно, твердо, хоч би там що.

Юрій глянув на годинника. За даними гідроакустика, до підводного човна лишилося чотири-п'ять хвилин ходу.

Лице у Юрія зблідло. Очі неспокійно бігали по кораблю. Але він наказав:

— Приготуватися до бомбардування!

— Контакт! — чує він у відповідь.

— Атака!

Ще команда:

— Атака!

І знову:

— Атака!..

Кілька вибухів один за одним розірвали прозору ранкову тишу. Високі водяні стовпи здійнялися й заіскрилися холодною райдугою проти неба, яке швидко звільнялося від хмар.

Вибухи відгриміли, водяні фонтани поволі осіли, злилися з хвилями, але море на тому місці лишилося чисте — не було ні найменшої ознаки, що човен розбито: ні масної плями, ні повітряних бульбашок, які в таких випадках неминучі.

— Що за чорт? — промовив збентежено Юрій Баглай. — Невже мимо?

— Цілком можливо, — озвався боцман.

— Зробимо ще один захід, — Юрій нахилився над трубою до гідроакустиків. — Човен бачите? Чи, може, вам тільки здалося?

— Так точно, бачимо, товаришу лейтенант. На тому ж місці.

Тепер уже в обличчі Юрія не було вагання. Після того як він наважився бомбити човен, у його рухах, у голосі з'явилися твердість і впевненість, хоч обличчя було весь час бліде, а очі хворобливо-гостро блищали.

Він наказав стерновому лягти на сто вісімдесят градусів і зробив ще один захід.

Знову вибухали бомби.

Знову здіймалися велетенські гейзери води.

І знову гідроакустик доповідав, що човен лежить там, де й лежав.

Це було щось таке, що не вкладалося у Юрієвій голові. Він кинувся в гідроакустичну рубку.

— Покажіть мені човен! — крикнув, весь тіпаючись. — Може, то й не човен зовсім? Може, ми даремно атакуємо?

Гідроакустик Кавтарадзе злякався командирогового вигляду, схопився на рівні ноги, хоч цього на вахті й не належало робити.

— Я бачу його, товаришу лейтенант... Ось він...

— А чим ви підтвердите, що це — човен?

— Залізна маса...

Юрій Баглай якийсь час мовчки дивився на екран, де у перехресті ліній виразно світився предмет. Ні, гідроакустик не помиляється. А якщо не помиляється гідроакустик, то, виходить, у чомусь помиляється він, Юрій Баглай!

— Зробимо ще один захід,— кинув Юрій і швидко виїшов з рубки.

На містку він глянув на Небабу і Соляника з люттю і навіть з ненавистю.

Йому здалося, що вони мовчазно глузують з його невміння і безсилля. Нерви напружені до краю, рухи його стали рвучкі і недоладні.

— Ліву на борт! — гукнув він несподівано голосно й різко.

Корабель повернув поперек хвиль, загойдався з боку на бік, черпаючи воду то лівим, то правим бортами. Але це вже були не круті, а довгі й пологі хвилі, тому зачерпнута бортами вода стікала з палуби через шпагати, нікому й нічим не загрожуючи. За кормою сходило сонце, кладучи і на море, і на корабель червонуваті барви. Сонце було ще холодне і якесь непривітне, воно не радувало Юрія, а, певніше, він його й не помічав.

Знову відгриміли вибухи, осіли водяні стовпи, рожеві від скісного сонячного проміння, а ніяких ознак затоплення не було.

Все!.. Тут, у двадцять восьмому квадраті, робити більше нічого!

— Що ж це таке, боцмане? — з одчаєм запитав Юрій.

Небаба поводився спокійніше.

— Це може бути вже потоплений човен, товаришу лейтенант,— сказав він роздумливо.— Може, він лежить на дні ще з війни...

— Але ж наказ командира частини вам так само відомий, як і мені.

— Наказ ми виконали. Знайшли човен і атакували його.

— Ви думаєте, що Курганов тільки для цього й послав нас сюди?

— А що ж іще можна думати після всього?

Ця відповідь начебто трохи заспокоїла Юрія Баглая. Але ненадовго.

Після сніданку і підняття прапора Баглай залишив Небабу на містку, а сам перейшов у штурманську рубку. Тут він, не кваплячись, закінчив прокладку до бази, заповнив вахтовий журнал, навів лад у паперах, зв'язаних з походом, і, підперши голову руками, задумався...

16

Сталося щось таке, чого він не міг і передбачити, виходячи в море. Як він поведився перед командою? Як хлопчисько! Метушився, гарячкував, навіть накричав на гідроакустика, хоч колись давав собі слово за будь-яких умов, у будь-яких обставинах триматися гідно, урівноважено, як і належить командиріві.

Та це — півбіді, це річ поправима. Головне те, що, хоч і закінчується важкий цей похід, завдання фактично він не виконав. Бомбардування ніяких наслідків не дало. Та й чи треба було взагалі бомбити той човен? Як же про все це доповідати Курганову? Що писати в рапорті?..

«Ну, що ж, напишу все, як було», — вирішив Юрій.

Він витяг із шухляди і поклав перед собою чистий аркуш паперу, написав кілька перших фраз та й зупинився. Ні, краще він напише рапорт після того, як доповідь Курганову усно. Тоді хоч стане ясно, що й до чого. А то, дивись, ще й з цим необачним рапортом накоїть собі лиха, виставить себе на посміховисько.

Тяжко було у Юрія на серці, і він, щоб хоч трохи заспокоїтись, знову піднявся на ходовий місток. Тепер уже море і небо ніби змагалися між собою в яскравості барв і чистоті. У високій синяві — жодної хмаринки так само, як і на безмежній синьо-зеленуватій гладіні моря не видно було жодного білого бурунця, і тільки свіжий, ще не нагрітий сонцем зустрічний вітер нагадував про те, що вночі бушував неймовірної сили шторм.

Сонце вже висушило не тільки весь такелаж¹, а й палубу, і вона, вимита, чиста, ледь-ледь іскрилася найдрібнішими, майже непомітними для ока кристаликами солі, які залишилися від морської води. І взагалі в усьому просторі навколо відчувалась урочистість, ніби ота недавня буря підготувала світ до якогось свята.

¹ Та к е л а ж — усі снасті на верхній палубі корабля.

На палубі то поодинці, то групами вже з'являлися вільні од вахти матроси, щось робили, про щось жваво розмовляли, курили на юті, за флотською звичкою, тримаючи цигарки в кулаці. На місток, вибиваючи ногами дроб, крутими східцями збіг старшина радистів Куценький і попросив дозволу «покрутити пластинки». Юрій, особливо не задумуючись над цим, дозволив, і за хвилину з динаміків попливли мелодії вальсів та ліричних пісень.

«Чому вони радіють? — дивувався Юрій, думаючи про команду.— Може, що щасливо вискочили з отого клятого шторму? Чи саме тому, що той шторм був і вони у жорстокій боротьбі перемогли його і ще раз утвердились у своїй силі? А може, радіють цьому чудовому дню, неозорому морю, високому небу, яскравому сонцю, чистому і свіжому зустрічному вітру, що грається стрічками їхніх безкозирок?..»

І раптом Юрій згадав, що сьогодні ж неділя, вихідний день, отже частина команди піде на берег. Хто знає, що буде з ним самим, може, після розмови з Кургановим і дихати не захочеться. А матроси й старшини підуть на берег і десь у колі знайомих розповідатимуть про цей похід, і кожен хвалитиметься своєю участю в боротьбі зі штормом. А йому, Юрію Баглаю, похвалитися нічим. Він повертається на базу, нічого не розуміючи з того, що сталося, і зовсім не знає, що з ним може статися ще сьогодні...

Об одинадцятій годині, наче далеке марево, показався берег. Ще не можна було розрізнити його контурів, але вже щось вимальовувалося, розросталося, вищало, ніби підіймалося з води. Юрій тільки зараз з усією ясністю зрозумів, що через годину він буде в бухті.

Боцман зійшов з містка, щоб приготувати корабель до швартування. Берег наближався швидко. Уже добре було видно не тільки нагромадження гір, окремі найвищі будівлі та споруди, але й смугасті створи — орієнтири, за якими судна заходять у порт.

У самому порту відчувалось, що вихідний день: не було метушні, такої характерної для будь-якого порту у робочий час, не бряжчали якірні ланцюги, не перекликалися гудками невтомні трудяги — буксири.

Збавивши хід, Юрій повів свій корабель до постійного місця стоянки. Він побачив, що інші кораблі стоять біля стінки, ніби нікуди й не ходили, і здивувався: що б це мало

означати? А втім, що ж тут дивного? Повернулися раніше. Мали ближчі рейси...

Недалеко від причалу він розвернув корабель і пішов кормою вперед. З підвітряного боку віддали якір. За кілька метрів від причалу вчасно застопорив машини, під кормою заклекотіла вода. На берег подали кінці, і машини замовкли зовсім.

На кораблі стало незвично тихо.

Лише тепер, скінчивши з швартуванням і сходячи з містка, Юрій побачив на березі Лаврова. Той стояв і стежив, як Юрій пришвартовується. Ще не привітавшись, здалеку похвалив за правом старшого й досвідченішого:

— Молодчина, Юрію Миколайовичу, хвацько ти швартуєшся.

— Що з того?... — невесело відповів Юрій. — Повертаюсь, як на заріз. Сам не свій...

— Чому ж так? — здивувався Лавров. — Тут тебе уже всі в герої записали.

— Хто — «всі»? І чому — «в герої»?

— Та якже?... Перший раз і з таким завданням упорався!

— Не треба так жартувати. І без того на душі — стопудовий камінь лежить... — Вигляд у Баглая справді був пригнічений, обличчя бліде, очі смутні, і весь він якось зсутулювався, став ніби менший.

— Ти що? — бризнув усмішкою синіх очей Лавров і енергійно потряс Юрія за плече. — Адже підводний човен розбомбив!

— У тому-то й річ, що не розбомбив, — журно сказав Юрій, дивуючись не так веселошам Лаврова, як тому, що він знає, де був корабель і з яким завданням.

Сказані приреченим тоном останні слова Юрія Баглая ще дужче розвеселили Лаврова, він засміявся, а потім нахилився до Юрієвого вуха і прошепотів:

— То скажу тобі поки що по секрету: той клятий човен я теж бомбив. Тільки мені легше було, погода стояла відмінна, а ти ще у шторм попав...

Юрій Баглай округлив здивовані очі, намагаючись щось зрозуміти. Та Лавров на цьому припинив розмову і показав очима на штаб:

— Ну, йди, йди, доповідай. Я тебе підожду. Підемо походимо трохи.

Сповнений замішання і розгубленості, Юрій Баглай по-

волі ступив на поріг штабу. Мозок його палав від думок і здогадок. Дивна поведінка і якісь невиразні натяки Лаврова ще дужче стривожили його, але водночас і вселили надію на щасливий кінець всієї цієї загадкової історії з підводним човном.

Зайшовши до кабінету Курганова, Юрій Баглай чітко пристукнув каблуками і доповів по всій формі:

— Товаришу капітан другого рангу, ваше завдання виконано! Корабель, згідно з наказом, о двадцять третій нуль-нуль прибув у сорок третій квадрат, потім — у квадрат номер двадцять вісім, виявив підводний човен і атакував його. Після бомбардування повернувся на базу. Доповідає лейтенант Баглай.

Курганов вислухав Юрія, стоячи за столом і не зводячи з нього зацікавлених очей, у яких ховалася хитрувата, пригашена віями усмішка. А коли Баглай закінчив, він схилив голову і, зиркаючи на нього трохи збоку, запитав:

— Підводний човен ви розбомбили, знищили?

— Ніяких ознак не бачив, товаришу капітан другого рангу.

— А чому ж ви доповідаєте, що завдання виконали? На якій підставі?

Це запитання прозвучало для Баглая як суворий і безповоротний вирок його дальшій кар'єрі. Він зблід на виду, але насмілився пояснити:

— Товаришу капітан другого рангу, гадаю, що човен був потоплений ще до мене.

— Ви гадаєте... — перебив його Курганов. — А чому ви так гадаєте, дозвольте вас запитати?

— Бомби досягли цілі, я певен у цьому. Коли б він був живий, ми неодмінно побачили б нафтову пляму і бульбашки... Після такого бомбардування жоден човен не лишився б цілий.

Це було сказано з такою переконаністю і з таким запалом, що Курганов, нарешті, не стримався і усміхнувся:

— Ну, ясно. Досить... Мені все відомо. Хочу поздоровити вас з успішним виконанням першого бойового завдання... Ви діяли, як і належить командирові. — Він підійшов до Юрія і потиснув йому руку. — Бомбили ви справді мертве судно. Тільки не підводний човен, а німецьку самохідну баржу, потоплену нашими торпедними катерами ще під час війни.

— Як?! — вирвалося в Юрія, і йому раптом стало душно.— Але ж залізна маса... конфігурація...

— Дуже просто. На індикаторі в гідроакустика все це буде, якщо у поле зору попаде навіть не баржа, а невеликий залізний буксирний катер... Вам би це належало знати,— додав з докором.

— Так точно, знаю, товаришу капітан другого рангу.

— Ну от, знаєте, а мені вам треба ще раз пояснювати. Сідайте, розкажіть про похід. Такого шторму вже давно не було в тому районі Чорного моря.

— Не приховую, важкий був похід, товаришу капітан другого рангу.— Юрій почував, що все в ньому співає і гарячою радістю б'ється кожна жилочка в тілі.— Були хвилини, коли здавалось, що корабель уже не витримає. Але витримав. На базу ми повернулися без жодної неполадки. Хоч зразу знову можна йти в море.

— А як показала себе команда? На ваше свіже око?

— Окрім хорошого, нічого не можу сказати. Всі виконували свої обов'язки бездоганно. Особливо відзначилися боцман Небаба і матрос Соляник. З великим ризиком для життя під час шторму задрайли баковий люк, кришку якого зірвало ударами хвиль...

Юрієві здалося, що після всього пережитого він розповідає надто скупко, казенно, сухо, але розумів, що його покликано для офіційної доповіді і тут зайві емоції не потрібні. Так і треба: коротко, по-діловому, тільки те, що цікавить Курганова. Адже він не другові розповідає за кухлем пива, а командиріві частини. Хай Курганов переконається, що він, Юрій Баглай, і кораблем командувати вміє, і доповідати вміє...

— Це той Соляник, що недавно на гауптвахті сидів?

— Так точно, товаришу капітан другого рангу. Але в поході він показав себе відмінно. Справжній моряк. Сміливий, витриманий, невтомний.

— А як почував себе командир корабля?

— Відмінно, товаришу капітан другого рангу.

Курганов умовк, задумався. І Юрій знову настороживсь: чи не сказав чогось зайвого? А може, не тими словами?..

— Рапóрт подасте завтра. Сьогодні ви вільні. Команду відпустіть на берег. За нормою, звісно.

— Єсть,— звівся з стільця Баглай, відчуваючи, що розмова закінчена.— Дозвольте йти?

— Так, ідіть... Тих, хто особливо відзначився, заохотять наказом. Своєю владою.

І, коли вже Юрій був біля дверей, докинув:

— Соляника — теж.

На порозі штабу Юрія зустріло тепле й привітне сонце. Він зупинився на мить, усміхнувся йому, як найближчому другові, і широким, підкреслено чітким кроком попрямував до свого корабля. У вухах ще лунало: «Хочу поздоровити вас...», «А як почував себе командир?...», «Своєю владою...»

Лавров чекав його на пірсі.

Домовились, що через годину зустрінуться тут же і разом підуть до міста.

Біля трапа, що вів до кают-компанії і командирської каюти, Юрія зустрів боцман. По його очах видно було, що йому дуже кортить почути, як оцінив похід Курганов. І, не чекаючи, поки Баглай сам скаже, запитав:

— Усе гаразд, товаришу лейтенант?

— Завдання ми виконали відмінно. Все — якнайкраще!.. — не міг вгамувати бурхливої радості Юрій Баглай. — Потім розкажу детальніше. А зараз звільняйте за нормою на берег. Соляника — теж.

— Соляника я хочу до себе в гості запросити, товаришу лейтенант, — трохи ніяковіючи, сказав Небаба. — Самі розумієте...

— Гаразд. Але дивіться за ним...

— Будьте певні, товаришу лейтенант. Він же зі мною буде.

17

У частині готувалися до зустрічі шефів з Морзаводу.

Такі зустрічі були й раніше, вони завжди проходили цікаво й весело, і часто матроси, які за чергою мали право піти на берег, у зв'язку з прибуттям шефів лишалися на кораблях.

Мав право піти на берег і Андрій Соляник. Але він ще зранку підійшов до боцмана Небаби і, невинно дивлячись йому в очі, попросив:

— Товаришу мічман, не виписуйте мені сьогодні записку про звільнення, хочу перепустити свою чергу.

Боцмана ця просьба ніби громом приголомшила. Соляник і — перепускає свою чергу? Такого він ще не пам'ятає.

Інше було: матрос просився на берег навіть тоді, коли йому не належало. А тут — на тобі! Що ж це з ним сталося?..

Небаба підозріло й недовірливо глянув у ті чисті Соляникові очі й запитав:

— Може, я не дочув? Ти не хочеш іти на берег?

— Так точно, нема бажання, товаришу боцман!

— Тоді хоч скажи мені, чому ж це його не стало? Який це звір у лісі здох?.. Ти ж вільний од вахти.

— Та-а... Хай краще хтось інший за мене піде, кому потрібніше... — І посміхнувся: — А то ще знову вип'ю...

— Ну, ну! — грізно насупив брови боцман. — Я тебе «вип'ю»! — І сам подумав: «А що ж, йому недовго. Хай краще посидить на кораблі, менше клопоту буде...»

Та все ж запитав:

— А Ляля?.. Хіба вже розбив з нею глек?

Андрій Соляник зрожевів на виду:

— Та оце ж через неї й не хочу йти... — і загадково усміхнувся, а в антрацитно-чорних очах його вистрибували веселі бісики.

— Гм... — знизав плечима боцман. — Ну, не хочеш, то й не треба. Не силую.

Соляник не обдурих боцмана, сказавши, що саме через Лялю не хоче йти на берег. Коли вони бачились останній раз, вона пообіцяла Андрієві, що виступатиме в самодіяльному концерті, і тепер він ждав шефів особливо нетерпляче.

Не лише ждав, а й готувався. Випрасував вихідну форму, надраїв ботинки і бляху на широкому флотському поясі, ретельно поголився, вигляд у нього був, як у іменинника.

А втім, ніхто на це й не звернув особливої уваги, бо вся команда готувалася, знаючи, що серед гостей буде багато дівчат.

Не тільки самі чепурились, мили й начищали свій корабель, бо ще напередодні командир частини наказав, щоб кораблі блищали, як на адміральському огляді. І при цьому звернувся до Юрія Баглая особисто:

— Ви, товаришу лейтенант, особливо простежте, щоб усе було у найкращому вигляді. До кого, до кого, а до вас шефи обов'язково завітають.

Він не пояснив, чому саме до нього обов'язково, але було й так ясно: корабель відзначився в поході, Юрія Баглая хвалили: «Молодий командир, здібний, добре почав службу».

І Юрій, відповівши: «Єсть, товаришу капітан другого рангу!», від задоволення густо почервонів.

Повернувшись на корабель, він наказав боцману вилаштувати на правому шкафуті всю команду, коротко повідомив про наказ командира частини і на закінчення додав:

— Товаришу боцман, після авралу доповісте, я сам усе перевірю.

Надбудови, палубу, борти щедро мили. Поручні, ілюмінатори, кнехти, дверні ручки і все, що було мідного, навіть головки мідних цвяшків, драїли до сонячного блиску, не шкодуючи цинкового білила і рук. І коли перед обідом Юрій Баглай у супроводі боцмана обійшов корабель, заглянувши у всі кубрики, відсіки і на всі бойові пости, тільки й сказав:

— Так тримати!

Юрієві здавалось, що й обличчя матросів начищені до блиску, так вони сяяли чистотою, юністю та радістю.

... Шефи прибули у другій половині дня. Більшість — молодь, дівчата й хлопці. З баяном, з гітарами та іншими музичними інструментами, бо після офіційної частини вони мали дати концерт художньої самодіяльності.

Юрій Баглай повів на свій корабель голову завкому профспілки, двох хлопців і двох дівчат. Одразу ж у вічі впала одна з них — маленька, схожа на циганку. Ішла вона так, ніби кожен її крок і кожен рух говорили: «Подивіться, яка я гарна».

Знайомлячись з Юрієм, дівчина міцно потиснула руку, і йому захотілося ще хоч на мить затримати ту руку у своїй, щоб довше відчувати тепло її долоні. Вони глянули одне одному в очі, і Юрій побачив, що вони в неї — як темна буряна морська хвиля, і так само, як у морській хвилі, у них крилася безмежна й загадкова глибина. Вразили розкриті брови, які весь час здригалися, і це робило її обличчя особливо жвавим, рухливим і привабливим. Хотілося дивитись і дивитись на нього...

— Ляля.

— Справді, ляля, — посміхнувся Баглай і назвав тільки ім'я:

— Юрій.

Наче вони були не у військовій частині і не на військовому кораблі, а десь на Приморському бульварі.

«А Поля?.. — подумав Юрій. — А якщо їх поставити поруч?.. Ні, Поля — то інше... Берег моря, срібно-синювата

прозора пороша місячного сйва і фантастична білокоса русалка, що виходить із хвиль. А хвилі обціловують її плечі, руки і, відкочуючись, залишають на них перлинки... Ні-ні, тільки Поля! І навіщо я дивлюся на цю Лялю, на цю дівчину? Вона прийшла та й піде. А є Поля, і я люблю її назавжди, назавжди...»

Юрій Баглай згадав, що він — командир корабля, гостей-шефів треба прийняти так, щоб потім і за це його похвалив Курганов (тепер для нього похвала Курганова була над усел!).

Ще не дійшовши до корабля, побачив таке, на що ніяк не сподівався. Матроси вилаштувалися біля трапа на палубі, всі у вихідній формі, і в кожного на обличчі — привітна усмішка: заходьте, мовляв, дорогі гості, як додому, ми вас чекали і дуже вам раді!

Попереду в білому розпушеному ковпаку стояв корабельний кок з величезним, як решето, книшем на блискучому підносі.

За спиною кока браво виструнчився боцман Небаба. Тільки зараз Юрій побачив на лівому рукаві в нього три шеврони — за три роки надстрокової служби.

А вже за боцманом стояла команда. Хлопці понадівали знаки військової доблесті, що рясно та барвисто сяяли на білих форменках.

Юрій мимоволі подумав: «Оце ж вони і є: у мирний час — значкісти, а на війні — орденоносці». І вже, коли здоровкалися з гостями, з особливою увагою приглядався до кожного матроса, ніби вперше бачив.

Ось секретар комсомольської організації, старшина машиністів Микола Лубенець. Хоч і приземкуватий, хоч і волосся руде, і ніс у рудому ластовинні, але плечі розправлені, шия міцна, засмагла. Безкозирка з білим чохлам надіта трохи не так, як належить за статутом, хвацько, але це йому личить. Юрій звик бачити Лубенця в машинному відділенні в синьому комбінезоні з масним клоччям у руках, яким він до блиску натирає свої машини, а тут — на тобі! — який хлопець!

Ось старшина гідроакустиків Кавтарадзе. Тонкі риси обличчя, худорляві руки з довгими чутливими пальцями, чорні великі очі. Він теж виблискує значками на грудях і усміхається тонкими чутливими губами.

Нащо вже Куценький, старшина радистів,— малий, хирлявий, мов підліток серед інших, головою ледве до пліч дістає Кавтарадзе, а теж випнув груди, прикрашені значками відмінника.

Юрій Баглай ревним поглядом позирає на боцмана Небабу:

«Це ж ти, не радячись зі мною, без мого відома такий парад влаштував. І не знаю, ляяти тебе за це чи хвалити. А загалом, як не гадай, а добре! Гості розкажуть Курганову, і він буде задоволений...»

Але тут його увагу прикувало інше. До Соляника підійшла Ляля, не підійшла, а просто-таки підбігла і радісно привіталась:

— Здрастуй, Андрійку!.. Ось я і тут. Казала ж тобі...

Юрій побачив, як сонячно усміхнувся матрос Андрій Соляник.

Виходить, вони — близькі знайомі? «Андрійку!..» Соляник для неї — «Андрійко»?.. Хто ж вони одне одному? Чому зашарілися щоки в цієї дівчини? І чому чорні циганські Соляникові очі засвітилися таким радісним вогнем?..

Ось так, Юрію Баглай, не знаєш ти ще своєї команди, зовсім не знаєш.

Однак ти — командир корабля і мусиш відповідно поводитись: приймати гостей, показувати, розказувати, відповідати на запитання, а потім за флотським звичаєм почастиувати у своїй каюті смачним борщем та гарячими макаронами по-флотському, які з неперевершеною майстерністю може приготувати тільки корабельний кок.

* * *

Вечір художньої самодіяльності затягнувся до відбою. Серед інших виступала й Ляля. Вона співала під баян. Та ще й як співала! Навіть завжди суворий на вигляд замполіт Вербенко і той, піддавшись загальному настрою, аплодував, і обличчя його прояснилося, помолодшало.

Юрій сидів у перших — офіцерських — рядах. У своїй каюті він не міг роздивитися обличчя Лялі, не міг надовго затримати на ньому погляд. Тепер, коли дівчина була яскраво освітлена прожекторами, Юрій розглядав її, не зводячи очей.

Разом з тим Юрій увесь час відчував, що за спиною в нього в матроських рядах сидить Андрій Соляник і теж дивиться на Лялю такими ж самими захопленими очима.

«Що в ній незвичайного?» — думав Юрій, не відриваючи погляду від дівчини. В ці хвилини він забув, що є на світі Соляник, що є він, Юрій Баглай, є Поля, тільки радів тому, що ось він бачить Лялю.

А трохи пізніше він і сам не розумів, що з ним скоїлось.

Закінчився вечір художньої самодіяльності. Юрій побачив, що Андрій Соляник проводить Лялю до воріт. Там вони постояли трохи, потім матрос пішов на корабель.

І тоді Юрій, користуючись правом вільного виходу з території військової частини, поспішив за ворота, щоб догнати дівчину.

Гукнув їй услід:

— Лялю! Зачекайте хвилинку!

Вона зупинилася. Діждалась, поки Юрій підійшов, і запитала:

— Ви теж додому?

— Так... Дозвольте, я вас проведу.

У темряві Юрій побачив, як брови її ще дужче розкрилися і здригнулись, а очі округлились і зупинилися на його обличчі гостро-здивованим поглядом.

— А навіщо мене проводити?..

Юрій розгубився. Досі була привітна, веселилася, жартувала, і раптом такий холодний тон і це запитання.

— І вам це не потрібно, і мені... І... знаєте що?.. На добраніч!..

Вона швидко пішла.

Юрій лишився наодинці з таким почуттям, ніби його вдарили по щоді. Злякано озирнувся: «Хоч би ніхто не бачив!..» Та, як на лихо, з воріт виходив замполіт Вербенко.

— Ви що тут робите, товаришу лейтенант?

Баглай ладен був крізь землю провалитися. Ледве пробубонів:

— На корабель іду, товаришу капітан третього рангу...

Вербенко подивився услід дівочій постаті, яка швидко віддалялась, і знову пильно глянув на Баглая:

— До побачення.

Того вечора Юрій знову не пішов до Полі.

Ранок у кубрику завжди починається з того, що Андрій Соляник точить балаяндраси. Він насміхається над усіма, хто попадеться йому під руку. Той, дивись, ліжко незграбно й повільно зашнуровує, і Соляник уже тут як тут:

— Спиш на ходу?.. І хто тільки тебе в матроси взяв, таке вайло?.. Твоя Маруська й на кілометр тебе до себе не підпустить.

Матрос пробує огризатися:

— Тобі що за діло до мене й до моєї Маруської?

Але Соляникові цього тільки й треба, йому аби тільки хоч за ниточку зачепитись цієї жартівливої пересварки:

— Та хочу ж, щоб з тебе люди були. А то приїдеш у відпустку, а там усі очі повітріщають: «Невже це наш доблесний Військово-Морський Флот такого телепня викохав?»

Сам Андрій Соляник — добрий матрос. За що б не взявся, все робить швидко і вправно, дарма ж він у боцманській команді служить. Але його вистачає не тільки на добрі діла, а й на погані. Про це він опісля розповідає дуже весело, як про якусь комедію, і завжди з розповідей виходить, що його зверху. Відколи Соляник служить на кораблі, боцман Небаба бореться з його кучерями, що густими хвилями падають з-під безкозирки на лоб і на праву скроню, але здолати його не може. Одного разу Небаба порадив матросам:

— Ви його острижіть, коли спатиме, поки не попав у комендатуру. Нічого вам за це не буде. А може, ще й подяку запишу.

Але тим же матросам Андрій Соляник показав кулачище з доброю гірєю і погрозово запитав:

— А оце нюхали?..

Звісно, всі були певні, що коли б навіть Андрія остригли, то битися він не поліз би, хоч і побоювалися Соляникової вдачі, до того ж, ніде правди діти — шанували його таки за вміль руки, невтомність у роботі й відвагу в походах. Не забували й про те, що серед усієї команди він — один-єдиний верхолаз у минулому, а це така професія, що є чому позаздрити. І розповідав він про свою роботу так, що хлопці аж роти роззявляли:

— Ех, закінчу службу, повернуся до Кривого Рога, збудую п'ятдесятиповерховий хмарочос, вилізу на самий дах,

гляну звідти, аж і наш корабель видно. А я й гукну: «Агов, хлопці-чорноморці! Чи бачите ви мене? Чуєте?..» А ви мені у відповідь: «Бачимо й чуємо! Бо ти на такій висоті, що тебе, монтажника-верхолаза, увесь світ бачить!» А тоді в гості до вас приїду. От здорово буде! Побачить мене командир корабля і одразу ж на повний голос скамандує: «Боцман! Построїти всю команду на правому шкафуті! На відомого монтажника-верхолаза, колишнього матроса нашого корабля — рівня-а-йсь!» Я проходжу повз шеренгу, а ви стоїте і очима мене поїдаєте. «Здрастуйте, товариші матроси бойового корабля!» — крикну я...

— І прокинешся,— підкидає хтось слівце під загальний регіт.

Боцман Небаба хотів, щоб дальша Соляникова доля склалася по-іншому. І одного разу, у вільний час, коли обидва вони були в найкращому настрої, заговорив з ним про надстрокову службу:

— Ти хоч і гаряча голова, але моряк справжній, наче таким тебе й мама народила. Обчухравшся трохи, навчишся за повною морською формою жити, буде тобі на флоті і слава, і шана. Тут бачиш, який простір, чуєш, як легко дихається?.. А романтика! Та сам же ніби на новий світ народжуєшся, коли виходиш у море! Думаєш, я не бачу?

Андрій Соляник і на боцманове умовляння не здавався:

— Мене, боцмане, не діймеш словами. Моя романтика он там, у високості, під синім небом... Звідти й світ далі видно. А, крім того, на тій висоті не треба струнко стояти і чуба підстригати, щоб був не довший як на два пальці впоперек, та ще й боятися, щоб не запізнився з берега. Там більше гарних висотних будинків постав — ось тобі й слава. Я ще Героем Соцпраці стану, ви ще про мене почуєте. Так що не агітуй, боцмане...

* * *

Але цього ранку матрос Андрій Соляник був мовчазний і похмурий.

Учора ввечері, провівши Лялю до воріт і повернувшись на корабель, з палуби він побачив, як лейтенант Баглай наздогнав дівчину і вони стояли й розмовляли.

Правда, не довго.

Але про щось же розмовляли!

Він майже всю ніч не спав, мучився ревливими думками, крутився на підвісному ліжку, а коли засинав на якусь хвилинку, марилися йому всілякі химери...

Хлопці дуже здивувалися, що не чути Соляникового голосу. А отой, схожий на горобчика, Куценький навіть запитав:

— Чого це, братці, наш Соляник сьогодні у дрейф ліг? Аж скучно якось...

— Мабуть, учора Лялечка наврочила, — сказав Лубенець і глянув на Соляника жартівливо.

Соляника все те ніби й не торкалося. Він похмуро мовчав.

Над люком звисла голова розсильного, пронизливо свиснула дудка:

— На зарядку!

Соляник одним з перших вийшов на палубу, щоб не чути отих зараз таких недоречних жартів.

У вічі вдарило сонце. Воно пливло ще низько над обрієм, але було вже тепле й ласкаве. Чистим блакитним шовком висло над головою небо. Над бухтою сновигали і кигикали невтомні, невисипущі чайки, віддзеркалювали сонце на своїх білих крилах, припадали до води і ловили невидиму рибу.

Андрій Соляник задивився на них, подумав:

«Це ж, мабуть, і Ляля вже встала і лаштується на роботу...»

Дівчина не виходила у нього з голови. Прощаючись, домовились зустрітися наступної суботи. Ой, як же її довго ждати, тієї суботи! Цілий тиждень!

А командир корабля, лейтенант Баглай, має змогу хоч і сьогодні побачити її.

Та он він і сам. Вийшов з каюти, зупинився на палубі, озирається довкола, стоїть, думає...

Андрій Соляник мимоволі кидає на нього допитливий погляд.

Лице у Баглая суворе, замкнуте, видно, чимось невдоволене.

І він справді, дивлячись на ручного годинника, кидає боцманові сердите зауваження:

— Довго тягнуться на зарядку, товаришу мічман!

«Це він, мабуть, мене має на увазі», — подумав Соляник, сходячи з корабля на пірс останнім.

Але саме тепер Андрієві й не хочеться попадатися командирові корабля та боцманові під сердиту руку.

Треба стиснути зуби і мовчки виконувати все, що буде наказано. Бо чимось не догодиш, то ще, дивись, і стягнення схопиш, а то й без берега можна залишитись.

Ні, зараз Соляникові без берега ніяк не можна! Йому треба зустрітися з Лялею, дізнатись, про що з нею говорив командир корабля? Адже до нього не підійдеш, не спи-таєш...

* * *

Цього дня Соляникові не щастило.

Почалося з того, що після сніданку і підняття прапора командир корабля зійшов на берег і, оглядаючи то правий, то лівий борт, похмурим тоном, який не віщував нічого доброго, гукнув до розсильного:

— Покличте сюди боцмана!

Небаба ще з самої побудки зрозумів, що в Баглая чомусь поганий настрій, і тому тримався з ним по-службово-му офіційно, ловлячи кожен його рух і кожне слово.

— Слухаю вас, товаришу лейтенант.

— Здається мені,— не дивлячись на боцмана, глухуватим голосом зауважив Баглай,— що оті подряпини на бортах стають для вас звичними... Прижились до них, наче так і треба.

— Ніяк ні, товаришу лейтенант,— здивовано, але стримано заперечив Небаба і одразу ж спохватився: — Сьогодні ж поставлю матросів, щоб пофарбували. Все буде як слід, товаришу лейтенант.

— Не «сьогодні», а зробіть це зараз,— різко наказав Баглай.— Чи, може, ще поторгуємось?

— Єсть, зараз! — підкинув руку до мічманки.— Дозвольте виконувати?

— І ще одне... На шканцях¹ і на півбаку брудно!

Боцманові так і просилося на язик сказати, що там зовсім не брудно, якщо, може, після вчорашніх гостей і лишився десь слід, то була ж ранкова приборка, палубу змили, скотили, і вона вже й висохла. Небаба не насмівився заперечити вдруге, тільки ще раз козирнув:

¹ Ш к а н ц і — частина верхньої палуби.

— Єсть, зробити ретельну приборку! Дозвольте іти?

— Ідїть.

Звісна річ, командир корабля, як і всяка жива людина, має право на добрий і поганий настрій, і на те, щоб розмовляти з підлеглими суто офіційним, сухо службовим тоном. Але у всьому повинна бути справедливість. Він, боцман Небаба, може навіть накричати на матроса, коли в цьому є потреба. І ніхто з команди не ображається на нього, знають, що він даремно не нагримає. А зараз боцман Небаба почував себе ображеним. Адже з ним можна говорити й по-іншому, бо хіба йому, боцманові, не болить душа за те, щоб корабель був, як лялечка? Хіба він не любить свого корабля?..

І тут Небаба згадав, що відколи Баглай став командиром, вони жодного разу не поговорили отак просто, подружньому, по-морському. Не посидів новий командир ні разу і в колі матросів...

Однак і дуже нарікати на Баглая не міг. Він теж правильно вимагає. На те він і командир корабля. З нього теж вимагають. Та й які ми будемо моряки, якщо свій власний корабель занехаємо? І боцман Небаба одразу ж покликав Андрія Соляника, наказав:

— Візьміть у шкіперській шарову фарбу, спустіть шлюпку і обїйдіть корабель, подивіться, де треба підновити.

Інших матросів послав уважно оглянути всю верхню палубу.

— Щоб там ніде й плямочки не лишилося. А якщо щось знайдете, склом повишкрябуйте.

Андрій Соляник узяв собі на підмогу вільного од вахти сигнальника, і вдвох вони спустили шлюпку на воду. Тепер треба було додати у фарбу оліфи, розмішати гарненько й розпочати роботу.

Та правду люди кажуть: коли чорт захоче, то й на рівному місці спіткнешся... Хотів був Соляник перелізти через леєр, щоб стрибнути у шлюпку, і ненароком зачепив ногою банку з фарбою. Банка покотилася по чистій палубі, лишаючи за собою патьоки сірої масної рідини...

Андрій навіть щось невиразно вигукнув від тієї лихої несподіванки. Але так голосно, що той вигук почув боцман, який стояв на протилежному борту. Почув, підійшов, глянув і остовпів:

— Що ж це ти накоїв, бісова твоя душа?..

— Зараз усе приберу, боцмане. Й сліду не лишиться. Ще чистіше стане, ніж було, — запевнив Соляник, збираючи пригорщами фарбу і зливаючи її в банку.

Усе і обійшлося б. Та, як на лихо, боцманів вигук почув у своїй каюті Баглай. Він одразу ж вийшов на палубу, зупинився перед Соляником, який, повзаючи на колінах з місця на місце, згортав долонями фарбу, і відчув, що гаряча кров ударила йому в скроні і запульсувала, туманячи мозок.

«Це ж він навмисне зробив! Навмисне! Так і хотів!.. — майнула думка. — Звісно ж, хотів... аби чимось дошкулити мені...»

І Юрій Баглай гримнув, не тямлячи себе:

— Матрос Соляник! Встати!.. Струнко!..

Той поволі і незграбно став однією ногою, потім другою, підтягся всім своїм дужим тілом, але руки так і тримав розставлені, з розчепіреними пальцями, з яких капала фарба.

Баглай довго мовчки дивився на нього, міняючись на виду, губи у нього посмикувало, під шкірою ворушилися жовна, і раптом несподівно вирвалися слова:

— Опудало якесь...

В ту ж мить він пошкодував за тим, що сталося. Та було вже пізно.

— Товаришу лейтенант! Я не опудало, а матрос бойового корабля Андрій Соляник!

В Соляникових словах, і в його очах, та й у всій поведінці Юрій Баглай вбачав зухвалість. Почуваючи, як у нього нервово тіпаються повіки, вигукнув:

— Що-о?.. Не заперечувати!.. З вами розмовляє командир корабля!..

— Так точно, — погодився Андрій Соляник. — Але я теж не опудало, а матрос бойового корабля!.. А що фарбу перекинув ненароком, то сам же й приберу.

І раптом сталося несподіване. Юрій Баглай ступив уперед і потягся рукою до Соляникового плеча, щоб зірвати синій комірець.

Та Соляник швидко подався назад і крипло, але досить голосно попередив:

— Не чіпайте, товаришу лейтенант!..

Баглай глянув на нього затуманеними очима. Потім повів поглядом навколо себе. Окрім Соляника, він побачив

ще боцмана Небабу, який так і стояв на тому самому місці, де зупинився, матросів, що зацікавилися на юті¹, на шкафутах² і на баку, і ще побачив замполіта Вербенка. Той стояв недалеко від корабля на причалі і теж мовчки спостерігав ганебну картину.

Увесь вогонь у грудях Баглая миттю погас. Він подумав про наслідки всього того, що сталося, і раптом відчув млосну кволість. Повертаючись до боцмана, видушив:

— Палубу прибрати... Матроса Соляника лишити на дві черги без берега... За те, що заперечує старшим і за... невірськову поведінку на кораблі...

Ще він хотів скомандувати «струнко», підійти до замполіта з рапортом, але побачив, що той уже повернувся й пішов, так і не ступивши на палубу корабля.

Тоді ще додав, уже зовсім тихо:

— Команді розійтись по заняттях і роботах.

У каюті Юрій схилив голову на руки і тихо, важко застогнав. Яких тільки дурниць не накоїть людина за якихось десять хвилин!.. Що ж тепер робити? Що робити?..

Коли б хоч замполіт не бачив, а то ж стояв і дивився. Дивився і слухав! Навіть на корабель не захотів зайти після всього... Ну, на корабель він, може, й не мав наміру заходити, просто, мабуть, ішов мимо та й зупинився...

Але що від цього міняється? Замполіт усе чув і бачив. І треба ж було назвати Соляника опудалом! Коли б хоч не зробив спроби зірвати з його пліч комірець, тоді ще так-сяк. Командир вимагає порядку на кораблі, і нікому до того діла немає. З командира теж питають...

«Але ж і Соляник винен,— шукав собі виправдання Баглай.— Чи хотів він перекинути фарбу на палубу, чи це в нього сталося ненароком, то не моє діло. Матрос та ще й третього року служби не має права бути таким незграбою на кораблі. Так можна увесь корабель на смітник перетворити. Тоді вже й з мене спитають, та ще й як!.. А те, що сталося, хай усій команді наукою буде. Щоб знали, що служба є служба, і не тільки Соляникові, нікому не буде дозволено творити всякі безчинства й сперечатися з старшим!..»

Усе це так, але що робити далі?

¹ Ю т — кормова частина верхньої палуби.

² Ш к а ф у т — середня частина верхньої палуби.

Сидіти й мучитись, поки замполіт Вербенко викличе на розмову, чи самому піти до нього? Коли б він нічого не бачив і не чув, можна було б і почекати. А так треба наважуватись і йти. Однак розмови не минути, не уникнути. Яка вона буде, то — інше, але йти треба. І негайно. Все розказати.

Бо Вербенко тільки бачив, тільки чув, але не знає, чому і як усе сталося...

«А чому ж, чому?..» — десь із глибини свідомості питає голос. Але він і сам собі не хотів відповідати. Бо тоді треба було б дошукуватися початку. А дошукуватися теж не хотілось...

Коли вийшов з каюти, здивувався. Корабель жив звичайним собі буденним трудовим життям, наче нічого й не сталося. Від фарби на палубі не лишилося й сліду. Правда, Соляник з двома матросами ще товкся на злополучному місці, шкріб скляночкою палубу, доводячи її до ідеальної чистоти. Інша група матросів, стоячи у шлюпці, фарбувала борт корабля. На березі, недалеко від трапа, боцман Небаба навчав двох молодих моряків в'язати кранці та морські вузли. З машинного відділення долинав стукіт молотка, там зі своїми хлопцями щось робив старшина машиністів Лубенець.

Завжди, коли командир сходить з корабля, вахтовий біля трапа командує: «Струнко!» Цього разу Юрій Баглай хотів зійти з корабля непоміченим, ще здалеку він махнув рукою вахтовому, давши знак мовчати, і той тільки мовчки підніс руку до скроні.

Баглаєві здавалося, ніби вся команда з усіх закутків зараз стежить за ним, і не тільки стежить, а й дивиться на нього із зневагою.

19

Йому довелося довго ждати замполіта Вербенка у коридорі: у того була якась нарада. А коли, нарешті, діждався, то Вербенко не прийняв його. Дивлячись Юрієві в обличчя важким поглядом, сказав:

— Мене боляче вразило те, що я сьогодні вранці почув і побачив... Але розмовляти з вами будемо не зараз і не тут. На сьому вечора прийдіть до мене додому.

— Єсть, прийти додому,— відповів Юрій, вкрай здивований цим наказом. Він намагався з замполітового тону, з самого змісту слів відгадати, що чекає на нього, але не міг. Вербенко, як завжди, був непроникий. І, як завжди, навіював на Юрія незрозумілий острах.

Увесь день Баглай думав про те, чому замполіт вирішив говорити з ним не в службовій обстановці, а вдома, і теж нічого не міг придумати. «Не на коньяк же і не на чай він мене запрошує після всього!» — навіть посміхнувся Юрій, хоч як гірко було в нього на душі.

* * *

Двоповерховий корпус середнього і старшого начскладу стояв на крутосхилі, недалеко від цементної стінки, біля якої швартувалися кораблі. Зайти у корпус можна було тільки на виклик або по дружбі. Та яка там у Баглая дружба з Вербенком? Він іде туди на свою біду, на своє безголів'я. І тому ноги пересуваються поволі, хоч водночас хочеться й швидше відбути те, що йому судилося.

Двері відчинив сам замполіт. Уперше Юрій побачив на його обличчі лагідність і навіть привітність. І очі дивилися не так важко й допитливо, як завжди.

Кімната чимось нагадувала його кабінет. Так само, як і в кабінеті, стіни заставлені книжками, тільки їх було ще більше. Вони стояли в стелажах, лежали купами на столі, на підвіконнях і навіть на підлозі. Одну стіну прикрашали три фотокартки. На середній — молода жінка з товстою кошою, що звисала через плече на груди. Зліва — двійко хлопчиків, один у шкільній формі, а другий, меншенький, у матросці, з рівно підстриженим чубчиком на лобі. Праворуч — юнак з трохи важкими повіками. У ньому Юрій впізнав молодого Вербенка, коли він іще не носив окулярів. Не стримався й запитав:

— Пробачте, товаришу капітан третього рангу, чи це не ви часом?

— Так, це я,— сказав Вербенко.

Він замислено пройшовся по кімнаті, поправив окуляри і ще раз сказав:

— Так, це я.. Може, дивуєтесь, чому не в формі?.. А в мене тоді її ще не було. Я вчителював. Думав, усе життя буду вчителем. Але обернулось не так. Військовим став.—

Він посмикав борт розстебнутого кітеля.— І вже тепер цієї морської форми не скину ніколи...

— А то — дружина, сім'я?.. — обережно спитав Юрій, пригадуючи, що ніколи не бачив Вербенка з дружиною і ніколи не чув, що у нього є сини.

— Так, дружина... сім'я... — промовив замполіт глухо і потім довго мовчав.

Юрій сидів, затамувавши подих, і нишком стежив за Вербенковим обличчям. Воно стало знову непроникним і суворим, як завжди, по ньому пробігали тіні, може, тому, що він то наближався до вікна, то віддалявся од нього, а може, ним заволоділи якісь спогади.

Вербенко зупинився перед Юрієм, і лице його полагідніло. Юрій навіть не сподівався, що він може заговорити про себе:

— Я був лейтенантом запасу. Флотським лейтенантом. За два місяці до війни мене взяли на перепідготовку. А дружина з дітьми лишилася в Павлограді, де ми жили. Вона теж учителювала. Мову викладала й літературу... Ну, а потім — війна... Додому я вже не потрапив, опинився аж у Севастополі. А сім'я не встигла виїхати, там і залишилася, в окупації...

Він знову ходив, і Юрій на стільці почував себе незручно. Але й підвестися боявся, щоб не порушити Вербенкових думок, не перебити його розповіді.

— Звісно, я не знав, що з сім'єю. Я тільки писав листи на домашню адресу, думав: визволять наш Павлоград, і дружина одержить їх усі разом... Тоді всі писали в окуповані міста і села трикутнички такі, без марки. Наша пошта десь зберігала їх і надсилала у визволені райони за адресою... Визволили й Павлоград, але відповіді мені не було... Саме трапилася нагода, і мене відпустили на кілька днів додому. Кажу «додому»... — На його вуста лягла гірка усмішка.— Приїхав, а виявилось, що вже ніякого дому в мене немає. Немає й усієї сім'ї — ні дружини, ні дітей... Фашисти замкнули їх у школі і живцем спалили. За те, що сім'я директора школи. За те, що і я, і вона — комуністи... Люди мені розказали, що дитячий крик чути було, аж поки не впав палаючий дах...

Вербенко підійшов до фотокартки і зупинився перед нею.

— Це вони кричали. Вітя і Юрко... мої діти... Меншого звали, як і вас, Юрій. Він уже був би вашого віку... І ось

тоді я поклявся ніколи не скидати оцього військового кітеля, до кінця днів моїх служити флоту, виховувати таких, як ви, бо в кожному з вас я бачу своїх синів... Щоб над усе ненавиділи ворогів. Щоб були мужніми, чесними, справедливими у всьому...

— Товаришу капітан третього рангу... Григорію Павловичу, я не знав цього... Пробачте, що розворушив...

— Нічого, нічого,— зробив заспокійливий рух рукою Вербенко.— Про таке треба частіше згадувати. Не тоді, коли ворог уже перед тобою, а й за мирного часу. Бо ворог не добитий і знову розпалює пожежу, щоб кинути туди чіхось дітей. Звісно, не моїх. Мої вже згоріли. А тих, що сьогодні живуть. А може, тих, що ще народяться...

Він сів до столу, висунув шухляду, дістав сигарети й простягнув Юрію:

— Паліть, прошу.

— Дякую, не хочу,— відмовився Юрій, хоч насправді йому дуже кортіло курити. Він подивився на схвильоване обличчя Вербенка, на його лисіючу голову, на важкі повіки, що прикривали завжди нібито сердиті очі, на його тверді губи, які ніколи не усміхаються, і побачив не суворого замполіта, а звичайну собі людину, котра пережила тяжке, непоправне горе, але не зламалась, а стала на бойовий пост на все життя.

«Так ось чому ти такий,— подумав Юрій,— а ми всі бачимо в тобі тільки старшого начальника, який повчає, наказує, і часом буваємо незадоволені...»

Вербенко тим часом запалив сигарету і, глянувши крізь окуляри Баглаю прямо в очі, запитав несподівано:

— То що, знову — Соляник?..

— Знову, товаришу капітан третього рангу,— стрепенувся Юрій. Після того, що він почув, і після того, як він зовсім по-новому побачив замполіта, вся ота історія з Соляником здалася йому зараз дуже недоречною. Крім того, Юрієві було й соромно згадувати про неї, і він швидко додав: — Все налагодиться, товаришу капітан третього рангу.

— Як же налагодиться? — підняв важкі повіки Вербенко.— Розкажіть по порядку, з чого у вас почалось і чим закінчилося?

Юрій Баглай розгубився:

— Ви ж бачили... чули...

— То одне діло, що я бачив і чув. А ви розкажіть від себе, як ви все це розумієте і оцінюєте?

Запитання було поставлено прямо. І відповідати на нього треба було чітко. Але Юрій ухилився від прямої відповіді:

— Може, я й погарячкував, товаришу капітан третього рангу...

Вербенко перебив його:

— Тільки що ви назвали мене Григорієм Павловичем, так і звіть. Ми з вами — у мене в хаті, а не в кабінеті чи на кораблі... Але ви не відповіли мені, з чого почалось і чим закінчилось.

— Соляник перекинув фарбу на палубу, і мені здалося, що він це зробив навмисне... А потім сперечався, поводився зі мною зухвало. Ну і... — Юрій затнувся.

— Ну і що?..

— І я лишив його на дві черги без берега.

— А чому ви думаєте, що він перекинув фарбу навмисне? Хіба з вами не могло такого статися?

— Звісно, могло б... — Тепер уже Юрій не знав, як звертатись до замполіта. Він дозволив на ім'я та по батькові, але все ж таки це не та розмова, коли можна дозволяти собі вільності, і Баглай вирішив, що краще звертатися офіційно, за статутом. — Могло б, товаришу капітан третього рангу. Але тут інше...

— Що ж — інше?

Юрій відчув, що перед цією людиною він не може, не має права викручуватись і фальшивити. Але й усю правду сказати теж не може.

— Неповага до нового командира.... зухвальство... .

— А чому неповага? Ви дали до цього привід?

— Не знаю...

Важкі Вербенкові повіки насунулися низько на очі.

Юрій поворушив губами, намагаючись щось сказати, але Вербенко не дав.

— Візьмемо сам голий факт. Соляник перекинув на палубі фарбу, ви назвали його опудалом і лишили без берега. Образили та ще й покарали людину... Знаєте, я раджу вам вибачитись перед Соляником і відмінити своє стягнення.

Усього міг чекати Баглай, тільки не цього.

— Товаришу капітан третього рангу! Як же це — відмінити? Як це — пробачитись?..

Вербенко давно поклав недокурену сигарету у попільничку, і вона погасла, тепер знову потягся рукою до недопалка, але не взяв його, тільки скривився чомусь, ніби від фізичного болю, заговорив глухо й неквапливо:

— Щоб покарати підлеглого, не треба мати мужності, тільки владу. Але військовий статут написано не лише для рядових матросів, а й для офіцерів, і для вас у тому числі. В ньому і для Соляника, і для вас — однакова справедливість, якщо ви хочете знати... Ви це й самі добре розумієте, тільки не хочете в цьому собі зізнатися... Перед державою, перед військовим статутом усі ми рівні, тільки посади у нас різні. А в кого більша посада, з того більше й вимагається. Ось і подумайте...

Юрій Баглай сидів приголомшений. У голові в нього все переплуталось. Може, справді вибачитися?.. Стягнення відмінити?.. Але як же це — пробачитися перед матросом? Та ще й перед Соляником?..

І він майже простогнав:

— Не можу я... Хай краще так і лишається, а ви накладіть на мене стягнення.

— Отже, я на вас, ви на Соляника, а Соляник на кого?

І тут Юрій уперше, відколи знає замполіта, побачив, що той усміхнувся. Ледь-ледь, тільки губами та очима, але всміхнувся.

Та усмішка зробила його обличчя молодшим і красивішим. Але вона як батоном стьобнула Юрія, збунтувала все його єство. Чи не глузує з нього замполіт? Чи не випробує його командирську твердість?.. Юрій Баглай, почувавши, що йому в грудях бракує повітря, запитав:

— Дозвольте, товаришу капітан третього рангу... А вже було таке в нашій частині, щоб командир вибачався перед матросом?

— Ні, такого ще не було... Як не було ще й такого, щоб командир ні за що і так тяжко образив матроса! І що я вам ще хочу сказати... Незалежно від того, вибачитесь ви перед Соляником чи ні, відміните своє стягнення чи ні — питання про вас, як про комсомольця, стоятиме на комітеті комсомолу... Як буде вирішено, не знаю, але я особисто звертаюся до вашого сумління, до вашої офіцерської честі.— Піймавши засмучений погляд Баглая, замполіт додав: — Так, саме в цьому, — окрім усього іншого, не менш важливого, —

й полягає офіцерська честь: зробив помилку, умій сам собі зізнатися і виправити її. Отут уже потрібна мужність.

— Але що подумає про мене команда корабля?..— у Юрєвій голові ніяк не вкладалося те, на чому наполягав Вербенко.

Та замполіт відразу ж перебив його своїм запитанням:

— А як ви думаєте, що говорить команда про вас зараз?

— Н-не знаю...

— Шкода... Дуже шкода, що ви так нічого й не зрозуміли... Вірніше, не хочете зрозуміти... Але у вас ще є час подумати.

Він роздратованим рухом підсунув до себе пачку з сигаретами, недбало кинув її в шухляду і підвівся з стільця. Скельця його окулярів зблиснули холодно й відчужено.

Юрїй відчув, що розмова закінчена, і теж підвівся, обмикнув на собі одяг і в замішанні кашлянув — йому весь час дерло в горлі.

— Дозвольте йти, товаришу капітан третього рангу?

— Прошу... Ідіть і подумайте...

Двором, потім тротуаром ішов майже наосліп. Не знав, куди йде. Але не на корабель і не на квартиру до колишнього боцмана Федора Запорожця. Звертав у темні провулки, попадав під світло ліхтарів, механічно переставляв ноги. Голова палала. Хотів на самоті обдумати все, що сталося, все, про що говорилося за один тільки день, і не міг.

Думки роїлися навколо одного: замполіт радить йому вибачитися перед Соляником!.. «Може, ще й перед стрем?..— гірко посміхнувся в душі Баглай.— Отак вишикувати всю команду на шкафуті, стати перед нею і, схиливши голову, звернутися до Соляника: уклінно, мовляв, прошу, дорогий і вельмишановний Андрію Соляник, вибачте мені за те, що я вас образив і наклав стягнення, більше не буду!..»

Ні, це таки справді звучало, як знущання. Тоді після вибачення треба одразу ж проситися з корабля, більше йому там робити буде нічого... А може, його й так звідти скоро попросять? Бо на щось же натякнув Вербенко: «У вас іще є час подумати». «Ще є час... Ще є час...» Що це означає?.. Виходить, того часу скоро може й не бути?..

А ще ж попереду — комітет комсомолу!..

Ну, комітет комсомолу його службового становища не вирішує. Тут головне, що вирішить командування частини, зокрема Курганов. Усе в його руках.

Цікаво б знати, чи Вербенко говорив тільки від себе, чи, може, й від командира частини Курганова?.. Звісно, про це Юрій Баглай запитати не міг, дуже далеко між ними службова відстань.

Та хоч би як там було, ніяких вибачень не буде. Він, Юрій Баглай, себе на посміховисько не виставить!..

Ой, Юрію, Юрію! Чи думав ти, що так обернеться твоя служба?..

* * *

Може, ще ніколи відтоді, як їх колись звела воєнна доля, між Кургановим і Вербенком не було такої тяжкої розмови.

Замполіт стояв обличчям до пофарбованого в чистий небесний колір вікна, а Курганов, вкрай розгніваний, дивився в його зсутулену спину і з обуренням перепитував:

— І ви запропонували йому вибачитися перед матросом Соляником?

— Не запропонував, а порадив. То вже справа його честі й совісті,— глухо відповів Вербенко, не обертаючись.

— Але ж, Григорію Павловичу, ви розумієте, що це таке?..— Курганов рвучко підвівся за столом і зіперся однією рукою на стіл, а другою на спинку крісла, наче готувався кинутись у справжню бійку.— Розумієте?

— Так, розумію,— круто повернувся од вікна Вербенко, швидкою ходою підійшов до столу й зупинився перед командиром частини.— Ви хочете сказати, що це буде нечуване на флоті?

— Це — теж...— згодився Курганов.— Але я про інше... Після цього такий матрос, як Соляник, Баглаю на голову сяде. Ми з вами вже його добре знаємо.

— А я думаю навпаки, Вікторе Васильовичу. Якщо Баглай вибачиться, то це якнайкраще вплине на них обох. Соляник переконається, що справедливість на світі є, що його командир людина порядна. А Баглаєві це буде добрий урок надалі. Він назавжди згасть собі, що перше, ніж щось зробити чи щось сказати, треба подумати. І що йому теж належить відповідати за свої вчинки.

— Та за що ж він повинен відповідати? — з новою силою спалахнув Курганов. — У чому ви вбачаєте його провину?.. Григорію Павловичу, ви просто-таки дивуєте мене!.. Підлеглий повівся негідно. Щоб надалі такого не було, командир скористався з свого права... А як же інакше? На те йому й надано статутом і право, і силу.

— Це не сила, Вікторе Васильовичу, а безсилля... — Вербенко дивився на Курганова з-під важких повік розпаленим поглядом. — Назвати матроса опудалом, зривати з нього флотський комірець, ні за що ні про що лишити без берега — хіба це сила?.. Ні, всьому цьому є інше визначення: зарозумілість, сваволя — ось що це таке!..

— Знаєте, — зневажливо скривився Курганов, — дуже вже ми м'якотілі стали. Забули, як на війні було. Там не обговорювали так, як оце ми з вами, те чи не те слово сказав командир. Там командир вів бійця на смерть, і той ішов. А тепер — подумати тільки! — командир, може, суворіше повівся з матросом, ніж належало, і вже йому треба вибачатись, як перед тендітною панночкою!.. Ми де з вами, Григорію Павловичу, на флоті чи в інституті благородних дівць?

Він уже не сидів і не стояв біля столу, а бігав туди й сюди, невисокий на зріст, міцний, з буйною сивою чуприною, розгарячений і сердитий.

— Ось ви все — про війну, Вікторе Васильовичу, — трохи стриманіше, але так само схвильовано промовив Вербенко. — Так, боєць ішов на смерть, як, до речі, й ми з вами йшли... Але він ішов не лише через те, що йому наказували командири, а через те, що власними грудьми свою Батьківщину захищав. За свій народ ішов і за того ж таки командира. А скажіть мені, сьогодні, в оцій ситуації, як може повестися Соляник?

— Ну, це ви вже занадто спрощено, прямолінійно.

— Чому ж «спрощено»? Наша армія, наш флот — це не безлика маса. Армія і флот складаються з Соляників, Баглаїв, Вербенків, Курганових... І якщо ми сьогодні не виховаємо глибокої пошани, любові один до одного, не приймемося вірою один в одного, то погано буде...

На якийсь час у кабінеті стало тихо. Курганов не відповідав, щось думав, зібравши на чолі, над широкими чорними бровами, глибокі борозенки зморщок. А Вербенко, скориставшись з цієї паузи, вів далі:

— Ми, Вікторе Васильовичу, увесь свій час, енергію і вміння віддаємо бойовій підготовці, і це правильно. Інакше не можна. Нова техніка, нова складна апаратура, нові кораблі, яких досі ніколи не було... Але не мені вам казати, що є ще один вид зброї, це — морально-патріотична сила бійця. Загартована сила міцніша за всяку сталь. А її такою поведінкою, як у Баглая, не загартуєш.

— Але ж і такою, як у Соляника, теж ні!

— Згодний. Соляник був недисциплінований. І Баглай повинен, коли треба, ставити його на місце. Це його обов'язок. Але не так, як у даному конкретному випадку. Зараз вийшло навпаки. Баглай фактично зіграв антивиховну роль. Дав Соляникові всі козири в руки... Адже команда все бачила й чула, і вона — на боці Соляника, запевняю вас. Коли той-таки Соляник запізнився з берега, прийшов на підпитку, Баглай посадив його на гауптвахту, команда була на боці командира корабля, ви це самі добре знаєте. Комсомольська організація обговорила вчинок Соляника. І в стінну газету він попав. І ми з вами не сперечалися — правильно вчинив Баглай чи неправильно. А зараз сперечаємось... І я певен: поки оце ми тут говоримо, точаться розмови й на кораблі. Негарні для Баглая розмови. Не за нього...

Курганов довго мовчав, думав.

— То що ж, виходить, іншого нічого ви не пропонуєте? Єдине, це — щоб Баглай вибачився?

— Це ще не все...— підняв важкі повіки Вербенко.— Я попередив лейтенанта Баглая, що питання про нього стоятиме на засіданні комітету комсомолу.

Худорляві щоким в Курганова поволі, але помітно почали сіріти. Якусь хвилинку він дивився на свого замполіта мовчазно, недовірливо, може, навіть ошелешено, далі запитав, стримуючи тремтіння у голосі:

— Ви... ви жартуєте, Григорію Павловичу?

Вербенко поправив окуляри двома розчепіреними пальцями.

— Така моя думка, Вікторе Васильовичу.

— Але ж тоді його треба знімати з командира катера!

— Не обов'язково... А втім, може, це для нього було б і краще.

— Краще, кажете?..— Сірі очі Курганова набрали ста- лево-синюватого відтінку.— По-вашому, краще?..

Курганов часто дихав. Замполіт мовчав.

— Тоді ось що... Ось що... Баглая не чіпати!.. Ніяких вибачень! Ніяких обговорень на засіданні комітету!.. Він командир корабля, і то його право — милувати чи карати. І я вас прошу, товаришу замполіт, не втручайтесь... не втручайтесь...

Курганов відчув, що так не можна говорити з Вербенком, і не міг добрати слів, які визначили б, у що саме його замполіт не повинен втручатись.

— Гаразд,— поволі підводячись із стільця, глухо промовив Вербенко і знайшов ті слова, яких не міг знайти Курганов.— Я не втручатимусь у ваші функції командира частини... Не втручатимусь на цей раз і в дії Баглая. І тільки тому, що добре знаю команду. Це — здоровий організм.

Він уже ступив до дверей, але, ще зупинившись, з болем у голосі сказав:

— Що це з вами, Вікторе Васильовичу? Ми ж завжди розуміли один одного.

Курганов гостро глянув на Вербенка:

— В частині, на кораблях повинна бути залізна дисципліна. Тут двох думок бути не може. Хай Баглай у чомусь і перегнув, але він — за тверду дисципліну. Ось чому я його й підтримую. Що ж тут вам не ясно?..

* * *

Нарешті Юрій Баглай знайшов час піти до Федора Запорожця.

Ішов він туди в доброму настрої, бо все для нього склалося якнайкраще. Ні перед ким він не вибачився, ніhto його не обговорював на комітеті комсомолу. Соляник відбув свої «без берега». На корабель приходив командир частини Курганов, побував на всіх бойових постах та в кубриках і лишився задоволений чіткістю служби й зразковою чистотою. Під час розмови він навіть натякнув на те, що незабаром мають відбутися маневри і він хоче піти в море саме на його, Баглаєвому, кораблі... Ну, що ж, хай іде. Якщо в минулому поході такий жорстокий шторм перебори, то важче не буде. А коли знову доведеться попасти в шторм, то вистоять хлопці, вони вже себе показали!..

Вибравшись високими, крутими кам'яними сходами на гору, Юрій ще здалеку почув голос Федорової дружини.

А вже біля воріт зрозумів і причину її лайки — вона сварила чоловіка за те, що приніс з моря не ту рибу, якої їй хотілося.

— Що ти мені оцю худоребру пікшу прителюєш?.. Он люди скумбрію, ставриду, кефаль ловлять! Може, ти мені ще й барабульку чи хамсу принесеш? Чи підеш з хлопчиськами бичків на рачки ловити? Авжеж, більше тобі нічого й не лишилося! Тільки матроський тільник носиш, а користі з тебе, як з оцієї пікші!..

Федір Запорожець, як завжди, буркотливо захищався:

— Та я тобі з цієї пікші таких страв наготую, що тебе й за вуха не відтягнеш!.. А тільника мого не чіпай, на ньому ордени висіли.

— Подумаєш, висіли! — невгавала Марина. — Уже й коробочка з ними пилом припала!.. Хоч би коли-небудь надів та показався!

— А з якої причини мені їх надівати? Ось буде День Перемоги чи Жовтневі свята, то й надіну!.. А ти тільки кричиш ото, аби покричати. Бо тобі, як не полаєшся, то і в голови низько!..

Юрій Баглай міг би просто відчинити хвіртку і зайти у двір на правах свого, але вирішив за краще подзвонити, хай вгамуються, почувши, що хтось прийшов.

Хвіртку відчинила Марина.

Відчинила і, вздрівши Юрія, раптом невдоволено й навіть сердито опустила очі додолу, по-жіночому стулила губи, наче замкнулася.

— А-а, заходьте!..

Чому — «заходьте»? Юрієм же звала, казала йому «ти»? А тут — «заходьте», ніби чужому.

За низеньким столиком, де він завжди потрошив рибу, сидів Федір Запорожець. У флотському тільнику. Рукави заковчені до ліктів. Оголені руки срібляться риб'ячою лускою. Він відклав ніж, яким чистив рибу, руки не подав, тільки показав забруднені долоні:

— Бачиш, не можу!.. Але здоров, здоров!.. Чого так довго не приходив? — І кинув косий, змовницький погляд на дружину, мовляв, ми вже знаємо чому, а тепер ще й ти скажи!..

— Служба, — відповів Юрій, мимоволі насторожуючись.

— Та воно-то служба, але є на світі й дружба, як кажуть люди, — багатозначно зауважив Запорожець.

— Та що йому до нас? — одразу пішла в атаку Марина. — Ми старі, дурні, лайливі... А в нього — своє...

Ще ніколи тут так не зустрічали Юрія.

Він глянув на Федора Запорожця, на його дружину і відчув, що десь щось між ними і ним зламалося. Але що?.. Може, вони сердяться за те, що так довго не приходив? Ну, так ось же прийшов, як тільки зміг.

І Юрій Баглай, як свій, сів до столика, за яким сидів Запорожець.

— Тьотю Марино, дайте чимсь коліна прикрити, допоможу рибу очистити.

— Та вже якось самі... — за себе й за чоловіка відповіла жінка. — Навіщо вам руки каляти. Потім банити треба.

Юрій повів очима на Запорожця, на його дружину:

— Що сталося, дядю Федоре? Тьотю Марино?..

— А що в нас може статися? Ми, як були... Якщо полаємося, то й помиримося... А ви ж як? — запитала байдуже, для годиться.

— Та я що? Служу, плаваю... Начальство задоволене.

— Задоволене, значить?.. — Федір Запорожець узяв із тазака рибину і так чесонув її ножем проти луски, що кілька блискіток упало Юрієві на коліна.

Він змахнув їх долонею і знову, уже з неприхованою тривогою запитав:

— Не розумію, чого це ви до мене так?.. Може, щось погане чули?

— А чули... — підступила Марина. — У нас тут так живеться: що на кораблі, що на березі, все знаємо. Однією сім'єю живемо...

Юрієві стало душно: невже й сюди долетіла чутка про випадок із Соляником? Цього ще не вистачало! А якщо й долетіла, то хто їм дав право втручатися? Що вони знають? Що бачили? Що чули?.. І він роздратовано кинув:

— То кажіть уже, не тягніть.

Марина взяла низенький стільчик, підсіла до чоловіка й до Юрія, опасиста, повнотіла, обличчям гарна, міцні руки поставила ліктями на стіл так, що він аж похитнувся, глянула прямо Юрієві в очі.

— Я ж вам казала... У нас з морським флотом секретів немає. Бо ми — одні люди. Тут усі моряки. Ось мій Федір боцманом на военному кораблі був. То нічого, що він зараз сидить і погану пікшу чистить. А коли треба буде,

начепить на оцей тільник усі свої ордени й медалі і ще покаже себе, який він є...

Вона ткнула пальцем чоловікові в груди, він розправив їх, відклав рибину та ніж і глянув на Марину вдячним поглядом, ніби сказав: «Яка ж ти гарна в мене, Марино!..»

— І я свою медаль надіну... У мене тільки за доблесний труд у війну, але і її приколю. І будемо воювати з орденами. Хай враг побачить, проти кого йде... Федю, покажи йому свої ордени.

— Не вигадуй,— заперечив Запорожець,— скільки їх там у мене?

Несподівано Марина повернулася до Юрія:

— А ви, хоч і син Героя, і командир корабля, але не личить так робити. Соромно, скажу я вам...

— За що ж соромно, тьотю Марино?

— За Полю!.. Навіщо дівчину скривдив?

— Я?.. Скривдив? — щиро здивувався Юрій, тепер уже думаючи, що про випадок з Солянником вони ні сном, ні духом нічого не знають.— Чим же я її скривдив? Про що ви?..

— Хай вона сама тобі скаже... Ех, ти! Хіба ж можна?.. Кого-кого, а Полю кривдити і від людей соромно, і від бога гріх... Ні, ми її на поталу не дамо, вона всім нам, як дочка. І ми всі її дуже любимо.

— Та в чому ж я провинився перед нею? — допитувався Юрій.

— З нею, з нею йди поговори,— нічого не пояснюючи, сказала Марина. У її голосі вже не було тієї холодної відчуженості, що в перші хвилини зустрічі, правда, не було й приязні, звучала лише образа.

— Ні, це не йди, зачекай трохи...— обізвався Запорожець і глянув на Юрія.— Ще я тобі нічого не сказав...

Він помовчав трохи, дошукуючись слів, посовався на стільці, взяв ганчірочку і почав витирати руки:

— Ну, Поля — то вже таке діло... В цьому тобі ніхто не указ і не підкажчик. А ось Соляник... тут уже я тобі скажу... Навіщо ти так?..

— Ви й це знаєте? — глухо обізвався Юрій.

— Знаємо... Марина правду каже — кораблі ж не на Марсі плавають, а в нашому морі і до нашого берега приходять. А люди є люди: один щось знає — секрет, а двох знають — уже не секрет...

І раптом він, пильно дивлячись в обличчя Юрія і хвилюючись, заговорив про інше:

— Я тобі якось розказував, що зі мною на кораблі сталося. Ну, ота історія з в'ятерами... Зганийбив я тоді честь свого корабля... Одне слово, честь корабельного прапора заплямував... І розсталися ми тоді з твоїм батьком Миколою Івановичем. А як виправдав себе та змив кров'ю свою провину, ми з Миколою Івановичем на все життя бойовими друзями стали. Ніколи він мені не згадував про те, що я послизнувся. Поважав і довіряв. Ось який був твій батько... А ти?.. Взяв і так тяжко матроса образив. Навіть комірець хотів зірвати. Гордість матроську хотів потоптати!.. А він же, цей матрос, твій побратим і вірний товариш у бою. Без нього не проживеш, хоч ти й офіцер... Ні, Юрію, не сторонись людей. Навпаки, іди до людей, віддай їм себе всього, тоді й вони для тебе нічого не пошкодують, навіть життя, якщо треба буде...

Зморшкуваті щоки у Запорожця взялися плямами, очі гаряче й гостро блищали.

— Я тобі, Юрію, не начальник, та якщо вже доля звела нас і ти в нашій хаті своєю людиною став, то й скажу тобі, як своєму. Хочеться мені, щоб син у всьому був схожий на батька. І в хоробрості, і в справедливості... Ось я про що... Ти не хмурся і не ображайся, а подумай. Бо життя довге, а ти його тільки починаєш...

— Ясно, дядю Федоре,— перебив Юрій, аби тільки припинити цю тяжку для нього розмову.

— Ну, а коли ясно, то давай будемо вечеряти,— промовив Запорожець з полегшенням, видно, і йому важко було вчитувати Юрієві.

— Ні, ні,— поквалливо встав Юрій,— піду вже, я тільки на часинку забіг...

Марина не затримувала і не припрошувала до столу, як завжди.

* * *

Юрій Баглай ходив повз інститут туди й сюди.

Ось зараз має вийти Поля.

Ось зараз...

Який важкий вечір у нього випав! Від Запорожця виїшов, як побитий. Уже за ворітьми зустрівся з Сашком, але

й той не зрадів йому, як бувало раніше, а тільки кинув не-
визразне «Драсть...» і пройшов мимо.

А тепер іще зустріч з Полею. Яка вона буде, ця зустріч?
Що ще чекає на нього?..

Дівчина вийшла з дверей, на хвилинку зупинилась на
східцях, кинула окіл себе поглядом, притиснула ліктем
портфелика і застукотіла каблучками по тротуару.

На її обличчя упало світло ліхтаря, але тільки на мить,
і Юрій не встиг роздивитися його. Лише чітко вирізьблюва-
лась її висока струнка постать. Щось було в тій постаті зов-
сім нове для нього, незвичне й навіть чуже. Наче Поля й не
Поля...

Дівчина йшла легко, хоч у обрисі пліч відчувалася вто-
ма. Ну, звісно ж, вона стомилася за робочий день, і їй за-
раз зовсім не до нього. Є на світі Юрій чи його немає, яке
їй діло?.. Вона йде додому. А він, зовсім зайвий і, може,
навіть не потрібний.

Йому стало боляче. Відчув себе таким самотнім, що за-
хотілося крикнути, щоб його почули всі: і Поля, і дядько
Федір, і тітка Марина, і малий Сашко... І щоб зрозуміли,
що він — не така вже й погана людина, як їм здається.
І щоб не гнівалися на нього, не зневажали. Бо хіба ж мож-
на отак відразу взяти й одрізати його?

Ні, не може бути такого, щоб і Поля відкинула його.
Хоч вони й давно бачилися, але вона його не забула. І він
неодмінно зараз мусить з нею поговорити. Треба ж з'ясу-
вати, чим образив, дізнатися, на що натякала тітка Ма-
рина.

Юрій швидко пішов за дівчиною, покликав:

— Полю!

Вона миттю оглянулась, видно було, що одразу ж по го-
лосу впізнала Юрія, зупинилась і чекала. А коли він на-
близився, байдуже запитала:

— Справді, ти?..

Від цих слів і від тону, якими вони були сказані, на
нього повіяло холодом. Відчув, що між ними виросла якась
невидима стіна.

А дівчина ще додала:

— Дивно... А я думала, що ти вже не прийдеш...

— Чому, Полю?

Він взяв її за руку. Вона не висмикнула своєї руки, але
й не відповіла йому на потиск тим теплом, яке він знав

досі. Рука була мовби не її. І погляд був холодний, байдужий.

— Чому?..— запитав він знову.— Я тільки що був у Запорожців, вони зустріли мене, як чужого... А тепер ось і ти...

— Я дуже стомилася,— рівним, безбарвним голосом сказала Поля.— Бачиш, як пізно з роботи?.. Готуємось іти на «Дельфіні» в море тижнів на два. Будемо проводити наукові дослідження... Так що мені зараз дуже ніколи...

Цими словами вона ніби сказала, що не хоче далі говорити з ним, що він їй просто-напросто заважає, відриває од важливої їй термінової роботи.

Юрій вдав, що не зрозумів цього, і запитав:

— То це ми вже, мабуть, не скоро побачимося з тобою?

— А навіщо нам бачитися?..— Поля зупинилась під крилатим каштаном, крізь лапате листя якого пробивалося нерівне, мінливе світло ліхтаря. Тепер він побачив її очі. Великі й виразні, вони в химерній рухливій мережці світла й тіней переливалися темно-синюватими хвилями, дивилися на нього невідривно й допитливо.

— Як — «навіщо»? Що це ти говориш, Полю?..— Юрій відчув, що йому перехоплює дихання.

— Авжеж, навіщо?.. У тебе є з ким бачитись...— глузливо мовила вона, і в її мінливих очах застрибали насмішкуваті іскринки.

— Не розумію... Нічого не розумію... Що це сьогодні зі мною коїться?..

— Так-таки й не розумієш?..

Поля витримала маленьку паузу й запитала:

— А Ляля?..

— Ляля?..— прохопилося в Юрія підсвідомо.— Ляля?.. Ти її знаєш?

— Не тільки знаю. Вона — моя подруга. Ще дівчатками з нею в крем'яхи гралися... Вона й живе по нашій Портової вулиці, тільки туди далі, в кінець.

— Але ж у мене нічого з нею не було! — вигукнув з одчаєм Юрій. Тепер він нарешті зрозумів, чому його так холодно зустріли в Запорожців.

Поля ледь усміхнулася куточками губів.

— Не було, звісно... Бо вона пряма й чесна дівчина. Андрія Соляника ні на кого не проміняє.

— Соляника?! Його ти теж знаєш?

— А чого ж не знати? З подругою зустрічається. Гарний хлопець. Скоро вони одружаться.

— Так ось звідки вам усе відомо!..

— Тільки ти його не чіпай,— серйозно попередила Поля.— Бо я бачу, що ти на все здатний.

— Що ти, Полю? На що «на все» я здатний?

— Ще й питаєш? А з Андрієм що вчинив?.. Ти ж його ще й не знаєш..

Якийсь час Юрій стояв приголомшений і не міг видобути й слова.

На гадку прийшло все, що сталося у нього з Соляником, з Лялею...

Хіба можна було подумати, що аж сюди все те дійде, до сім'ї Запорожців, до Полі?.. Якесь замкнуте коло!.. Ну, Соляник — то, зрештою, справи корабельні, службові, а ось Ляля!..

Юрій, нарешті, знову заговорив:

— Але ж послухай, Полю! Я не мав ніякого наміру. Просто, хотів провести її. А вона справді відмовилася. Це було, а більше нічого.

— Я й не кажу, що було щось інше... Але як ти міг?.. Там — Андрій Соляник, тут — я...— В її голосі прозвучала глибока образа.

— Та зрозумій же, Полю, то була звичайна людська чемність.

Дівчина кинула на нього зневажливий, гострий погляд:

— Після цих твоїх слів я зовсім перестану тебе поважати. Навіщо ти доводиш мені те, у що сам не віриш? Чи, може, ти думаєш, що я така вже наївна?

Перед крутими кам'яними сходами вона знов зупинилась:

— Далі мене проводити не треба. Я вже сама піду.

— Полю...— голос Юрія затремтів.— Полю, ти справді не хочеш побути зі мною?

— Я ж тобі сказала, що дуже стомлена і... ніколи.

— Ні, я так не хочу,— рішуче сказав Юрій.— Я все одно приходитиму до тебе. Я ждатиму тебе з моря...

Вона звела на нього пильні, допитливі очі. Щось у них промайнуло співчутливе, тепле. Була мить, коли здавалося, що Поля легко й невимушено засміється, скаже, що пожартувала, що не ображається й не гнівається на нього, але погляд її очей знову погас.

— Я не кажу, що більше не зустрінемося, та сьогодні йди...— вона м'яко відштовхнула його рукою од себе.— Іди, кажу...

І швидко зацокотіла каблучками угору лункими кам'яними сходами.

Він довго стояв на місці, невідривно дивлячись дівчині услід, аж поки її струнка постать не зникла за поворотом стіни і зовсім не стало чути кроків.

Потім, переконавшись, що вона вже не повернеться, Юрій пішов понад бухтою до свого корабля. Тепер йому хотілося тільки одного: швидше забутися.

Забутися? Навпаки, йому треба подумати про все те, що сталося з ним відтоді, як він прибув до цього міста і почав тут службу.

«Думай же, зараз думай!..— ніби підказував йому хтось невидимий.— Тобі є про що подумати. І не тікай від самого себе, однак не втечеш. Саме життя таке, що від нього тікати нікуди. Воно — в тобі, воно — в усьому, що тебе оточує. Треба бачити його таким, як воно є. Але не тільки бачити, це ще не все... Це ще не все...»

Ні, Юрій Баглай зараз ні про що не міг думати логічно й послідовно. Він тільки відчував, що болить у грудях, а перед очима все йде обертом, ніби хитається земля під ногами, як палуба під час шторму. І думка вертілася навколо одного: «Поля... Поля...»

Як же тепер він зустрінеється з нею? Що скаже їй?.. І коли це буде?

Казала, що йде в море.

І не призначила зустрічі.

20

Потроху всі незлагоди начебто уляглися на кораблі. Забулася та негарна сварка на палубі. Служба пішла рівно й розмірено. Кілька разів виходили в море, але недалеко й ненадовго, просто, щоб у морських умовах опрацювати й скласти залік з того чи іншого завдання.

Чекали флотських маневрів, які могли бути оголошені з дня на день.

Як правило, на залікових навчаннях на кораблі були присутні двоє: представник від штабу і командир такого ж

типу корабля. Перший — для перевірки. Другий — для обміну досвідом. Такий порядок завів Курганов.

Одного разу на кораблі Баглая пішов Лавров. Юрій подумав: «Чи не сам напросився? Мабуть, сам, подивитися, який я в ділі». Але зустрів його радо. Все-таки серед офіцерів Лавров йому був найближчий.

Цей залік, як всі попередні, команда склала на «відмінно». Це з неприхованим задоволенням відзначив і представник від штабу. Повернувшись з моря, Юрій провів його з корабля, а Лаврову шепнув:

— Затримайся на хвилинку.

У каюті він дістав із стінної шафочки кришталеву карфаку, дві чарочки і налив вина:

— Випий зі мною за успішний залік.

— Вип'ю, — погодився Лавров. — Що й казати, хороша в тебе команда... А все-таки ти — щасливий, — сказав несподівано. — Я просто дивуюсь, як тобі вдалося викрутитися із тієї історії з Соляником?

— Як це — «викрутитися»? — невдоволено й насторожено глянув на нього Юрій. — Усе, як і повинно бути.

— Е, ні, — покрутив головою Лавров, так само дружньо усміхаючись і цим самим ніби підкреслюючи, що він розмовляє про це, як товариш з товаришем, і ображатися не слід. — Коли б, скажімо, зі мною таке сталося, то мене б випрала, викрутили й повісили сушити... — І поплескав Юрія по плечу. — Що не кажи, а любить тебе старик Курганов..

— Мабуть, за те ж і любить, що і в нього такі переконання, як у мене. А за що ж іще? Він мені не сват, не брат...

Важкий слід залишила ця коротенька розмова у Юрієвому серці. Він почував, що за нею щось криється. Мабуть, Лавров сказав це не тільки від себе. І серед інших офіцерів точаться розмови про те, що йому, Баглаєві, «пощастило викрутитися». Але ж він таки справді не викручувався, а до кінця вів свою лінію. І не просив, не умовляв Курганова, щоб став на його бік. Якщо підтримав, то, мабуть, недаремно. Виходить, і замполіт Вербенко не в усьому правий. Та чи й правий взагалі?.. Вимагати від командира корабля, щоб вибачився перед своїм матросом — це вже занадто! Ставити командира корабля на обговорення комітету комсомолу — і зовсім нікуди не годиться! Чи, може, він думав,

що коли молодий офіцер, то ним дозволено гратися, як лялькою?..

Ці думки начебто заспокоювали. І з командою ніби все було гаразд. Як і належало за корабельним статутом, у Юрія питали дозволу зробити те чи інше, йому доповідали про виконану роботу з підкресленою службовою офіційністю. Але не було щирих розмов з командою, не було прихильних поглядів, які він бачив раніше, усмішок, жартів, гри баяна на баку, танців. Наче над кораблем нависла густа, важка хмара й поклала на обличчя і на серця матросів сувору похмурість. Боцман Небаба став із командиром корабля аж надто сухо офіційним, не вдався в якісь сторонні розмови, не дозволяв собі найменшої вільності в поведінці.

«Нічого, і це минеться, забудеться,— заспокоював себе Баглай.— Так зате я ж виграв у цьому поединку з Вербенком, і вже зі мною нікому більше не буде дозволено поводитись, як з хлопчиськом!..»

* * *

Про маневри стало відомо буквально за кілька годин до виходу в море.

Секретар комсомольської організації Микола Лубенець, порадившись з командиром корабля, відразу ж зібрав усіх комсомольців у ленінській кімнаті. У тіснуватому приміщенні було душно, але ніхто на це не зважав. Моряки звичні і до спеоти, й до холоду. Обличчя були збуджені, очі поблискували весело, ніби в чеканні якогось свята.

Настроєм команди пройнявся і Юрій Баглай. Він навмисне спустився в ленінську кімнату раніше за інших і сидів у віддаленому куточку мовчазно й скромно. Тут і належало йому так поводитися. Хай він і командир корабля, хай і найстарший, але він — комсомолец. Інша річ, що його не можна обговорювати на комітеті комсомолу, та комсомольський статут обов'язковий і для нього.

— Збори у нас короткі, як перед боєм,— сказав Микола Лубенець, пригладжуючи рудого чуба.— Зараз командир корабля товариш лейтенант поставить перед нами завдання, а після цього виступимо ми. Кожен з нас доповість про те, в якому стані його завідування, і візьме на себе конкретні зобов'язання.

Баглай підійшов до столу, став поряд з Лубенцем. Виступ його теж був короткий.

— Тут правильно сказав наш комсорг товариш Лубенець, говорити багато у нас немає часу. Перед нами поставлено бойове завдання. Наш корабель повинен провести розвідку в кількох квадратах на досить-таки широкому морському просторі. Якщо виявимо «противника», треба буде його атакувати. Якщо ні, візьмемо курс на мис Скелястий, там приєднаємось до наших кораблів і проведемо обстріл «ворожого» берега, щоб розчистити шлях для морського десанту, який на той час повинен прибути на великих суднах. Дальші бойові завдання перед нами будуть поставлені в ході маневрів. Не мені вам розказувати, яка відповідальність стоїть перед нами. Всі ви — моряки досвідчені, знаючі, загартовані. Це показав і наш штормовий похід, і те, що ми на «відмінно» склали заліки з усіх бойових завдань.

Він трохи помовчав, ніби готуючи команду до якогось особливого, незвичайного повідомлення. Всі сиділи, не ворушачись, чекали, що він іще скаже.

— Оскільки мені відомо, у море саме на нашому кораблі піде командир частини капітан другого рангу Курганов.

Враз усі ожили, загомоніли між собою. Ця звістка була несподіваною. Їхній корабель уже не раз брав участь у всіляких маневрах, але жодного разу на ньому не ходив Курганов.

Коли трохи вгомонилися, підвівся боцман Небаба.

— Значить, так, хлопці,— звернувся він до матросів, ніби до своїх синів.— Раз таке діло, то нам треба показати себе у найкращій морській формі й красі. Щоб і на бойових постах був морський порядочок, щоб і своїм зовнішнім виглядом ми показали себе справжніми моряками. Це вже дивіться, у мене поблажки не буде. Сам командир частини!.. Значить, він вірить у нас, надіється...

— Не підведемо, товаришу мічман,— загомоніли моряки.— Нам не вперше.

— Не вперше, то не вперше,— насупив руді брови Лубенець.— А ви не всі разом, а виступайте по одному і говоріть конкретно.

— А чого ж, можна й конкретно,— несподівано для всіх обізвався Андрій Соляник.— Наша боцманська команда

буде, як завжди. Сам грудьми ляжу, якщо треба буде, а покажемо найвищий клас. Отак і запиши у протоколі.

Всі засміялися. Всміхнувся й Лубенець:

— А конкретніше можеш?

Соляник здивовано розвів руками:

— Що ж тобі ще конкретніше? Кажу ж, що вахту стоятимемо бездоганно, корабель триматимемо в зразковому стані, товариш капітан другого рангу буде задоволений. І сам я... Якщо йдеться про наш корабель, то ні в чому не схиблю.

І тоді встав старшина радистів Куценський.

— Ви тут даремно смієтесь з Соляника. Ну, що ж, сидів на гауптвахті, сам я туди його водив, але я за нього ручуюся, бо моряк він стопроцентний. І в розвідку з ним піду. Я чим людей міряю? Піду з тобою в розвідку чи не заохочу?.. А з Соляником піду. Хоч я його й на гауптвахту водив...

Микола Лубенець почав сердитись:

— Що ти — про Соляника? Він своє сказав. І ніхто з нього не сміється, добре сказав. А ти давай про себе, як ти будеш у поході?

— І про себе скажу. Теж не підведу. Вся група радистів зобов'язується безперейно нести вахту. Ми забезпечимо надійний зв'язок.

— З цього б і починав, — задоволено сказав Лубенець. — Я теж зі свого боку обіцяю, що і в нас усе буде гаразд... Пропоную таку резолюцію наших зборів: «Кожному комсомольцеві по-бойовому нести вахту, бути зразком у виконанні будь-якого бойового завдання і в дисципліні. Конкретні соціалістичні зобов'язання опублікувати в стінній газеті і передати по радіотрансляції».

...Минуло небагато часу — і корабель ожив. Запрацювали машини, засвітилися екрани, спалахнули білі, червоні й зелені індикаторні лампочки в рубках, стали до своєї бойової техніки комендори й мінери, боцманська команда найтувала все на кораблі по-похідному, щоб ніякі шторми і шквали не захопили зненацька. Адже море буває лагідне, буває грізне, а буває й підступне — так несподівано осатаніє, що не встигнеш і оглянутись, як уже потрапив у його стихійну круговерть.

Оті гауптвахти, «без берега», неприємні взаємини, що вносили в колектив похмуру атмосферу, якщо, може, й не

забулися зовсім, то тепер здавалися не вартими уваги, незначними. Перед відповідальністю завдання все інше втрачало вагу, блякло, відступало на задній план.. Юрій Баглай усе це бачив і радів цьому. Він уже двічі підходив до вахтового біля трапа, попереджав:

— Ви ж не прогавте командира частини. Як тільки з'явиться на пірсі, одразу — дзвінок у каюту.

— Єсть, товаришу лейтенант! Не турбуйтеся, усе буде в акурат.

Останні слова були сказані не за статутом, але Баглай зрозумів, що вони йшли від щирого серця, і не зробив зауваження матросові.

Він іще раз спустився в свою каюту, перевірів, чи добре приготовлена постіль для Курганова. «Сам на ходовому містку відпочиватиму, хай Курганов іще раз переконається, що має доброго командира корабля... Попереду, мабуть, не менше як три тижні моря, та нічого, витримаю, зате ж потім — і подяка, й шана!..» І все дослухався до дзвінка. Чому його так довго нема? І навіщо було говорити команді про Курганова? Не втримався, похвалився! Ех, ти, Юрію Баглай, хто тебе за язик тягнув?.. Хай би — несподівано для всіх...

І раптом — дзвінок! Кілька коротких дзвінків.

Юрій уже біля трапа. Рапортує:

— Товаришу капітан другого рангу! Корабель до походу готовий. Доповідає командир корабля лейтенант Баглай!

Усе як треба. Гомонить машинами судно. На гафелі майорить прапор. Команда — по своїх місцях. Курганов задоволений. Це видно по його обличчю, по очах. Похід у море — і для нього подія, відповідальна й разом святкова. Під час минулих маневрів він ходив у море на кораблі Лаврова. Тоді це ще був молодий командир. Тепер іде на кораблі Баглая. Така вже звичка в Курганова — іти в море з наймолодшим серед командирів. Подивитися його в поході, на містку.

У каюті Курганов витяг із папки якісь папери і почав розглядати їх. Баглай вирішив, що йому не треба бути при цьому присутнім, попросив дозволу вийти на палубу, піднявся на ходовий місток. Море в бухті було спокійне, короткі низенькі хвилі мирно й пестливо хлюпали об борти, просвічувалися під сонцем. У хвилях барвистими парасольками гойдалися легкі й прозорі медузи. А за бонами море

густо синіло, і на тій синяві де-не-де спалахували білі грайливі бурунці.

«Гарна встановилася погода,— радісно подумав Юрій Баглай.— Вітер ледь ворухнеться... А якщо заштормить, то шторм — для всіх шторм, а ми з ним уже побували в обіймах... Цікаво, які папери розглядає Курганов? Звісно, на інструктажі він далеко не все сказав. Може, будуть зовсім інші квадрати, і він назве їх лише після виходу в море.

На маневрах, як на війні. Тільки що — одне, а через півгодини — інше.

Так, у Курганова є про що клопотатися. У нього багато кораблів. А керуватиме ними він звідси, з мого корабля!..»

Ця думка сповнила Баглая і радістю, і тривогою. Коли б радисти не підвели, у них навантаження буде в десять разів більше, ніж завжди. Він відкрив розтруб до радіорубки.

— Старшина Куценський! Як там у вас, усе гаразд?

— Так точно, товаришу лейтенант! Зв'язок цілком надійний.

— Дивіться мені... Самі розумієте.

— Так точно, товаришу лейтенант!

З машинного люка висунувся старшина машиністів Микола Лубенець. Він, як завжди, у темно-синьому, розстебнутому на грудях комбінезоні. Але чомусь обличчя у нього стривожене. Побачивши на містку командира, швидко пішов до нього.

— Дозвольте, товаришу лейтенант? Щось у нас не гаразд... Коли б не у підшипниках головного валу...

Юрій Баглай глянув на нього суворо.

— Не розумію вас... Це ви — про що? Ми в море можемо йти?

— Так точно, можемо, але... потрібно годин зо дві, щоб перевірити... Було все гаразд, а ось зараз у мене закралася підозра...

Приголомшений почутим, Баглай мовчав. Щось у нього наче надірвалося всередині. Море і простір навколо потьмарились.

Він тихо спитав:

— То ви хочете, щоб я зараз пішов до командира частини і доповів йому, що ми повинні затриматись на дві години?.. Цього ви хочете, старшина Лубенець?! — Баглай дивився в обличчя матросові гостро, майже з ненавистю.

— Це ж машина, товаришу лейтенант...

Але Юрій перебив його:

— За машину відповідаєте ви! А я з вас питаю!..

Лубенець пішов з містка. Юрій дивився йому в спину, не кліпаючи, усе ще скований, заціпенілий від щойно почутих слів. Та це ж, якщо доповісти Курганову, буде така буча, про яку страшно й подумати! І тоді Курганов напевне ж піде в море на іншому кораблі.

Машини працювали. Стоячи на містку, Юрій Баглай намагався вловити ритм їхньої роботи. «Що це вигадав Лубенець? Ніяких перебоїв і здригань не чути. Все як завжди... Однак котра зараз година? Через десять хвилин зніматися зі швартових...»

З каюти вийшов Курганов. Він теж глянув на годинника.

— Ну, командире, час. Командуйте... На мене не зважайте. Наче мене й немає.

Він сів на приготований для нього стілець, узявся за поручні ходового містка й окинув зором широке море. Воно трохи потемніло надвечір, сині барви його стали ще густішими, а білих бурунців поменшало, ніби море вклавалося на ніч спати. Тільки поволі котилися синюваті на поверхні і темні всередині хвилі, які нічого поганого не віщували. Звичайні хвилі, море котить їх споконвіків.

Курганов справді не втручався в обов'язки командира. Він то сидів, то стояв і весь час дивився на море, щось думаючи. А поряд нього не знаходив собі місця Юрій Баглай. Хотів показатися перед командиром частини у найкращому вигляді, тому нервував, надмірно голосно командував, наказуючи вибирати якір, віддати кінці тощо. А сам весь час дослухався до роботи машин. Було, коли йому здалося, ніби кормова частина корабля справді дужче дрижить, ніж треба, але ловив себе на тому, що то йому тільки вчувається, і заспокоювався.

Уже за бонами, у відкритому морі, коли корабель був на повному ході, рокіт машин злився в єдину тугу ноту, і Баглай з полегшенням зітхнув: «Погарячкував Лубенець, просто, мабуть, перестрашувався про всяк випадок... Ну, а йому цього не подарую!..»

Вечоріло. У небі загойдалися перші зорі.

Десь опівночі Курганов пішов по бойових постах. Юрій Баглай лишився на містку тільки з сигнальниками. Коман-

дира частини довго не було. Він заходив у рубки, спускався в машинне відділення і на місток, повернувся задоволений.

— Повний порядок у вас,— сказав він Баглаю.— Молодці хлопці.

— Коли виходимо в море, всі наче перероджуються, товаришу капітан другого рангу,— охоче підтримав приємну для нього розмову Юрій Баглай.— Навіть Соляник і той у морі стає іншим. Перед цим походом комсомольські збори були, він перший виступив і взяв на себе зобов'язання.

— От бачите! Ми з нього ще доброго боцмана зробимо. Бо Небаба, мабуть, скоро залишить нас і піде в морехідне училище.

— Я знаю, ми з ним говорили про це,— задоволено сказав Юрій.— А тільки Соляникові скоро йти в запас. Оскільки мені відомо, він не думає про надстрокову. Закоханий у свою цивільну професію. Верхолаз.

— Такі верхолази морю й потрібні, щоб нічого не боявся. А здоров'я йому не позичати... Я певен, що йому уже й море не так просто залишити. Тільки жде, щоб з ним поговорили гарненько. Настане час, ви й поговоріть. Майте його на прикметі.

Баглай не став заперечувати Курганову, запитав:

— Чи не хочете відпочити, товаришу капітан другого рангу?

— Ні, шкода буде проспати так гарну ніч. Стояти отут на містку — для мене просто насолода. Згадується молодість... І багато чого пригадується під гомін моря...

Юрій змовк, щоб не заважати його думкам.

* * *

Біда прийшла на світанку, як уже почали бліднути зорі і на небокраї ледь зажевріло далеке й чисте небо.

Застукали машини, корабель струснувся, ніби наткнувся на невидиму під водою скелю, і зупинився, загойдався на хвилях, ще теплий, але вже безпомічний, неживий.

На ходовий місток прибіг Микола Лубенець і, не питаючи дозволу в командира частини побілілими губами звернувся прямо до лейтенанта:

— Підшипники... Лінія головного валу...

Курганов не одразу втямив, що сталося. Він глянув на Юрія стомленими за ніч очима і спокійно сказав:

— Підіть подивіться, товаришу лейтенант. Ми не можемо втрачати жодної хвилини.

— Єсть, подивитись...— Усім своїм єством Юрій зрозумів, що це — катастрофа, та ще десь жеврів у ньому вогник надії, він повернувся до Миколи Лубенця й сказав, ніби трапилася якась дрібниця.— Ходімте, що там у вас...

Удвох вони спустилися з містка на палубу. Юрій ішов за Лубенцем, від якого тепер цілком залежав, бо тільки Лубенець ще може щось зробити, щоб врятувати становище, і спиною відчував на собі погляд Курганова, який жде виконання свого розпорядження.

У машинному відділенні тиша. Холонуть мертві машини...

Юрій Баглай збагнув найпростішу істину: оці розумні машини, як і людина, можуть бути і живими, і мертвими.

— То що ж ви?..— спитав він безпорадно захриплим голосом.— Не знаєте своєї машини?.. Покажіть, де тут у вас...

Він розумів, що говорить не те, що його слова зараз ніякого серйозного значення не мають, але вимовляв їх механічно, приречено, приховуючи за ними свій душевний стан.

Тим часом Лубенець, показуючи аварійний вузол, говорив:

— Якщо ми підемо далі, нам розіб'є корму. Вода просочиться в кормовий відсік.

— Гаразд...— знову ні до чого промовив Баглай.— І що ж, так і не можна нічого зробити?

— Думаю, що можна. Але в морі для цього треба багато часу.

Юрій довго мовчав. Далі промовив глухо:

— Не ждав я од вас такого... Не ждав...

Він виліз із мертвого машинного відділення на палубу. Над ним висло ледь зарожевіле полотнище неба, на ньому гасли зорі, холодні й байдужі.

«А Курганов чекає...— раптом промайнула страхітлива думка.— Чекає і думає, що неполадка в машинах дріб'язкова, вони зараз оживуть, нагріють своїм теплом корабель. І йому не будуть страшні хвилі, зустрічний вітер, шторми і шквали... Але що я йому скажу?..»

Юрій відчув, що ніби терпне, дерев'яніє, втрачає здатність думати, щось вирішувати. По всьому тілу розлилася така кволість, якої він ще ніколи в житті не відчував. Хотілося лягти отут просто на палубі й заснути, забутись, виключитися з навколишнього світу, щоб не бачити Курганова, щоб не було з ним ніякої розмови...

Але кволі, ніби ватяні, ноги все ж поволі ступали, несли його на ходовий місток, який він зараз бачив, як у тумані, від горя і розпачу.

Помітивши Баглая на трапі, Курганов запитав:

— Ну, як, скоро підемо?

— Ми... не можемо йти, товаришу капітан другого рангу,— ледь повернувшись сухим язиком Юрій Баглай.— У машині серйозне пошкодження. Потрібно багато часу...

Тільки тепер Юрій згадав, що навіть не спитав у Лубенця, скільки ж саме потрібно часу, щоб відремонтувати машину. Але Курганов цим і не поцікавився, густі чорні брови його стрепенулися, зійшлись до купи над переніссям, обличчя стало суворим і твердим:

— Ви що — глузуєте з мене, товаришу лейтенант?.. То що ж нам — отак і гойдатися посеред моря на хвилях?

— Я не знаю, що робити, товаришу капітан другого рангу...— В очах Юрія було страждання.— Може... викликати для вас якийсь інший корабель?.. А ми будемо ремонтуватись...

Курганов пронизав Баглая розпеченим поглядом:

— І це — під час маневрів?.. Ви думаєте, що пропонуєте?

Юрій Баглай стояв перед Кургановим ні живий ні мертвий.

— А до того ж,— знову заговорив командир частини,— жоден корабель не зможе прийти. Всі мають конкретні бойові завдання. Все розписано, затверджено...

Раптом він підвищив голос:

— Що ж це ви накоїли, товаришу лейтенант?.. І що наказете робити мені?..

— Не знаю, товаришу капітан другого рангу,— повторив Юрій, остаточно вже знесилений.

— Командир корабля не знає, що йому робити у себе на кораблі! — знуцально кинув Курганов.— Може, сядемо з вами у шахи грати? Га?.. А чи, може, поспимо після тривалої ночі? Сигнальник!

— Єсть, сигнальник! — відірвався матрос од поручня.

— Покличте сюди старшину Лубенця.

Прибіг Микола Лубенець, руки й обличчя в мастилі, очі великі, винуваті.

— Скільки вам треба часу, щоб ліквідувати пошкодження?

Лубенець застібнув гудзик на грудях, виструнчився:

— Дозвольте доповісти, товаришу капітан другого рангу, в лінії валу...

— Я не питаю, що там у вас сталося. Я питаю, скільки вам треба часу, щоб корабель був на ходу?

— Шість-вісім годин.

— Та-ак...— протяг Курганов.— Приїхали... От вам і відмінний корабель!.. А чому ви не перевірили як слід свої механізми перед виходом у море?

— Я перевірив, товаришу капітан другого рангу.

— І що ж, нічого не помітили? То, може, ви не знаєте своєї матеріальної частини?

— Знаю, товаришу капітан другого рангу...

Якийсь час Микола Лубенець мовчав, міняючись на виду.

— Перед виходом у море я доповів товаришеві лейтенанту, що з машинами не все гаразд.

Курганов спершу не повірив почутому, перепитав:

— Що?.. Що ви сказали?.. До-по-ві-ли?!

— Так точно, доповів!

Курганов глянув на Юрія. Той стояв, опустивши голову.

— Гаразд, ідіть... І все-таки постарайтесь швидше закінчити ремонт...

— Єсть...

Коли Лубенець пішов, Курганов довго мовчав. Нарешті озвався:

— То як це розуміти, товаришу лейтенант? Старшина машиністів доповідає вам, що в машині несправність, а ви берете на борт командира частини і виходите в море!... Як це накажете розуміти?

Юрій Баглай виправдувався, як школяр:

— Лубенець доповів мені, коли ви вже були на борту.

— Тим паче! Ви повинні були одразу ж доповісти мені!

— Я... я не насмілюся, товаришу капітан другого рангу... Сподівався, що все обійдеться гаразд. Вирішив, що Лубенець — заради перестраховки...

— «Не насмілюся»... «сподівався»... Ви командир корабля!..

Юрій тільки дужче виструнчився перед Кургановим, але не проронив ні слова.

— Старшина машиністів знаходить у собі мужність доповісти командирові корабля про неготовність до виходу в море, а командир корабля не знаходить у собі мужності доповісти про це саме командирові частини! Та який же ви після цього командир корабля? Ви хоч розумієте, що ві, саме ві зриваєте цей похід?.. Ви хоч розумієте значення всього того, що сталося?

Курганов уже не щадив Баглая, бо становище справді було надто серйозне.

Тим часом сонце уже підбилося над морем. Стояв свіжий безвітряний ранок. Високе небо милувало зір м'якою синюватою чистотою і віщувало погожий день. Та що з того? Що з того?

Трохи заспокоївшись, Курганов наказав Баглаю:

— Зв'яжіться по радіо з усіма нашими кораблями. Дізнайтеся про координати. І якнайшвидше.— Він подумав про те, що, може, справді варто пересісти на інший корабель.

Юрій Баглай миттю кинувся в радіорубку. Побачивши його, Куценький схопився з стільця з навушниками на голові, почав рапортувати, але Юрій тільки махнув рукою:

— Миттю візьміть координати. Від усіх кораблів.

Рука Куценького швидко й вправно затанцювала на радіотелеграфному ключі. Юрій дивився на ту руку з жадібною надією, ніби саме в ній тепер був порятунок.

Порятунок? Ні, не буде вже порятунку. Всьому кінець. Він, Юрій Баглай, згавбив себе на весь Чорноморський флот. Тепер тільки й розмов буде, що про нього. І на нарадах — про нього, і десь у дружньому колі — теж про нього, проходу не даватимуть, розпитуватимуть та смакуватимуть... Тепер хоч на очі людям не показуйся... Ось ти й прославився, Юрію Баглай! Ось ти й відомий на весь Чорноморський флот! Та це ще не все. Хтозна, які висновки зробить Курганов...

Рука Куценького то щось вистукувала, то записувала. Добре радистові! Відстукає, запише, дасть папірець із шифривою та й знову спокійно сидітиме за своєю апаратурою. А що робити йому, Юрію Баглаю?

Юрій перечитав радіограми. Всі кораблі в строю. Всі при ділі. Тільки його корабель безпомічно гойдається на хвилях, нічого не роблячи. Гіршого не придумаєш!

Курганов довго переглядав радіограми, перетасовував у руках папірці, мовчав, зосереджено думаючи.

— Що ж, командире, іншого виходу немає, посылайте в штаб радіограму, повідомляйте про те, що сталося. Відмовчуватись ми не можемо.

— До нас наближається судно! — вигукнув у цей час сигнальник, дивлячись у бінокль.

— Судно? — стрепенувся Курганов. — Цього ще не вистачало, щоб усі побачили нашу ганьбу!

Корабель ріс на очах. Щойно виднілися тільки щогли, а вже і весь він вималювався на безкрайому водяному просторі. Білі вуса піни перед його форштевнем ставали вищими.

«Живе судно,— із задрістю подумав Юрій.— Іде, розтинає хвилі... А ми безпомічно гойдаємось на цих хвилях... І ще довго будемо гойдатись...»

Він теж подивився в бінокль. І раптом похолов. Юрій упізнав судно. Це був «Дельфін». Той самий «Дельфін», на якому Поля пішла провадити наукову роботу.

Ще за якийсь час кораблі порівнялися бортами, стали один до одного лагом¹.

«Дельфіна» вів уже немолодий капітан з козацькими вусами. Обличчя в нього було бронзове, пооране глибокими зморшками, спокійне. Мабуть, на своєму віку він бачив усяке. А те, що корабель лежить у дрейфі! — ну, хіба ж це дивина?.. Про всяк випадок капітан підніс до губів мегафон і запитав:

— Що сталося? Може, якась допомога потрібна?

Юрій теж узяв рупор, сухим, дерев'яним голосом відповів:

— Допомога не потрібна! Спасибі!

Він побачив Полю. Дівчина стояла біля капітана на містку і вітер грався її густим, схожим на чистий морський пісок волоссям. Юрієві здалося, що він бачить її очі, здивовані з цієї несподіваної зустрічі і водночас радісні. А вранішнім сонцем вона була осяяна так само, як тоді місяцем. Так само купалася в блискітках сонячної пороші

¹ Стати лагом — бортом до борту.

і здавалася якоюсь неземною, напівфантастичною... Дівчина усміхнулась Юрію і привітно помахала рукою.

Йому стало душно. Хіба він думав коли-небудь, що опиниться перед Полею в такому ганебному становищі?

Але ж вона нічого не знає й не догадується. Мало чого корабель лягає в дрейф. Може, в нього завдання таке... Хай і не знає... Хоч би швидше вже пішов цей «Дельфін», щоб ні його капітан, ні Поля не почули, як усередині його корабля стукають молотками машиністи...

Тільки тепер Юрій помітив, що Курганова на ходовому містку немає. Мабуть, він непомітно спустився в каюту, щоб не бути присутнім при зустрічі з «Дельфіном».

А капітан «Дельфіна» ще чогось зволікав. Юрієві здалося, що він таки почув стукіт молотків у машинному відділенні, здається, почула й Поля, бо нараз насторожилась і по обличчю пробігла тінь тривоги. Дівчина підійшла ближче до краю капітанського містка і почала дослухатися.

— Бажаю вам щасливого плавання! — нарешті знову сказав капітан у мегафон.

Дзенькнув машинний телеграф, і «Дельфін», збурунивши воду гвинтами, став набирати швидкість.

«Щасливого плавання!..— гірко посміхнувся Юрій Баглай.— Щасливішого вже й не треба!..»

Якийсь час Юрій дивився, як віддаляється судно, ждав, що вийде з каюти Курганов, але той так і не вийшов. На містку біля Юрія стояв тільки мовчазний і зосереджений сигнальний, спостерігав за морем.

І лише тепер, коли на голову Баглая впало нещастя, він згадав про свого батька, як про живу людину, якій можна довірити і свої радощі, і болі. Юрій ніби розмовляв з ним:

«Адже і в тебе був такий корабель, як у мене,— звертався він думкою до батька.— На отакому ходовому містку стояв і ти, коли йшов в атаку на ворога. Знав, що, може, йдеш на смерть, а йшов... І загинув заради того, щоб я лишився живий. А я легковажно поставився до звичайного навчально-бойового завдання в мирних умовах і тепер розплачуюсь. Та ні, це — не просто легковажність,— зізнався Юрій батькові.— Я злякався. Злякався за себе, за своє становище... І тепер про це знає Курганов. І будуть знати всі. І Федір Запорожець, з яким ти плавав на одному кораблі. Поля ж розповість йому, що зустріла мене в морі, як то

мовиться, без керма і без вітрил... А що мені сказати тепер дядьку Федорові? Порадь мені, батьку. Що сказати? Як пояснити те, що сталося?.. Так, ти радиш розказати все, як було. Адже він з такою любов'ю говорить про тебе і до мене ставиться, як ставився б ти, коли б був живий. Ні, я не повинен викручуватись, щось вигадувати, говорити неправду... Але що мені готує Курганов? Яким покаранням виміряє він те, що я накоїв?.. Ясно одне: кораблем мені тепер не командувати. А якщо так, то і з частини попрошусь, щоб не дивитися в очі Лубенцю, Солянику, Небабі, Курганову, Вербенкові. Найстрашніше — Вербенкові! Вийшло так, що правда на його боці: рано мені ще бути командиром корабля... Ти кажеш, батьку, що це буде малодушність, що я зроблю ще один невірний крок?.. Зараз подумаю, подумаю... Справді, що з того, що я не дивитимуся всім отим людям у вічі. Говоритимуть про мене позаочі. А це ще гірше. Вийде так, ніби я ще раз злякався. Тепер уже злякався відповідальності за свій вчинок... Ні, батьку, нікуди я звідси не піду. Хай роблять мене ким завгодно, хоч рядовим матросом, а не піду. Тут спокутуватиму свою провину. Все почну спочатку. Я хочу бути таким, як був ти, батьку...»

Часом він проводив поглядом по кораблю, бачив боцмана Небабу, інших членів команди і силкувався вгадати, що думають вони про нього? Радіють чи сумують з того, що сталося?.. Але нічого не міг прочитати на їхніх обличчях.

Вони, як завжди, виконували свої корабельні обов'язки, змінювали одне одного на вахтах, вільні йшли до «фітіля», щоб покурити та погомоніти між собою. І тільки машиністи на палубі зовсім не з'являлися, ніби їх навічно проковтнув корабель у своє залізне і тепер холодне черево...

21

Доповівши про аварію командирові корабля та Курганову, Микола Лубенець, темніший за темну хмару, спустився у машинне відділення.

Матроси зустріли його настороженими поглядами:

— Ну, що там?..

— Погано, хлопці. Зовсім погано.

— Лютує Курганов?

— Та як же й не лютувати? — Лубенець зіперся на машину і опустив голову. — Навіть подумати про таке страшно: десь ідуть маневри, там треба бути Курганову, всім нам, а нас, як мертву рибину, кидає у всі боки вітром та хвилюю... Ганьба яка і для нього, і для нас.

— Що й казати, не було ще такого.

— Воно, як подумати, — звів засмучені очі Лубенець, — то в першу чергу в усьому винен я...

— Чим же ти винен, старшина? — здивувались матроси. — Ти ж доповів командирові корабля ще на базі.

— Доповісти доповів, та на цьому й точка вийшла... Мало доповісти, треба було довести, на своєму стояти... Ну, хай би ми пізніше вийшли в море, хай би мене полаяли чи, може, й стягнення скопив би, так зате ж зараз і горя б не знали. А тепер ось і на палубі соромно показатися.

Довго всі мовчали. Німували й машини. І в цій моторошній незвичайній тиші було чутно, як шерхотить об борти вода.

— Ну що ж, взялися, хлопці? — враз ніби прокинувся Лубенець. — Журбою тут не допоможеш. Не можна втрачати жодної хвилини. Я пообіцяв капітанові другого рангу, що через шість-вісім годин машини запрацюють.

— А звісно, взялися! — охоче погодилися машиністи. — Можуть і раніше запрацювати, від нас тепер залежить.

Хлопці повеселішали, хоч добре розуміли, що їм буде, далекі, нелегко. Це не те, що біля причалу, на стапелях — тихо, спокійно, — тут доведеться не тільки працювати, а ще й балансувати, як у цирку на дроті.

— А як наш командир? — знову спитав хтось.

— Лиця на ньому нема, аж постарів, — відповів Лубенець. — Здорово придавило нашого командира!

— І не дивно. Від такого не затанцюєш...

У цей час у машинне відділення спустився і сам Баглай.

— Ну як, хлопці? — голос у нього був тихий і кволий.

— Натискаємо, товаришу лейтенант, на всі педалі, — за всіх відповів Лубенець. — Може, навіть і раніше закінчимо, ніж я пообіцяв.

— Це було б дуже добре. Самі розумієте... Постарайтеся, прошу вас...

Юрій Баглай стояв трохи осторонь від трапа і, почувваючи биття власного серця, невідривно стежив за роботою старшини Лубенця. Той, здавалось, не квапився, але насправді працював швидко, йому й самому не терпілось перевірити відремонтовану машину і доповісти про цілковиту її справність.

Та ось Лубенець старанно витер руки ганчірочкою і підійшов до пускового механізму. Машини ожили.

Радісно зауспіхалися один до одного матроси, заблищали їхні зуби і очі на забруднених мастилом обличчях.

Лубенець глянув на Юрія Баглая і теж усміхнувся, вперше відтоді, як сталася аварія.

— Усе гаразд, товаришу лейтенант! — гукнув він, пересильюючи гудіння машин.— Тепер уже вони нас не підведуть!

Гаряча хвиля радості хлюпнула в груди Баглая. Він ступив до старшини і міцно потиснув йому руку:

— Дякую, товаришу Лубенець...— Потім глянув на машиністів, які все ще задоволено усміхались, і додав: — І вам усім дякую, товариші...

А за хвилину, пройшовши повз гурт матросів, що з'юрилися навколо машинного люка, він уже стукав у двері власної каюти:

— Дозвольте, товаришу капітан другого рангу?

Курганов сам відчинив двері:

— Чую, чую...— Він глянув на годинника.— Отже не шість годин потрібно було, а тільки чотири?

— Так точно, товаришу капітан другого рангу. Машинна команда працювала з повною віддачею.

— Інакше й не повинно бути. Не прохолоджуватися ж вийшли у море.

Голос Курганова уже не був такий суворий, як досі, але й особливої радості в ньому не відчувалося: мовляв, чому ж тут радіти, коли стільки часу втрачено, корабель у поході вийшов із ладу?..

— Повідомте штаб, що машини відремонтовано і беремо курс до мису Скелястого.

Один тільки Курганов знав, що похід на пошуки підводного човна «противника» був задуманий ним, як перевірочний перед загальною операцією по обстрілу мису

Скелястого. Ось чому в намічені квадрати можна було й не заходити.

Тепер потрібний лише найповніший хід, щоб надолужити прогаяне і вчасно прийти в район зустрічі всіх кораблів.

Він уже не стояв на ходовому містку спокійно, а весь час стежив, щоб машини не зменшували швидкості і щоб стерновий не відхилився од заданого курсу й на один градус.

Машини працювали добре.

Машиністи, як видно, були цілком спокійні за них, бо по черзі виходили на ют подихати свіжим повітрям, про щось там розмовляючи з вільними од вахти матросами.

Вийшов на ют і Лубенець. Курганов почекав, поки він покурить, і лише тоді подав знак рукою, щоб той прийшов на ходовий місток. Лубенець обсмикнув на собі комбінезон, поправив берет і швидко збіг по вузькому крутому трапику.

— Що ж це ви? — звернувся до нього Курганов, не давши й доповіді.— Хотіли налякати мене своїми вісьма годинами?

— Ніяк ні, товаришу капітан другого рангу! Самі думали, що швидше не впораємося, роботи було багато, та й море гойдає. Але хлопці постарались.

— Гм... хлопці... А ви особисто хіба тут ні при чому?.. — Курганов усміхнувся.— Як тепер, надійно? Витримають машини такі оберти, які зараз даємо?

— Як за себе ручаюсь, товаришу капітан другого рангу!

— Ось які у вас люди, товаришу лейтенант,— звернувся Курганов до Баглая, коли Лубенець пішов.

І в цьому зауваженні Юрій відчув похвалу команді і до кір собі.

Море, як і досі, було спокійне, тільки зрідка на його поверхні спалахували білі баранці та вітер потроху міцнішав, а над далеким горизонтом з'явилися сизуваті хмари.

Надвечір сигнальник доповів, що бачить кораблі. Майже водночас доповіли й радисти, що наказано відкрити вахту на ультракоротких хвилях. Курганов звірив свої координати з часом і з радістю переконався, що корабель вчасно прибув туди, де йому належало бути. Десь правіше йшли з десантниками і бойовою технікою великі судна.

Курганов тепер тримав безпосередній зв'язок по радіо і з флагманом, і з підлеглими йому кораблями. Зовні він був

спокійний. Іноді мовчки стояв на правому чи на лівому крилі ходового містка і дивився в далечінь трохи примруженими очима. Може, в такі хвилини він пригадував минулі морські бої...

З Юрієм Баглаєм майже не розмовляв. Та, власне, й не було про що розмовляти, все йшло за раніше опрацьованим планом.

Через деякий час кораблі почали зближуватись. Тепер можна було навіть без бінокля розрізнити силуети великих і малих протичовнових суден, сторожовиків, тральщиків, есмінців і флагманський крейсер. Це було грізне й величне видовище. Спінюючи форштевнями воду, вони мчали всі в одному напрямку, піднявши носову частину, наче летіли, не доторкаючись до поверхні моря. Над палубами чітко вимальовувалися ракети, торпедні апарати і розчохлені гармати різних калібрів з загрозливо спрямованими вперед стволами.

— Як, товаришу лейтенант, є на що подивитись? — раптом порушив мовчанку Курганов, кивнувши головою на кораблі, і очі його при цьому захоплено іскрилися.

— Ніколи ще нічого подібного не бачив, товаришу капітан другого рангу, — відповів Юрій.

Він теж не міг відірвати широко розкритих очей від цієї армади кораблів, які, мов на крилах, летіли в одному напрямку.

Вечірні сутінки густішали над морем, судна потроху втрачали чітко окреслені форми. Але безперервно працювали радіостанції, і живі голоси зв'язували їх один з одним, ніби вони були зовсім поряд.

Надійшла команда оголосити бойову тривогу. У кубриках, на бойових постах, у всіх відділеннях обізвалися дзвінки. Палубою, випереджаючи один одного, бігли матроси і швидко зникали.

Тільки біля гармат лишилися комендори і одразу ж доповіли про готовність вести вогонь. Доповідали й з інших бойових постів.

За кілька хвилин спалахи розітнули півтму вечора, і над морем покотилися громи важких пострілів...

Ось коли Юрій відчув себе справжнім командиром корабля! Він забув не лише про ті прикромці, що були раніше, але й про недавню несправність машин, через яку йому довелося так багато пережити. Все те лишилося позаду, а

зараз був тільки корабель, який в одному строю з іншими кораблями, здригаючись від важких пострілів, посилав і посилав снаряди у темну безвість.

Юрій знав, що це тільки початок його справжньої служби на флоті, попереду ще не одне бойове завдання, і радів цьому...

22

Через два тижні з різних напрямків, але майже одночасно, кораблі поверталися на базу.

Повертався і корабель Юрія Баглая. Над морем пливло тепле рожеве надвечір'я. Вода за кормою відсвічувала червоно-золотавими блискітками, що потроху темніли й набирали кольору сіро-голубуватого неба.

Рожево відтінювалися й обличчя Юрія Баглая і Курганова, які стояли поруч на ходовому містку. Вони майже не розмовляли між собою, хоч думки кожного вертілися навколо одного...

Протягом усіх навчань корабель лейтенанта Баглая, як і інші кораблі, успішно виконав усі поставлені перед ним завдання. І все було б добре, коли б не отой початок, коли б не аварія в машинах. Вона зіпсувала усе, поклала пляму на корабель.

А винен у всьому знову ж таки лише він, Юрій Баглай. Через те і успіхи двох тижнів не радували, тільки давали надію, що, зрештою, командир частини, може, поставиться до нього не так уже й суворо. Юрій час від часу краєчком ока поглядав на Курганова, намагаючись відгадати його думки і настрої, однак обличчя Курганова було непроникне, мовчазно-задумане.

Коли на темніючому тлі неба вималювались обриси порту, Баглай наказав боцманові Небабі підготуватися до швартування.

Тривожні думки зникли. Тепер вся увага його була прикута до корабля.

На базі побачив, що майже всі кораблі вже повернулися, не було лише кількох, в тому числі й корабля Лаврова. Пошкодував: «Шкода! Лавров відверто розказав би, якого розголосу і відгуку набрала ота подія з машинами».

Коли прибули й інші кораблі, Курганов запросив усіх командирів до штабу. На його обличчі не було й сліду вто-

ми, він устиг поголитись, переодягся в новий кітель і виглядав так, ніби й не був у морі в багатоденному поході. Голос його був гучний і чистий:

— Товариші командири! Навчально-бойові маневри закінчились. Усі екіпажі кораблів показали високу бойову і моральну підготовку. Але були й серйозні недоліки, які свідчать про те, що нам треба ще багато попрацювати.

«Це він — про мене»,— подумав Юрій і мимоволі ввібрав голову в плечі.

— Детально обговоримо наслідки навчань на нараді, яка відбудеться післязавтра о чотирнадцятій нуль-нуль. А тим часом підготуйте рапорти, котрі ви повинні здати післязавтра зранку. Запитання є?.. Немає... Можете бути вільні.

Хоч Юрій Баглай почував себе дуже втомленим після походу і після всього пережитого, він вирішив, що почне писати рапорт уже сьогодні.

В коридорі до нього підійшов замполіт Вербенко:

— Товаришу лейтенант, для вас новина. Тут ваша мати...

Баглай аж кинувся:

— Де тут?..— І навіть оглянувся навколо, таким несподіваним для нього було повідомлення замполіта.

— Вона приїхала увечері того дня, коли ви вийшли в море.

— Де ж вона, товаришу капітан третього рангу? Адже два тижні минуло!

— Я влаштував її на вашій квартирі, у Федора Запорожця. Пропонував пожити у мене, не захотіла.

Юрій дивився на замполіта трохи недовірливими очима: «Вербенко чи не Вербенко? Що з ним?.. Він пропонував матері пожити у нього?.. І про що він говорив з матір'ю?..»

Баглай довго мовчав, щоб не виказати своєї схвильованості. Нарешті запитав:

— Ви їй усе розказали? І про Соляника?.. І про те, що в морі сталося?..

— Ні, не розказував. Ви зробите це самі. Розкажете їй так, як, може, я і не зміг би... Вона зрозуміє.

— Товаришу капітан третього рангу... Григорію Павловичу!.. Зараз я не можу сказати, що коїться в моєму серці. Ви пробачте, але... спасибі вам. І за ту останню розмову спасибі, і за все, за все... Я багато пережив і передумав, Григорію Павловичу... Так, я розкажу матері, все розкажу...

І Федору Запорожцю — теж. Він для мене як рідний батько.

Очі їх зустрілися, і у Вербенка під важкими повіками за скельцями окулярів затеплилася лагідна усмішка:

— Ну, от і гаразд. Ідїть, на вас чекає мати... А про те, що ви пережили й передумали, ми ще з вами поговоримо.

Опинившись за ворітьми, Юрій майже побіг. Але згодом уповільнив крок і пішов тихше. Перед тим як зустрітися з матір'ю, йому хотілось трохи побути на самоті, пригадати все, що сталося з ним відтоді, як вони розлучилися...

Було всього. І добре чинив, і погано, часом втрачав голову. Вже час підбити перші підсумки, щоб зрозуміти самого себе і подумати, як жити далі... Так, йому є про що подумати. Поки що він твердо переконався в одному, може, найголовнішому, що життя — це не легка прогулянка, а здійснення свого обов'язку перед людьми. Є в житті і мрія, є й романтика, але є і найголовніше — обов'язок. Усе це становить єдине ціле...

Коло бухти у вечірній тиші Юрій раптом почув сплеск хвилі. Серце його стрепенулося. Він зупинився, постояв трохи і пішов до того миска, де завжди вечорами купається Поля.

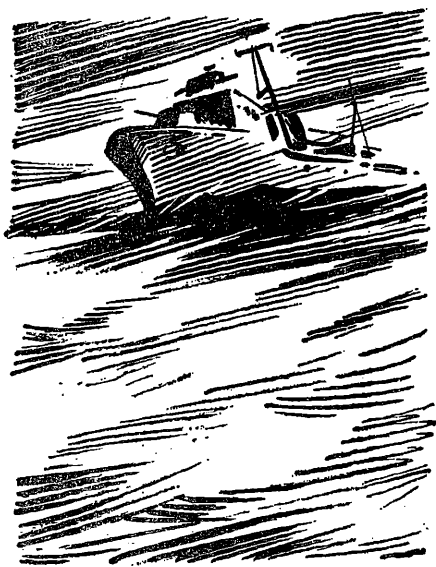
Знову, як і тоді, у небі сяяв великий, повновидий місяць, і знову над неосяжним морським простором плавала срібна пороша.

А з води на берег, мов русалка, виходила дівчина, уся в блискітках водяних перлинок.

Може, то з моря йому назустріч виходила його доля...

ТУГІ ВІТРИЛА

Частина друга

Влітку море радісно-грайливе і таке синє, що коли на нього дивишся, то й твої очі стають синіми.

Коли ж надходить осінь, море темнішає, ніби наливається оловом, котить нескінченною чередою важкі хвилі і б'є ними об прибережні скелі, наче викликає на герць: «Ану, хто хоче помірятися зі мною силою?..»

«Можу і я помірятися,— думав Юрій Баглай, стоячи на палубі і вглядаючись у розбурхану стихію.— Бо я вже тебе знаю. Ти і ласкало мене і нещадно било. Але я тобі не корився... Нам з тобою ворогувати не слід. Навпаки, ми завжди повинні стати побратимами, бо одному від одного подітись уже нікуди. На все життя звела нас з тобою доля. Отож краще давай поговоримо. Я розкажу тобі, що сталося зі мною останнім часом... Про своїх найближчих, найрідніших розкажу. А ти послухай».

І знову, й знову Юрій перебирав у пам'яті події, розмови, роздуми...

М а т и

Вона обняла його тонкими, трохи тремтячими від хвилювання руками. В очах у неї ясніла радість від зустрічі і водночас стояв смуток, що ця зустріч не така, як їй хотілося б:

— Синочку... Юрко... Як же це ти?..

Видно, про все вже дізналася від Федора та Марини Запорожців: і про невдалий похід у море, і про те, як у нього негарно повелося на кораблі, і про Полю. Тільки не знала, яким він повернувся з моря тепер. Тому й губилася: про що питати і як?..

Юрій відповів стримано:

— Кидало мене, мамо, і на підводні скелі, і на спокійні хвилі виносило... Але все буде гаразд...

— Розпитувати ні про що не буду. І повчати не стану,— дивилася на нього мати пильними, люблячими очима,— ти вже дорослий, і я вірю в тебе.

Потім до півночі сиділи тільки вдвох, згадували батька і Юркове дитинство... Мати розповіла про себе: як живе, як скучає за сином... Юрій просив її переїхати в Севастополь до нього, але вона відмовилась:

— Ти ще й сам себе не влаштував.

Видно, хотіла ще щось сказати, та спохватилась.

А наступного дня мати побувала в частині, у кімнаті Слави. Стояла перед портретом покійного чоловіка, як віруючий перед іконою, схрестивши руки на животі. По боках у неї були Курганов і Вербенко, ніби охороняли, щоб раптом не впала оця маленька, сухорлява, сивоволоса жінка.

Перед портретом батька, як перед суворим суддею, витягнувши руки по швах, стояв і Юрій...

К у р г а н о в

— Вас, товаришу лейтенант, належало б усунути з посади командира корабля. На це у мене влади досить. Але я враховую вашу молодість і відсутність досвіду... А те, що я взяв вас на свою совість, сам переживу...

Його широкі чорні і густі брови нависали над синіми очима, в яких тепер не було й ознаки лагідності та приязні, до яких Юрій уже був так звик.

Юрія проймало то жаром, то холодом, він боявся переступити з ноги на ногу, але все ж наважився сказати:

— Я все розумію, товаришу капітан другого рангу, і готовий до будь-якого покарання.

Курганов коротко глянув Баглаєві в обличчя, помовчав, щось обдумуючи, а потім уже тепліше сказав:

— Карати я вас теж не буду. Ні до чого це... Але питатиму з вас за всіма вимогами військово-корабельного статуту. Досі я потурав вам, ви це самі добре знаєте, і для інших не секрет. А вийшло вам же й на шкоду. Надалі цього не буде, запам'ятайте... Починайте з корабельних статутів та інструкцій... То нічого, що ви їх читали й перечитували. Читати їх треба ще й ще. Особливо — вам. Та не просто читати, а з олівцем у руках. Стосовно до себе, до

свого корабля... Незабаром прийде нове поповнення. Служити і плавати з молодими стане важче. Тому розпишіть кожен свій день, візьміть на облік кожен хвилину. Проходжуватись буде ніколи...

Він глянув на годинник і після цього заговорив уривчасто, а тон його став різкішим:

— Командирське навчання не пропускати. Про кожен найменшу подію на кораблі доповідати мені особисто. Репортом. Усе ясно?

— Так точно, товаришу капітан другого рангу!

Від Курганового столу до дверей командир корабля Юрій Баглай пішов чітко, як курсант, карбуючи крок по довгій барвистій доріжці.

В е р б е н к о

Розмова відбулася не в його кабінеті і не в нього дома, як було останнього разу, а в тісній каюті Юрія Баглая. За маленьким столиком вони сиділи близько один до одного, і тепер Юрій особливо виразно бачив глибокі зморшки під очима за скельцями окулярів і руки з уже старіючою шкірою.

«Справжній інтелігент,— подумав він,— а дивись же, на флоті. Хоч міг повернутись на свою вчительську роботу!..»

А замполіт Вербенко, то опускаючи, то підіймаючи важкі повіки, говорив:

— Ви почали не з того. З себе почали, із своєї особи. А треба було починати з людей, яких вам довірили. Ви — молодий офіцер, але кожному підлеглому здається удвічі старшим. Хоч майже одного віку з ним, а ви йому здаєтесь удвічі старшим,— повторив Вербенко.— І цього не забувайте. Він на вас дивиться, як на батька, якого треба в усьому слухатись, і в якого треба набиратися розуму... А чим же ви збагатили Андрія Соляника, боцмана Небабу, Куценького і всіх інших?.. Тим, що розкидалися «гауптвахтою» та «без берега»?.. Ось і перестали вас шанувати ваші підлеглі. Правда, я знав ще одного такого. Йому сказали, що підлеглі його не поважать, а він відповів: «А мені й не треба, щоб мене поважали, я вимагаю послуху, покори, оце і є повага та пошана». А скінчилося тим,

що на партійних зборах його на його ж таки кораблі провалили на виборах... Сумно про це розказувати, але от згадав... Через вас...

— Мені дуже тяжко все це слухати,— сказав Юрій.— Може, у мене трохи менше гріхів?

— Може, й менше,— погодився Вербенко,— але я хочу, щоб ви запам'ятали: наші статuti, закони, інструкції вимагають не тільки суворості від командира, а й чуйності, душевної теплоти, людяної уваги до підлеглих...

Обличчя Вербенкове несподівано прояснилося. Він зняв окуляри і, не відомо чому посміхаючись короткозорими очима, протер скельця хусточкою:

— А мені пощастило... На початку війни потрапив я до одного командира... Посадив він мене навпроти себе і почав розпитувати: хто, звідки, що з сім'єю?.. Я й не помітив, як усе своє життя йому розказав. І як вчителював, і як дружину та дітей фашисти спалили, і як я поклявся собі ніколи флотського кітеля не скидати. А він тоді й каже: «Ну, коли так, то давай разом пліч-о-пліч іти». І йдемо...

— Це капітан другого рангу Курганов? — спитав Юрій Баглай.

Вербенко скинув на Баглая очі:

— А ви звідки взяли, що я про нього розказував? А втім, так, це — Курганов... він... Через вас у нас з ним недобре сталося... Вперше, мабуть, відколи ми з ним поруч...

— Через мене?!

Юрій Баглай випростався в кріслі, готовий кожну мить підхопитися.

Вербенко опустив повіки, махнув рукою:

— Сидіть спокійно, лейтенанте. Мені не треба, щоб ви передо мною струнко стояли. Струнко стійте перед своєю командою. Вона вас полюбить за це...

Він подумав трохи і додав:

— І за це теж... Я розумію вас. Ви зараз слухаєте мене і думаєте: «Легко вам, товаришу замполіт, зі мною говорити, у вас погони ширші й зірки на них більші...» Звісно, так. Але ваші вузьенькі погони — як отой перший тоненький лід. Він ще потріскує, вгинається, а пройти по ньому треба.

Юрій зробив непевний рух, ніби хотів щось заперечити чи ствердити, але Вербенко знову перебив його:

— Закінчимо тим, з чого почали. Вами закінчимо... Мо-

жете цю ніч не спати. Обійдіть ще й ще раз корабель, коли команда вляжеться. Обійдіть, все уважно обдивіться і подумайте, яку силу вам дано в руки. Про це зайвий раз не завадить подумати... А крім того, як прийняти молодих. Це дуже, дуже важливо. Може, оце й буде початком вашої великої служби на посаді командира корабля.

Поля

У морі вже ніхто не купався.

Хоч норд-остовий вітер ще часом дихав несподіваним теплом, але високі хвилі, які накочувалися на берег, були холодні й сердиті, вони розбивалися об прибережне каміння з стогоном і гуркотом, швиргаючи вгору, під сіре небо, сіру піну й густі, теж сірі, бризки.

Юрій і Поля сиділи на тому ж самому місці, до якого звикли ще з літа, і розмовляли, почувачи одне перед одним якусь незручність чи, може, навіть вину.

На це були причини. Надто дивно склалися їхні відносини. Спершу — швидко і взаємне захоплення, потім — закоханість, а після всього настало похолодання, наче сама осінь війнула крилом у їхні серця.

Що ж сталося?

Цього ні Юрій, ні Поля пояснити не змогли б...

Дівчина куталася в блаженке пальтечко — не зимове, й не осіннє — і, не дивлячись на Юрія, говорила про його службові, корабельні справи. Виходило так, що саме це її найбільше турбувало.

— Ти ж сам знаєш, як там у тебе, а мовчиш.

— Перед ким мовчу? — запитав Юрій, теж дивлячись не на Полю, а на сіру гривасту хвилю, що котилася до берега.

— Перед собою мовчиш. Ось що мене лякає...

— А чому ти думаєш, що я перед собою мовчу? — Він повернувся до неї несподівано рвучко, і обличчя його враз загострилося. З очей хлюпнула злостива цікавість. — Ти в душу мені заглядала? Ти знаєш, що там робиться?..

Поля теж круто повернулася до нього, зіткнулася з ним поглядом і вирішила, що саме зараз треба все сказати:

— Чому я так думаю?.. Тому, що й перед нами усіма мовчиш. Передо мною — теж... Знаю — тяжко тобі. Всі ми

це знаємо. І дядько Федір, і тьотя Марина... Але, якщо ти перед нами мовчиш, то, мабуть же, й перед собою... Або ж сам собі чогось не доказуєш... А живеш ти серед добрих людей...

Вони обоє дихали нерівно, схвильовано.

— Тобто як? — запитав він тихо. — В чому ти мене виниш?

— Оце ж воно і є, — сказала Поля. — «Тобто як?» і «в чому». Мені твоя мама розказувала... Ріс ти в шовкових пелюшках, хоч і без батька. Все тобі давалося легко. Син Героя, син Героя!.. Ну й що ж, що син Героя? Навколо тебе сьогодні — живі герої, а ти — тільки син Героя... Чим хищуєшся?

Юрій рвучко звівся:

— Досить!.. Набалакалися!.. — і почав застібати шинелю. Він ждав, що Поля отямиться, якимись іншими словами загладить щойно сказане, але вона ще жорстокіше промовила:

— Ну, коли досить, то й досить... — І теж устала з каменя та наглухо застєбнула пальтечко. — Якщо те, що з тобою сталося, нічому тебе не навчило і мої слова не доходять, то міркуй сам. Може, і для тебе так буде краще... Сам.

Вона не захотіла, щоб Юрій її проводжав. А він не дуже й напрошувався. Тільки тоді, коли віддріботіли її каблучки на високих і дзвінких сходах, зненацька згадав: «Перед собою мовчиш...»

«І правда, і неправда в її словах, — подумав Юрій. — Але ж не мовчу я сам перед собою. Не кричу на всіх перехрестях про те, що пережив і передумав, але ж — перед собою не мовчу!..»

Він поволі йшов на корабель. Праворуч нього у красивому безладді стояли гарні біло-кам'яні будівлі. Тепер уже оголені дерева не ховали їх за густим листям, як улітку, і було видно фасади, нафантазовані зодчими вже після війни, коли Севастополь не відбудовувався, а фактично заново будувався. Ліворуч гойдалося і гомоніло темне море, яке тепер не знало спокою ні вдень ні вночі.

«Осінь... — подумав Юрій. — Ще якийсь тиждень, і на корабель прийде нове поповнення...»

І він заспішив до свого корабля, ніби молоді матроси вже там чекали на нього.

Юрій устав рано. Ретельно поголився. Не чекаючи на вістового, сам надраїв мідні гудзики на темно-синьому кітелі, випрасував штани і до блиску начистив ботинки.

«Ще не розучився після училища,— подумав.— Та й чи є такий моряк на світі, який би не вмів усього цього робити?! Хай він уже і не матрос, а офіцер, хай навіть у найвищому чині ходитиме, а йому завжди хочеться взятися за просту матроську роботу. А що вже самого себе причепурити,— то залюбки, як тільки трапляється нагода».

Одягався довго, причіпливо розглядаючи себе в дзеркало, наглухо вправлене у білу стінку каюти біля ліжка. Нарешті переконався, що виглядає гарно, навіть святково. Але тут же впіймав себе на тому, що отієї святкової радості на серці у нього якраз і немає. Сів у крісло, простягнувши ноги, щоб не зім'яти гострих рубців на колінах, запалив сигарету й задумався.

Справді, чому тут радіти, коли сьогодні боцман Небаба назавжди залишає корабель? Не довго з ним проплавав, лише з осені до осені, але зжився, зріднився так, що навіть сама думка про розлуку огортає серце пекучим жалем.

Було всього: і він невдоволений був боцманом, і боцман часом був невдоволений ним, командиром корабля, але взаємна приязнь поступово міцніла. Їх здружувало море. І під кінець спільної служби обоє вони відчули, що ніби доповнюють один одного в нелегкій службі на кораблі.

Так би й далі їм жити. З таким боцманом, як Небаба, можна було б не тільки повернути колишню честь корабля після тієї клятої історії з машинами, але й вивести його в передові, щоб про нього добра слава полетіла по всьому Чорному морю.

Та життя на місці не стоїть. Здійснилося те, про що мріяв Небаба. Усі екзамени він заочно поскладав на «відмінно» і тепер виїздить на стаціонарне навчання у Морехідне училище. Згодом стане штурманом, а потім, може, й капітаном великого морського корабля... Та чому ж — «може»? Стане!

Колись, ще тоді, як уперше в поході між Юрієм і Небабою відбулася щира, відверта розмова і Юрій дізнався про наміри та мрії свого боцмана, він якось недовіриливо й навіть трохи скептично поставився до них (було й таке!), а

зараз він дивився на Небабу зовсім іншими очима. Уявляв собі його шлях до Світового океану і аж нібито заздрив йому.

Ні, це не була чорна заздрість, бо тепер Юрій любив боцмана і почував, що розлучатися з ним нелегко. Не міг він просто так попрощатися з Небабою: «Бувайте здорові» і «бажаю вам успіху». Вирішив влаштувати урочисті проводи, як і належить морякам, що разом ковтали солону воду й підставляли груди одним штормовим вітрам. Хай Небаба згадує корабель, команду і його, Юрія Баглая, добрим словом...

Юрій глянув на круглого морського годинника, що висів над столом. До побудки лишалося ще десять хвилин.

Намагаючись не грюкнути дверима і не гупати ногами, він вийшов на верхню палубу. В очі бризнуло привітне сонце, і на душі в Юрія теж пояснішало.

День був гарний. Та ще й неділя. Після проводів Небаби команді не треба буде одразу ж братися до роботи, проводити навчання на бойових постах. Матроси на дозвіллі зможуть поговорити, позгадувати свого колишнього боцмана, відпочити в місті.

Велику приборку зроблено було вчора, і тепер корабель під вранішнім ясным сонцем вилискував чистою палубою, старанно вимитими бортами, яскрів міддю поручнів і кнехтів.

До Баглая, гулко грюкаючи ногами об палубу, підбіг черговий по кораблю і зовсім не притишеним голосом, як то належало б, почав доповідати:

— Товаришу лейтенант!.. За час мого чергування...

Але Юрій зупинив його:

— Відставити! Чого це ви кричите на всю бухту, коли команда спить?

— Єсть, відставити,— сказав черговий по кораблю, опустив руку, яку тримав біля скроні, і ледь помітно, загадково посміхнувся.

— Чого це ви посміхаєтесь? — здивувався Баглай.

Черговий зніяковіло переступив з ноги на ногу:

— Сталося порушення розпорядку, товаришу лейтенант...

Баглай звів брови докупи:

— Яке порушення?

Черговий перестав тупцювати на місці, виструнчився, як

і належить під час розмови з командиром, але знову не відповів прямо:

— Не сподівались, що ви раніше встанете...

— Ну й що ж?..— з тривогою в голосі запитав Баглай. Він подумав, що в нього на кораблі знову сталося чепе, та ще й коли! Саме тоді, як треба урочисто проводити боцмана. Тому він, вже підвищивши голос, наказав: — Доповідайте по всій формі, що сталося?

— Не спить команда, товаришу лейтенант. Уже всі встали.

— Чому не спить?

— Готуються боцмана проводити.

На якусь хвилинку Юрій Баглай наче остовпів: чепе це чи не чепе?.. Але що ж вони там роблять, у кубрику? Як готуються? Адже повинні спати, аж поки їх не підніме дудка розсильного!

Широкими кроками він пішов до кубрика.

Те, що він побачив, просто-таки приголомшило його. У кубрику наче й не лягали спати. Один з матросів прасував штани на довгому столі, котрий був призначений і для того, щоб у негоду на ньому їсти, писати листи, грати в доміно. Другий надраював гудзика на бушлаті. Третій підшивав білий комірцець. Четвертий чистив щіткою вихідні ботинки. П'ятий заправляв нову стрічку в безкозирку... Одне слово, всі були при ділі.

Тільки Андрій Соляник, у якого, мабуть, усе вже було приготовлене і який добровільно взяв на себе обов'язки чергового по кубрику, вздрівши командира корабля, гаркнув так, що здригнулися стіни:

— Стру-ун-ко!

Всі одразу посхоплювалися з своїх місць і завмерли в однаковій позі — обличчям до Баглая, руки по швах, груди вперед. Хоч треба сказати, що вся ця картина була досить-таки смішна, бо один стояв у трусах і в тільнику, другий — у сірій парусиновій робі, третій — лише в одному ботинку, не встигши взутися в другий...

— Що тут у вас робиться? — запитав Баглай, зупиняючись очима то на тому, то на іншому матросові. Він глянув на ручного годинника — час побудки ще не настав. — Ви всі не спите.

— Так точно, товаришу лейтенант, — охоче підтвердив Соляник. — Але нам сьогодні не спиться.

— Чому ж не спиться?

Андрій Соляник посміхнувся антрацитовими очима, у яких застрибали уже знайомі Баглаєві бісики, і сказав те, що тільки він і міг собі дозволити серед усієї команди корабля:

— А тому, що й вам, товаришу лейтенант. Боцман нам спати не дає. Сьогодні ж останній день він з нами...

І в цю мить розсильний голосно просвистів над люком у дудку й вигукнув звичайну команду:

— Підйом!.. Приготуватись на зарядку!

Та ніхто в кубрику й не поворухнувся. Всі дивилися на свого командира невідривно й насторожено. Що він скаже? Що вирішить? Порушення розпорядку сталося. Але ж — такий день! Невже командир корабля не розуміє цього?

Мабуть, саме ці думки й прочитав у очах матросів Баглай, бо спокійним і рівним голосом сказав:

— Виконуйте дудку.

І перший вийшов з кубрика.

На велике його здивування, він побачив боцмана Небабу, який вузьким і хитким трапиком, перекинутим з корми на берег, саме сходить на корабель. Був він, як і Юрій Баглай, чепурно, по-святковому вбраний, старанно поголений, видно, теж прокинувся рано.

Юрій аж розгубився трохи.

— Іване Сергійовичу! — вигукнув він, називаючи Небабу не мічманом і не боцманом, а на ім'я та по батькові. — Чого ж це ви?.. Адже домовилися на підняття прапора.

Справді, Небаба ще вчора після вечері пішов додому з тим, щоб прийти на корабель на восьму. Здавалося б, навіщо йому з'являтися о шостій? Поспав би довше, відпочив від щоденних корабельних клопотів. Хіба й так мало років віддав флоту?..

Але на запитання командира Небаба трохи ніяково всміхнувся:

— Якщо дозволите, товаришу лейтенант, я сьогодні до обіду ще побоцманую. Останній раз...

Юрій і в гадці не мав, що може таке трапитися. Та, глянувши в очі Небабі, зрозумів, що відмовити йому не можна. Тому сказав:

— З дорогою душею, товаришу мічман. Буду радий.

Тим часом матроси вискакували з кубрика в тільниках, трусах і ботинках, вибігали на пірс — лаштувались на фіз-

зарядку. З Небабою всі привітно здоровкались, наче не бачилися з ним бозна-скільки.

Однак він уже ввійшов у свою звичну роль і хоч ще не дуже голосно, але вже владно покрикував:

— Швидше, швидше! Не вайлувати!

На пірсі вимахували руками, вигинались і присідали матроси, а боцман Небаба ходив по кораблю і заглядав у всі закутки. Він добре знав, що скрізь знайде повний порядок, сам же вчора керував великою приборкою, але, мабуть, йому хотілося востаннє помацати руками, поласкати очима все те, з чим зріднився за багато років, все те, що закарбувалося в серці на все життя.

Біжучи з фіззарядки, матроси проміж собою говорили:

— Боцман з кораблем прощається. Не треба йому заважати.

Але тільки встигли вони умитись, як знову пролунав його владний голос:

— По приборках розійтись!

За час служби на кораблі матроси так звикають до отих приборок, до чистоти й охайності, що їй, демобілізувавшись та повернувшись додому, вже не можуть байдуже дивитися на якийсь непорядок у власній хаті. Вони й дома, як на кораблі, підтримують корабельну чистоту. Окрім усього, ще й по цьому можна впізнати колишнього матроса на березі.

Як тільки пролунала команда, всі одразу розбіглися по своїх завідуннях та бойових постах і, хоч добре знали, що після вчорашньої тривалої і ретельної великої приборки сьогоднішня мала — тільки для підтримки чистоти, взялися до роботи з такою заповзятістю, наче зголодніли за нею.

Одначе боцман Небаба з'являвся на верхній палубі, в житлових і службових приміщеннях, на ходовому містку, на камбузі, в умивальнику, біля гармат, біля шлюпок і покрикував:

— Веселіше, веселіше, морячки! Палубу скотити і пролопатити!.. Мідяшку й залізо почистити! Сигнальні прапори провітрити і скласти, як належить!.. Чохли на шлюпках натягнути тугіше! Все перевірю!..

І ходив по кораблю, приглядаючись до кожного куточка й до кожного матроса. Ой, який же невгомний цей боцман! І який він любий кожному з матросів!

Хіба на нього можна ображатись? Всі бачили його запечалені очі, та і в самих у них очі були сумні.

Не стане Небаби, а хто ж буде?..

Пришлють якогось салагу, і почне він свої порядки наводити. Правда, за корабельний статут навіть о той новий не вийде, бо статут для нього, як і для всіх. Але де взяти ще такого Небабу?

Небаба — з самого кореня, з глибини — свій. Іноді й позачерговий наряд у нього схопиш, іноді й без берега залишить, але це — «просолений» моряк, знає і корабель, і кожного матроса...

— Ворушись, ворушись! — накрикував боцман, і всі знали ці його слова, і всі «ворушились», працювали «веселіше», бо ще з десятків хвилин і — підняття корабельного прапора.

Після приборки корабель обновився. Наче на ньому перестелили палубу. Вона стала така чиста, що хоч котись по ній. Заблищали стрімкі борти. М'якою сіро-голубою фарбою спалахнула надбудова. Яскраве сонце весело затанцювало на мідних переплетеннях поручнів і стовпчиках кнехтів.

Ні, не даремно матроси доклали до них своїх рук!

3

На підняття прапора не переодягаються у вихідний одяг. Можна стояти і в робочому. Але тут сталося по-іншому. За п'ять хвилин до команди «Прапор підняти!» до боцмана Небаби підійшли троє: Андрій Соляник, комсорг корабля Микола Лубенець і радист Куценський — всі одягнені в форму номер три: темно-синя фланелева сорочка з комірцем-гюйсом на три смужечки, чорні штани, рубець до рубця.

Вони стали вряд перед боцманом, підкинули, як по команді, праву руку до скроні, і Андрій Соляник проказав:

— Дозвольте звернутися, товаришу боцман!

— Слухаю вас... — Небаба трохи розгублено дивився на них, бо не розумів, що діється, чому це раптом вони стали перед ним у вихідній формі.

— Від усієї команди просимо, щоб ви сьогодні підняли прапор.

— Але ж... є вахтовий... — розгубився Небаба.

— Так точно! — відповів Соляник. — Вахтовий теж просить... Ви на цьому кораблі лишаєтесь для нас вахтовим назавжди. — Він не пускав бісиків з очей, тримався з гідністю, тільки в голосі його чулася схвильованість, голос його трохи тремтів: — Які б шторми нас не спіткали, завжди будемо думати, що ви разом з нами несете морську вахту.

Небаба відчув, що в очах йому щемить, десь з душі накочується сльоза. Він стиснув щелепи, щоб ота сльоза не викотилася. Бо хіба ж можна боцманові заплакати перед матросами?

І сказав тільки одне слово:

— Спасибі...

Сонце випливало на небо все вище й вище і вже втрачало свою округлу осінню форму, а світило майже як улітку — щедро й гаряче, хоч було ще тільки близько восьмої.

Може, нічого так не хвилює військового моряка, як підняття прапора. Триває ця процедура всього-на-всього якусь хвилину. Але ти стоїш у строю. Ліворуч твого плеча і праворуч — плечі твоїх друзів, такі ж сильні, як у тебе, і ти відчуваєш ту їхню силу так само, як і свою. А вони відчувають твою силу. І це єднає, зцементує. Всі дихають єдиним серцем. Всі, як один. І тільки що кожен віддав шматочок свого серця боцманові Небабі...

Власне, Небаба — вже не боцман. Ще вчора усім став відомий наказ про те, що він звільняється з лав Військово-Морського флоту з подякою від командування і їде в Морехідне училище. Але сьогодні весь екіпаж корабля захотів ще раз побачити Небабу своїм боцманом, побути під його боцманською владою.

А Небаба, знову відчувши себе боцманом, дужим і владним голосом скомандував:

— Шику-у-уйсь!

Мабуть, ще ніколи матроси так ретельно й швидко не виконували цієї команди. Одна мить — і всі стояли в строю. Навіть корабельний кок, якому дозволяються певні вільності, скинув свій білосніжний ковпак, надів безкозирку і став останнім у шерензі. Добре, що йому не треба було втискуватися у стрій по ранжиру, бо він був серед команди найменший на зріст.

Стояли, їли очима боцмана Небабу, кожен хотів повернути до себе його увагу, а він і справді помічав кожного, по-своєму, по-боцманському.

Бувало й так:

— Товаришу Кавтарадзе, якщо вже носите вусики, то зробіть їх ще тоншими, щоб я їх не бачив.

Кавтарадзе сяяв білозубою усмішкою:

— Єсть, товаришу боцман! Вусики будуть, як лазерний промінець — їх не видно, але вони є.

— А ви, товаришу Куценський, думайте не тільки про те, що ви — радист, а й про те, що флотський радист. Спину, спину випростайте!.. У моряка спина повинна бути рівна, як палуба, а груди — випнуті, як киль корабля. Щоб ніяка хвиля їх не зламала.

— Єсть, товаришу боцман! — І Куценський ставав вицим.

Завмерла, затихла вся бухта в чеканні урочистої хвилини.

А ось вона уже й настала.

На кораблі, що стояв на зовнішньому рейді й тримав прапор командуючого, ударив перший подвійний дзвін, і тоді в одну мить мідно заспівали ринди й на інших кораблях, і полетіли над бухтою, над усім рейдом, мов на крилах чайок, що вже ширяли у блакитному повітрі під безмірним небесним простором.

Над бухтою і над рейдом срібним співом полетіли звуки горнів, горністи ніби змагалися між собою, розсипаючись різними голосами і силкуючись розбудити хвилю й вітер...

На всіх кораблях поволі урочисто пливли угору прапори.

4

Небаба обома руками перебирав фал, а прапор над його головою тріпотів під вранішнім вітерцем, здіймаючись все вище і вище... А Небаба відчував калатання свого серця і щемливу тугу в грудях. Ось він підійме корабельний прапор, попрощається з командою і — немає для нього корабля...

Наче й готував себе до цього, знав же, що доведеться розпрощатися, але досі це уявлялося якось нечітко, а ось зараз розлучення стало реальністю. Тільки що підіймав прапор, а незабаром опиниться на березі...

Та поки що він окидав зором бухту, кораблі, і не було для нього нічого ріднішого за все те, що лежало перед його очима. Наче з домівкою назавжди прощався.

Прапор тріпотів на вершечку щогли. Небаба закріпив його фалами по-боцманському, міцно, щоб ні при яких штормах не зірвався, хоч добре розумів, що хтось із команди його сьогодні увечері спустить.

А хто ж?

І Небаба кинув очима по шерензі, ще й ще раз приглядаючись до кожного обличчя.

Того якось лаяв. Тому дав позачерговий наряд. Того залишив без берега (ох, як же йому самому, бідолашному, гірко було!), але все це дорогі обличчя, як і дорогі їхні серця. Бо всі оті «позачергові наряди», «без берега», і «ще раз подраїти кнехти» були їм же тільки на краще.

Він прощається з кораблем. Але тут залишаються його справжні друзі, моряки. Вони знають море ласкаве й сердите, завжди вміють порозмовляти з ним...

— Вільно! — скомандував черговий по кораблю.

Той відставив ногу, той опустив плече, а ще хтось почав поправляти на собі одяг, але команди «розійтись» не було, і тому всі стояли в чеканні.

Вийшов із шеренги Юрій Баглай і не наказав, а просто сказав:

— Іване Сергійовичу, прошу вас стати перед строем.

Небаба став. Щойно він подумав, що після підняття прапора для нього все закінчилось, але вже перед строем зрозумів, що — ні...

Поруч з ним стояв командир корабля.

Він розказував про боцмана Небабу, про його корабельну службу, про його заслуги перед кораблем і на кінець побажав добрих успіхів у Морехідному училищі.

Небаба подумав, що на цьому вже точно кінець.

Але раптом з ряду озвався старшина мотористів, комсорг корабля, Лубенець:

— Дозвольте вийти із строю, товаришу лейтенант.

Юрій не зрозумів, навіщо комсоргові виходити із строю, але механічно сказав:

— Виходьте.

Він уже добре знав Лубенця: комсорг і чудовий моторист. Старшина мотористів.

«А я ж перед ним який винний!» — подумав Юрій.

— Дозвольте на одну мить спуститися у машинне відділення.

— Що там у вас?

— Сюрприз, товаришу лейтенант... — загадково осмінувся Лубенець.

Баглай низав плечима:

— Спускайтесь.

За півхвилини Лубенець з'явився на палубі з дерев'яною коробкою, підійшов до Небаби:

— Від мене особисто і від усієї команди прошу прийняти оцей подарунок. Щоб ви ніколи не забували, на якому кораблі плавали.

Це був макет корабля. Точно-точнісінький як той, на палубі якого вони стояли, тільки зменшений, може, у сто разів. Бронзовий корпус. Металеві щогли і рубки. Ходовий місток. Шлюпки по бортах, закріплені на шлюп-балках. Якірні лебідки. Навіть якорі в клюзах на ланцюжках. Все було зроблено з дивовижною майстерністю і точністю. Навіть важко було повірити, що можна зробити таке.

Небаба знав, що у Миколи Лубенця — золоті руки, але й подумати не міг би, що саме для нього моторист спорудив отакий дорогоцінний подарунок.

— Коли ж це ви встигли?.. — спитав він розгублено.

— Поза службовими годинами, — сказав Лубенець, ніби пробачаючись перед Небабою чи перед Баглаєм. — Це — робота тиха. Як усі спали. Я нікому не заважав...

Юрій Баглай раптом відчув себе чужим серед усіх тут. Чому Лубенець потайки від нього робив цей макет корабля? Хіба не міг би сказати?..

А втім, що ж тут дивного? Цей подарунок справді сюрприз. І для Небаби, і для всієї команди, і для нього, командира корабля. Мав право і не сказати. Але ж треба подарувати Небабі ще щось від себе і від усіх!..

Юрій Баглай напружено думав. Що ж, що?.. Чому раніше не подумав?.. Ось тобі й знову промах, товаришу командир. Інший, досвідченіший, той би заздалегідь подбав...

І раптом його осяяла думка: «А чому б не подарувати боцманську дудку? Подарований макет корабля завжди

стоятиме у Небабі в хаті, але й боцманська дудка теж завжди висітиме на стіні. А може, коли-не-коли Небаба візьме та й заграє в неї з усією боцманською майстерністю. І згадає, як служив на кораблі, з ким служив. Бо така згадка завжди приносить людині радість і мрійні спогади, ні з чим незрівнянні...»

І Юрій Баглай, враз повеселівши, голосно покликав:

— Товаришу Соляник!

Той ступив із шеренги, підійшов до командира корабля, не розуміючи, що він хоче.

Тепер уже неголосно, щоб не чули інші, Юрій сказав:

— У мене в середній шухляді лежить боцманська дудка, швидко принесіть її сюди.

Соляник розквітнув обличчям, циганські очі його, ще не все розуміючи, але вже здогадуючись, весело блиснули:

— Єсть, товаришу лейтенант!

Ну і хитрий же він, оцей Андрій Соляник! Десь по дорозі уклав дудку в гарну коробочку. Навіть Юрій Баглай здивувався: «Що це?». Але той тільки таємниче кліпнув довгими віями.

Юрій Баглай виголошував промову:

— Мені жаль розлучатися з вами, Іване Сергійовичу. Розумію, що ще більше шкодує за вами вся команда. Я на кораблі лише місяці, а ви віддали йому роки. Тож прийміть від усієї команди оцю боцманську дудку, і хай вона завжди навіває вам спогади про цей корабель!..

Він дістав з коробочки боцманську дудку і повісив на груди Небабі.

Сонце засяяло на її плескатих боках і заструмувало по довгому золотаво-мідному ланцюжку...

Об обідній порі Небаба зійшов з корабля.

Перед цим він усім потиснув руку, а з Соляником обнявся і поцілувався.

Усі довго дивилися йому вслід, аж поки його струнка постать не заховалася за ворітьми причалу.

Тоді хтось сказав:

— От і не стало нашого боцмана...

Розходилися з палуби поволі і мовчки.

Корабель наче осиротів.

Довго не наважувався Юрій Баглай на цю розмову, хоч добре розумів, що вона — неминуча. Не спливали з пам'яті слова командира частини Курганова, які він ніби знічев'я кинув про Соляника: «Ми з нього ще добрячого боцмана зробимо... Настане час, ви й поговорите з ним...»

І ось цей час настав.

Уже кілька тижнів Андрій Соляник виконує обов'язки боцмана. З ділом справляється добре. Та, мабуть, уже й при звичаївся до свого становища. Розмова не буде для нього несподіваною.

Була субота, друга половина дня. Ті, кому належало за чергою, зійшли на берег. Соляник лишився на кораблі. Попросився на завтра. Юрій спостерігав, як ретельно оглядав він тих, що звільнялися. Наслідуючи Небабу, навіть перевіряв носові хусточки. Хтось із матросів спробував був пожартувати:

— А воно тобі треба?

Але Соляник одразу ж рубонув під самий корінь:

— Розмови в строю! І запам'ятайте: під час виконання службових обов'язків слова «ти» не існує!

І смішок в шерензі згас.

«Саме зараз і є нагода поговорити, — подумав Юрій. — На кораблі ніяких робіт. Соляник вільний».

Він викликав розсильного:

— Запросіть до мене старшину Соляника.

Почув, що хвилюється. Закурив і кілька разів пройшовся по каюті. У відкритий ілюмінатор било сонце. Він затяг ілюмінатор шторою. Кайота наповнилася рожевим півмороком.

У двері постукали.

— Прощу, — сказав Юрій і сів до столу.

Андрій Соляник був у чисто випраній і напрасованій робі, яка гарно лежала на широких міцних плечах. Увійшовши, він доповів за статутом і запитливо глянув на Баглая, чекаючи на якусь чергове розпорядження.

Але Баглай показав рукою на крісло біля столу:

— Сідайте. Мені з вами поговорити треба.

Соляник сів. У його чорних циганських очах на мить промайнула цікавість, але він пригасив її і зробив

уважний вираз обличчя. Безкозирку поклав на коліна і долонею розгладив стрічки з золотистими якірцями.

— Розмова у нас з вами буде така, що ви й не сподіваєтесь,— усміхнувся Баглай, не відважуючись одразу ж почати її.

— Я вас слухаю, товаришу лейтенант,— тепер уже Соляник подивився на Баглая з відвертою цікавістю.

«І чого я, справді, нервую? — докорив себе в думці Юрій. — Погодиться — погодиться, а — ні, то й ні... Хай з ним сам Курганов говорить...»

І прямо запитав:

— Що б ви сказали, коли б вам запропонували стати боцманом корабля?

Андрій Соляник округлив очі:

— Мені?!

— Саме вам і саме боцманом.

— Але ж я... Я вже налаштувався на демобілізацію.

— Ось про це й мова... Чи не подумали б ви про те, щоб перелаштуватися на надстрокову службу?

Розмова виходила якась суха, казенна, Юрій це відчував і тому вхопився за козир, який раптом спав йому на думку:

— Я з вами говорю не тільки від себе, а й від командира частини капітана другого рангу Курганова.

Обличчя в Соляника густо почервоніло. Колишній боцман Небаба говорив з ним про це. Тоді відбувся пустотливими теревеннями та жартами. А з командиром корабля так не поговориш. Та ще ж каже, що не тільки від себе розмовляє, а й від Курганова!..

Вирішив відрубати одразу:

— Не зможу я, товаришу лейтенант, служити надстрокову.

— Чому не зможете?

— Ну... самі знаєте... З дисципліною у мене негарзд. На гауптвахті сидів...

Юрій Баглай зніяковів. Більше того — відчув себе винним:

— Сидів... Всяко буває... Але ж я вас знаю й іншим. Усі знають на кораблі... Відмінний моряк. Діло в руках горить. Команда вас шанує. Вірю, що й добрим боцманом будете. А дисципліна?.. Ми разом з вами будемо боротися за високу дисципліну на кораблі.

Андрій Соляник якийсь час сидів мовчки, щось важко думав, над переніссям у нього затремтіли дві зморщечки.

— Товаришу лейтенант, ви знаєте, яка у мене професія там?..

— Знаю. Монтажник-висотник... Дуже цінна професія, що й казати.

— То ось прочитайте... Тільки вчора одержав...

Соляник витяг з кишені конверта, дав Баглаєві.

— Прочитайте, тут секретів немає. Це — звідти...

Юрій розгорнув листа. Він був підписаний кількома прізвищами. Хлопці-монтажники писали, що не забули свого бригадира («Навіть бригадиром був! — подумав Баглай. — А я його — на гауптвахту!» — І знову відчув себе винним перед Соляником), що ждуть його на новобудову. А роботи-роботи — непочатий край! І новий збагачувальний комбінат закладається, і нова велетенська, найбільша в Європі шахта, і нове гірницьке селище з висотними будинками...

«Ти, Андрію, тільки не затримуйся там довго, — читав Юрій Баглай. — Ми тебе знову поставимо своїм бригадиром, бо й досі згадуємо. З тобою було — як працювати, то працювати!.. Чи, може, ти там уже одружився й пришвартувався назавжди до якоїсь морячки? То і морячку свою вези сюди. Ми її тут перекваліфікуємо. А якщо немає в тебе морячки, то й не треба, тут є такі гірнички, що глянеш — і захитає тебе, як на десятибальному чорноморському штурмі... Ми вже читали в газеті наказ про демобілізацію. Виходить, що й ти під цей наказ підпадаєш. Так оце й вирішили написати тобі гуртом, щоб ти нікуди не їхав після демобілізації, а повернувся у свою бригаду, бо і начальник про тебе перепитує...»

Далі Юрій Баглай не читав. Цей лист ніби вибив ґрунт з-під його ніг. Після нього вже немає про що говорити з Соляником. Поїде. Ясно, що поїде...

І, вже ні на що не надіючись, запитав:

— У вас батьки в Кривому Розі?

— У мене немає батьків, — відповів Андрій Соляник. — Загинули під час війни. Батько моряком був на Балтиці, капітан-лейтенант... Мати — лікар... Я їх ледве пригадую... як у тумані...

Баглай не повірив тому, що почув:

— Ваш батько був... капітан-лейтенант?..

— Так точно.

— А брати, сестри?..

— Ні, я — один.

— А де ж ви росли, виховувалися?

— У дитбудинку... Там мені й кваліфікацію дали. Після війни, самі знаєте, будівельники дуже потрібні були... То нас, усіх хлопців з дитбудинку, і зробили будівельниками. А я — тільки вдячний. Чого ж мені погано? Та ще й — висотник. У висотники не всіх брали. Здоров'я треба мати, хист... ну і талант, чи що, як ото буває у письменників або художників...

Баглай механічно заходив по каюті.

«Так ось хто Андрій Соляник! Ось він з усією його начебто й не складною, але такою вражаючою біографією! Ось тут зараз вся його душа, проста і щира! Правду казав замполіт Вербенко: не з себе починай, а з людей, з підлеглих... Мабуть, він знав усе й про Соляника, а я не знав», — подумав Баглай.

Він був до краю схвилований. І зараз йому особливо хотілося, щоб Соляник таки залишився на кораблі. Тільки вараз Юрій відкрив його для себе. То чому ж саме тепер він повинен з ним розлучатися?

Як його затримати? Як довести йому, що він тут, на флоті, не менше потрібний, ніж на висотних новобудовах? Звичні слова не допоможуть. Йому треба щось сказати... щось сказати... а — що?..

Як погано влаштований людський розум. Він тільки потім підказує, як говорити, як діяти, а коли треба, наче вимикається...

Ходить і ходить Баглай по каюті, шукаючи думку.

А тим часом Соляник стежить за своїм командиром. Увесь він напружений, зібраний. Увесь у чеканні — що ще скаже йому Баглай? Чи, може, на цьому і край розмові? Те було б найкраще.

Юрій Баглай знову сів у крісло.

— Ви вже відповіли на цього листа?

— Ще ні...

«Ага, ще ні!»

Ці двоє коротеньких слів зігріли радістю серце Баглая. «Ще — ні». Отже, думає, вагається... Не кінчати розмову...

— Авжеж, теплий лист. Нікого не лишить байдужим. Тим паче, вас. Я розумію... Але хочу, щоб і ви мене зрозумі-

міли. Не мені особисто і не Курганову треба, щоб ви лишилися на кораблі, а всьому флотові. Флот складається з таких, як ми з вами. Ви підете, я піду, а хто лишиться?.. Та й від себе скажу: я радий був би з вами служити. Не кожному пропонують надстрокову службу, а тим більше, не кожному — бути боцманом на кораблі. Це ж — гордість! Та це, коли тебе підвищують у званні...

— Пробачте, товаришу лейтенант, я вас не зрозумів... — сказав Соляник, почувавши, що його знову огортає хвилювання.

— Вам буде присвоєно звання головного старшини, — промовив Юрій Баглай і сам собі здивувався, бо досі ні з Кургановим, ні з Вербенком про це у нього розмови не було. Просто, йому здалося, що це — найсильніший аргумент, яким можна переконати Соляника, а, окрім того, він подумав, що боцмана на своєму кораблі він таки хотів би мати у званні головного старшини...

Соляник сидів розгублений і думав, що відповісти командирові корабля. Щось у ньому народжувалося таке, що й хотілося б сказати: «Так, я згодний, лишуся на надстрокову, бо мені важко уявити себе без корабля, трудно подумати, що хтось інший ходитиме по оцій палубі, а я, може, колись прийду сюди і молоді матроси скажуть, що вони такого й знати не знають. Якщо й служили, мовляв, боцманом, то тепер ви — ніякий не моряк, а сухопутна людина, і відійдіть далі, бо стояти вам тут, на пірсі, заборонено у вашому сірому піджаці...»

І Андрій Соляник відповів:

— Дозвольте подумати, товаришу лейтенант.

— Гаразд, — сказав Юрій Баглай, — подумайте. Але я справді хотів би з вами плавати...

6

Купатись уже не можна. Холодно.

Але Ляля — є Ляля.

— До моря! І тільки до моря! У тебе ж сьогодні стільки вільного часу! Ну, подаруй його мені.

Із уст дівчини ці наказові слова прозвучали прохально. Соляника наче підкинуло: «Та я тобі все віддам, усе подарую, моя засмагла маленька бджілко!»

Коли він дивився на неї, йому хотілося ласкати увесь світ і усміхатися сонцю, і кричати, щоб усі почули: «Вона — моя, моя, моя!..»

Він відповів:

— Куди ти, туди і я за тобою.

Здалеку море схоже на великий сивий смушок. А в беріг билися важкі темно-зелені хвилі. Бризки злітали над камінням і накривали його сизими крилами.

— Як гарно, — промовила Ляля. — Хіба ти зможеш покинути море?

Андрій Соляник сказав те, з чим, власне, і прийшов до неї:

— Зі мною говорив командир корабля...

Ляля кинулась зацікавлено:

— Говорив?.. Про надстрокову?..

Андрій знову дивився на неї зачудовано. Наче гадалка-циганка! Звідки вона знає?.. І трохи гордовито відповів:

— Авжеж...

— І про що ж він з тобою говорив? Як говорив? Розкажуй, швидше!..

— Ще ніколи такого не було... По-простому. Навіть по-дружньому...

Ляля обняла Андрія за плечі й заглянула в саму глибину його очей, намагаючись щось прочитати в них.

— Більше, більше розкажи!

— Боцманом мене хочуть зробити, звання головного старшини дають.

Дівчина припала до нього, обвила шийку руками:

— А ти ще думаєш? Вагаєшся?..

— Легко спитати... Ти ж сама знаєш — я так ждав демобілізації... Омріяв її... Уже уявляв себе на новобудовах, серед колишніх друзів...

Він опустил очі додолу, і на його обличчя лягла печаль.

— Але ж у тебе і тут є друзі, на морі, — сказала Ляля. — Та й з Баглаєм тепер по-іншому піде. Повір мені...

— Мабуть, що так... — Андрій пригадував розмову з командиром корабля — що той говорив, що сам йому відповідав — і раптом засміявся:

— От чудно буває! Спершу полавшся з людиною, а потім стаєш їй другом.

— Щось забобонне говориш, — сказала Ляля.

— Чому ж забобонне? А з тобою хіба не так було? Хіба ми спершу не полаялися?..

Вона згадала. Обое вони весело й щасливо засміялися. То справді було кумедне знайомство.

Тролейбус ішов по Великій Морській повнісінький людей. Відчинені вікна не допомагали. Гаряче повітря за вікном, гаряче у вагоні. Андрій вирішив вийти на черговій зупинці. Уже біля вихідних дверей зачепив пакуночок у чийсь руці. Пакуночок упав і розсипався. Виявилось, що то — книжки.

— Ой, пробачте! — скрикнув він і швидко нахилився.

Але в цю мить нахилився і власник книжок, і вони з розгону стукнулися лобами.

— Який же ви незграба,— почув Андрій на свою адресу.

А коли випростався, охнув — біля нього стояла дівчина, така гарна, що в першу мить у нього відібрало мову... Він притиснув книжки до грудей, щоб іще раз не розсипати, і так вийшов з тролейбуса, палаючи від сорому.

На лавці біля зупинки вони разом ув'язували книжки, Андрій взявся нести їх і разом з дівчиною дійшов до бібліотеки Морзаводу, де вона працювала.

То й була оця смагляво-брунатна бджілка Ляля.

Обое якийсь час мовчали, були в полоні спогаду, бо коли б не сталося того випадку в тролейбусі, то вони б отут зараз і не сиділи, і не вирішували б свою дальшу долю. І, мабуть, обом було б гірше жити на світі, бо не знали б одне одного. І не було б тієї повноти щастя, яка сповнює зараз їхні серця.

— То що ж ти скажеш, Лялечко? — нарешті запитав Андрій.

Ударила велика хвиля з моря, піднялася в піднебесся, потрималася там, повисіла, наче її щось підтримувало знизу, з самого дна, і впала на каміння з громовим гуркотом, а її солоні бризки, підхоплені вітром, долетіли аж до берега і розсіялися сріблястим маревом, осипаючи Андрія і Лялю.

Дівчина заховала обличчя на грудях у Андрія і покійно сказала:

— Я завжди буду біля тебе, Андрійку... Поїду з тобою, куди завгодно. А тільки, як же ми — без моря? Дивись, яке воно... Ой, Андрійку!..

7

За розпорядженням замполіта Вербенка ще вчора над ворітьми, що ведуть до причалу, вивісили довге червоне полотнище, і на ньому забілили великі літери:

«Здрастуй, нове поповнення!»

Бранці Юрій Баглай прочитав ці слова і розхвилювався. Нове поповнення! Нові люди на кораблі!..

Але це не просто поповнення. Це те, що називають на флоті зміною поколінь. Одні демобілізуються, підуть, інші прийдуть. А які вони, ті, що прийдуть? І з чого з ними починати?

Правда, не за один день і не за один тиждень станеться ота зміна. Старшина машиністів Микола Лубенець, радист Куденький, гідроакустик Кавтарадзе ще лишаються, щоб підготувати собі зміну. Коли їм сказали про це, вони й не заперечували. Адже нелегко прощатися з кораблем...

Але тепер Юрієві Баглаю уже не можна іти второваним шляхом. Треба засукувати рукава, організувати навчання, соціалістичне змагання, виховну роботу. Здається, все просто: навчай так, як тебе навчали, керуй так, як тобою керували. Але десь підсвідомо Юрій Баглай розумів, що так не вийде. Його корабель хоч і маленький, але споряджений найновітнішими, доскональними бомбовими установками, гідроакустичною апаратурою, потужною рацією. Нове з'явилося і на інших бойових постах. Він ще й сам усього того не освоїв. Не все знає. А що знають ті, які прийдуть?

Одне слово, якщо досі Юрій Баглай почував себе хазяїном корабля, то зараз його охопив сумнів: «Чи зумію? Чи справлюсь? Може, справді, попроситися під руку старшого, досвідченішого?..»

Але як же це?.. Інша справа, коли б перевели. Та його не переводять. Навпаки, командир частини Курганов попередив: «З новими на кораблі завжди важче, подумайте про це...» Так, є про що подумати.

Добре, що із Соляником уладнав. Таки залишився

Андрій Соляник на надстрокову. І став уже не виконуючим обов'язки, а справжнім боцманом.

Чи щось змінилося на кораблі після того, як пішов Небаба і боцманувати став Андрій Соляник? Поки що нібито нічого. Та й що, власне, мало змінитися? Така ж сама чистота на верхній палубі і в приміщеннях, такий же порядок у всьому. Раніше заведений корабельний механізм діяв безвідмовно.

Одно поки що муляло на серці: як це він так необачно пообіцяв Соляникові звання головного старшини? Може, саме ота обіцянка і зробила своє у рішенні Соляника продовжувати службу?.. Та ще ж як і пообіцяв: не тільки від себе, а й від командира частини! А той і сном і духом нічого не знає. Оце так влип!.. Добре ще, що не пообіцяв підвищення у званні ось зараз, а сказав, що потім...

Добре, то добре, а що потім? Може, Курганов не захоче про це й слухати?

Хоч, як подумати, то чого б і не присвоїти Соляникові звання головного старшини, якщо він уже став боцманом корабля? Не може ж він бути завжди старшиною першої статті на бойовому кораблі! Це ж не якийсь там портовий буксир, а бойове судно, протичовновий корабель, мисливець за підводними човнами!..

Як би там не було, що б не думав Юрій Баглай, як би не зважував усі «за» і «проти» і чим би себе не втішав, він почував себе незручно перед Соляником, наче в чомусь залежав від нього, і це накладало на їхні стосунки певний відтінок. Часом Юрій стримувався тоді, коли йому хотілося говорити з Соляником владніше й категоричніше і часом припускався дурниці: підвищував голос там, де не слід...

8

Поповнення прийшло десь о десятій ранку.

Браві хлопці, стрункі, сила в силу. Всі в новеньких бушлатах з блискучими гудзиками, у напрасованих штанах, у безкозирках по всій формі. Глянеш — замилуєшся! Але всі — на одне лице, бо — в строю.

Юрій Баглай перебігає очима по тих обличчях, по тих плечах, на яких ще немає жодної лички, і намагається вгадати: «Котрі ж мої?..»

Молодих флотських спеціалістів відбирали досвідчені командири частини. Скільки яких треба, стільки і взяли. А вже розподілятимуть по кораблях тут, на місці. Це залежить від Курганова і від замполіта Вербенка. Порадяться і розішлють, розподілять.

«Але котрі з них мої?..» — дивився на всі обличчя Баглай, а сам поки що намагався лишатися непомітним серед командирів кораблів, стояв за спинами у старших, бувалиших.

Тим часом дивувався: «Чому ж я хвилююся? Це їм, молодим, треба хвилюватись, а не мені...»

Та не було розгубленості на їхніх лицях. Лише з гострою зацікавленістю дивилися вони на все, що їх зараз оточувало. З цікавістю дивилися й на командирів і, мабуть, кожний з них теж думав: «Котрий же мій? З ким доведеться плавати?..»

Капітан другого рангу Курганов виступив з коротенькою промовою. Незважаючи на сивину, яку видно було на скронях з-під картуза, і на свій невисокий зріст, він вирізнявся серед офіцерів стрункістю і підтягнутістю. Та й голос його лунав дзвінко, чисто, від усієї його постаті віяло морським вітром і солоною морською хвилею:

— Всі ви вже одержали військову корабельну спеціальність, стали комендорами, машиністами, радистами, гідроакустиками, сигнальниками. Та це не означає, що ви вже закінчили своє навчання. Навпаки, справжнє навчання для вас тільки починається. Тут ви свої перші знання поглибите, здобудете велику практику, станете класними спеціалістами. Вас учитимуть досвідчені командири. А досвід вам передадуть моряки, які вже відслужили свій строк і лишилися на кораблях тільки заради вас, щоб підготувати собі гідну зміну. Бо справжній моряк ніколи не лишає корабля назавжди. Так само, як не лишають рідної хати, де ти народився... Сподіваємось... віримо, що ви вже полюбили море, а на кораблях ще й подружите з ним... Чи, може, серед вас є такі, що не хочуть плавати? — несподівано запитав Курганов.

Стрій заворушився на місці. Молоді матроси почали пересміюватися, оглядати один одного, питаючи очима: «Може, ти не хочеш?..» «Чи — ти?..»

Ні, не знайшлося такого, хто не хотів би плавати на кораблі.

Курганов усміхнувся. Усмішка в нього була гарна, задоволена:

— Ну, от і гаразд,— сказав він.— Радий, що бачу перед собою справжніх синів моря... Держава вручас вам грізну зброю і дуже складну техніку, і вам належить досконало оволодіти нею... Загальне знайомство з частиною ви почнете з кімнати Слави. Так у нас заведено. Прошу, Григорію Павловичу.

Замполіт Вербенко вийшов наперед. Плечі під кітелєм, як завжди, в нього були опущені. А він і не намагався стати стрункішим. Допитливо дивився на кожного крізь окуляри, ніби хотів одразу всіх запам'ятати в обличчя.

Прибулі гадали, що й він почне говорити. Адже йому й сам бог велів — замполіт! Але Вербенко тільки тихо й коротко кашлянув і несподівано звернувся до Баглая:

— Ведіть до кімнати Слави.

«Це, мабуть, тому, що я наймолодший серед командирів кораблів»,— подумав Юрій.

Він сказав:

— Єсть! — і скомандував: — Стру-у-нко! Право-руч!.. Крокм руш!

Ішли чітко, ніби на параді. Кожному хотілось показатися перед командирами. Кого й на який корабель візьмуть, цього ще ніхто не знав, але показатися командирам треба. «Адже ми — не якісь там «салаги», а вже були у флотському екіпажі, зараховані у «плавсклад», служитимемо на кораблях, не на березі, а це багато важить. Тож з першого кроку треба так починати свою службу, щоб тебе побачили й оцінили...»

Тільки вже біля дверей до кімнати Слави порушили стрій, розсипалися, насунулись один на одного: кожному хотілося швидше заглянути, що ж там?..

Юрію Баглаю знову впало в очі — нова, свіжа і чиста форма на кожному, ще майже хлоп'ячі обличчя, коротко підстрижені потилиці — чубів ще не відростили...

«Віск,— подумав Баглай,— ліпи з них мужніх людей, ліпи... А чи зумію?»

Він наче забувся. Його розбудив голос Вербенка:

— Ну, то всі тут?

І знову Баглай побачив у ньому вчителя. Звичайного вчителя, але у флотській формі. Він стояв трохи згорблений,

поблискував своїми окулярами і молодим морякам, наче учням, розказував:

— Ми зараз з вами на Чорному морі, у Криму, в Севастополі. А знаєте, чого це місто так називається? По-грецькому Севастополь означає «місто слави». Таким воно і є — це місто... Усі ви вже, мабуть, побували на Історичному бульварі і на Сапун-горі...

— Були,— озвалися голоси.

— Так що історію Севастополя знаєте,— вів далі Вербенко своїм важкуватим і глибоким голосом.— А тепер давайте познайомимося з історією частини, де ви будете служити... Частина протичовнових катерів існувала і до Великої Вітчизняної війни, тільки катери ті були несхожі на теперішні, на яких вам доведеться плавати. Тепер це — могутні металеві судна з новітньою технікою, а тоді, уявіть собі, протичовнові кораблі були дерев'яні. Тепер підводний човен ми знаходимо дуже точними приладами, а тоді таких приладів не було і часто глибинні бомби скидали у воду навмання. Тепер глибинну бомбу ми вистрілюємо, як снаряд, а тоді скидали примітивними важелями з корми. Одне слово, відбулася справжня воєнно-технічна революція... Та все ж оті колишні невеличкі дерев'яні кораблі завдавали фашистам могутнього удару. Топили підводні човни, збивали вогнем зенітної артилерії ворожі літаки, робили вогневі нальоти на ворожі бази і висаджували десанти... На одних стендах ви бачите фотографії, газети того часу, які розповідають про подвиги моряків протичовнових кораблів. У вас ще буде час, щоб детальніше познайомитися з усіма експонатами...

Вербенко поправив окуляри на носі, а потім заговорив ще глухіше:

— Але, звісно, гинули й наші кораблі. Війна — є війна... Одним із кораблів командував старший лейтенант Микола Іванович Баглай. Ви бачите його ось на цьому великому портреті... Це був умілий і відважний командир. Його корабель часто з'являвся там, де фашисти й не чекали, і завдавав їм нищівного удару. Кілька разів фашисти оголошували по радіо, що корабель Баглая вже потоплено, але він знову й знову з'являвся у найнебезпечніших місцях і, виконавши бойове завдання, щасливо повертався на базу... Але одного разу під час висадки десанту корабель потрапив під обстріл ворожих берегових батарей і вибухнув.

Десант Баглай успішно висадив, але сам загинув. Старшому лейтенантові Баглаю посмертно було присвоєно звання Героя Радянського Союзу, а опісля і нашу частину названо його ім'ям...

Юрій схвильовано слухав Вербенкову розповідь, бо ще ніколи замполіт так не говорив про його батька. Наче вони разом служили. Наче разом були в отому останньому бою.

«А чи назве мене? Адже я тут стою, слухаю... Адже з портрета дивиться мій батько!..»

І в цю хвилину Вербенко, наче відгадавши його думки, сказав:

— Серед нас присутній син Героя Радянського Союзу, командир корабля лейтенант Баглай Юрій Миколайович. Прошу познайомитись...

— Син?.. Рідний син?..— посипалися здивовані запитання.

— Так, рідний син,— сказав Вербенко.— Він пішов батьківським шляхом — закінчив Військово-морське училище і назавжди зв'язав свою долю з морем.

Юрієві стало душно. Лице спаленіло. До нього була прикута увага всіх присутніх. І він навіть уже пошкодував, що Вербенко згадав про нього. Хай би молоді матроси потім дізналися...

Однак Вербенко перевів увагу присутніх на інший портрет.

— А оце — колишній боцман того самого корабля, на якому загинув старший лейтенант Баглай. Мічман у відставці Федір Запорожець.

— Теж загинув? — спитав хтось із присутніх.

— Ні, він якимсь чудом уцілів. Його викинуло вибуховою хвилею у воду, а потім підхопили моряки, витягли на берег... А живе він отут неподалеку, на Портовій вулиці. Сподіваюсь, що ви з ним ще зустрінетеся...

І цікавість до Юрія Баглая одразу ж згасла. Нічого в цьому дивного не було. Ну що ж, син Героя. Мабуть, таких багато на нашій землі. А ось Федір Запорожець — живий свідок усіх тих подій, воював на одному кораблі з Героєм Радянського Союзу Баглаєм! Цей багато знає, от з ним би зустрітись!

Потім Вербенко підводив молодих матросів ще до інших стендів, розповідав, глухо покашляючи, і, нарешті, зупинився біля останнього.

— А тут ви бачите наших сьогоднішніх відмінників бойової і політичної підготовки, передових матросів, старшин та офіцерів.

Він коротко розказав про кожного з них, а Юрій тепер уже просто-таки палав від сорому. Із стендів дивилися на нього його ж таки матроси і старшини — Микола Лубенець, радист Куценський, гідроакустик Кавтарадзе, — а він досі й не знав, що вони тут, навіть ніколи не задумувався, що вони можуть тут бути.

А чому не знав і не задумувався?

Можна було б обмежитися найпростішою відповіддю: «Досі не дуже й цікавився кімнатою Слави. Правда, заходив, щоб подивитися на батька, потім оббігав не дуже уважними очима стіни і стенди та й по тому...»

Так можна було б відповісти самому собі і на цьому заспокоїтись.

Але Юрій почував, що є ще й глибша, правдивіша в своїй суті відповідь. Її сказав Вербенко. І сказала Поля. «Собою жив. Собою клопотався. А до людей було байдуже. Ось воно справжнє!..»

Він так задумався, що до нього, мов кризь сон, долинули останні Вербенкові слова:

— А тепер відпочиньте в нашому скверіку. Після цього вам скажуть, хто на якому кораблі служитиме.

І знову — до Юрія Баглая:

— Товаришу лейтенант, ведіть до скверу.

Сквер розлігся перед бухтою густим зеленим півкільцем. Туди й сюди вели чепурні, з обох боків обсажені квітами і всипані дрібною галькою доріжки. То там, то там виднілися гарні ажурні альтанки, а ще окремо — столи з укпанними в землю лавочками біля них. Деревя — дуби, клени, явори — були ще в листі, хоч воно вже де-не-де запалювалося жовтогарячим кольором осені, тому сквер ставав ще красивішим.

На кожному кроці відчувалося, що це — територія військової частини. Обабіч доріжок серед квітів стояли великі щити з лозунгами і плакатами, які закликали настійніше оволодівати бойовою майстерністю, стояли дошки соціалістичного змагання з номерами кораблів, з рядами прізвиськ та цифр. Тепер все це для молодих матросів уже переставало бути таємницею. Надійде час, на цих дошках напи-

шуть і їхні імена, бо і вони боротимуться за честь свого корабля, за високі особисті показники...

Увагу всіх привернув кам'яний обеліск, схожий на велику хвилю, на якому стояв макет корабля. Хлопці кинулися до нього, щоб роздивитися ближче, засипали Юрія Баглая запитаннями:

— Кому це поставлено, товаришу лейтенант? Чому він стоїть саме в центрі парку?

— Давайте підійдемо ближче, — сказав Юрій і повів матросів за собою. — Це і є той корабель, на якому загинув старший лейтенант Баглай... Ви про нього чули сьогодні. Вам розповідав капітан третього рангу...

Матроси обступили обеліск, читали на ньому напис, розглядали макет корабля, який на підвищенні проти синього неба наче плив по хвилястих хмарах, як по морю.

У сквері було гарно, затишно, пахло осінніми квітами. Але хлопцям кортіло швидше побачити кораблі, на яких їм доведеться плавати, і вони просилися до берега, до причалу, Юрій дозволив, бо знав, що саме тут, на причалі, на пірсі, і розподілятимуть молодих матросів. А це ж — поряд із сквером, одна територія.

Велична картина відкрилася очам юнаків. Сіро-голубого кольору кораблі вилаштувалися один біля одного, плечем до плеча, форштевнями до моря, щоб бути готовими в кожен мить вибрати якір і дати «повний вперед!» Їхні надбудови, ходові рубки, щогли з найрізноманітнішими приладами, гармати, різні інші механізми, що розмістилися від юта до бака, — все це таїло в собі досі незнану силу, яка по першому ж сигналу почне діяти... Кормові прапори ледь ворушилися під невеликим, веселеньким вітерцем, що приносив з собою солоний смак моря.

— Де ж ваш корабель, товаришу лейтенант? — питали молоді матроси в Юрія Баглая.

— Ото ліворуч третій, — показав Баглай. — Триста другий номер.

— Ох ти! — захоплено дивувалися хлопці, наче той корабель був чимось не схожий на інші.

Незабаром з'явився начальник штабу з папкою в руці в супроводі ще кількох штабних офіцерів. Приймавши рапорт про те, що новоприбулі вишикувані, він пробіг по шерензі вивчаючим поглядом, розкрив папку і заговорив суворим твердим голосом наказу:

— Товариші матроси, зараз я зачитаю, хто з вас на якому кораблі проходите тиме дальшу службу. Називатиму прізвища, а ви виходьте з строю і ставайте праворуч. Сухо-млин, Кулик, Марусяк, Савченко!.. Командир корабля — Шоханов. Мартинов, Тертичний, Десятников, Іванченко!.. Командир корабля — Селюгін. Вербицький, Герасименко, Аблязим Боралі-огли!.. Командир корабля — Щербак!..

Він називав прізвища новоприбулих матросів і їхніх командирів, і ті забирали своїх матросів і вели на корабель. Шеренга дедалі меншала, рідшала. А Юрій Баглай весь час думав: «А хто ж мої?» Ось уже й Лавров одержав своїх п'ять хлопців, а він, Юрій, усе ще стоїть і вглядається в обличчя тих, що залишились.

Нарешті! Нарешті!

— Здоровега, Шевчук, Морозов, Жамкочян, Байдачний!.. Командир корабля — Баглай.

Юрій стрепенувся. Серце його закалатало. «Які ж вони? Які?..»

Та що вгадаєш з першого погляду, з першого знайомства? Правильно сказав замполіт Вербенко: «Не поспішайте оцінювати людей. Пригляньтесь до них. Одному тверде командирське слово одразу ж стає законом. А іншого — тільки поранить, та так поранить у саме серце, що важко буде й виліковувати...»

На перший погляд хлопці непогані. Всі — ставні, показні, підтягнуті. Тільки от останній, товстий і коротконогий, теліпається позаду. Іде перевальцем, як качка. Хотів йому Баглай скомандувати: «Підтягнись!», але вирішив, що теж не треба на перший раз. «Потім, потім роздивлюсь, хто з них — хто...» Йому ж таки вперше приймати на корабель нове поповнення. Він тільки що бачив, як робили інші командири кораблів, серед них і його друг Лавров. Брали і без будь-яких зауважень вели молодь на свою палубу.

Так само зробив і він: пішов попереду...

Ще здалеку побачив, що біля трапа, біля кормового прапора, стоїть Андрій Соляник.

«Хай ще і не у званні головного старшини, але боцман», — подумав Юрій. Соляник жде його, щоб відрепортувати. А за ним висипали інші старшини і матроси, всі чекають, хто ж ступить на палубу корабля? В чії руки їм доведеться передавати складну техніку і грізну зброю?

І знову, як тоді, коли вітали шефів, Юрій побачив свою команду, як кажуть, при всіх регаліях. Боцман Андрій Соляник із значками класного спеціаліста. Куценський, Лубенець, Кавтарадзе — теж із значками. Та і вся команда виблискувала нагородами, заслугами, золотавими личками на плечах та гарною формою. Не було тільки кока. Мабуть, він готував новачкам особливо смачний борщ і особливо смачні макарони по-флотському.

«Небабина школа у Соляника», — подумав Юрій Баглай, приймаючи рапорт, і запросив молодих матросів на корабель.

9

Назавтра вранці Юрій Баглай покликав до себе Соляника:

— Як новоприбулі, товаришу боцман?

— На перше знайомство наче хлопці гарні... Але одразу кожному в душу не заглянеш...

— А що б ви сказали, коли б нам сьогодні влаштувати на кораблі вечір автобіографій?

Соляник подивився на Баглая здивовано:

— Пробачте... я не зовсім вас зрозумів, товаришу лейтенант. Який вечір?

— Зберемо всю команду, і хай кожен новоприбулий розкаже про себе. Звідки? Що робив до флоту? Як служити думає? А ми розкажемо про свій корабель. Отак і познайомимся.

Боцман усе ще дивився на Баглая здивовано.

— Не було ж такого... Скільки плаваю, не було... Та й на інших кораблях...

— Знаю, що не було...

Юрій хвилювався. Думка про вечір автобіографій виникла у нього несподівано, вночі, коли він ніяк не міг заснути. А коли виникла, то вже до ранку не дала спати, бо він не певний був, що вона правильна, що взагалі можна це робити.

Вирішив, що порадиться з Вербенком. А поки що не втримався і сказав оце Соляникові, до якого проймався дедалі більшою повагою.

— Знаю, що не було, — повторив він іще раз, — але мені вдається, що це буде найкраще знайомство. Кожен — у всіх

на очах. І всі перед кожним. По щирості. Тут уже всю людину видно буде. Адже нам плавати разом.

— Товаришу лейтенант, якщо вже ви покликали мене на таку розмову, то дозвольте сказати. Мені й самому цікаво стало. Нехай розкажуть...

Замполіт Вербенко, вислухавши Баглая, спитав:

— Самі придумали?

— Сам, товаришу капітан третього рангу... Та якщо так не можна, то зроблю, як звичайно. Покличу, поговорю з кожним. Але ж тоді лише я знатиму молодих, а треба, щоб уся команда знала.

— Я прийду,— сказав Вербенко, звівши на Баглая ледь усміхнені очі.— Прийду, послухаю. Це, справді, щось нове...— І раптом його важкі повіки за скельцями опустили ся.— А втім, не прийду. Не заважатиму вам. Не хочу порушувати вашого цікавого задуму... Ні, не прийду. А ви робіть такий вечір. Опісля мені розкажете.

10

У найбільшому кубрику на кораблі було тісно. Тулилися одне до одного плечима, колінами. Юрій Баглай повів очима по обличчях: де молоді? Ні, вони не сиділи окремою групою, а влаштувалися серед «стариків», видно, уже встигли перезнайтись і подружитися.

«І добре,— подумав Баглай,— відвертіші будуть, вільніше себе почуватимуть».

Ініціативу на себе взяв комсорг корабля Микола Лубенець. Його рудий чуб під світлом електролампочок палав і золотився. Тільки що Лубенець відстояв чергову вахту, але ні в його обличчі, вкритому рудим ластовинням, ні в рухах втоми не було.

— Ну ось,— сказав він, звертаючись до новоприбулих.— Будемо знайтись. Я вже знаю, що всі ви — комсомольці. І весь наш екіпаж — комсомольський. Але сьогодні в нас не комсомольські збори, а просто розмова двох поколінь на цьому кораблі... Покоління «стариків»,— він усміхнувся на цьому слові,— одне одного добре знає. Вахти, бойове навчання, штурмові походи,— все це разом пережито. А тепер нам хочеться знати, з ким далі доведеться плавати і в чії руки ми будемо передавати бойову техніку,

механізми, весь оцей корабель... Хай кожен з новоприбулих розкаже про себе, та так розкаже, як найближчим друзям, бо ми ж тепер усі тут і є бойові друзі. Тільки й того, що одні здають вахту, а другі приймають. Ось нам, «старикам», і хочеться знати, хто ж у нас прийме вахту?

Він знову повів очима по матроських обличчях:

— Хто ж перший?

Якийсь час у кубрику висла мовчанка. Не важка, не напружена, навпаки, м'яка і тепла. Сором'язливо пересміхалися очима, а першим виступити ніхто не наважувався. Якись такі незвичні збори.

— Дозвольте мені...

Звівся високий юнак. Чуб у нього, як і в Андрія Соляника, густий-прегустий, і так само падає кільцями на лоб, тільки не чорний, а білявий, як льон. Очі трохи на-смішкуваті, сірі, з синюватими іскорками.

«Мабуть, у селі зріс, — подумав Баглай, — такий чуб і такі очі здебільшого тільки в селянок бувають...» Так і є.

— Іван Байдачний, — назвав себе юнак. — Народився я на Херсонщині у сім'ї колгоспника. Після восьмирічки працював у колгоспі і одночасно вчився. Закінчив сільськогосподарський технікум. Заочно... Коли надійшов час іти в армію, я не знав, що мене візьмуть на флот. Але правду скажу, хоч я й степовик, а на флот хотілося. Може, тому, що море від нас недалеко, і я часто їздив до нього. Мій старший брат — теж моряк, на Каспії служить. Ну, оце і все. Біографія у мене коротка.

— Може, якісь питання є? — звернувся до присутніх Лубенець.

— Сюди, на корабель, мене прислали в боцманську команду, — додав Байдачний. — Ну, що скажу? Служити-му, як треба.

Запитань не було. Тому звівся другий юнак.

Він був цілковитою протилежністю Байдачному. На зріст невисокий, широкоплечий, волосся зовсім чорне, аж вилискує, очі теж чорні, великі, виразні й вольові. Такі очі вміють наказувати, скорювати. Широкий смаглявий лоб, тугі тверді губи і міцне підборіддя. Юнак був красивий, він, мабуть, знав собі ціну, бо тримався зовсім вільно, навіть незалежно. Голос у нього теж сильний, гортанний.

— Вартан Жамкочян, — сказав він з дуже помітним акцентом. — По національності я — вірмен. Батько у мене —

нафтовик, інженер. Мати — вчителька, викладає фізику і математику... Сам я закінчив десятирічку і працював на буровій вищці бригадиром. Правда, мало працював. Узяли на флот... Люблю техніку. Тому й на корабель мене послали машиністом. Тільки хочу спитати: чи можна під час служби навчатися заочно? Мрію про те, щоб закінчити інститут і теж стати інженером-нафтовиком, як мій батько. Це дуже цікаво — шукати і добувати нафту...

Він змовк, задумався. Може, згадав про бурову вишку, Каспійське море, друзів, яких він там залишив.

— Ви комсомолец, — озвався до нього Лубенець, — а в комсомольській роботі брали участь?

— Як же не брали?! — стрепенувся і блиснув великими чорними очима Вартан Жамкочян, і Баглаєві здалося, що Лубенець під тим поглядом навіть знітився. — Секретарем комсомольської організації був. Членом бюро райкому був!.. Брали участь, дорогий. Брали!..

Усі в кубрику засміялися. Засміявся і Баглай. Засміявся і Лубенець. Він зовсім не образився на Жамкочяна за таке фамільярне звертання до нього, до старшого. Безпосередність і водночас упевненість у собі прозвучали в словах і відповіді молодого матроса.

— Ну то й добре, — сказав Лубенець, а сам подумав: «Оце і є майбутній комсорг корабля, який замінить мене».

По обличчях присутніх було видно, що Вартан Жамкочян усім сподобався. Слухали його з задоволенням. Почувалося, що кожному хотілося, щоб він ще говорив, бо подобався навіть його акцент, його гортанний голос.

Та Лубенець уже запитав:

— Хто далі?

— Я! — озвався молодий матрос, який чимось дуже нагадував Куценького. Правда, статурою він був оградний і вищий за Куценького, обличчя в нього теж крупніше, і все ж щось у нього було від Куценького.

— Аркадій Морозов, — назвався він. — Мене сюди прислали радистом...

І тоді кубрик ожив, заворушився, почувся жвавий і веселий шепіт. Хтось обережно спитав:

— А ви, бува, не брати з нашим Куценьким?

— Ні, не брати, — просто і з гідністю сказав Морозов. — Але я не проти, щоб мати такого брата. Я на кораблі лише другий день, але вже переконався, як він любить і як знає

радіотехніку! Ми з ним на цьому ділі уже побраталися...

Мимоволі всі оглянулись на Куценького, наче оце побачили його вперше. Ще б пак! Таку несподівану й високу характеристику дав йому новоприбулий! І без нього знали, що Куценький — класний радист, але було цікаво послухати це з уст молодого моряка.

А Куценький, відчувши на собі погляди друзів, раптом знітився, почервонів, зіщулився і став ніби ще менший.

— Що ж розповісти про себе? — якось мрійливо запитав Аркадій Морозов. — Я з Запоріжжя. Батьки мої працюють на заводі «Запоріжсталь». Батько — сталевар, мати завідує дитячим садком... І старші брати — сталевари. А мене ще з дитинства, з шкільної партії потягло до радіосправи. І мандрувати хотілось. От я й сполучив одне з другим. Після закінчення середньої школи уже не сидів дома, а їздив у складі геологічної партії, тримав радіозв'язок з далекими науковими центрами, з геологічним трестом та іншими геологічними партіями... Але я не тільки був радистом. Я й копав разом з усіма, знаходив зразки порід, розпалював багаття, варив їжу... А ввечері ми збиралися до гурту і співали пісень. А я грав на гітарі. Я люблю музику... Дуже часто ото було приймаю морзянку, а мені в ній якісь музичні мотиви вчуваються...

— Це вже погано, — кинув хтось незлостиву репліку, так, більше для жарту.

Аркадій Морозов повів замріяними очима туди, звідки пролунав голос, і несподівано сказав:

— Школу радистів у флотському екіпажі я закінчив на «відмінно». Серед нас були такі, що передавали і приймали на слух по вісімдесят знаків на хвилину, а я приймаю й передаю по сто двадцять. Ось старшина підтвердить. Він уже мене перевіряв.

— Це правда, — сказав Куценький, — і техніку не гірше за мене знає.

Гул задоволення прокотився по кубрику, а на Морозова це, здається, не справило ніякого враження, він тільки подивився сюди й туди замріяними очима і запитав:

— Уже можна сісти?

— Сідайте, — сказав Лубенець.

А Баглай подумав про Аркадія Морозова: «Хоч і їздив ти з геологічними партіями і розкладав багаття та варив

їжу, але багато в тобі якоїсь замріяності... Ой, коли б не було мені з тобою біди!»

Потім виступив гідроакустик Григорій Шевчук. Був він тонкий станом і вузький у плечах. Обличчя у нього теж вузьке, довгасте, блідувате. Тримався зверхньо, ніби дивувався: «Навіщо затіяли оцю комедію?» Сказав, що має середню технічну освіту, працював у конструкторському бюро, звідти його взяли на дійсну службу... Флотська форма лежала на ньому недбало, з-під рукавів фланелевої сорочки стирчали довгі руки з довгими тонкими пальцями, і на руках було видно сині прожилки під тонкою шкірою.

«А це — інтелігент,— подумав Юрій Баглай,— і, здається, незадоволений тим, що його «взяли на дійсну службу», як він сказав... Нічого, тут хлопці такі, що обтешуть. Де й подінеться оця зовнішня інтелігентність, сам переконавсь, що таке «дійсна служба» на кораблі! Ач, яке слово знайшов — «дійсна»! Вона у нас завжди дійсна!»

— Ще залишився наш майбутній кок,— сказав Лубенець.— Прошу...

На коротеньких ногах до столу з рядів викотився опецькуватий, мордатенький і червонощокый матрос. Його круглому, ніби натопаному тілу було тісно в робі. Ну, справжній тобі Котигорошко!

Він обвів веселими очима присутніх, сказав, що його зовуть Мартин Здоровега, чим одразу ж викликав дружний сміх, і повернувся до Баглая:

— Ну от бачите, товаришу лейтенант? Сміються! І правильно сміються. І я б сміявся на їхньому місці.

— Я вас не зовсім розумію,— сказав Баглай, і сам ледве стримуючись, щоб не розсміятися.

— Дозвольте я поясню... Ну, взяли б мене у якісь запасні тилові сухопутники, то я б і слова не сказав. Служи, Мартине, якщо тобі строк прийшов. А то — в моряки! Ну подивіться, який з мене моряк?

У кубрику протягом всієї його цієї короткої промови не стихав гамір і сміх. І хтось серед цих веселощів кинув:

— Та ти ж — Здоровега! На що скаржишся?

— На свого батька скаржусь,— наївно пояснив матрос.

Він переждав, поки регіт улігся, і розвивав свої думки далі:

— Власне, що ж на нього скаржитись? Він у мене таки справді Здоровега. Два метри росту і в плечах метр, як іде

вулицею, всі люди оглядаються. А коли я народився, він думав, що і я такий буду. А ось бачите, що з мене вийшло?..

— А чому ж ви ще у військкоматі не попросили, щоб вас послали в сухопутну частину?

Мартин Здоровега відмахнувся рукою так недбало, ніби він говорив не з командиром корабля, а з своїм другом на вулиці:

— Де там! Просився, нічого не допомогло. Кажуть: «У тебе професія така, що на флоті дуже потрібна, тебе у школу коків пошлють та й будеш плавати залюбки».

— А яка ж у вас професія була? — зацікавився Юрій Баглай.

— Я м'ясом торгував у магазині...

Тут уже кубрик неможливо було стримати, стіни його здригалися від реготу.

— Та не смійтесь ви,— звернувся Мартин Здоровега до всіх, крутячи круглою, як кавун, низько остриженою головою і поводячи теж кругленьким, як картоплина, носиком.— Я вам усе поясню. Отож вони мене й питають, у військкоматі: «Школу продавців закінчив?» — «Закінчив»,— кажу. «Ну, то саме враз,— кажуть вони мені.— На флоті і в борщі — м'ясо, і на друге — м'ясо. Справився...»

Потрібно було кілька хвилин, щоб матроси заспокоїлись, хоч ще то в одному кутку, то в іншому прохоплювався короткий невтримний сміх.

— То що ж ви хочете? — нарешті озвався Лубенець, щоб приборкати оцю стихію сміху.

Але Мартин Здоровега тільки глянув на Лубенця, видно, вирішив, що з ним не варто вести розмову, не той рівень, і знову звернувся до Баглая:

— Спишіть мене на берег, товаришу лейтенант. У сухопутні. Щоб я в солдатське одягся. Тоді я менше помітний буду.

— Не обіцяю,— сказав Юрій Баглай.— Якщо вже ви всі комісії пройшли і флотську школу коків закінчили, знайшли за необхідне послати вас на корабель, то плаватимете...

— Плаватиму?! — з якоюсь приреченістю в голосі перепитав Мартин Здоровега.

— Авжеж. А те, що ви — невисокий на зріст, хай вас не бентежить. Всякі люди бувають...

І, переконавшись, що в кубрику, нарешті, настала тиша і що він заволодів увагою матросів, повів далі:

— Не в цьому річ, товаришу Здоровега. Важливо те, яка сама людина. Чи віддається вона своїй справі до кінця, чи служить на флоті, аби тільки швидше строк закінчився... Наш теперішній кок ще не демобілізується. Попрацюєте з ним. Він вас багато чому навчить. І настане час, коли ви з гордістю згадуватимете, що плавали на цьому кораблі...

Юрій Баглай начебто відповідав Здоровезі на його сумніви, а насправді звертався до всіх новоприбулих, до всієї команди.

— Ви сідайте, — сказав він Здоровезі.

Матрос сів, з подивом оглядаючись довкола. На його круглому червонощокому обличчі було написано: «Ніхто мене і тут не зрозумів... І командир корабля — теж...»

А Юрій Баглай продовжував свою думку:

— Це добре, що ми зібралися всією командою. Тепер ми вже знаємо, хто влився в нашу корабельну сім'ю. Хоч і я дещо сказати нашим новоприбулим, щоб і вони знали, куди прийшли служити. Корабель наш, як ви бачите, невеликий і зветься він протичовновим катером. Та не в назві річ, а в тому, який він буде серед інших кораблів. А це вже залежить від нас усіх... На корабель приходять різні люди. Різні за своїми характерами, за своїми знаннями і нахилами. Але тут вони вливаються в одну бойову сім'ю, стають єдиним бойовим організмом...

Він обвів поглядом присутніх.

— Ось візьмемо нашого боцмана, старшину першої статті Соляника. До флоту — людина високої кваліфікації. У всіх відношеннях високої. Монтажник-висотник! А за час служби на кораблі полюбив море. Відслужив своє і ще залишився. Боцман у нас знаючий і суворий, так що не слухатись його кому-небудь з вас не раджу...

Андрій Соляник сидів у першому ряду. Він дивився на Баглая трохи усміхнено, але в погляді тому було й щось інтимне, близьке обом — і йому, і Баглаєві, — і ще була вдячність... Може, він у ці хвилини згадував і сутичку на палубі, і гауптвахту, і штормові походи, які завжди кінчалися спільною радістю, радістю перемоги над морем, над стихією, в боротьбі з якою переможцями виходять тільки хоробрі й здружені люди.

— ...Є серед «стариків» такі, що їм сьогодні, хочу під-

креслити, сьогодні, уже і в запас піти належить. Це — спеціалісти найвищого класу — Лубенець, Куценський, Кавтарадзе та інші. Але вони лишилися ще послужити, щоб передати свій досвід вам, молодим. Бойову техніку і механізми передати можна було б просто, по-казенному: «здав» — «прийняв» і прощай... Але ні, вони лишилися, щоб передати корабель у надійні руки. Щоб і вам, молодим, легше служилось, і щоб самим опісля не соромно було. Ось що таке любов до моря, до свого корабля! Будемо сподіватися, що наша молодь, яка прийшла на корабель, гідно продовжуватиме і розвиватиме традиції тих, які незабаром підуть у запас...

11

Він діждався, поки команда вляжеться.

Тоді обійшов корабель, заглянувши у всі закутки, а вже опісля спустився у свою каюту.

Тиша огортала його. Тільки за бортами шелестіли невидимі хвилі, наче перешіптувалися в дрімотному сні. Бронзова, з зеленим абажуром, лампа клала на стіл пляму м'якого, спокійного світла, яка то видовжувалася, то ставала круглою в такт погойдуванню корабля.

Юрій Баглай поклав перед собою особисті справи.

Знову перед очима — Іван Байдачний, Вартан Жамкочян, Аркадій Морозов, Григорій Шевчук і Мартин Здоровега...

Постривай, що ж написано в характеристиці Івана Байдачного?

«Спеціальністю палубного матроса в межах програми оволодів на «відмінно», але любить сперечатися, часом — непокірливий...»

От тобі й на! А як же виступав гарно. Та ще й першим. І як же це розуміти? Чи, може, це, як кажуть, «хід конем»? Ось я виступлю, присплю вашу пильність, а потім ще покажу свої кігтики?

Та ні, щось не схоже...

А з Мартином Здоровогою що робити? Придурюється він чи справді такий? Наперед ясно: це буде корабельний жартун. Але хто знає, у що виллються його жарти?

Ось які вони. Всі різні. Та це й не дивно, однакових не буває.

Вчені поділили людей на холериків, сангвініків і меланхоліків. Холерики — гарячі натурою, емоційно-вразливі, на все реагують бурхливо («Це, мабуть, — Вартан Жамкочян»). Сангвініки — помірковані, здебільшого люди твердої волі і цілеспрямовані («Це, мабуть, — Аркадій Морозов»), а меланхоліки — інертні, весь світ їм проглядається спокійно, таких, як кажуть, і підйомним краном не підіймеш. («Це, мабуть, — Григорій Шевчук і особливо Мартин Здоровега»).

Але вченим легше. Визначили характери, написали про них у підручниках, та й по всьому.

«А в тебе, Юрію Баглай, а в тебе, командире корабля, — живі люди: сангвініки, холерики й меланхоліки. З ними треба жити, працювати, ходити в море, виконувати бойові завдання...

Ні, дорогі вчені, мені доведеться по-своєму визначати характери. Та не тільки визначати, а й по-іншому їх формувати...»

Юрій глянув на годинника.

Північ.

Але сон ще й крилом не ввійнув над ним. У грудях во-рушився холодок неоясненного остраху. Пізніше, вже над ранок зрозумів: це був острах перед тим новим, що чекало на нього.

«Та, зрештою, чого я хвилююсь? — запитав себе Юрій. — Я ж не один на кораблі. Ще лишаються Андрій Соляник, Лубенець, Куценський, Кавтарадзе... Є на кого спертися, коли важко буде...»

І вже заспокоюючись, Юрій ліг. Його огорнуло теплом, і він незчувся, як заснув.

12

Ранок ще тільки заглянув у каюту сірим круглим оком ілюмінатора, а Юрій Баглай уже був на ногах.

Не виспався цієї ночі, тільки намучився. Що задрімає, знову щось химерне верзеться, і не зрозумієш — у сні все оте чи наяву?

То раптом бачить Полю. Вона іде по хвилях, як по землі, у сріблястій порослі місяця і усміхається лагідно, звертаючись до Юрія:

— А ти чого стоїш на березі? Іди до мене. Це ж наші з тобою хвили...

Голос у неї такий, як у житті. І коли Юрій прокинувся, йому здалося, ніби голос іще лунає в каюті. Серце у нього часто билосся.

Коли знову впав у півдрімоту, побачив, що на нього дивляться Вербенкові окуляри. Самого Вербенка немає, а окуляри дивляться...

Потім Юрій прокинувся від якогось гуркоту. «Ага,— зрозумів він,— це ж хвиля ударила в борт корабля».

Радий був, що, нарешті, настав ранок, що він уже не житиме в химерному переплетінні снів і марень, а переходить у реальне життя. Перша думка була: «На кораблі нові матроси». Вирішив не чекати побудки, а вийти на верхню палубу, щоб подивитись, як поводитимуться молоді.

Назустріч кинувся вістовий, але Баглай зупинив його заперечливим рухом руки, тихо сказав:

— Ви мені зараз не потрібні. Робіть своє.

За морем сходило осіннє сонце, червоне і холодне. Воно було вже по пояс, коли дудка розсильного голосно проспівала побудку. Є така дудка на кораблі. Своїм мотивом вона трохи схожа на мотив бойової тривоги, тільки спокійніша. І вслід за нею пролунав молодий, бадьорий голос:

— Підіймайсь!

За хвилину сонце вже розбилосся на хвилях дрібними скалочками, вони витанцьовували, як веселі бісенята, і тепер море було яскравіше за сонце, воно сліпило очі.

— На фіззарядку виходь!

Юрій глянув на годинника. Команду було подано точно за корабельним розкладом. Секунда в секунду. Він задоволено всміхнувся: служба йде як слід!

Він пішов на бак, потім лівим бортом повернувся на корму, щоб подивитись, як вибігатимуть матроси.

Однак минуло кілька хвилин, а на палубі не було отого звичного пожвавлення, що завжди супроводжувалося веселими жартами, дотепним під'юджуванням, якими матроси починали кожен новий день.

Що таке?.. Що сталося?..

Юрій ще раз глянув на годинника, неголосно покликав:

— Боцман!

Андрій Соляник наче з палуби виріс:

— Єсть, боцман!

— Чому команда досі не на фіззарядці?

Соляник поправив безкозирку, виструнчився:

— Дозвольте доповісти, товаришу лейтенант. Новеньких учать, як ліжка заправляти, по-нашому, по-корабельному. Не вміють іще вони. Аж дивитися соромно...

Сонця і блискітливого моря для Юрія не стало. Був тільки корабель — шматочок бойової території, була команда і — молоді. Гарний же початок їхньої служби, нічого сказати! Вони уявлять собі, що це не військовий корабель, а власна хата, де можна жити, як тобі заманеться...

Баглай відчув, що в скронях частіше запульсувала кров. Так завжди було, коли він сердився, втрачав душевну рівновагу. Однак, не підвищуючи голосу, запитав:

— А ви ж де, боцмане?.. Хіба на це не буде іншого часу?

Раптом зірвався:

— Миттю! Команду на фіззарядку! Даю ще хвилину! Я — зараз...

Андрій Соляник не втямив, що хоче робити командир корабля. Він зрозумів лише одне, що дуже промахнувся. А йому зовсім же не хотілось цього. Адже він сам і винен, що так сталося. Побачив, як Мартин Здоровега порастється з ліжком та пихтить над ним, і наказав черговому по кубрику:

— Навчійть Здоровега, як заправляти ліжко.

Вчив один, а навколо стовпилися всі. Ось і вийшла така дурна історія...

Соляник заторохтів ботинками по трапику в кубрик, голосно наказав:

— Відставити! Миттю на фіззарядку! Всі, як один! Що у вас — іншого часу не буде?

— Так ви ж наказали, товаришу боцман...

Соляник на мить розгубився. Але його важко було збити з пантелику:

— Наказав, наказав!.. Треба уміти розуміти наказ! Усі на фіззарядку!

Матроси сипонули з кубрика.

А тим часом Юрій Баглай ускочив у свою каюту, зірвав із себе кітель, штани і за хвилину вибіг на палубу в трусах і білій майці. Коли побачив, що вся команда вже стоїть на пірсі, у нього враз відлягло від серця, він збіг по трапу на берег і став на шкентелі¹.

¹ Стояти на шкентелі — стояти останнім на лівому фланзі.

Як завжди фіззарядку він невтомний спортсмен, весляр і неодноразовий переможець з плавання на далекі дистанції Кавтарадзе. Але цього разу він поводитья невпевнено. Очі його весь час зупинялися на Баглаєві. Ніколи ще такого не було, щоб командир корабля робив фіззарядку разом з усією командою.

«Що це з ним? — думав Кавтарадзе. — Чого раптом?.. Адже ні він, ні жоден з командирів кораблів цього ніколи не робив. Може, оцей гарний, теплий осінній ранок змусив його в трусах і майці вибігти на пірс? А може, тому, що й сам молодий, такий, як і всі матроси? Серед усієї команди, без кітеля з погонами, без картуза з «крабом» він і не схожий на командира корабля. Звичайний собі юнак — стрункий, красивий — і виконує мої команди не гірше за інших, а навіть краще...»

— Ноги на ширину пліч! Руки в сторони! Почергово — правою рукою до лівого носка, лівою рукою — до правого носка! Випростуючись — вдих, нахилиючись — видих. Почи-и-най! Вдих — видих, вдих — видих!

Від моря на пірс сонце б'є просто в очі. І море теж сипле в очі сріблястими іскрами. Але між вправами Юрій бачить, що недалеко стоїть Лавров. Стоїть і дивиться примружено-насмішкуватими очима.

Чомусь ці очі останнім часом не подобаються Баглаєві. Раніше вони здавалися йому чистими, дружніми, ширими й відвертими. Тепер він почав уловлювати в них інші відтінки. То — насторожену спостережливість, то — прихованість, то — навіть ніби якусь заздрість...

Тепер він дивився на Юрія Баглая примружено-насмішкуватими очима. А за цим поглядом ковалося ще одне: поблажливість. Наче він стоїть отак поруч, поплескує по плечу і каже: «Який же ти смішний, братику! Ну, давай, давай, старик! Подивимося, що з тебе вийде. На фіззарядці з матросами не виїдеш...»

«Може, я й справді зараз смішний? — подумав Юрій. — Може, не треба було мені роздягатися, ставати в трусах і майці поряд з матросами, робити фіззарядку? А чому не треба? Гарно!»

Справді, він давно вже не відчував такої насолоди, як зараз. Оце сонце, хай не гаряче, але ласкаве й тепле, торкається його обличчя, його тіла, свіжий вітерець вливається в груди, наповнює мускули силою. А перед очима розки-

нулося море. Воно так, як і він, дихає широко, вільно. Вони наче зливаються в єдиному диханні. Тіло наповнюється сонцем, морем і просоленим вітром. Гарно!

«Я ж не дідуган, якому лишилося тільки кректати та ойкати, а молода людина,— знову думає Юрій Баглай.— М'язи самі просяться до руху, до напруження... Ось і команда, дивлячись на мене, вся підтяглася. Хоч, правда, теж позирає здивовано. Не було ще такого...»

Постоявши, насмішкувато подивившись, як Юрій Баглай робить фіззарядку, Лавров похитав головою і пішов на свій корабель.

А Юрій з хлоп'ячою впертістю робив вправи далі.

Нарешті останні рухи. Бігання по пірсу і команда:

— Розійдись!

У каюті Юрій обтерся з голови до ніг шорстким мокрим рушником і відчув у собі оту «мускульну радість», про яку він читав у Павлова, коли ще вчився у Військово-морському училищі.

Зранку, коли команда запізнилася на фіззарядку, настій у нього остаточно зіпсувався. Тепер же він почував себе так, ніби чекав якогось свята.

Єдине, що його турбувало, це — командирська нарада, яка має відбутися після обіду. Він таки добре попрацював, готуючись до неї, та все ж побоювався, що у нього щось не так... Ех, треба було б показати Лаврову. Він же старший, досвідченіший. Можна було б піти до нього і зараз, але Юрія стримував отой насмішкуватий погляд...

«Ні, краще не йти,— вирішив Юрій,— що приготував, те і доповім».

13

Нараду проводили начальник штабу і замполіт Вербенко.

Виступили всі командири кораблів. Виступив і Лавров. Власне, план бойової і політичної підготовки у нього нічим особливим від інших не відрізнявся — виходив із загального плану. І Юрій подумав: «А про що ж мені було з ним радитись? Єдине, що могло б статися, так це те, що він висміяв би і відхилив мій план. А може, й краще було б?..»

Баглаєві дали слово останньому. Ніхто не сподівався,

що він скаже щось нове, тому й слухали не уважно. Перешіптувалися, чекали, щоб швидше закінчив.

Але не минуло й кількох хвилин, як шепіт улігся, один за одним командири почали дослухатися до того, що говорить Баглай.

Йому таки було важко. Він зібрався внутрішньо, наче затиснув самого себе в кулак. На лобі виступили дрібні краплини поту, і він змушений був кілька разів діставати з кишені хусточку й витиратися. Звісно, всі присутні це бачать. Як хлопчисько. Як учень перед екзаменаторами!

Баглай розгорнув великий аркуш паперу і звернувся більше до Вербенка та начальника штабу, ніж до командирів кораблів:

— План бойової і політичної підготовки на нашому кораблі теж схожий на інші. Щоденне навчання з спеціальності. Щоденне тренування на стоянці і в поході. Політзаняття і політінформації. Різні заходи по лінії комсомольської організації. Все це ми будемо робити за суворим і неухильним планом... Але дозвольте мені показати оцей аркуш. Я його недавно почав заповнювати. Спершу так, для проби, але тепер уже переконався, що він дуже потрібний. Я говорю про соціалістичне змагання...

Юрій знову дістав з кишені хусточку, витер лоба. Відчував, що говорить не дуже складно. В думці ляяв себе за це і намагався заспокоїтись.

— Ось... — промовив він. — Це — зведений графік усього того, що робиться на кораблі... Я так і назвав: «Карта змагання». Не знаю, може, невдало, але так назвав. Бо це таки... своєрідна карта. На ній видно не тільки всі бойові пости, а й кожного зокрема...

Вербенко досі сидів мовчки, підперши кулаком щоку. Його очі дивилися на Баглая аж наче співчутливо. Здавалося, що він зараз скаже: «Закінчуйте, товаришу лейтенант!». Правда, не він, а Курганов так часто робив. Коли бачив, що офіцер говорить щось не до ладу, кидав погляд на годинника і казав: «Закінчуйте, ваш час минув».

Однак Вербенко не лише не перебив Баглая, а зацікавлено глянув на нього:

— Ну-ну, говоріть далі... Чому ж ви досі мовчали?

— Я, товаришу капітан третього рангу, спершу хотів перевірити, що з цього вийде... А тепер уже бачу, що без цієї карти мені буде важко. Втрачу контроль.

— Звідки ж у вас таке взялось? — знову запитав Вербенко, поправляючи на носі окуляри так, ніби хотів ближче і детальніше розглянути не карту, а самого Баглая.

Юрій несміливо всміхнувся:

— Важко мені було, товаришу капітан третього рангу... Якось не міг усього зібрати до купи. За одне візьмусь, інше випущу. Ось і шукав, як би його, щоб легше... І нарешті виникла думка зробити оцей зведений графік... Про наслідки змагання ми даємо в щоденній стінгазеті, в радіогазеті; а в «Карті змагання» — за тиждень.

— За тиждень можна і забути, що було! — кинув репліку котрийсь із командирів.

— Ні, не можна, — заперечив Баглай. — Підсумки підбиваємо в кінці кожного дня, все це зберігається і потім виводиться середня цифра.

— Хто ж підбиває? — не стримався Лавров. Йому згадалось, як вони з Юрієм Баглаєм сиділи в офіцерському ресторані, як Баглай доводив, що ніхто не має права втручатися в дії командира корабля, що є лише він, як єдиначальна одиниця. Подумав: «А все-таки я не знаю Баглая, не знаю...» І стало щемно на серці. І якась образа заповзла в груди...

— Хто підбиває? — перепитав Юрій Баглай. — Я, боцман, комсорг і всі командири бойових постів... — Він помовчав знічено, бо репліки й запитання раптом посіяли у його душі недовір'я до власного графіка, і він, ніби пробачаючись за своє невігластво, сказав: — Я ж не стверджую, що всім так треба. Старшим, досвідченішим командирам, може, така карта й зовсім не потрібна. Хай вона буде тільки для мене... Просто мені легше, ясніше все...

— Продовжуйте, — знову озвався Вербенко дивовижно рівним голосом, наче й він уже втратив цікавість до того, про що розповідав Баглай.

— І пункти змагання ми у себе переглянули, — сказав Юрій. — Навіщо стільки пунктів? Ми лишили найголовніші: знання матеріальної частини, бойова виучка і взаємозамінність... Ну, я вже не кажу про моральні й етичні норми поведінки, без цього не може бути справжнього моряка. Людини взагалі...

Замполіт Вербенко раптом підвівся:

— Дайте мені вашу «Карту змагання», як ви її назвали, хочу уважніше глянути... Гадаю, що і вам є про що подумати, товариші командири. Але це ще не все...

Він зняв окуляри і довго протирав скельця.

— Прийшло поповнення. Ясна річ, за день-два кожного не вивчиш. По-справжньому знайомитись і вивчати будете в процесі бойового навчання. Але не забувайте: всі вони — люди різні. Тому й підхід до кожного має бути індивідуальний. Універсального ключа до їхніх сердець немає. Зробіть так, щоб кожен з них відчував гордість за те, що він робить. Піднесіть добре ім'я кожного. Людина завжди потребує пошани до себе і доброго слова. Це утверджує її гідність. І не забувайте про думку колективу. Думка колективу — велика сила. Може, навіть вимоги статуту не завжди сильніші...

Звичний глухуватий Вербенків голос зараз був чистий, і говорив він з піднесенням:

— І ще одне... Кораблі змагаються між собою. Це — великий стимул. Але змагатися — це не означає приховувати методи, якими досягаються успіхи. Навпаки, треба, щоб і ваші підлеглі, і ви особисто, командири кораблів, допомагали, підказували один одному. Відкривайте ваші «секрети» на користь загальної справи. Так, як оце зробив товариш Баглай... Може, й не все у його «Карті змагання» як слід, може, нам треба буде ще колективно подумати. Але є про що...

14

Вже коли розходилися, Лавров затримав Баглая біля корабельного трапа:

— Ростеш, Юрію, ростеш... Я ж тобі казав, що ти — везучий. Ласкава доля перед тобою ходить і за руку водить...

Баглай подивився в його красиві очі, вслухався в тон, яким були сказані ці слова, і в нього промайнула думка: «Щирий Лавров чи ні? Начебто й щирий... Та якоюсь глузливістю чи, може, навіть... заздрістю віє від його щирості. Він наче й добре слово скаже, і одразу поглизує. Але так тонко, що й образитись на нього не можна».

— В чому ж я расту?

— Ну... от «Карту» придумав. Бачив, як замполіт зацікавився?

— І ти б придумав, коли б тобі так важко було, як мені.

— А чим же мені легше? Служба одна. Кораблі однакові. Ти, хоч і менший званням, але ставлення до тебе таке ж саме, як і до всіх. А може, ще й краще...

— Досвід у мене не той,— скрушно сказав Баглай.— Та й ще одне... Мабуть, я попрошусь, щоб мене перевели в іншу частину...

— Чого раптом?

— Раптом, кажеш?..— Баглай якийсь час дивився на бухту, що вилискувала під ясным осіннім небом.— Раптом? Ні, не раптом... Я хочу служити, як усі. Щоб тебе примічали не за те, що ти — син Героя, а за твою працю, за твої добрі діла...

— От і служи... Хоч, скажу тобі, що ти й сам усе якось виділяєшся, все підставляєш себе під увагу. То тим, то — іншим...

— Чим же?..

— Хоч би й сьогодні... Робити фіззарядку разом з командою. Ну, знаєш...

— А що в цьому поганого?

Лавров посміхнувся:

— Звісно, корабельним статутом не забороняється... Про це взагалі нічого не сказано в статуті. Але самі собою виробились якісь норми, і я гадаю, що не варто їх тобі порушувати.

Юрій засміявся:

— Ти розумієш? Тягнуться на фіззарядку, як баби з базару. Ото я й вирішив показати приклад... А тепер оце думаю: а чому б мені не робити разом з командою фіззарядку щодня? У каюті, сам знаєш, справжньої фіззарядки не зробиш. Та й повітря не те. А я ж в училищі непоганим спортсменом був. Грїб, бігав, плавав. І навіть перші місця завойовував...

Лавров, мабуть, більше не хотів говорити на цю тему, кивнув головою на рейд:

— Глянь, як чайки падають на воду. Видно, дрібну рибу пригнало до бухти.

— А чого ж ти мені нічого не відповів? — запитав Баглай.— Чайок я й без тебе бачу.

Лавров примружив очі:

— Пробач мені, Юрію... Ну, вийшов ти на фіззарядку, але не в цьому річ...

— А в чому ж?

— Хочеться мені зрозуміти тебе, а не можу. То ти ні з того ні з сього запроторив свого Соляника на гауптвахту. То раптом ставиш його боцманом. То тримаєш команду в міцному кулаці, то разом з нею вибігаєш на ранкову фіззарядку, та ще хоч би з «стариками», а то — з зеленою молоддю, яка вчора прийшла на корабель. То доводив мені, що на кораблі ти — і бог, і цар, а тепер ставиш себе поряд з усіма.

— Життя складне... — сказав Юрій, помовчавши, — але я подумаю... подумаю...

— Про що?

— Про те, що ти мені оце сказав...

15

Андрій Соляник стояв перед лейтенантом у каюті і, ніяковіючи та міняючись на виду, говорив:

— Я прошу дати мені звільнення на два дні: на суботу і на неділю.

— Що у вас?.. — спитав Юрій, незадоволений таким проханням.

Останнім часом він і сам забув про берег і не любив, коли просились інші, особливо його найближчі підлеглі. Не хотілося розпускати молодих, з якими доведеться ще довго плавати. Нехай не думають, що корабель — це курорт, хай з перших же днів звикають до труднощів служби. Не про берег їм треба думати, а про свою військову спеціальність, про власну вдосконаленість на своїх бойових постах.

Правда, боцман Андрій Соляник — надстроковик, але і йому треба бути стриманішим щодо берега, тим паче, що на кораблі — молодь, яка потребує невтомного нагляду та виховання. Тому Юрій Баглай так сухо й запитав: «Що у вас?»

— Одружуюсь я, товаришу лейтенант, — широко всміхаючись усім лицем та ще дужче ніяковіючи, відповів Соляник. — І вас запрошую на весілля.

Трохи приголомшений цими несподіваними словами, Юрій якийсь час мовчав.

Соляник скористався з паузи і сказав:

— І Ляля вас запрошує, товаришу лейтенант. Обоє ми запрошуємо...

— Он як...— тільки й промовив Баглай.

А тим часом він напружено думав. Звісно, у них уже все вирішено. Вони поберуться незалежно від того, прийде він на весілля чи не прийде. Але що робити йому?.. Якщо по-простому, по-людському, то треба прийняти запрошення і подякувати... Але чи личить командирові йти на весілля до свого підлеглого? Чи не розцінять це як панібратство?..

І Юрій Баглай, аби тільки не мовчати далі, запитав:

— Широке буде весілля?

— Та ні, товаришу лейтенант. Тільки свої, найближчі.

Юрій усміхнувся, щось гарне вчулося йому в Соляникової відповіді.

— Я теж належу до цієї категорії?

— Аякже! Скільки прослужили на одному кораблі. В яких тільки походах не були... Та й ще доведеться.

«А доведеться»,— подумав Баглай, а вголос промовив:

— Дякую. Я прийду. Вітайте від мене вашу Лялю і передайте їй мою вдячність за запрошення.

А після цього втратив спокій. Наче потрапив у полон до Соляника: що б не робив, де б не бував, а все думав про те, що треба йти до нього на весілля...

Та й чи треба ж? Уже й так обплутав себе всілякими вчинками і балачками. Добрими і поганими. Невідомо, у що це, зрештою, виллється, чим закінчиться. А тут ще й весілля!..

І все-таки передчував, що піде. А якщо не піде, то як же потім дивитиметься Соляникові в очі? Ні, між ними вже не буде тієї близькості, яка є зараз. Будуть звичайні службові стосунки, виконуватимуться його розпорядження і накази, але при всьому цьому Соляник завжди думатиме: «Не прийшов, погордував, не схотів спуститися нижче свого командирського щабля».

Що ж їм, молодим, купити на весілля? Купують посуд, дорогі сувеніри. А що краще?..

Кілька разів Юрій тільки заради подарунка сховався з корабля, блукав по місту, зупинявся біля широких світлих вітрин і довго розглядав їх (раніше вони були йому байдужі!), штовхався серед покупців біля прилавків. Здебільшого це були жінки, гарно одягнені й випещені, навіть

питав у них, що б краще купити, але кожна радила своє, на свій смак. І Юрій повертався на корабель з порожніми руками, наче аж сердитий на Соляника, що завдав йому стільки клопоту і — хотів він цього чи не хотів, — а відірвав од корабля.

Зовсім несподівано зайшов у художній салон, на який досі не звертав ніякісінької уваги, і, вражений, зупинився. Йому одразу ж упала в око чеканка по металу...

Це був справжній витвір митця. На бронзовій пластині, шириною в півметра і висотою в метр пливла по хвилях бригантину. Художник-чеканщик, видно, не тільки добре знав будову корабля з усіма його снастями і вітрилами, а був ще й людиною бурхливої фантазії. Він оздобив борти корабля візерунками надзвичайно тонкої роботи. Хвилі у нього грали живими барвами. Хоч усе це було зроблено на одному шматку бронзи, картина не здавалася пласкою чи барельєфною, а цілком об'ємною, ніби ти бачиш бригантину на морі серед пустельних запінених хвиль...

Юрій глянув на ціну. Немало — сто двадцять карбованців! Але, мабуть, ця чеканка й варта того. Адже це не масове виробництво, а індивідуальна ручна робота! Хай Андрій Соляник і Ляля повісять її у своїй квартирі на стіні як унікальну річ. Дивлячись на цю бригантину, вони завжди згадуватимуть його, Юрія Баглая, і ця згадка буде приємною...

Купивши чеканку, Юрій пішов ще до гравера, зробив напис: кому подаровано, ким і з якої нагоди. Аж тоді трохи заспокоївся.

Але сталося те, на що він і не сподівався.

За два дні до весілля, після командирського навчання, замполіт Вербенко, як завжди глухуватим і наче байдужим голосом сказав:

— А ви, товаришу Баглай, лишіться на хвилинку.

«Знову якась накачка, — подумав Баглай з гіркотою в серці і внутрішньо весь підтягся, приготувався вислуховувати настанови замполіта. — А може, уже й про весілля прочув? Ну, що ж?.. Зрештою, це — моя справа. Є особисті уподобання чи неуподобання. Те, що я піду на весілля, на службі не відіб'ється... Я так йому й скажу...»

Вербенко не повів його до свого кабінету, а тут же в спорожнілій залі запросив сісти і звичним для Баглая глухуватим голосом запитав:

— Ви знаєте, що ваш боцман Соляник одружується?
— Знаю, товаришу капітан третього рангу...— Юрій відчув себе ніби на гарячій сковороді. Але перед замполітом критися не можна було.— Він мене запросив. І, якщо правду вам сказати, то... я вже й подарунок купив.

— Отже, йдете до нього?

— Піду, товаришу капітан третього рангу...

Скельця Вербенкових окулярів засвітилися теплими іскорками.

Він усміхнувся гарно, по-батьківському:

— І дуже добре зробили, що дали згоду. Було б погано, коли б відмовилися... Дуже було б погано. Мені було б неприємно з вами розмовляти. І... не знаю, що б я про вас подумав... Скажіть, Юрію Миколайовичу, ви коли-небудь задумувалися, що таке покоління?

Баглай замислився:

— Пробачте, мабуть, ні. Але розумію...

— Що ж ви розумієте, розкажіть, будь ласка.

— Ну... було покоління революціонерів, отих, що йшли на каторгу і вмирили заради революції. Потім було покоління тих, хто зробив революцію. Далі ваше покоління, товаришу капітан третього рангу. Це ті, що утримали завоювання, відстояли його від фашизму. А тепер — наше нове покоління, яке виросло на ваших здобутках і перемогах, і... хоче мати свої...

— Я хотів би вас доповнити...

Вербенко ходив біля столу туди й сюди, тер лоба і дивився крізь окуляри вниз — думав.

І знову, в котрій уже раз, Юрій подумав: «Учитель, справжнісінький тобі учитель! А от же дивись — замполіт. Не якийсь там клас, а цілу частину на собі тримає!..»

— Я хотів би вас доповнити,— перервав Вербенко Юрієві думки.— Були покоління, які нічим не змінювалися століттями. Наші ж, радянські покоління, змінюються на очах. Як рік, так і нове покоління, бо в нас як рік, так і нові завдання. І — нові відносини серед людей... Ви розумієте, про що я говорю?

— Хочу зрозуміти, товаришу капітан третього рангу.

— Так от... Раніше, до революції, звісно, нижній чин, як тоді говорили, не міг би навіть подумати про те, щоб запросити офіцера до себе на весілля. А сьогодні у вас відбулася розмова про це з Соляником запросто. Бо ви люди

одного покоління, радянського. Незалежно від чинів, від звань, від посад... Тож мені гірко було б, коли б ви відмовили Соляникові. Ви для мене — однакові сини. І я не хотів би, щоб один мій син зневажав другого.

Він знову сів навпроти Юрія Баглая.

— А знаєте? Ваш боцман Андрій Соляник мене теж запросив. І командира частини. Тільки капітан другого рангу, мабуть, не зможе, а я надійду на якусь годинку, щоб поздоровити... Компаньйон з мене поганий. Та й заважати му вам, молодим, своєю присутністю...

— Що ви, товаришу капітан третього рангу?! — Юрій був такий радіий цій розмові, що ладен був ще й від себе просити замполіта на весілля. — Всі будуть дуже раді вам, ви ж це самі знаєте.

Та Вербенко враз спохмурнів, очі його потемніли за скельцями окулярів, наче на них упала тінь:

— Не треба... Я вам розповідав... Мабуть, мені й самому буде важко... А я — людина вже немолода.

— Розумію... — сказав Юрій Баглай і опустив очі.

— А подарунок Соляникові я теж приготував. Не залишив він флоту. В одній з нами сім'ї. Це — цінувати треба. Отож, щоб ви неодмінно були. Як належить, по-простому, по-людському, — повторив він Баглаєві думки, ніби ще раніше підслухав їх.

Юрій підхопився на рівні ноги:

— Спасибі, товаришу капітан третього рангу.

— За що дякуєте? Я ж — не про вас... — Вербенко дивився на Юрія уважно й допитливо.

— За те, що так добре все виходить... Як мені й хотілося.

— Гаразд. Можете йти.

— Єсть, іти! — Юрій надів картуза, чітко повернувся й пішов до дверей.

Йому не належало оглядатись, але він, причиняючи за собою двері, все ж мимоволі оглянувся.

Замполіт Вербенко все ще сидів за столом, схилившись високим лобом із записинами на переплетені пальці рук.

Ті ж самі дзвінки високі кам'яні сходи від бухти до Портової вулиці.

Скільки на цих сходах передумано і пережито!

Під ними он там, внизу, хлюпочеться море. Завжди свіже і чисте, як дитяча душа. Ніколи воно не зміниться у своїй природі, у своїй первісності, у ньому — прибій вічності...

Була мить, коли Юрієві не захотілося йти далі, закортіло спуститися вниз сходами до самого моря, стати біля нього чи, може, й сісти і поговорити з ним...

Ну, гаразд, буде весілля, кричатимуть «гірко», молоді цілуватимуться пристойно, як дозволено в таких випадках, а йому там буде справді гірко...

«А може, таки повернутись?.. — Юрій взявся за нахолоджені осінню дерев'яні поручні і задумався. — Погосворю ще з морем. У кожному його прибої — думка, думка — у кожній хвилі, і в лагідній, плюскотливій, і в тій, що з гуркотом б'є в каміння та входить у береги.»

Море кликало його, обіцяло з ним поговорити.

Та ще ота чайка!.. Вона, бентежлива і вічно неспокійна, зітерла крилом хвилю, злетіла над головою Юрія і щось рідне сказала йому з височини. Він задивився на неї: довго стежив за її льотом, особливо чітко бачив стрункість її невтомних крил і радів, коли вона доторкалася грудьми до грудей моря.

«Мабуть, таки повернусь, — ще раз подумав він. — Правда, подарунок у руках... Весільний подарунок... Та річ, зрештою, не в подарунку. Обіцяв же Соляникові. Він жде...»

І тут він побачив Вербенка.

Замполіт підіймався сходами поволі, важко. Зупинився, щоб перепочити. Але видно було, що вже впізнав Баглая. Постоявши трохи, пішов угору швидше.

Юрій побіг йому назустріч, вистукуючи молодими ногами по східцях. А в цей час думав: «Може, допомогти Вербенкові? Може, взяти його під руку?»

Ні, він на це не наважився. Нетактовно. Та ще й невідомо, як Вербенко сприйме цю допомогу... Він тільки привітався, як належить, і запитав:

— Дозвольте разом з вами йти, товаришу капітан третього рангу?

— А чому ж ви ще тут? Я думав, що ви вже на весіллі.

— На море задивився, товаришу капітан третього рангу. Звідси воно не таке, як з корабля.

— А яке ж?

— З корабля воно для мене — дуже своє. А звідси — замріяне і... наче розмовляє зі мною...

— Я вас розумію,— сказав Вербенко і теж якийсь час дивився на море. Та раптом спохватився: — А на весілля ми з вами не запізнюємось? Незручно буде.

— Трохи є.

— Тоді поспішаймо. Бо поганими будемо гостями.

17

Їх таки ждали.

Молодята уже побували в Палаці щастя, де реєструють шлюб, повернулися до Лялиної хати, і всі метушилися навколо столу: чи все гаразд? Чи все на місці? Чи все так, як належить на весіллі?

Марина Запорожець весь час вибігала за ворота, дивилася вздовж довгої Портової вулиці і, повернувшись до хати, інформувала:

— Ще не видно.

Нарешті побачила, що наближаються двоє. Юрія впізнала одразу, а Вербенка — ні. Але метнула в хату, війнувши подолом рясного, барвистого плаття, і ледве видихнула з себе:

— Ідуть!..

І знову подалася за ворота — зустрічати.

За нею кинувся Андрій Соляник назустріч замполітові і командирові корабля.

Він був у цивільному, новий чорний костюм, якого ще, видно, жодного разу не вдягав, неймовірно біла сорочка і чорний галстук з іскринками. Красивий густий чорний чуб тугими кільцями спадав йому на лоба. Таким його ще не бачили ні Баглай, ні Вербенко.

Вербенко зупинився, розвів руки і жартівливо запитав:

— Це ви чи не ви?

— Я, товаришу капітан третього рангу. Так мені сьогодні належить.

— Правда, правда,— сказав замполіт.— Запрошуйте до хати.

Двоє місць були вільні.

Господарювала Марина:

— Сюди, сюди, дорогі гості...

І раптом Юрій Баглай зупинився, ніби прикутий до землі. Поруч з Лялею сиділа Поля... Була вона в голубому платті, яке гарно облягало її плечі і стан і вузьким білим комірцем обтягувало високу, трохи засмаглу шию. На плечі спадало світле волосся, схоже на чистий, промитий морем пісок під яскравим сонцем.

Коли Вербенко і Баглай зайшли, всі встали. Звелася й Поля, і те її волосся гойднулося по плечах. Юрій мало не поточився назад... Він знову побачив Полю в місячній поросі, і йому пригадався сон, як вона йде по воді, по хвилях і сміється, і кличе його до себе...

«Мана якась,— подумав Юрій.— Отакою ж вона була, як ішла по хвилях. У такому ж платті. Так само розпущені були її коси. Так само вона дивилась на мене, як зараз, і усміхалася».

Так, зараз Поля усміхалась тільки йому, і він ледь помітно схилив перед нею голову і теж усміхнувся. Може, ніхто з присутніх того й не помітив, але була мить мовчаного сердечного привітання. Мить! Ой, як багато може статися за одну тільки мить!

Усі чекали, що перше слово до молодят скаже замполіт Вербенко. Кому ж іще, як не йому першому говорити!

Він підняв бокал стоячи, і всі стояли, повернувся до Соляника і Лялі, на обличчя його лягла світла тінь.

— Вітаю вас, Андрію Васильовичу, вітаю вас, Лялю, з одруженням. Щиро вірю, що ви сьогодні створюєте нову дружну радянську сім'ю. Не кричатиму «гірко», бо й сам не знаю, де взялося таке невдале на весіллях слово. Чому ж «гірко»? Навпаки, всі ми бачимо щастя у ваших очах. Хай воно й супроводжує вас усе життя... Вітаю вас, товаришу головний старшина, і вас, Лялю, дружину головного старшини...

— Пробачте, товаришу капітан третього рангу, я — не головний старшина, а старшина першої статті,— сказав Соляник розгублено. Він стояв за столом струнко, хоч був і не в формі, і приємно було всім дивитися на його широко розгорнуті плечі, на сильні груди, на засмагле красиве обличчя.

— Ні, ви вже головний старшина,— всміхнувся Вербенко.— Є наказ... Тому й вітаю вас як головстаршину. Вітає вас і капітан другого рангу, командир частини. Радий буду бачити вас у новій формі... Ну, а що ж вам від себе

особисто подарувати? Думав я, думав та й придумав... Зажорилися ви на флоті, мабуть, на все життя. То ось вам морський якір від мене особисто, від замполіта Вербенка, перед яким ви ще, ой, не раз стоятимете струнко...

Останні його слова прозвучали з таким теплим гумором, що всі весело засміялися. А Вербенко витяг з кишені гладенько відшліфовану мармурову плитку, поперек якої навскіс був міцно прикріплений посріблений якір, обвитий таким самим посрібленим ланцюжком.

Він підійшов спершу до Лялі й поцілував її в обидві щоки, потім трохи грубувато й невміло поцілувався з Андрієм Соляником, сказавши: «Бережіть Лялю, гарну маєте дружину...» А вже після цього разом з усіма випив бокал шампанського і тихо промовив:

— Пробачте, але тепер я піду. Не буду вам заважати.

Його утримували всі гуртом, просили ще хоч трохи побути, але всі бачили, що обличчя його враз змінилося, а за скельцями окулярів у очах заліг глибокий смуток. Може, він згадав своїх дітей...

Він спускався до порту високими сходами, а на чолі в нього лягали нові зморшки. Він відчував їх, мацав пальцями і дивувався:

«Кажуть, що старість приходить непомітно. Ні, це не так. Ось зараз, ось саме в цю хвилину до мене приходить старість. Я відчуваю її... ось вона під моїми пальцями... А ті двоє, Андрій Соляник і його Ляля, не повинні старіти. Хай вони ще не знають такого слова. Адже я заради них живу і заради них передчасно старію. Хіба цього не досить?..»

18

Були тости. Були привітання. Були подарунки. Все, як водиться...

А Юрій Баглай, хоч і випив кілька чарок, не п'янів. Протягом усього вечора більше жодного разу не глянула на нього Поля такими очима, як у першу мить зустрічі. Він ловив її погляд, стежив за кожним її рухом, але вона, мов навмисне, усього того не помічала. З незнайомими йому хлопцями танцювала під баян, потім знову підсідала до Лялі і про щось з нею перешіптувалась. Потім знову танцювала. Ніби дратувала Юрія.

Юрієм заволодів Федір Запорожець. Як завжди, він був у тільнику і в кітелі, уже таки добре поношеному. На кітелі висіли ордени і медалі.

Спершу Запорожець поводився статечно, особливо в присутності замполіта Вербенка, потім покликав Юрія Баглая:

— А йди-но сюди, посидь біля мене. Бо дуже вже ти загордився, як я на тебе подивлюся.

Баглай з радістю сів. Знайомих тут було мало, хоч і сказав Соляник, що будуть тільки «свої найближчі». «Свої найближчі» — це сам Андрій Соляник, дядько Федір, тітка Марина і... Поля.

«Чому ж вона ще раз не гляне так, як у першу мить? Чи, може, то мені тільки так здалося?..»

Федір Запорожець поклав руку Баглаєві на плече:

— Ти пригадаєш? Якимось моя Марина сказала: «Надінь ордени». Ось я й надів... Свято ж яке!.. Був Андрій окремо, а Ляля окремо, а тепер вийшла сім'я. Добря-а-ча буде сім'я, скажу тобі! І я радий. Бо вони ж — мої діти...

— Чому ваші, дядьку Федоре?

— Чудний ти, Юрко. Тобі все треба по полицях розкласти. Ну, ось подумай. Ляля — подруга Полина. Подруга чи ні?..

— Подруга, — відповів Юрій, червоніючи від згадки про те, що сталося колись між ним та Лялею.

— Бачиш? Подруга... А Поля, хоч і сусідська, а однак наша дочка... Ні-ні, я тобі скажу — наша. От хоч би мене вбили — наша!..

— Воно тобі треба оце патякати, старий? — підсіла Марина. — Ти йому розкажуєш, все одно, що воду в ступі товчеш... Відламана гілка — Юрко. Це його замполіт сюди привів, а так би й дорогу на нашу вулицю поелом присипав... Ти хоч би зараз до Полі підійшов та поговорив з нею гарненько. Дівчина ж яка, ти тільки глянь!

Юрій весь час був під враженням Полиного погляду. Він бачив його навіть тоді, коли не дивився на дівчину, він тримав його в собі, наче той погляд був не однією миттю, а безкінечністю. Тому грубуваті слова Марини не тільки не образили й не спантеличили Баглая, а навіть хлюпнули в його серце хвилю передчуття неодмінного щастя. Він лише засміявся і, повернувшись до Марини, сказав:

— Тьотю Марино, я знаю, ви дуже строга жінка, але до мене так не треба...

Потім нахилився до її вуха:

— Я люблю Полю... Коли б ви знали, як я її люблю!..

І раптом спохватився:

— А мій же подарунок он стоїть під стіною! Я ще й до-сі його не вручив!

— То чого ж ти мовчиш, бусурмане? Та я тебе зараз, як хлопчиська, за вуха поскубу... Ей, люди! Молодята і гос-ті!.. — вигукнула Марина, ніби десь на широкому майдані, а не в хаті. — Ось наш Юрко щось хоче сказати! — і штовк-нула його під бік: — Давай, давай...

Ті слова, що їй шепнув Юрій Баглай про Полю, заряди-ли її радісною енергією, вона стрепенулася, очі її засяяли. Юрій знову став для неї свій, рідний, і їй хотілося, щоб він опинився зараз у центрі уваги, щоб його слухали всі, а особ-ливо — Поля. І вона знову вигукнула:

— Ще натанцюєтесь! Вина досить! Баяніст — тверезий!.. Послухайте краще, що скаже Юрій Миколайович, бо він — людина делікатна і без мене не може вас вгамувати!

У кімнаті стало тихо. Всі посунули до столу. Баяніст обірвав вальса і поклав підборіддя на стягнуті міхи баяна. Поля знову сіла поруч з Лялею і усміхненими, зацікавлени-ми очима дивилася на Юрія...

Такого погляду Юрій у неї ще не бачив. Віяло від нього тихою мовчазною ласкою, ще не сказаними вголос якимись словами і теплом дівочого серця...

Юрій, власне, думав тільки про неї, весь був поіннятий нею, але звертався до Андрія і Лялі:

— Я ще не старий чоловік, щоб говорити вам напутні слова. Я ще й сам у такому віці, що мені ті слова потрібні... Просто — щиро вітаю вас і бажаю вам сімейного щастя на все ваше життя... Тільки що наш замполіт привітав Андрія з новим званням. Я був дуже радий почути, що тепер уже Андрій Соляник — головний старшина. Тепер він увійшов у кадри флоту міцно. І, мабуть, я не помилився, що приніс у подарунок нашим молодим оцю бригантину...

Він зняв обгортковий папір, поставив чеканку на стіл так, щоб усі бачили. І бригантина під світлом люстр ожи-ла й помчала вперед, наповнена свіжим вітром.

— Хай ці тугі вітрила супроводжують вас завжди! Ідіть під ними до великого людського щастя!..

Він теж, як і Вербенко, поцілував Лялю в обидві щоки та обнявся й поцілувався з Андрієм. А в цей час поряд

стояла Поля. Повертаючись на своє місце, він насмілювався приторкнутися до її теплої плеча, обтягнутого блакиттю, і йому здалося, що цим він відповів дівчині і на той погляд, яким вона його зустріла, і на оцей, що був тільки що...

Може, й так. Бо вона теж торкнулася пальцями його руки. Ніби сказала: «Я тебе розумію».

Знову грав баян і танцювали пари.

Марина верховодила, частувала всіх підряд домашнім виноградним вином, не обминала на радіощах і свого чоловіка Федора Запорожця, а він, радий нагоді, навчав Юрія Баглая, як треба жити на світі.

Марина теж не відходила від Юрія, відтісняла чоловіка і, зіпершись ліктем на стіл, говорила:

— Ми тобі, Юрко, ще й не таке весілля з Поліною справимо. Тільки чого ж ти такий... сором'язливий? Та мене як піймав оцей боцман, коли Севастополь відбудовували, то вже й з рук не випустив. Я не дуже й виривалась... А дивись, як гарно живемо...

Несподівано до Юрія підійшла Поля:

— Мені вже пора додому. Ти проведеш мене, Юрко?

— І мені пора,— похопився Баглай, глянувши на годинник.

Уже на вулиці Поля сказала:

— Ходімо на наш мисок.

Берег моря був не ласкавий. Він гримів прибоєм, хоч шторму ніщо й не віщувало: небо було майже чисте, за окремими довгастими хмаринками плив повновидий місяць, щедро даруючи землі своє синювате й холодне світло.

Юрій повернув Полю обличчям до місяця й побачив її очі.

— Ось отут, на цьому місці, ти знову така, як тоді...

— Яка ж!..

— Казкова... загадкова...

Вона щасливо засміялась і притулилася щокою до його грудей.

Юрій пригадав, як одного разу Вербенко йому сказав:

— У корабельному колективі не всі посідають однакове місце. Один служить перший рік, інший — третій. В одного

в руках більше складної техніки, в іншого — менше. Але всіх цементує спільність завдань і мети.

І ще сказав:

— Будь-який наказ — закон для підлеглого. Але разом з тим не забувайте й про повагу. Про взаємну повагу командира і підлеглого, про товариський дух у бойовому колективі, який цементує його в єдине ціле. Розбудіть і піднесіть якнайвище професійну гордість у кожного, підніміть людську гідність, добре ім'я кожного підлеглого, і тоді він у три морських вузли зав'яжеться, а поставлене перед ним завдання виконає. На жаль, є ще у нас на кораблях таке слово: «середняк». Це означає, що і не поганяй матрос, але й не відмінний. Так ось, це від нас з вами залежить, щоб навіть слово «середняк» стало для моряка огидним.

І ще сказав:

— Чим більша влада дана керівникові, тим розумніше він зобов'язаний нею користуватися. У вас влада велика.

Звісно, все це замполіт Вербенко говорив Юрієві Баглаю в різний час і з різних причин. Але саме тепер усі ці слова впливли йому на пам'ять, і так чітко, ясно й виразно, що він навіть здивувався: чому досі вони лежали десь насподі і не тривожили так гостро, як зараз? Так чому ж? Бо в нього справді починається нове життя на кораблі. Хай ще не сьогодні і завтра, бо, хоч і не стало боцмана Небаби, поки що лишилася ще добра опора — Андрій Соляник, Лубенець, Кавтарадзе, Куценський...

І знову, сидячи на самоті в своїй маленькій каюті, Юрій картав себе: «Чому ж я досі не використовував як треба цих чудових знавців своєї справи — їхні знання, їхній досвід? Як же я жив? Куди витрачав свій час?»

В ці хвилини Юрієві здавалося, що він не так, як треба було, даремно марнував час, не дослухався до порад старших, а вони терпіли його — і Курганов, і Вербенко та й уся команда.

Чому терпіли?.. Невже справді тому, що він — син Героя Радянського Союзу, ім'я якого носить ця частина? Чи, може, надіялись і ще й зараз надіються, що він, зрештою, зрозуміє, хто він на кораблі і в чому полягає його завдання?

«Колектив — могутня сила», — сказав Вербенко. І ось, може, саме тому, що ця сила м о г у т н я, вона й прощала

Юрїві Баглаю, молодому командирові корабля, його прорахунки, а часом і грубі помилки.

«Ну що ж, за діло!» — твердо вирішив Баглай.

Він поклав перед собою графік занять на бойових постах. Тут усе було розписано згідно з статутом і правилами корабельного розпорядку. Внести сюди щось нове навряд чи можна. Але для себе особисто — можна.

Досі було заведено, що командири бойових постів знали, в який день командир корабля перевірятиме стан бойової техніки. Машиністів — у понеділок, гідроакустиків — у вівторок, артилеристів — у середу, радистів — у четвер, мінерів — у п'ятницю. Так заведено давно.

Але то було при старому складі команди. Ці хлопці і без перевірки тримали свої завідування та бойові пости в найкращому стані.

А молоді? Привчи їх до такого порядку, то й будуть спеціально готуватися до того дня. Тиждень можна тримати свою техніку абияк, а ось на заздалегідь визначений, добре відомий день треба приготуватися. А тим часом корабель може одержати розпорядження вийти в море в першу-ліпшу хвилину... Ні, перевірку стану бойової техніки треба робити несподівано. Може, кого доведеться перевірити й двічі на тиждень.

«Перевірити, то перевірити, але ж я і сам далеко не все знаю,— щиро зізнався собі Юрій.— Ну, знаю штурманську справу, адже відомо, що командир корабля — це перший штурман. Знаю артилерійську справу, мінну. А ось що стосується гідроакустики, радіо і машин, то тут я майже безпорадний. Тільки — теоретичні основи. Тільки — в загальних рисах. Ось із цього мені й слід починати,— вирішив Баглай.— Оволодіти спеціальностями».

Була післяобідня пора. Неділя. Частина команди на березі. Решта робить хто що. Одні на вахті. Підвахтові, мабуть, відсипаються, щоб легко було стояти найважчу вахту з нуль-нуль до чотирьох годин ранку. Інші відпочивають, кому як забагнеться — пишуть листи, читають книжки, грають в доміно та в шахи.

Може, й не варто було б зараз турбувати акустика Кавтарадзе, але Юрій Баглай, як це і властиво молодим людям, запалився. Він натиснув кнопку дзвінка й покликав розсильного.

— Старшина Кавтарадзе звільнився чи на кораблі?

— На кораблі, товаришу лейтенант.

— Попросіть його до мене.

Високий, стрункий красень Кавтарадзе, чекаючи демобілізації, завів вузькі акуратні вусики й коротенькі баки. Це не заборонялося, тим більше, морякам, які йдуть у запас. Але Юрій Баглай відзначив про себе, що вусики і баки акустикові дуже личать.

— З'явився за вашим наказом, товаришу лейтенант! — Він хвацько, з тим особливим шиком, який властивий бувалим матросам, підкинув руку до безкозирки, ніби демонструючи своє уміння це робити.

— Сідайте,— запросив Баглай. Він трохи ніяковів. Але з Кавтарадзе, який незабаром надіне цивільний одяг, можна говорити прямо й відверто.— Хочу проситися до вас у науку.

— Не зовсім розумію, товаришу лейтенант.

— А що ж тут незрозумілого? Буду просити вас, щоб навчили мене гідроакустичної справи... Ну, я не стану таким гідроакустиком, як ви,— додав він, побачивши на обличчі старшини подив,— але знатиму більше, ніж тепер. Мені потрібно знати більше.

— Все ясно, товаришу лейтенант! — навіть весело мовив Кавтарадзе.— Коли почнемо?

— Давайте хоч і з завтрашнього дня... Я буду присутній на ваших заняттях і тренуваннях з Григорієм Шевчуком. А потім ви ще й зі мною окремо.

— Ясно! — знову так само весело і вдоволено блиснув білими зубами Кавтарадзе, і кінчики його вузьких вусиків піднялися над куточками губ.

— Тільки ви мене так... за скороченою програмою.

— Єсть, за скороченою... Може, вам зараз підручник дати, щоб ознайомилися попередньо?

— Давайте несіть,— зрадів Юрій.

І ось для Юрія почалося справді нове життя.

Як і раніше, у визначений час він ходив на командирське навчання, ретельно, причіпливо стежив за виконанням плану бойової та політичної підготовки на кораблі, перевіряв бойову техніку, бойові пости й приміщення, але викроював час, щоб і самому опинитися в ролі учня, який не завжди все й розуміє і потребує до себе особливої уваги.

Кавтарадзе виявився добрим учителем. Про дуже складні технічні конструкції він умів розповісти просто й дохід-

ливо. Ось схема на рисунку. Ось вона в апаратурі... А найбільше він приділяв уваги практичному користуванню апаратурою та вивченню типових пошкоджень.

— Отут не може бути пошкоджень, товаришу лейтенант,— пояснював він,— і не шукайте, тільки час змарнуєте. А ось у цих вузлах можуть бути, дивіться, які...

Він сам робив якесь «пошкодження» і терпляче чекав, поки Юрій, обливаючись потом, шукав його. Ой, нелегко йому було, нелегко! Але тепер він уже не міг дати задній хід, припинити навчання. Не міг не тільки тому, що після цього соромно було б глянути у очі Кавтарадзе, а ще й тому, що він таки захопився гідроакустикою. Особливо йому подобалось угадувати й розрізняти шуми та знаходити ціль на екрані. Це не так просто!

— Акустиком не кожен може стати,— говорив у хвилини перепочинку Кавтарадзе.— Так само, як і не кожен може стати музикантом, співаком, художником.

— А хто ж може?

— Потрібні суб'єктивні якості: слухова пам'ять, вміння вирізнити серед перешкод сигнал, одержаний від цілі, потрібна здатність зафіксувати найменший відтінок у характері шумів, у їх інтенсивності. Це — крім теоретичної підготовки та тренувань на березі і в морі.

— А бажання? А наполегливість? — допитувався Баглай.

— Велике діло — бажання, велике діло — наполегливість,— згоджувався Кавтарадзе, щоб не встрявати в суперечку з командиром корабля.

— А бажання? А наполегливість — допитувався Баглай.

Але Кавтарадзе хитро ухилився від прямої відповіді:

— Більше б мені таких учнів!..

І вони обоє сміялися.

Часто Юрій Баглай був присутній, коли Кавтарадзе проводив навчання з своїм наступником Григорієм Шевчуком. Він не втручався, нічого не запитував і не підказував, а тільки сидів і слухав, потім робив висновок: «Мабуть, Шевчук володіє всіма отими суб'єктивними якостями акустика, про які так науково й педагогічно говорив Кавтарадзе».

Іноді Кавтарадзе й Шевчук між собою сперечалися з якогось теоретичного питання, і Баглаєві приємно було їх

слухати і дивитися на них. Обидва молоді, запальні, вперті, один одному не хочуть поступитися, аж поки не доберуться до істини. Здебільшого перемагав Кавтарадзе, але бувало, що й Шевчук припірав до стіни свого вчителя, і Баглай тоді задоволено всміхався.

Він згадував, що на «вечорі автобіографій» йому не сподобався оцей довгов'язий юнак Григорій Шевчук. Не сподобався своїм надто інтелігентним виглядом, надто білими руками, на яких було видно сині прожилки під тонкою шкірою, а головне, іронічним поглядом сірих холоднуватих очей, в яких можна було прочитати: «І навіщо ви затіяли оцю комедію?» Так тоді й подумав про нього Баглай: «Інтелігент».

Тепер цей «інтелігент» уже трохи притерся. Його вузьке довгасте обличчя виповнилося на флотських борщах, плових та макаронах з м'ясом, і руки потемніли від фізичної праці, якої на кораблі навіть радистам та акустикам не уникнути, і флотська форма лежала на ньому вже значно краще, ніж тоді.

Якось Юрій Баглай таки не втримався і запитав у Кавтарадзе:

— А наш новий гідроакустик Григорій Шевчук володіє отими суб'єктивними якостями, про які ви мені говорили?

— Безперечно! — не задумуючись, відповів Кавтарадзе. — Я без вагань передам йому оцю апаратуру. Прошу не сумніватися, товаришу лейтенант, він вас не підведе.

Ця розмова не була для Баглая пустою, випадковою чи тим більше байдужою. Наближався день, коли і Кавтарадзе, і Куценський, і Лубенець, та й інші підуть з корабля, і Юрієві Баглаю треба було знати, з ким він залишиться.

Нерідко бував він і в радіорубці. Тут несли вахту круглодобово, навіть на стоянці. Здебільшого з навушниками на голові біля апаратів сидів Аркадій Морозов. Про нього при першій зустрічі Юрій подумав теж не дуже втішно, навіть з пересторогою: «Мрійник... Коли б мені не було з тобою біди». Тепер він бачив, як цей «мрійник» вправно працює на радіотелеграфному ключі, як швидко його рука кладе на папір цифри й літери шифровки. А Куценський, стоячи у нього за спиною, показував Баглаєві очима: «Дивіться, мовляв, який віртуоз!»

Юрій Баглай звернув увагу, що на столі перед Морозовим був закріплений ще один радіо-телеграфний ключ не-

звичайної форми: ним треба було натискувати на контакти не згори вниз, а з боку на бік.

— Це що? — поцікавився Баглай.

— Радіотелеграфний ключ,— пояснив Аркадій Морозов.— Я ним працюю удвічі швидше.

— А навіщо він вам, якщо вас ніхто не зможе прийняти?

Морозов усміхнувся:

— Чому ж не зможуть? Зможуть. На ньому я працюю з будь-якою швидкістю, навіть з найменшою, тільки звуки тоді виходять плавніші, виразніші й музикальніші... Їх приємно слухати й приймати.

Він відчув, що командир корабля з недовірою дивиться на той ключ і дослухається до його слів, і додав:

— Я його підключив до радіопередавача, який у нас працює на міжнародних хвилях. На цих же хвилях — і наші цивільні кораблі. Всі, і ті, що на Чорному морі.

— Покажіть, як ви на ньому працюєте.

— Єсть. Зараз я переключуся на зумер...

Юрій Баглай з цікавістю стежив, як швидко і вправно Аркадій Морозов перемикав і пригвинчував гаечками провіднички, його рухи нагадували маніпуляції фокусника.

— Ось текст. Прошу стежити...— Він узяв з полицки якусь книжку, навмання розгорнув її і показав пальцем.— Ну, ось хоч би звідси...

У рубці попливли дивовижні звуки. Чітко відбивалися короткі к р а п к и, протяжні т и р е, і все це ніби зливалось в музикальний мотив, що чарував слух.

Рука Морозова не висіла в повітрі, як на торцевому ключі, а вільно лежала на столі, і тільки великий та вказівний пальці мовби гралися плескатою головою ключа, видобуваючи з зумера приємні, чіткі для запису звуки. Аркадій не дивився ні на ключ, ні на свої пальці, тільки не одривав очей від книжки. А зумер тим часом виспівував якийсь мотив. На мить Баглаєві навіть здалося, що він чує не звуки звичайної морзянки, а пісню...

«Мені у звуках морзянки музика вчувається»,— згадав він слова Морозова і тільки зараз з усією повнотою зрозумів його. Для нього робота на ключі — не робота, яка потребує зусиль і напруження, а може, навіть забава, розвага, в якій він знаходить естетичне задоволення. Це було справжнє мистецтво, яке дається не всім.

Закінчивши передавати текст, Аркадій Морозов повернувся до Баглая і сказав:

— Ось таким ключем я працював у геологічних експедиціях. Таким працюють радисти і на цивільних судах. Там є справжні майстри. Але зі мною вони не зрівняються...

Ці останні слова можна було б розцінити як хвастощі, але Аркадій Морозов усміхнувся до Баглая і до Куденького такою ясною, невинною, навіть дитячою усмішкою, що годі було шукати в його словах показного самовдоволення. Просто йому радісно було сказати й показати, що він уміє.

— У нас щороку бувають загальнофлотські змагання радистів,— сказав Баглай,— на швидкість передачі й прийому, на знання радіотехніки, то, може, й ви візьмете участь?

— Аякже!.. Неодмінно візьму, товаришу лейтенант. І першу премію завоюю.

І знову ота гарна, ясна, майже дитяча усмішка...

Юрій не раз побував і в машинному відділенні. Тут цілком володарював Вартан Жамкочян, про якого Микола Лубенець уже доповідав, що його підопічний цілком готовий нести самотійну вахту.

«Гарна зміна прийшла,— радісно думав Баглай, повертаючись до себе в каюту.— Ось вона, наша сьогоднішня молодь, ось вони, наші сьогоднішні матроси!»

Він сів до столу, щоб перевірити, як ведеться вахтовий журнал. За дверима почувся шурхіт, а вслід за цим і стук у двері.

До каюти протиснувся Мартин Здоровега. На круглому обличчі з рожевими щоками-яблуками — вираз скорботи і навіть страждання.

— Дозвольте звернутися, товаришу лейтенант.

— Прошу, звертайтеся,— сказав Баглай, передчуваючи, що розмова буде не з приємних.— Сідайте.

Здоровега сів на краєчок крісла, перебираючи пальцями гострий рубець безкозирки.

— Дуже прошу вас, переведіть мене в боцманську команду.

Це було щось зовсім несподіване. Юрій Баглай у першу мить навіть розгубився:

— Тобто — як?

— Не хочу я на камбузі... не вмію...

— Не хочете чи не вмієте?

— Не вмію, товаришу лейтенант.

— Але ж ви кіччали школу коків? Чому ви там не сказали, що не вмієте чи... не хочете?

— Казав, товаришу лейтенант.

— Ну й що?

— А вони в одну точку: «Якщо тебе прислали, учись. Комісія знає, кого й куди посилати». Ну, вчився... А тепер ось не можу.

— Ви, пригадую, просили, щоб вас списали на берег...

— Ні-ні, не хочу на берег, товаришу лейтенант! — Мартин Здоровега скопився з крісла, і по його рожевих щоках побігли білі плями.

Баглаєві уривався терпець:

— Що ж ви все-таки хочете?

— У боцманську команду хочу, товаришу лейтенант.

— Оце так новина! — аж вигукнув Баглай, з неприязню дивлячись на Мартина Здоровега. — Масмо рахубу!

— Не новина, зовсім не новина, товаришу лейтенант! І товариша боцмана спитайте. Він знає, що я хочу в боцманську... Він мене так школить, так муштрує, що й справжнього матроса з мене зробить!..

Тепер уже Баглай мимоволі всміхнувся:

— А вам хочеться стати справжнім матросом?

— Аякже, товаришу лейтенант! Хоч цим своє прізвище виправдаю. А то — «Здоровега», «Здоровега»!.. А там ще питають на гражданці: «Ким ти на кораблі був?» — «Коком!» Ну, сміху буде на все селище! То скільки ж можна з мене сміятися? Хай хоч тут я над ними посміюсь. Скажу: «Матросом був боцманським. Ось хто я такий був на флоті!» Вони й принишкнуть, бо в нас у селищі жодного матроса не було й немає... Товаришу лейтенант, переведіть із коків у боцманські матроси...

«Ой, Здоровега, Здоровега, та ще й Мартине! — думав Баглай. — І де тільки ти взявся на мою голову? Сподівався, що з Іваном Байдачним буде біда, та помилився. Ось вона, морока! Але треба щось робити. Треба доповісти Курганову. Не ходити ж у море з таким коком-невдахою! Справді, куди та комісія дивилася?»

— Гарзд, — сказав Баглай, — ідіть на камбуз, робіть свою справу, а я подаю.

— Спасибі,— подякував Мартин Здоровега, нараз спохватившись, що розмовляє з командиром корабля, і виструнчився так, що живіт у нього ще дужче випнувся: — Єсть, іти на камбуз, а ви подумайте!

20

Наказ про вихід у море Юрій Баглай одержав у кінці дня.

Вихід завтра о десятий ранку.

Перший вихід тільки з молодими.

Завдання нескладне. Але на кораблі буде і Курганов. Він уже ходив у море на кількох інших кораблях, а тепер дійшла черга і до Баглаєвого.

Юрій до пізнього вечора сидів над планом бойового навчання, а потім уже не міг заснути. Все думалось і думалось... Про молодих: «Як то завтра вони себе покажуть?..» Про тих, хто відслужив і пішов з корабля...

Недавно одержав листа від колишнього боцмана Небаби, проводи якого ще й зараз при згадці хвилюють. Він пише, що вчиться добре, розпитує про корабельні справи. Юрій відповів йому одразу ж великим листом. Писав як людині рідній, близькій. Так же воно і є. Саме з ним пережив і перші радощі служби на кораблі і перші прикрощі. Коли живеш поряд з людиною, бачиш її щодня, то не завжди оціниш її до кінця, а коли розлучишся, тоді тільки повністю осягнеш, зрозумієш, кого тобі не вистачає, кого втратив...

Радист Куценський просто доповів, що передав Аркадію Морозову рацію і справи і, гнучись під вагою чемодана з радіодеталлями, які він сам же й виготовляв та монтував у вільний час, зійшов на берег.

Іншого дня в каюту разом зайшли гідроакустики Кавтарадзе і Григорій Шевчук, якого Баглай свого часу охрестив «інтелігентом». Кавтарадзе доповів:

— Товаришу лейтенант, Шевчук готовий прийняти апаратуру і нести вахту.

Так, Юрій Баглай у цьому вже переконався. І в береговому кабінеті, і на кораблі Шевчук безпомилково впізнавав, де косяк риби, де нерухома ціль, а де рухома — підводний човен. У нього був дивовижний слух на підводні шуми і зірке око на індикатори акустичної станції. Його

тонкі довгі пальці бігали по верньєрах, кнопках, тумблерах пульта з такою легкістю і, здавалось, бездумністю, що Юрій Баглай дивився на них зачудовано і аж трохи недовірливо.

Відбулася процедура: «здав» — «прийняв», і Кавтарадзе теж залишив корабель.

Микола Лубенець, перш ніж здати Вартану Жамкочяну свої машини, провів комсомольські збори. На них Жамкочяна обрали секретарем комсомольської організації, а Лубенця проводжали щирими побажаннями і навіть аплодували йому. Взагалі не прийнято в таких випадках аплодувати комсомольському керівникові, а йому аплодували. За те, що він керував ними, комсомольцями, за кількарічну важку вахту біля машин, за чесність і людяність. Аплодувала вся команда... А він стояв перед своїми друзями-моряками, поблискував рудим чубом, красувався веснянками на носі й на щоках, показував рукою, що «не треба аплодувати, бо навіть незручно якось...» — і ставав ще червоніший.

Добру пам'ять залишив по собі Лубенець на кораблі і добру пам'ять про корабель поніс у своєму серці.

І тільки ще не змінився на камбузній вахті корабельний кок.

У Мартина Здоровеги справді все виходило не так як слід. То він пересолить борщ, то не досолить флотський плов, а потім, переконавшись, що його не квапляться переводити в боцманську команду, заявив боцманові Андрію Солянику:

— Товаришу боцман, а я, мабуть, закачуватимусь.

Соляник подивився на його рожеві круглі щоки, на носик-картоплину, заглянув у блискучі булькаті очі й раптом погрозило сказав:

— Спробуйте тільки! Я вас так закачаю, що й рідну маму згадаєте...

Мартин Здоровега злякався цієї погрози, але й здаватися так легко йому не хотілось:

— Так ви ж подивіться на мене... Ось на стоянці, біля причалу, і то ледве на ногах тримаюся, а вийдемо в море, то я там у камбузі і дуба вріжу.

— А якщо не в камбузі?

— Ну... тут, на свіжому повітрі, може, й витримаю...

— Гарзд, — пообіцяв Соляник, — я зроблю з вас моряка. Камбуз — камбузом, а будете ви у мене стояти на вахті і свіжим морським повітрям дихати. І як морські вузли в'я-

зати — навчу, і як мати та кранці плести, і як палубу та мідяшку драїти, і як борти фарбувати, і як парусину щіткою мити...

Ще багато перелічував боцман Соляник всіляких корабельних премудрощів, які Здоровега повинен буде освоїти. А він стояв, похнюплений і пригнічений, і думав: «Оце так ускочив у халепу! Але сам же й напросився».

Уже назавтра Мартин Здоровега стояв вахтовим біля трапа. Наступного дня разом з матросом із боцманської команди Іваном Байдачним підфарбовував шаровою фарбою борти, а потім драїв кнехти та мідні поручні.

Юрій Баглай звернув на це увагу, запитав у Соляника:

— Що це ви, боцмане, нашого нового кока на палубних роботах використовуєте та на палубну вахту ставите?

— А це я з нього, товаришу лейтенант, сухопутну пилюку вибиваю, бо вона в нього ще на зубах скрипить.

— Ну-ну... — тільки й сказав Баглай, пригадавши розмову з Здоровегою, і посміхнувся сам собі.

Одначе Здоровега потроху приходив до висновку, що поратися на камбузі все-таки, мабуть, легше. А крім того, там ти незалежний, та й команда дивиться на тебе з пошаною, хвалить за смачну їжу. І він, сподіваючись, що його немудра хитрість не буде розгадана, якось підійшов до Соляника:

— Товаришу головстаршина, мені наче пошептало щось... Уже не закачуюсь.

Соляник усміхнувся очима чорними, як антрацит, хитрими й розумними:

— От і гаразд. Тепер ще перевіримо вас у морі. А то відслужите своє, повернетесь додому, а вас спитають: «Що ж ти навчився робити на флоті?» А ви що скажете? «Борщ варив та макарони по-флотському готував». А коли оморачитесь по-справжньому, то з гордістю скажете: «Всьому навчився! І борщ умію варити, і корабель фарбувати, і морські вузли в'язати...» та ще й покажете, як це робиться. Отоді всі й побачать, що ви не липовий моряк, а таки справжній-справжнісінький. Служіть, товаришу Здоровега, не лінуйтесь... Стривайте-стривайте! Та це ж я вас ще не вчив, як фарбу розводити!.. Дуже корисно знати кожній людині, а морякові — то й поготів. Отож завтра зранку вдягайте що старіше та й почнемо нову науку...

Вислухавши боцмана, Мартин Здоровега потягся на камбуз і попросив кока, якого він мав потім змінити:

— Дай щось погризти, бо живіт підтягло.

Кок, відклавши чумичку й поправивши білий ковпак на голові, хмикнув, глянувши на Мартинів круглий живіт, і порадив:

— Он там морква лежить, бери і гризи. М'ясо тобі протипоказане.

Мартин понишпорив очима по кастрюлях, по полицях, переконався, що готового до обіду ще немає, сів на низенький стілець і, тужно дивлячись на море, згриз дві морквини. Потім зітхнув важко і пішов додраювати кормовий кнехт.

21

Знали, що в море на кораблі піде командир частини капітан другого рангу Курганов.

Тому Юрій Баглай ще зранку наказав Соляникові, щоб команда зробила особливо ретельну приборку. Погода стояла суха, сонячна, шторму не передбачалось, і кожна річ під сонцем повинна саяти, привертати до себе увагу. Часу до виходу в море було обмаль, і, щоб устигнути все зробити, Соляник поставив на приборку меткіших і найвправніших матросів, а вайлуватий Мартин Здоровега став вахтовим біля трапа.

Керував авралом Іван Байдачний. Хоч і молодий ще матрос, але око в нього пильне, вимогливість залізна, його наповнений силою і здоров'ям голос чути було від носа корабля до корми.

Іван Байдачний почував себе у корабельному колективі так, наче був у ньому завжди. Він, як і Андрій Соляник, умів по боцманській лінії робити усе спокійно, швидко й напевне. Там підфарбує, там поправить недбало скручену бухту троса. Не жде, поки йому підкажуть, а сам підходить до боцмана: «Дозвольте борти шаровою фарбою підновити», «Дозвольте ватерлінію навести, бо вже водорості та черепашки її обсїдають». І, одержавши дозвіл, одразу ж брався за діло.

«Дивно,— думав Баглай,— у характеристиці з флотського екіпажу написано, що і «сперечливий», і «непокірний», а тут, на кораблі, сам хапається за все, ніби дбайливий господар у власному господарстві. Видно, хоче хлопець добре служити, готує себе, щоб стати справжнім моряком».

За якусь годину корабель наче обновився. Палубу не тільки скотили і пролопалили, а ще навели мастилом, і вона була, як дзеркало. Вранішнє сонце відбивалося в ній так яскраво, що важко було глянути оком.

Андрій Соляник, обходячи корабель, зупинився біля Мартина Здоровеги:

— Дивіться ж, відрпортувати командирові частини як належить, по всій формі!

— Єсть, відрпортувати як належить! — відповів Здоровега. Він тугіше підтяг пояс на округлому животі і став ніби вищий та стрункіший.

Що й казати, Здоровега хвилювався, тому не стояв на одному місці, а ходив кілька кроків туди, кілька — назад, та все поглядав на двері штабу, з яких має вийти командир частини.

Ні, він не прогавив. Він вчасно побачив, як Курганов вийшов із дверей штабу і попрямував до корабля. Тут уже справді стояти на одному місці не можна. Треба відійти від трапа і, як тільки капітан другого рангу стане ногою на трап, ступити кілька кроків йому назустріч, пристукнути каблуками і чітко відрпортувати.

Мартин Здоровега дуже яскраво уявляв собі, як усе це буде. Він бачив і командира частини, який приймає рапорт, і самого себе у найкращому вигляді, і навіть ніби чув розмову в каюті командира корабля:

«— Хто цей молодий матрос, що так добре мені рапортував? — запитує командир частини у командира корабля.

— А це ж Мартин Здоровега, — відповідає з гордістю командир корабля. — За флотською спеціальністю наш майбутній кок, але матрос у всьому справний.

— Відзначити матроса Мартина Здоровегу за добру службу, — каже командир частини...»

Так уявляв собі Здоровега розмову в каюті командира корабля.

Але він хвилювався. І в міру того, як командир частини наближався, хвилювання його зростало. Мартинові навіть здалося, що в нього тремтять руки і ноги. Він намагався заспокоїтись, а тому хвилювався ще дужче. І коли командир частини став на дерев'яний триметровий трап, в очах у Здоровеги потемніло...

Він ступив назустріч капітанові другого рангу раз, вдру-

ге і втретє, крикнув усім, хто був на кораблі, «Струнко!» і раптом... гепнувся на палубу.

Упав, наче підкошений.

Майже так воно й сталося. Він сам себе підкосив. Не врахував, що палуба стала слизькою після того, як її надраїли соляркою, а може, навіть і не подумав про це. Він просто міцно став лівою ногою, ще міцніше пристукнув правою, збив сам себе і торохнувся на палубу.

Однак Мартин Здоровега не розгубився, чи, може, надто вже розгубився, бо, лежачи на палубі і тримаючи руку біля безкозирки, відрапортував:

— Товаришу капітан другого рангу, доповідає вахтовий біля трапа матрос Мартин Здоровега!

— Як-як?..— перепитав Курганов.— Встаньте і ще раз відрапортуйте.

Тоді Мартин Здоровега підвівся, поправив на собі одяг і відрапортував ще раз, тепер уже враховуючи те, що до командира частини швидко підходив командир корабля, і ще й те, що неподалік стояв боцман Соляник, у якого очі полізли на лоба від того, що сталося...

Розмова в каюті таки відбулася, але зовсім не схожа на ту, якою її уявляв собі Мартин Здоровега. Командир частини сказав:

— Хвацький матрос. Упав, а рапортує! Хто він?

— Кок, товаришу капітан другого рангу. Новенький кок. Але...

— Що ж таке? Чому ви не докажете до кінця?

— Не хоче бути коком. У боцманську команду проситься. На всіх новеньких нашому кораблю поцастило, а на цього — ні.

— І дуже проситься? — з усмішкою запитав Курганов.

— Не відчепишся...

— А ви придивіться гарненько. Не кваптеся... Може, й справді у нього на флоті боцманське покликання, а не куховарське?

— Соляник його зараз на всі палубні роботи і на вахти ставить... Але ж ви самі щойно переконалися, що з цього вийшло. Чудний він якийсь, недотепкуватий...

— Даремно ви так. Поспішливо... Може, він отут, на флоті, на вашому кораблі справжньою людиною стане. Людську гідність свою відчує. А де ж іще? Тільки я вас прошу, намагайтесь не виділяти його з команди. Не зробіть

його об'єктом для всіляких глузувань. А те, що впає? Ну що ж, перестарався. Для мене ж краще хотів. І для себе... А як Соляник?

— Кращого боцмана мені й не треба, товаришу капітан другого рангу.

— А пригадуєте нашу розмову? — Курганов дивився на Баглая хитрувато примруженими очима.

— Пригадую, товаришу капітан другого рангу.

— Ну й що?.. — Курганов був у доброму настрої і, видно, йому хотілося поговорити.

— Тут все до одного. І одруження, і підвищення по службі та у званні...

— Але ви не сказали про найголовніше. Любов до корабля, любов до моря... Ось те, що затримало тут Соляника...

І несподівано сухіше сказав:

— Ну, а людей ваших, молодь, побачимо сьогодні. По них і про вас судитиму.

Зійшовши на ходовий місток, він сів на лівому крилі, а Баглай, як завжди, став на своє місце, посередині. Звідси йому було видно весь корабель від носа до корми, він бачив кожного матроса на палубі.

Здоровега зняв з рукава пов'язку вахтового і тепер виконував обов'язки палубного матроса. Йому треба було зняти з причальної тумби кормові кінці, швидко перебігти на корабель і потягти за собою дерев'яний трап.

Всередині корабля, глибоко внизу рівно і ще спокійно гомоніли машини. Там порався Вартан Жамкочян. Це була його перша самостійна вахта в поході. Готувався він до неї особливо ретельно.

А втім, не менше ретельно готувалися до своїх вахт і радист Аркадій Морозов, і гідроакустик Григорій Шевчук. Ніхто не знав, може, і командир корабля, яку вводну дасть командир частини, тому треба бути готовим до всього.

— Віддати кінці! — скомандував Юрій Баглай з містка.

Мартин Здоровега спритніше, ніж цього можна було сподіватися від нього, збіг по трапу на берег, зняв з тумби товсті канати, кинув їх на палубу і одразу ж разом з Іваном Байдачним, який саме наспів, витяг на корму і трап.

— За кормою чисто! — вигукнув Здоровега, сам собі дивуючись, що в нього все так до ладу виходить і що

в нього такий дзвінкий голос. Тим часом думав, чи накладе на нього стягнення командир корабля за отой ганебний рапорт, чи минеться?

«Ще тепер я стану посміховиськом на весь корабель, а може, і на всю частину,— скрушно думав Здоровега,— бо праворуч і ліворуч стояли інші кораблі, на їхніх палубах були матроси, все бачили... Тут уже не те, що «шила в мішку не втаїш», а шило вилізло з мішка, і піде поголос про матроса Мартина Здоровегу та його рапорт».

Дзенькнув телеграф. За кормою збурунилась, заклекотіла зеленкувато-синя вода, але така прозора, що Здоровега видно було, як десь на двометровій глибині вона нуртує, кипить завією білих повітряних пухирців, і ці пухирці вириваються, стелються далеко за кормою тонким мальовничим шлейфом.

Море було чисте й незоре. Корабель на повному ходу ледь погойдувало. Тільки дивись, радій оцій первісній красі і дихай чистим повітрям, якого ніде в світі не буває, окрім як у відкритому морі...

Як на лихо, Мартин Здоровега відчув, що палуба вислизає у нього з-під ніг, голова йде обертом, а перед очима, ніби в химерному сні, затанцювали рожеві зайчики.

«Упаду,— з острахом подумав Мартин,— отоді вже буде все... Спишуть з корабля».

Останнім часом йому вже не хотілося, щоб його списували. Після того як він фарбував борти, мив палубу, в'язав морські вузли, мати і кранці, стояв на вахті, цей корабель став для нього начебто своїм, рідним... Так, було й важко, на нічній вахті на самотині згадувалося рідне місто і колишне безтурботне життя «на громадянці», де немає над тобою суворого начальства, не висить над головою статут, немає «дудок», шохвилинних наказів, де у вихідні дні можна було поспати вдоволь, поніжитися в теплій постелі... Але Мартин Здоровега уже відчув смак слова «моряк» та ще й «плавсклад» (бо є ж такі, що носять морську форму, а море бачать тільки з берега), уже відчув, хоча й не пізнав до кінця, оту флотську дружбу, яка буває тільки на кораблі.

Палуба все-таки вислизала у нього з-під ніг. Хапаючись то за леєри, то за залізні скоби, вправлені у надбудови, він дійшов до боцмана, який стояв на лівому шкафуті, і трагічним голосом попросив:

— Товаришу головстаршина, дозвольте піти в кубрик полегати. Погано мені...

Андрій Соляник глянув у його помутнілі очі, подивився на зеленаве, а не рожеве, як завжди, обличчя і без будь-якого милосердя відповів:

— Не дозволю. Мені матроси потрібні, а не пасажири, у яких підгинаються ноги на першій хвилі!

Мартин жалібно дивився на Соляника:

— На кілька хвилин, товаришу боцман... Я повернуся. Полежу трохи і повернуся.

— І на кілька хвилин не дозволю,— ще жорстокіше сказав Андрій Соляник.

Потім йому таки стало шкода молодого матроса, і він поласкавілим, батьківським тоном мовив:

— Дурень. У кубрику й зовсім скиснеш. Іди краще он там, біля шкіперської, посидь з підвітряного боку, хай тебе продме гарненько...

— Єсть...— Мартин Здоровега покірно поплентав до шкіперської.

Він підмостив під себе корковий рятівний пояс і важко сів. Голова в нього хиталася з боку на бік, наче ось-ось відірветься, він крутив нею, як п'яний, тихо постогнував і заплющував та розплющував посоловілі, затуманені очі...

Раптом погляд його став осмисленішим, і він на хвилинку завмер, думаючи, що то йому ввижається. Поряд з кораблем летіли чорні створіння, схожі на велетенські риби. Ні, вони не просто летіли, бо в них і крил не було, а вистрибували з води, пролітали в повітрі легко й граціозно по кілька метрів і знову зникали під водою.

«Дельфіни»,— здогадався Здоровега, бо досі він їх ніколи не бачив.

І не помилився. Це справді був табун дельфінів. Вони часто супроводжують кораблі на Чорному морі і підходять до бортів так близько, що можна добре роздивитися блискучу темну спину, білий живіт, плавці, могутній роздвоєний хвіст і навіть очі.

Мартин Здоровега якийсь час зачудовано дивився на несподіваних веселих і грайливих супутників. Раптом, на свою велику радість, відчув, що йому легшає. В очах проясніло. Щось відкотилося з-під грудей... Він звівся на ноги, взявся руками за леєри і так стояв, цупко тримаючись за них і все ще не вірячи в те, що з ним відбуває-

тсья. Погойдувався в такт кораблю і відчував, що весь він наливається спокоєм. Його вже не судомило й не нудило. Легені вільно вдихали свіже, чисте, солонувате повітря. Груді наливалися радістю від того, що ось він, Мартин Здоровега, стоїть на палубі, що він — моряк, і що йому гарно, і що моряком стати не так просто, і якщо ти ним став, то шануйся в цьому званні, бо воно звучить гордо.

«З'якався я в перші хвилини, чи що? — дивувався Мартин. — І навіть я одразу ж звернувся до боцмана? Зараз підійду до нього і скажу, що мені добре».

Дельфінів уже не видно. Як несподівано з'явилися, так несподівано і зникли. Награвшись, набавившись, мабуть, пішли на глибину, а може, шукають інший корабель, щоб і його потішити.

І в цей час по трансляції почувся голос:

— Людина за бортом! Зліва по борту!..

Мартин Здоровега знав свої обов'язки по цій команді. Він кинувся до лівої шлюпки і миттю заходився розв'язувати шкертки туго натягнутого чохла. Іван Байдачний уже заводив шлюпбалки.

Після команди Баглая, боцман Соляник наказав етерновому відвести корму корабля ліворуч, щоб «людина» не потрапила під гвинти.

А шлюпка вже на тугих веслах ішла до «людини».

«Людиною» виявився звичайний рятувальний круг. Байдачний підхопив його рукою, вкинув у шлюпку. Ще якась хвилина, і шлюпка разом із урятованим кругом була на кораблі. Байдачний доповів гучним голосом:

— Людина на борту!

На все це пішло буквально кілька хвилин. Протягом цього часу Курганов стежив за кожним рухом на кораблі і дивився на годинник.

— Добре, командире, — сказав він. — Добре, як на перший раз. Але для заліку доведеться ще попрацювати, потренуватись. Треба боротися за секунди. Адже — людина за бортом. Людина, а не рятувальний круг! Розумієте мене?

— Розумію, товаришу капітан другого рангу.

Усе в Юривві співало. Те, що сказав Курганов, було фактично похвалою. Правда, ще не відомо, яку він нову вроду дасть, але початок вдалий.

Курганов більше ніякої вводної не давав. Він лишив Баглая на ходовому містку, а сам пішов по кораблю, щоб подивитися команду на всіх місцях. Може, заради цього і вивів корабель у море.

І треба ж було, щоб першим нагодився йому на очі Мартин Здоровега! Матрос закліпав очима, не знаючи, як повестися в такій несподіваній для нього ситуації, потім, скільки міг, виструнчився і розгублено доповів, як ото кажуть, «ні в тин ні в ворота»:

— Матрос Мартин Здоровега!

— Уже знаю вас,— посміхнувся Курганов.— Знайомі... Що ж ви так? Палуба для матроса — твердіша за тверду землю повинна бути, а ви — впали...

— Думав, як краще, товаришу капітан другого рангу, а вийшло...

— Служити на кораблі хочеться?

— Хочеться, товаришу капітан другого рангу! Тільки не коком... Нутром не можу...

— Ким же служити хочете?

— Ким завгодно, тільки не коком... У боцманську команду прошуся.

— Боцман! — покликав Курганов Андрія Соляника, який стояв недалеко, але не смів підійти, поки його не покличе командир частини.

— Єсть, боцман! — Соляник в одну мить став перед Кургановим, подумав: «Що він ще накоїв, оцей шалений Мартин?»

— До вас проситься. У боцманську команду. А від камбуза відмахується руками й ногами. Візьмете?

— Так точно, товаришу капітан другого рангу! І сам бачу, місце йому не там, а тут.

— Отже, домовились,— сказав Курганов і пішов далі.

«Ну, я ж тебе пришпилю,— подумав Соляник про Мартина Здоровегу.— Будеш ти у мене з-під кіля черепашки зубами вигризати, а солоною морською водою запивати!»

Корабель ішов серед спокійних хвиль раніше прокладеним курсом. Він клався то на норд-ост, то на зюйд-вест, карта маршруту вся була посічена лініями.

Тонкі оті лінії на карті, як павутинка, але заздалегідь затверджені у штабі, і не дай бог від них відхилитися. Тоді вже у командира частини буде розмова не з командою, а тільки з командиром корабля. А з ним так поблаж-

ливо не говоритимуть, як із рядовим матросом Мартином Здоровегою.

Курганов наче на дно морське пірнув. Не стало його на палубі, зник... Юрій Баглай послав Андрія Соляника:

— Подивіться непомітно, де він?

Той доповів:

— У машинному відділенні, товаришу лейтенант, у Вартана Жамкочяна.

— Що ж він там робить?

— Скинув кігель, щось там у машинах дивиться... І не зрозумієш...

— А Жамкочян?

— Щось пояснює. Обидва один одному всміхаються...

— ...А тепер він де?

— У радиста Аркадія Морозова.

— Ну й що?

— Давав якісь радіограми...

— ...Ну, а тепер?

— Сидить у гідроакустика Шевчука.

— Що робить?

— Не знаю. Дуже складна техніка. Щось там розмовляють про своє...

«Отак, — подумав Баглай. — Перевірка... Без мене... Курганов так і сказав: «Я сам походжу по кораблю і супроводжувати мене не треба». Чим же все це закінчиться?»

У гідроакустичній рубці відбулася розмова:

Курганов: — Підводного човна поки що немає і нам невідомо, чи буде взагалі. Але на нашому шляху багато інших перепон...

Шевчук: — Так точно. Через те ми їх і обминаємо.

Курганов: — Гаразд, у нас з вами ще багато годин ходу, покажіть мені хоч одну з них.

Шевчук: — Єсть, товаришу капітан другого рангу! Не одну покажу.

Він перемикав тумблери, натискав кнопки. А Курганов невідривно стежив за його пальцями, довгими й тонкими, що, здавалось, просвічувались, як воскові свічки, під індикаторними лампочками то зеленим, то червоним, то жовтим, то білим світлом, дивився на його худорляве, трохи блідувате обличчя, яке буває в людей інтелектуальних, і думав:

«Ось вона, наша молодь... Там, на палубі — Андрій Соляник і Мартин Здоровега, тут, унизу, в оцій потаємній рубці — Шевчук, у самому череві корабля — Вартан Жамкочян, а над ними Аркадій Морозов — радист... Спеціалісти, знавці своєї справи... Як змінилося життя! Як змінилися люди!»

Він чекав відповідь на своє запитання — щоб Шевчук знайшов одну з перепон.

— Ось, товаришу капітан другого рангу.

— Що ж це?

— Пасмо підводних гір. Над ним перекочується море і створює характерний шум. Послухайте...

— Я чую...

— Зараз я покажу вам затоплене судно. Їх багато лишилося тут після війни.

— Не треба,— сказав Курганов,— я знаю...

Надвечір він знову з'явився на ходовому містку. Обличчя у нього було задоволене, але стомлене, і Юрій Баглай запитав:

— Накажете принести обід сюди чи в каюту?

— В каюту... Вам пощастило на акустика, на машиніста, на радиста... Тепер усе залежить від вас... Курс — на Ялту.

«Дивно,— питав себе у думці Юрій Баглай,— навіщо йому Ялта? Що він ще вигадав?»

Коли останній раз Юрій бачився з Полею, вони домовилися сьогодні, в суботу, зустрітись. А тепер — на Ялту! Та це ж він раніше, ніж завтра, в Севастополь не повернеться! Та ще й море стає неспокійне. Уже грав-виграє хвилями, поки що ніби бавиться, але вже віє від нього погрозою — жди, начувайся!

Ялта ще здалеку привітала корабель блиманням невеликого маячка, який притулювся в кінці молу. Маячок той відомий усім морякам — військовим і цивільним, нашим радянським і іноземним, бо Ялтинський порт відвідують кораблі майже всіх країн світу. І зараз там стояло чимало різних кораблів, одні на внутрішньому, інші на зовнішньому рейді. Вони дивилися один на одного круглими очима ілюмінаторів і всі разом клали відблиски на воду, яка то просвічувалась, то ставала непроглядно-чорною. Тоді ніс корабля і корма губилися в цій чорноті, і

Юрій Баглай напружував зір, щоб не нашттовхнутися на якийсь судно.

Він без особливих труднощів і досить-таки впевнено повів свій корабель до військового причалу. «Тут треба запастися паливом,— подумав він,— тільки спитаю в командира частини, чи довга стоянка».

— Вийдемо опівночі, можете брати пальне,— сказав Курганов і пішов у каюту відпочивати.

«Ясно,— подумав Баглай,— хоче побачити команду ще й у нічному поході».

Він перевів корабель під пальне, за півгодини заповнили цистерни і знову стали до пірса.

Юрій Баглай у каюту не пішов, щоб не заважати Курганову, наказав принести матрац, подушку й реглан на місток, щоб перележати години, які лишилися, на свіжому повітрі.

Йому не спалося. Він бачив, що нічне небо швидко змінюється. По ньому спершу попливли окремі хмарини, порвані горішнім вітром, пронизані сяйвом місяця, потім небо заволокло, затушкувало чорною запоною і місяць та зорі зникли.

Вітер з моря міцнішав, тужавів, ставав поривчастим.

— Боцман! — покликав Баглай і, коли Соляник збіг на місток, наказав: — Повісьте кранці з лівого борту. Стежте за вітром.

— Уже повісили, товаришу лейтенант. Вітер записуємо.

Юрій заплющив очі. Почував, що корабель третється бортом м'яко, хоч його притискувало до пірса все дужче й дужче. Вітер підкрадався, шарудів у вантах і фалах. Під його шарудіння Юрій почав дрімати. І в цій дрімоті він побачив Полю такою, як вона була на весіллі у Андрія Соляника...

У голубому платті, що туго перехоплює її в стані. На плечі спадає густе волосся кольору морського піску, нагрітого сонцем, і вона знову дивиться на нього так, як тоді, прихованим, затаєним поглядом, якого ніхто інший не бачить, тільки він... Потім привидівся пустельний мисок. Темні валуни і темні гомінки хвилі...

Сон... Сон... Марення... Гарне марення...

Вітер на якусь хвилинку перестав співати в такелажі, причаївся, дослухаючись до Баглаєвої півдрімоти, потім

нараз свиснув по-розбишацькому і струсонув кораблем об тверду незрушну стіну пірса.

Юрій прокинувся, повів довкола зовсім незрячими очима і подумав: «Де я?»

Тільки що тут була Поля. Він бачив її, тримав за руку, відчував запах кіс і дивився їй в очі... А вона співала йому пісню (Було це чи він вигадав?..), співала тихо й мрійно — про море, про білокрилих чайок, і сама вона була, як та чайка...

Ніколи не чув Юрій, щоб Поля співала — соромилась, чи що? А тепер вони сиділи на своєму кам'янистому миску, і вона співала... Її несильний, густий, теплий і чистий голос зливався з плюскотом хвиль, часом тонув у тому грайливому плюскоті, потім знову виринав, виривався... Море своїм одвічним гомоном ніби акомпонувало їй, і вони приязно всміхалися одне одному...

Знову він розплющив очі.

Полі біля нього немає. А пісня все ж таки летіть, і море акомпанує їй...

Що ж то за пісня? Хто її співає?..

Юрій Баглай схопився, глянув по кораблю, освітленому тільки електролампочками та портовими ліхтарями, і побачив на юті гурт матросів. Пісня й линула саме з того гурту, хоч співав її один голос.

Юрій якийсь час дослухався... Та це ж радист Аркадій Морозов співає! І на гітарі грає він. Сам собі акомпанує. А йому вторять ще й вітер та море. І не дивно, що в морзянці радистові вчувається музика. Тоді команда до його слів поставилася трохи гумористично, нашішкувато, а тепер хлопці оточили Аркадія Морозова, зімкнулися навколо нього живим кільцем, стоять і слухають.

«Підійти до них чи ні? — запитав себе Юрій і вирішив: — Ні, не треба. Підійду й сполохаю пісню, як птаха. Почнуться розмови, може, жарти, може, навіть навперей хвалитимуть Морозова, а пісні не буде».

Про що ж він співає? Юрій сів на стілець, обіперся ліктями об перила ходового містка і принишк. Поривчастий вітер часом зривав слова пісні і ніс їх кудись з собою. Хвилі, б'ючись у берег, іноді теж заглушали голос, як потужне фортіссімо оркестру (а може, так і треба було?), але Юрій Баглай все ж уловлював зміст і проймався ним всією душею...

Радист співав про далекий океан, про чужий берег і про тугу моряка за рідною землею... І Юрій Баглай уже бачить той берег. Он він, мовчазний і загадковий, розкинувся перед його очима крутими високими горами, ще чорнішими, ніж зараз небо, увесь у електричних вогнях, що їх посіяли, як золоті зернята, невідомі люди. Звідти крізь гуркіт пінявого прибою долітають людські голоси, музика і у вогнях видно, як під вітром гойдаються платани та кипариси...

Раптом і музика на березі, і пісня на палубі урвалися. Юрій аж кинувся. Та це ж не чужий берег далекого океану, а Ялта, наша Ялта з добре знайомими вулицями, вузькими химерними провулочками і з своїми людьми, котрі там живуть, працюють, відпочивають, і з якими, зійшовши на всім відому Набережну, можна по-простому поговорити. То Аркадієва пісня перенесла його на невідомі заокеанські береги журитися за рідним краєм...

Юрій Баглай побачив, що гурт уже розходиться, поклав:

— Товаришу Морозов, зійдіть до мене на місток!

Перш ніж збігти по крутому трапику нагору, Аркадій десь залишив гітару і з'явився по всій формі у білій парусиновій робі і в береті, який матроси носять у поході замість безкозирок, став струнко:

— Товаришу лейтенант, прибув за вашим наказом.

— Що це за піснею ви співали?

Аркадій помітно знітився — не думав, що й командир слухає.

— Моя пісня, товаришу лейтенант.

— Ваша?.. Ви не стійте, бо гойдає, сядьте, — показав він на стілець навпроти. — Тобто, як — ваша?

— Сам склав, — Морозов сів і взявся руками за поручні, бо гойдало таки справді добре.

Юрій подивився на Аркадія Морозова з подивом:

— А мотив? Музика? Я ще такої не чув, хоч і сам багато пісень знаю і теж умію грати на гітарі.

— Музику теж сам...

Юрій помовчав трохи, ніби не зважаючи на запитання, яке хотів задати.

— То ви — ще й поет, і композитор?

Аркадій зніяковіло посміхнувся:

— Що ви, товаришу лейтенант? Надто сміливо було б

сказати про себе таке. Тільки мрію про це... Дуже люблю музику. Вона мені у всьому вчувається. І в плюскоті моря, і в оцьому вітрі, у шумі машин... І все різна. Тоді я запишую...

— Куди записуєте?

— У ноти... Я з собою привіз, коли йшов на флот. Іноді спершу музика впливає, тоді я підбираю до неї слова. А часом спершу слова з'являться, тоді я підбираю музику.— Раптом він спохватився: — Ви не турбуйтеся, товаришу лейтенант, я — у вільний час. Це службі не шкодить.

— Ну, гаразд, гаразд,— заспокоїв його Баглай.— Приїдемо на базу, прошу — покажіть мені. Якщо це, звісно, не ваш секрет...

22

О двадцять третій нуль-нуль на місток піднявся Курганов. Обличчя в нього було заклопотане і навіть стурбоване. Він знав, що погода має погіршатися, метеорологи обіцяли на ніч три бали моря і чотири вітру, але вже зараз було видно, що помилилися: вітер перевищує п'ять балів, а на морі не менше, як чотири.

Ні, Курганов не був слабкодушкий чи нерішучий. Море загартувало його ще з юнацьких, а може, ще й з дитячих років, коли він часто виходив у море з рибалками, разом з ними ділив труднощі цієї важкої і небезпечної професії, розсипав і витягав з рибою сітки, вантажив кошелями її в трюми сейнерів, голодав, мерз, пікся на сонці...

Одного разу під час шторму зірвало з швартового кінця рибальський парусно-весловий бот. Маленький Віктор, ще тільки учень сьомого класу, бачачи, що поблизу нікого з дорослих немає, кинувся рятувати суденце. Він ускочив у нього, схопився за весла, але вони виявилися не на хлопчачу слабеньку силу. Тоді він гарячково почав ставити вітрила. Хлопчик уже добре умів це робити і надіявся на своє уміння та спритність.

А бота все далі й далі гнало в море. Берег уже заволкло вечірньою пільмою. А коли хлопцеві нарешті вдалося поставити вітрила, то навколо нічого не було видно, і він навіть не знав, у якому напрямі стоїть носом його бот — на північ, на південь, на захід чи на схід.

Вітер і хвилі вертіли ботом, як хотіли, а Віктор робив усе, аби тільки не перекинутись. Так наодинці боровся хлопець всю ніч.

Але й ранок не приніс нічого втішного. На море впав густий холодний дощ, і Віктор нічого не бачив навколо себе далі, як за десять метрів. І він знову робив галс за галсом¹, обшморгуючи до крові долоні. Разом з холодним дощем по його щоках котилися гарячі сльози: він добре розумів, що допомоги чекати ні від кого, бо ніяке судно зараз у море не вийде, а якщо і вийде, то все одно його не знайде...

Тим часом рибальське селище облетіла чутка, що бачили Вітьку на березі під час шторму, а де потім подівся, невідомо. Піднялося на ноги все селище. Опісля виявили, що не стало бота, але зв'язку між однією подією і другою не знайшли.

Справді, не міг же хлопчина в таку погоду сісти в чужого бота і вийти в море, він, хоч і малий, а моряк уже досвідчений і серйозний, знає, що з морем гратися не можна.

Про те, що сталося, повідомили командира підрозділу прикордонних катерів. Інші кораблі під час шторму відстоюються в надійних портах і в тихих бухтах, а невеликі прикордонні кораблики невтомно і безстрашно шугають по морю вдень і вночі, в штиль і в непогоду, несучи незмінну вахту по охороні наших морських кордонів. Три з них і пішли в море шукати хлопчика.

Дві доби штормило. Дві доби лив дощ. А на третю дощ припинився, небо вияснилось, хвилі на морі стали м'які й пологі, горизонт висвітлився, вітер упав, і один з прикордонних катерів помітив ніким не керованого парусника, який гойдався на хвилях.

Коли підійшли, Віктор був іще живий, тільки дуже кволий, бо три доби нічого не їв, а лише пив дощову воду, яка наливалася у відкритий бот. Уже зовсім знесилений, він вихлюпував її пригорщами, щоб бот зовсім не сів під зайвим тягарем.

То було справжнє випробування морем і справжній гарт.

Так що штормове море не лякало Курганова. Він ду-

---

¹ Р о б и т и г а л с и — міняти курс відповідно до напрямку вітру.

мав про молоду команду і тому, зійшовши на ходовий місток, прямо запитав:

— Як думаєте, командире, вся команда витримає?

— Моряки молоді, це правда, але люди дорослі, товаришу капітан другого рангу.— Випробуємо, як хто триматиметься. Це й надалі треба знати.

Курганову пригадалася ота давня історія з ботом, його хлоп'ячий поєдинок з морем, і він наказав:

— Робіть прокладку на Севастополь. Дайте радіограму на базу, що виходимо рівно в нуль-нуль. З базою підтримуєте безперервний радіозв'язок.

Зробити прокладку Ялта — Севастополь Баглаєві неважко. Не такий уже й складний курс, навіть для нічного плавання, але слід врахувати відхилення на вітер, на хвилі.

У море вийшли точно опівночі.

Коли стояли біля причалу, корабель був освітлений береговими портовими ліхтарями, лилося багато світла з самого міста. Тепер же поринули, здається, у вічну темряву, в якій шаленіють невидимі, дикі, ніким не загнуждані сили. По-рідному і якимось печально миготів маячок, що стоїть у кінці молу, а потім його не стало видно, і його проковтнула чорна, як смола, темрява.

Одразу ж за акваторією порту, де кінчається мол, у залізні груди корабля вдарилася перша важка, свинцева хвиля, хвиля відкритого моря, яку не можна ні обійти, ні приборкати, як у порту, від котрої вже не заховаєшся за молотом. Вона так штовхнула корабель, що він на мить зупинився, ніби приголомшений, присів на корму. Машина натужно заревли, однак не втратили своєї сили і кинули корабель уперед. Він розбив навпіл невидиму хвилю гострим кілем і підім'яв її під себе.

Проте хвиля не здавалася, не хотіла лишитися переможеною. Поділена навпіл, вона війнула могутніми крилами і вдарилася ними по кораблю з обох боків, накрила ходовий місток і з лютим сичанням прогуркотіла палубою від бака до корми. Здавалося, що тією першою хвилиною море попереджувало корабель: «Не йди на двобій зі мною, не вистойш. Я проковтну тебе, маленького і зухвалого, за те, що ти насмілився протиставити свою мізерну силу моїй безмежно могутній».

Та корабель просувався вперед. Всі двері, люки і ілюмінатори були наглухо задрасні. Боцман Андрій Соляник,

ще не дуже довіряючи молодим, сам обійшов усі кубрики, відділення, відсіки та бойові пости, подогвинчував «баранці», де треба було, наказав, щоб рятівні пояси лежали поряд, попередив, щоб на палубу ніхто й носа не виткнув, а тоді вже й сам міцно задраївся у стерновій рубці.

Стерновий не був з новачків, служив уже третій рік, руки його давно зріднилися з стерновим колесом, але в такому важкому поході все може статися і треба кожну мить бути готовим прийти на підмогу.

Тільки Курганов, Юрій Баглай та два сигнальники — на правому і на лівому крилах — стояли на ходовому містку у зюйдвестках, офіцери в регланах, а матроси в непромокальних бушлатах, і дивилися вперед по ходу судна. Вони там нічого не бачили, окрім високого носа корабля, що теж ледве угадувався, але такий уже закон мореплавання — стояти і дивитись, слухати з містка, як працюють машини, одержувати донесення, давати по кораблю розпорядження, все бачити, все чути і все знати.

Корабель ішов затемнений, горіли тільки бортові вогні — зелений і червоний — та ще ледь помітно білів вогник на найвищій точці, на клотику. Але бортові вогні весь час заливало водою, окутувало бризками, що падали на палубу то зеленим, то червоним віялом, то обома разом. Здавалося, корабель потрапив у саме пекло, де все навколо кипить у вогнях, вірус і клекоче.

Ніякого перепочинку й на одну мить не було, бо не відпочивало й море. Хвилі осатаніло гупали й гупали кораблеві в груди, і в їхньому ревінні тонуло навіть скажене виття вітру. Його просто не було чути. Вітер можна було тільки відчувати по тому, як він тисне на корабель, як разом з хвилями намагається збити його з курсу, зупинити, потиснути назад чи кудись убік, а то й перекинути.

А корабель ішов і йшов... Вірніше, не йшов, а просувався стрибками вперед, у невидимий чорний світ, в якому бушують стихійні сили, дужчі за людину, але й підвладні їй.

Не знали молоді матроси, але добре знали Курганов, Баглай і боцман Соляник, які вже не раз ходили цим курсом, що те, що відбувається зараз, далеко не найгірше, не найстрашніше. Десь на півдорозі корабель змінить курс, піде не назустріч хвилям та вітру, а стане лагом до них,

підставить під їхні удари борт, і ось тоді вже почнетъся справжнє пекло...

О третій годині так воно й сталося. Баглай нахилився над переговорною трубою і наказав:

— Курс — сорок два!

— Єсть, курс сорок два! — відповів стерновий, і його руки енергійно запрацювали, кладучи судно на новий румб.

Одразу ж корабель підняло, посунуло якоюсь силою праворуч, і треба було мати велику вправність, щоб утримати його на заданому курсі. Одначе стерновий утримав. Він стояв, широко розставивши ноги, балансуючи на них, не відриваючи пильних очей від картушки компаса.

Андрій Соляник тим часом не без тривоги раз у раз поглядав на кренометр. Стрілка кренометра стрибала за восьмибальну риску. Крен наближався до сорока п'яти градусів. Становище було критичне.

— Потримайся трохи, я зараз повернуся і підміню тебе, — сказав Соляник, помітивши, що в стернового на лобі і по щоках побігли струмочки поту.

В задній стінці рубки він відчинив низенькі вузькі, овальної форми дверцята і трапиком спустився у машинне відділення. Його одразу ж оглушив гуркіт машин, окутало гаряче, насичене запахом мастила повітря. Машиністи працювали голі до пояса. Витяжний і нагнітальний вентилятори крутилися на всю силу, але вони не встигали очищати повітря, дихати було важко. Однак хлопці ніби й не думали про це, а Вартан Жамкочян ще й пожартував, крикнувши у вухо Соляникові та блиснувши міцними білими зубами:

— Тропіки, товаришу боцман!

Обличчя у нього змарніло й заросло густою щетиною, тугі округлі мускули на оголеному тілі перекочувалися, як у спортсмена, виказуючи невтомну молоду силу.

«Цей не підкориться морю», — з задоволенням подумав Соляник і, перейшовши машинне відділення, відчинив залізний люк у просік, з якого в різні боки розходилися трапи, такі ж вузьенькі, як і всі на кораблі. Один вів у радіорубку, другий — в гідроакустичну.

В гідроакустичній стояла півтемрява, бо гідроакустикові й не потрібно багато світла. Сам екран досить освітлював невеличке наповнене апаратурою приміщення, а крім того,

світилися індикаторні лампочки, створюючи дивовижну гармонію кольорів.

Григорій Шевчук тільки глянув на боцмана і знову прикипів очима до екрана. У нього не було спеціального завдання, бо йшли не на пошуки підводного човна, але в таку штормову ніч мало що могло трапитися на шляху. І тому Шевчук ніс свою вахту ретельно, та, крім того, це для нього була й велика практика, в якій здобувається досвід. Худоряве, видовжене обличчя його зблідло, очі стали ще більшими і, коли він глянув на Андрія Соляника, в них відбилися всі кольори індикаторних лампочок.

— Ну й робота! — покрутив головою Соляник. — Здурити можна!

Радіорубка була для нього яснішою. Тут електролампочки горіли на повну силу, і Аркадій Морозов, цей співун і гітарист, почував себе так вільно в своїй стихії, що навіть запросив Андрія Соляника до апарата, який стояв осторонь:

— Сідайте, послухайте музику, товаришу боцман.

— Яка ще тут музика? — здивувався Соляник. — Там, нагорі, така музика, що під неї і чорти не затанцюють, ноги поламають...

Зазумерило в одному з апаратів. Аркадій Морозов схопив одну з чорних телефонних трубок на столі:

— Він саме тут... Вас, товаришу боцман.

— Мене? — Соляник навіть не повірив.

У трубці він почув голос командира так чітко й виразно, наче Баглай стояв поряд.

— Що ж ви не попередили, що вийшли з стернової рубки? Негайно — на ходовий місток!

— Єсть, товаришу лейтенант! Корабель обходить.

— Ясно. Негайно — на місток. Передайте трубку радіостові.

— Передаю...

Андрій Соляник тим же шляхом, що йшов сюди, швидко повернувся у стернову рубку — звідти під час такого шторму легше й безпечніше дістатися на місток.

А радист тим часом слухав, що йому говорив Баглай:

— Недалеко від нас гойдається якесь судно, мабуть, втратило хід. Послухайте на міжнародних хвилях. Судно не військове...

Коли боцман Соляник вибіг із стернової рубки, одразу ж йому впало в очі, що вітер ніби трохи затих і шторм став менший, а видимість покращала — непомітно наближався світанок. Власне, він лише угадувався, та навіть від усвідомлення того, що світанок настає, наближається і він уже недалеко, очі бачили краще.

Ще збігаючи на місток, Андрій Соляник побачив, що зліва по борту, десь між небом і морем, ніби блимнула зірочка.

«Що за мана? — подумав він. — Звідки вона взялася? Одна-однісінька в цій непроглядній темряві...»

Не встиг він доповісти командирові, як той сказав:

— Он туди уважно подивіться, — і показав рукою.

Андрій Соляник втупився очима в темряву. Спершу він нічого не бачив, хоч і дивився так, що аж очі заболіли. Раптом вигукнув:

— О, знову та зірочка!

— Яка зірочка? — здивувався Баглай.

— Я тільки що вздрів її, як ішов до вас...

— То — корабельний вогонь, — суворо сказав Баглай. — Корабель не на ходу, метляється на хвилях...

І в цей час задзвонив телефон.

Юрій Баглай швидко зняв трубку, послухав перші слова радиста і відчув, що трубка в його руці затремтіла...

— Товаришу капітан другого рангу, доповідає радист Морозов. Це — гідрограф «Дельфін». У нього вийшло з ладу рульове управління. Одного з науковців тяжко поранено.

— Що маєте намір робити, командире? — запитав Курганов.

Дивно він поведився. Як дав завдання ще в Ялті іти на Севастополь, то й замовк. Сидить на ходовому містку, як німий свідок усього того, що відбувається і на морі, і на кораблі, і — ні пари з вуст, окрім цього запитання: «Що маєте намір робити, командире?»

— Візьму на буксир, товаришу капітан другого рангу.

— На буксир?

Курганов задумався. Юрій Баглай зацікавився, ждучи, що скаже командир частини. А навколо корабля шаленіло море, і вогник безпомічного, безпорадного «Дельфіна» то з'являвся, то зникав серед високих хвиль.

— Зможете?

Це запитання прозвучало в устах Курганова як згода, і Баглай поспішно відповів:

— Зможу, товаришу капітан другого рангу.

— Добро...

Після цього короткого слова, яке на флоті означає «згодний», «дозволяю», Курганов знову замовк.

Юрій Баглай, уже звиклий до його мовчання, навіть забув про нього, зосередивши всю свою увагу на вогнику в темряві моря, який був зараз для нього єдиним орієнтиром.

— Право руля! — наказав він у переговорну трубку. — Уважно слухати всі мої команди.

Потім повернувся до боцмана:

— Приготувати буксирний трос, кидальні кінці. Ввімкнути прожектори. Команді надіти рятувні пояси. Всім, хто буде на палубі, прив'язатися. Вам — теж... Виконуйте.

Корабель круто повернув, спершу за хвилину, потім — проти хвилі. Тепер уже Юрій дивився тільки на отой вогник на клотику в «Дельфіна», який то вихоплювався з темряви, то гаснув у ній, над усе боявся, щоб він не зник зовсім.

Немає нічого страшнішого для корабля, як в отаку штормову погоду втратити хід або опинитися без рульового управління. В обох випадках корабель стає безсилий, хвилі граються ним, як іграшкою, вітер несе його, куди захоче, командирів корабля та і всій команді лишається тільки спостерігати свою немічність і надіятися, що хтось допоможе, врятує від загибелі, яка може статися кожної хвилини.

Ранок таки надходить. Уже стало видно, як котяться піняві гори, як вони нагортаються одна на одну і розбиваються з глухим стогоном.

«Дельфін» виник перед Баглаєвим кораблем несподівано.

— Ліво на борт! Повний уперед!.. — одну за одною подав команди Юрій Баглай в обидві переговорні труби, які стриміли перед ним. І корабель, зробивши крутий поворот, пройшов повз «Дельфіна». Юрій устиг помітити, що на палубі було багато людей, а капітан, як і тоді, коли Баглай сам колись опинився в скрутному становищі, сидів на своєму містку, тримаючись рукою за поручні.

Юрій обійшов «Дельфін» раз і вдруге. Він намагався наблизитися до нього на таку відстань, щоб можна було

поговорити в мегафон, крім того, він вичікував, поки дужче розвидниться, бо прожектори то скрадали хвилі, які накочувалися непомітно, то показували їх надто великими, більшими, ніж вони були насправді.

Людей на «Дельфіні» за високими бортами було видно тільки по груди, Баглай весь час вглядався, де серед них Поля.

«Впізнала ж вона, що це мій корабель, може, хоч рукою махне».

Але ніхто йому рукою не махнув, а обличчя розрізнити було важко.

Нарешті Юрієві пощастило наблизитися до «Дельфіна» на таку відстань, щоб там почули. Він приклав до губів мегафон і вигукнув:

— Ми беремо вас на буксир! Приготуйтеся взяти і закріпити трос!.. Запустіть машини і йдіть малим ходом!

Капітан «Дельфіна» теж щось крикнув у мегафон, але Юрій не розібрав, кораблі вже розминулися бортами.

Юрій Баглай ще раз наблизився до борту потерпілого судна і сердито наказав:

— Приберіть з палуби всіх зайвих! Лишіть тільки матросів, які приймуть кінець! І зашвартуйтеся якнайміцніше!..

— Слухаю,— покійно відповів капітан.

І одразу ж усі ті, що стояли коло бортів, посунули вниз, у каюти.

На палубі лишилося лише четверо, мабуть, боцман з палубними матросами...

23

Андрій Соляник, Іван Байдачний, Мартин Здоровега і ще двоє з боцманської команди стояли на кормі, прив'язані до гармати короткими шкертами¹, але такими, що давали змогу вільно рухатися.

Тепер, коли на палубі «Дельфіна» вже нікого не було, окрім потрібних при заведенні буксира людей, Юрій забув і думати про Полю, всю свою увагу він зосередив на кораблях.

¹ Шк е р т и — різної довжини мотузки.

Нелегко взяти на буксир судно в такий шторм. А Юрій ще взагалі не доводилося цього робити. Але діяв він рішуче і, може, навіть одчайдушно. Коли б це було звичайне навчання, не відчував би в собі такої рішучості, не ризикував своїм кораблем, але він знав інше: «Дельфін» терпить аварію, і його треба прибуксирувати в порт.

Мало не зштовхнувшись із «Дельфіном», він пройшов повз нього зовсім близько, і коли корма його корабля порівнялася з носом гідрографа, вигукнув Соляникові:

— Подати кидальний кінець!

Боцмана не треба вчити, як це робиться. Він тричі крутнув у повітрі рукою, в якій тримав на тонкому тросі свинцеву «грушу», облетену конопляним шпагатом, і вона аж засвистіла, летячи на ніс «Дельфіна». Довгий трос швидко розмотувався з його руки.

Здавалося б, усе гаразд.

Але в останню мить ніс некерованого «Дельфіна» величезною хвилею повело ліворуч і «груша», сковзнувши по борту, впала у воду. Соляник швидко витяг її на палубу. Мокрий трос і мокра «груша» тепер стали важчими, потрібно було більше сили та спритності, щоб докинути її.

Андрій Соляник збирався з силами, стояв, чекав. Він добре розумів, що дуже близько до «Дельфіна» підходити не можна, кораблі можуть вдаритися бортами, і тоді обидва підуть на дно...

Не менше розумів це і Юрій Баглай. Він знову обійшов потерпіле судно, але так, щоб його не придавило вітром.

І тут раптом обізвався Курганов:

— Зайдіть з лівого борту, командире. Менше ризику.

Юрій одразу ж зрозумів: хоч трохи прикритий «Дельфіном» од вітру, він зможе ближче підійти до нього, та й хвилі тут менші, пологіші, бо гідрограф приймав на себе жорстокі удари моря і вітру, даючи змогу маневрувати.

Баглай одійшов від «Дельфіна», зробив розворот і знову став наближатись до нього вже з лівого борту. Капітан судна, старий, загартований моряк, зрозумів маневр свого рятівника, скомандував у мегафон до свого боцмана:

— Приготуйтеся прийняти кінець!

Він завів мотори і намагався іти проти хвилі, регулюючи напрямом самими лише машинами, але це йому погано вдавалось, бо мотористи, хоч і одержували накази з капітанського містка, не встигали їх виконувати.

Тепер Юрій Баглай підійшов ближче до «Дельфіна», однак враховував, що хвиля може кинути на нього безпомічне судно несподівано. Андрій Соляник у свою чергу вирішив не чекати, поки корма корабля порівняється з носом «Дельфіна», і вже тоді, як капітанський місток опинився поряд з командирським, вигукнув:

— Подаю кінець!

Його зрозуміли на «Дельфіні». Ті четверо, що стояли на баці, розбіглися по борту — хтось із них та ухопить оту рятівну «грушу»!

Кинута вправною Соляниковою рукою, вона майнула в повітрі, пролетіла метрів з двадцять і впала посередині палуби. До неї притьмом кинулися одразу двоє, і дві пари рук завзято почали витягати із води важкий сталевий трос. Ой, як же швидко треба було це робити! Кожна згаяна секунда знову змусить кораблі розходитись і сходитися, наражаючись на смертельну небезпеку.

Тепер увага всіх на обох кораблях була прикута тільки до матросів на «Дельфіні», а вони тягли й тягли з води трос, наче не було йому й кінця.

А час ішов, і кораблі вже ось-ось мали розминутися. І тоді Юрій перевів телеграф на «малий хід». Він добре розумів, що ставить обидва кораблі на грань найбільшого ризику, і тому, не відриваючи очей від своєї корми та носа «Дельфіна» і одночасно стежачи за хвилями, що накочувалися, крикнув у переговорну трубу до машинного відділення:

— Тримати руки на ріверс-редукторі!

Незважаючи на те, що було дуже холодно, що місток заливало водою, запарошувало густими бризками, Юрій давно вже скинув реглан, лишився тільки в старенькому кітелі та зюйдвестці — йому було жарко, обличчя палало, і по ньому котився гарячий піт, якого він не помічав.

— Одягніться, командире.

Але він не почув тих слів, а може й почув, та не надав їм ніякого значення, бо увага була зосереджена на іншому...

Нарешті з води показався товстелезний сталевий буксирний трос. Тепер уже чотири пари рук на «Дельфіні» вхопилися за нього як за рятівний круг, бо це, власне, й був порятунок.

Втративши на якийсь час відчуття навколишньої обстановки, відчуття самого себе, Юрій Баглай тільки дивився,

як матроси на «Дельфіні» тягнуть трос до носових кнехтів, як вони падають під ударами хвиль, схоплюються і знову тягнуть, підтримуючи один одного. Коли б вони випустили трос із рук, це була б катастрофа...

І коли Юрій побачив, що матроси нарешті наділи петлю троса на кнехт і почали закріпляти її намертво, щоб не зірвалася, він раптом засміявся. Чого засміявся, і сам не знав. Просто, це була розрядка після небувалого ще в його житті нервового напруження.

— Чого ви смієтесь, товаришу лейтенант?

— Не знаю, товаришу капітан другого рангу... Це я так... сам до себе...

Курганов більше нічого йому не сказав, але подумав: «Він виграв бій, як на війні».

Юрій відчув, що йому стало холодно. Накинув на себе реглан, узяв мегафон і крикнув на корму:

— Боцмане, перевірте ще раз кріплення буксирного троса!

— Все гаразд, товаришу лейтенант! — одразу відповів Соляник.

Юрій нахилився над переговорною трубою в машинне відділення:

— Збільшуйте поволі хід. Дуже повільно.

Тепер він стежив за тросом, боявся смикнути, щоб трос не обірвався або щоб не вирвати кнехтів.

Важезний товстий сталевий канат був ще під водою, але Юрій уже відчував його, він ніби бачив, як там, у глибині, під важкими чорними хвилями туго сплетена сталь поволі розправляється, натягується, і вже гідрографічне судно набирає ходу, вода під його форштевнем починає закипати білою холодною піною, і Баглашев стає весело. Ні, він більше не сміється, спалах отієї миттєво-нервової, невідкладної йому радості погас, народилася радість тиха, спокійна, яка прийшла від усвідомлення того, що відбувалося протягом останніх двох годин отут у відкритому штормовому морі за добру сотню миль від найближчого берега.

Нарешті трос і зовсім виринув з води, спершу повис над морем, потім натягся, як велетенська струна. Від кнехтів на «Дельфіні» і на Баглашвому кораблі пішов димок і посипалися іскри — то горіла сталь. Та це вже не бентежило Баглая. Він дав машинам середній хід, бо на повний, ставши

буксиром та ще й по таких великих хвилях не підеш, і вже аж тоді, все ще сповнений ясною радістю, подзвонив у радіорубку:

— Запитайте у «Дельфіна», хто поранений і в якому стані? — він подумав про те, щоб радіограмою заздалегідь викликати до причалу базову машину швидкої допомоги.

Коли б радист Аркадій Морозов не був новенький на кораблі, він би, може, схитрив і доповів би своєму командирові, що «Дельфін» не відповідає або знайшов ще щось сказати, не називаючи імені Полі, але він передав слово в слово те, що почув з гідрографічного судна:

— Під час боротьби зі штормом стався перелом ноги у наукового працівника Поліни Кулик. Першу допомогу їй подав корабельний фельдшер. Стан хворої задовільний.

Обличчя у Юрія Баглая помертвіло. Він схилився на поручні.

Вітер зірвав з нього реглан, кинув під ноги, але він того не помітив...

24

А сталося ось що:

«Дельфін» пробув у морі добу. Потім капітан помітив, що барометр швидко падає. Він попередив про це вже старенького видатного вченого, доктора наук і професора, який очолював усю наукову групу, але той відбувся жартом:

— Е-е, батеньку, ще бозна-коли сказано, що наука вимагає жертв. Ну погойдає нас трохи, та нам же з вами не звикати.

Ні вчений, ні сам капітан на такий великий шторм не сподівались. Вони спохватилися лише тоді, коли на морі вже покотилися важкі, загрозливі хвилі, а вітер ударив по кораблю з такою силою, наче його видихнуло з велетенських легенів саме чорне небо...

Поки вибирали з води всілякі прилади, море вже люто ревіло і гралось кораблем, як трісочкою. Різні прилади — залізні, дерев'яні, скляні — стояли й на палубі. Все це начиння кинулася рятувати з іншими науковцями і Поля, єдина жінка на кораблі.

Як і всі інші, вона була в гумових чоботях, які трималися петлями на широкому поясі, одягнута в непромокаль-

ні шкіряні штани і брезентову куртку, що добре захищала од вітру і води.

Учений нагримав на неї:

— Донечко, ідіть у каюту чи ще кудись, без вас тут упораємось.

— Там, на кормі, мої експонати! — закричала Поля, намагаючись пересилити шалене виття вітру і резіння хвиль.

— Не треба вам тут... не треба! — гукнув їй боцман, пробігаючи мимо. — Зараз усе знесемо вниз...

Мабуть, так би й було. Та в цю мить капітан нахилився над переговорною трубою, що веде у стернову рубку, і стриженим голосом запитав:

— Куди вас несе, рульовий? Чому зійшли з курсу?

— Я не зійшов з курсу, товаришу капітан. Руль не слухається мене, — з одчаєм у голосі відповів стерновий.

Справді, корабель вийшов з послуху і під поривистими ударами вітру стрибав з хвилі на хвилю, занурюючись у воду то носом, то кормою і черпаючи воду бортами.

— Як не слухається? — гарикнув капітан.

Він збіг з містка і в одну мить опинився у стерновій рубці. Руки його схопили стернове колесо, але воно вільно крутилося туди й сюди, як іграшкове.

Якийсь час капітан стояв перед ним ошелешений, заціпенілий. Нарешті він прийшов до тямку:

— Механіка!.. Механіка сюди!..

Стерновий побіг у машинне відділення по механіка.

В цю мить капітан почув якийсь незрозумілий залізний гуркіт на палубі і за ним — крик людини...

Виявилося, Поля таки не пішла в каюту, а почала серед хвиль, що котились по палубі, добиратися на корму до своїх експонатів, які вона з такою ретельністю збирала та сортувала. В цей час корабель трусонуло неймовірної сили ударом, він круто накренився, з ланцюга зірвалися нанизані на нього залізні буї і посипалися на Полю...

Спершу вона не відчула болю, схопилася на ноги, але знову впала, і тільки тоді закричала від нестерпного вогню, що пронизав її тіло і мозок...

Далі вона вже нічого не пам'ятала, навіть не чула, як корабельний фельдшер накладав на ногу гіпсову шину. А коли розплющила очі, побачила, що над нею схилюлися знайомі обличчя.

— Ну, от і гаразд... от і гаразд, донечко,— заспішив професор, коли помітив, що вона розплющила очі.— Скоро будемо на березі. А там полегите трохи в лікарні і знову в море, за діло... О, ми з вами ще попрацюємо, ей-богу, попрацюємо... Ось тільки дістанемося до берега...

Він був такий розгублений, говорив невпопад і навіть запобігливо, наче саме він був винен у тому, що його «донечка» покалічилась. Тримав дівчину за руку і повторював:

— Ось тільки до берега... Тільки до берега...

Він і сам не знав, що робиться на кораблі, чого він не йде до берега, а гойдається на одному місці, та ще так гойдається, що не можна встояти на ногах. А коли б дізнався, то жахнувся б...

Механік у тяжких умовах хитавиці з допомогою своїх матросів відкрив внутрішню обшивку, за якою проходив ланцюг від стернового колеса до пера руля, але виявилось, що тут ланцюг був цілий, він обірвався аж за кормовим відсіком, туди ж добутись можна тільки з допомогою автогенного апарата. Лишалось одне: чекати, що хтось порятує, якщо до того часу корабель не залле водою або не перекине вітром на крутій хвилі.

Капітан виставив вахту, сам важко сів на стілець на містку, закутавшись у теплий одяг, і поринув у нерадісні думки. Правда, один раз він ніби прокинувся, підкликав вахтового матроса, наказав піти перевірити, як себе почуває Поліна Кулик. Матрос повернувся і доповів, що вчений нікого до пораненої, окрім фельдшера, не підпускає...

Корабель ніби помер. Навколо нього гриміло море. У такелажі люто висвистував вітер.

І тільки в радіорубці уже зовсім знесилений радист посилав і посилав у ефір тривожні сигнали, просячи допомоги...

25

— Що з вами? — спитав Курганов, побачивши, що з Баглаєм щось коїться.

— На «Дельфіні» тяжко поранена Поля.

— Поля?.. — це ім'я Курганову ні про що не говорило. — Хто така Поля?

— Науковий працівник. І моя майбутня дружина...

Розмова урвалася. Чути було лише натужне двигіння машин та гуркіт хвиль. Хмари в небі порвалися на чорне шмаття і мчали на південь, гнані поривчастим вітром, серед них іноді виринало сонце, холодне і безформне, схоже на розтоплене олово. Дощу вже не передбачалося, але море лютувало, час від часу заливало палубу, збивало корабель з курсу, ніби ще не наситилось своєю владою.

— Ви, коли брали судно на буксир, знали, що там Поля?

— Ні, точно не знав. Вона не кожного разу виходить у море.

Курганов знову помовчав.

— «Дельфіна» швартуйте до нашого причалу... Дайте від мене замполітові радіограму, щоб забезпечив машину швидкої допомоги з головним лікарем нашого госпіталю. Так і передайте, що ведемо на буксирі судно з пораним... Скільки нам ще ходу?

— Дві години і сорок хвилин, товаришу капітан другого рангу.

— Гарзд...

Курганов глянув на ручного годинника, зняв з голови тепер уже непотрібну зюйдвестку, надів картуза, щільніше закутався в реглан, бо гострий осінній вітер таки добре дощуляв.

Юрій Баглай теж змінив зюйдвестку на картуза, відчув, що дуже замерз, підняв з палуби реглан, який здуло вітром з плечей, вдягнув його з рукавами і застебнувся на всі гудзики. Чомусь подумалося про Курганова: «Це ж йому вже, мабуть, скоро і шістдесят, а глянь, який витривалий. Правда, видно, що стомився, обличчя осунулось, посіріло, і очі втратили свою постійну жвавність, але хто ж не втомився в цьому важкому поході, особливо тоді, як брали судно на буксир».

А потім знову думкою перекинувся на «Дельфін». Що з Полею? Невже щось серйозне? І як це можна було не вберегти дівчину? Ну — шторм, ну — потрапив корабель у скрутне становище, але ж вона єдина жінка серед стількох чоловіків! Як же так — не вберегти?

«А чи знає Поля, що саме я веду їхній корабель на буксирі? Звісно ж, не знає... Полю, Полю, хоч би швидше до

берега! Хоч би швидше побачити тебе, довідатися, що з тобою!..»

Не міг собі уявити Юрій ту струнку, білокосу дівчину іншою, ніж її знав досі. І не міг уявити, щоб вона лежала поранена. Ой, хоч би швидше, хоч би швидше до берега!

Дедалі море ставало спокійнішим, вітер потроху влягався. Стало легше вести на буксирі гідрографа, і Баглай наказав машиністам додати обертів. Пішли швидше.

Нарешті показався Севастополь.

Дерева уже скинули з себе зелені шати, тому було добре видно за рейдовими водами білі будинки центру, далі по схилах — стародавні будиночки серед химерних вулиць, вуличок і провулків. Он за пам'ятником Слави — Приморський бульвар, він і зараз темніе зеленню, бо в ньому багато дерев, які не скидають листя і на зиму... А он праворуч вимальовується на самому березі і той інститут, в якому працює Поля. А якщо від інституту обігнути бухту, потрапиш на той мисок, на якому проведено з Полею стільки вечорів — і сумних, і радісних, сповнених бентежних і крилатих надій... А останній раз... Останній раз вони говорили про те, що поберуться, і їхні серця були ясні й чисті, як лагідні хвилі в найкращу погоду, коли вони ласкаються до берега.

«Полю, я тут, ось близько біля тебе, коли б ти мене зараз почула, тобі стало б легше, твій біль вгамувався б...»

— Підніміть сигнал, що ведемо на буксирі судно, — тихо й спокійно промовив Курганов. — Ви надто задумались, командире.

Юрій Баглай немов прокинувся і навіть злякався: чи не підслухав Курганов його думки? Геть зовсім забув, що він стоїть на командирському містку і веде корабель. Та не один, а два кораблі. Як же це він прогавив? Адже он уже видніються бони!

Баглай голосно скомандував:

— Сигнальник! Підніміть два сигнали — «Прошу дозволу ввійти в бухту» і «На буксирі судно»!

За півхвилини два прапорці затріпотіли на щоглі. Юрій узяв мегафон і крикнув на «Дельфін»:

— Приготуйте швартові кінці, багри, я вас підведу до самої стінки, а там зманевруйте машинами. Ставайте кормою. Вода в бухті тиха!

— Ясно! — сказав у відповідь капітан.

Юрій бачив, як портовий буксирчик, маленький і незмінний роботяга, зачепився кормою за бони і потяг їх убік, тепер прохід був вільний.

Баглай пройшов тим же середнім ходом у порт, підвів «Дельфіна» до причалу. Зробив розворот, за ним той самий рух повторив «Дельфін», і капітан вигукнув у мегафон:

— Віддаю буксирний трол!

Запрацювали його машини, давши задній хід. Гідрограф пішов кормою до причалу дуже повільно, бо мав стати між двома кораблями. Їхні командири уже зрозуміли, що сталося, виставили по бортах команду з баграми, кранцями і кидальними кінцями. «Дельфін» поволі сунувся, а Юрій своїм кораблем ходив перед його носом туди й сюди, щоб на випадок потреби знову прийти на допомогу.

Капітан показав такі справжнє уміння маневрувати кораблем. Судна, які стояли біля причалу праворуч і ліворуч, уже подали йому кінці й намагались підтягти його, а машини ледь крутили гвинти тільки для того, щоб вчасно спрацювати «стій!»

Тоді Юрій зробив ще один розворот посеред бухти і теж кормою пішов до причалу. Швартуватись він навчився швидко й красиво, і навіть набагато старші й досвідченіші командири хвалили його за це. Команда ж пишалася Юрієвим умінням і в жартівливих словесних поєдинках з матросами інших кораблів говорила:

— Корабель видно по командиріві, по тому, як він швартується.

26

Завжди після походу командир частини сходив на берег перший. Командир корабля подавав команду «Струнко!», а потім уже починалося порядкування на верхній палубі, в житлових приміщеннях і на бойових постах.

Цього разу Курганов сказав Баглаєві:

— Не командуйте. Ходімте т у д и...

Коли б він тільки знав, якою вдячністю сповнилося Юрієве серце! Баглай ладен був у цю хвилину вклонитися Курганову до ніг. Він ішов мовчки на півкроку позаду і бачив, що на всіх кораблях виструнчилися командири

і матроси, проводжаючи здивованими очима його і Курганова.

На одному з кораблів стояв і Лавров. Він теж, як і інші, не розумів, що коїться, тільки здогадувався — пішли по-розмовляти з капітаном «Дельфіна», якого прибуксирували з моря.

Їх зустрів на пірсі замполіт Вербенко. Він поздоровкався з Кургановим і Баглаєм і глухо сказав:

— Машина швидкої допомоги тут, Вікторе Васильовичу.

— Сюди її, до «Дельфіна»...

Коли вони втрюх підійшли до судна, матроси вже зносили на носилках Полю. Вона до підборіддя була закутана ковдрою. Біліли тільки її коси та боєм палали великі сині очі. Вона водила ними, вглядаючись у кожне обличчя. І раптом уже на пірсі почувла біля себе Юріїв голос:

— Це я, Полю... Це — я...

Вона спробувала звестись на лікоть, але знову впала головою на подушку.

— Я не розумію... чому ти тут?..

— Потім, потім, Полю... Я все знаю.

— І ви?..— вона побачила Вербенка і Курганова.— Спасибі...— І бліді губи її затреміли.

— Поїдете й ви,— сказав Курганов до Баглая.— Вияснить у лікарні, що і як. І сповістіть батькам... Де живуть?

— По-сусідськи з Федором Запорожцем, на Портовій.

— Сходіть туди.

Полю вже поклали в машину швидкої допомоги, затримуватись не можна було й хвилини. Юрій ускочив у машину, і вона помчала.

По дорозі Поля пробувала щось говорити, але машина заглушувала її кволий голос, і вона замовкала. Потім узяла Юрія за руку і тримала, аж поки не приїхали до лікарні.

Він довго сидів на лавці під високим гіллястим, вже безлистим деревом, самотній і пригнічений усім тим, що сталося.

Нарешті до нього підійшла молоденька медсестра з смішливим кирпатеньким носиком та в червоних чобітках.

— Бачу, ви тут давно сидите. Кого чекаєте?

— Тут хвору привезли, Поліну Кулик,— схопився на ноги Юрій Баглай.

— З переломом ноги? — запитала дівчина так просто і навіть буденно, неначе йшлося не про живу людину.

— Так точно,— поспіхом підтвердив він, але одразу ж спохватився.— Ще не знаю чи перелом... Жду ось...

— Ходіть зі мною, я попрошу до вас чергового лікаря.

Вона війнула полою білого халата і задріботіла червоними чобітками по вузькій асфальтовій доріжці. В коридорі, де було тепло й затишно, кинула на ходу: «Зачекайте тут», а сама зникла за дверима з матовим склом, крізь яке нічого не було видно.

Він знову ждав, сидячи на м'якому стільці, оббитому білим дермантином. Серце його завмирало. Те, що черговий лікар довго не виходив до нього, мабуть, не віщувало нічого доброго... Мало який може бути перелом... Ні, ні, про гірше, чи про найгірше, яке й називати страшно, не треба й думати... На те ж і лікарня, на те ж і лікарі, щоб врятувати людину, зробити її здоровою.

Він здригнувся, як від несподіваного пострілу. То всього-на-всього відчинилися двері. Він схопився на ноги, пішов назустріч уже немолодій, повнотілій жінці із широким обличчям і втомленими очима.

— Здрастуйте. Я — черговий лікар...— Голос у неї був приємний, але знову ж таки нечулий, рівний, як у тієї медсестри в червоних чобітках.

— Я про Поліну Кулик хочу дізнатися...

Юрій відчув, що йому перехоплює дихання, бракує повітря. Він дивився на цю незнайому жінку з такою надією й благанням в очах, що вона втратила свою байдужість і вже не казенним, не отим рівним «лікарняним», а теплим, материнським голосом сказала:

— Не хвилюйтесь так... Це — ваша дружина?

— Так, дружина.

— Усе буде гаразд. Їй уже зробили операцію і зараз вона заснула. Спить... Дуже вчасно її сюди доставили. Трохи запізнилися б і... не знаю, що було б...

— Яку операцію? Що в неї?...— нетерпеливився Юрій.

— А ви хіба не знаєте? — здивовано запитала лікарка.

— Це з нею трапилося у морі, на кораблі, під час шторму... Я теж був у морі, тільки на іншому судні...

— Перелом серйозний, від вас, від чоловіка, приховувати не буду. Але операцію зробив досвідчений хірург, і все закінчиться гаразд. Ще будете з своєю дружиною танцювати вальси... Полежить, звісно, аякже...

Юрієві хотілось обняти й поцілувати оцю добру, гарну, найкращу в світі незнайому жінку, але він побоявся, щоб вона не образилась, і тільки вигукнув:

— Я вам зараз квіти принесу!

Вона засміялася, підняла обидві руки:

— Не мені, хірургові. До речі, хірург — теж жінка.

— П'ять хвилин! — Юрій круто повернувся і вибіг на вулицю.

Лікарня була розташована майже в центрі міста. Юрій добре знав квітниковий магазин. Це недалеко, он там, за рогом. На його щастя, магазин працював і, на велике задоволення продавщиці, він вибрав аж чотири найкращих букети.

Не йшов, а біг вулицею, тиснучи до грудей цілий сніп квітів і звертаючи на себе увагу перехожих.

Він увірвався в коридорчик, як вітер, розпашілий, нестримний і нетерплячий. Прочинив двері з матовим склом і одразу ж побачив уже знайому чергову лікарку.

— Дуже прошу вас, на одну хвилиночку.

Вона вийшла з свого білого кабінету, а він сяйнув перед нею квітами, наче в'язанкою райдуг.

— Ось... візьміть, будь ласка. Це — вам, це — хірургові. Це — отій дівчині в червоних чобітках. А це, якщо можна, поставте біля Полі. Як прокинеться, скажете, що від мене.

Проти такого натиску жінка не могла вистояти. Тільки сказала:

— Спасибі... Навідайтесь завтра. Сьогодні турбувати не можна.

«Дивне життя, — думав Юрій Баглай, поволі підіймаючись крутими, вичовганими кам'яними сходами, — ще рік тому я навіть не знав, що є на світі оці сходи, що є Портова вулиця, на ній живуть Федір Запорожець і тьотя Марина, і на ній живе Поля з своїми нерідними батьками, які

стали для неї найріднішими... А ось зараз я йду сюди, бо не можу не йти. І йду сюди не байдужий, а глибоко стривожений. Моє життя зімкнулося з їхнім життям, дороги наші схрестилися й переплелися...»

Він підіймався дуже повільно. Та й не дивно. Близько двох діб у морі, без сну, без відпочинку. Потім — Поля, лікарня, розмова з черговим лікарем, квіти... Тільки коли вже вийшов з лікарні, відчув, що голова у нього гуде, як дзвін, ноги підкошуються, все тіло поймає неймовірною квалістю, отак би просто на тротуарі ліг і заснув.

Але не тільки фізична втома змушувала Баглая йти повільно, ледь переставляючи ноги. Інше зупиняло його. Інше висіло важким каменем на серці. Він ніс Запорожцям і Полиним батькам нерадісну звістку. А не принести її не можна. Таке не приховашш...

А може, не йти сьогодні? Адже чергова лікарка сказала навідатися завтра. Сьогодні тільки зробили операцію, а завтра скажуть щось певніше... А Поліні батьки ж знають, що вона пішла в море, хай думають, що вона ще й досі там...

Одразу ж Юрій піймав себе на тому, що він виявляє слабкодушність, ніби хоче заховатися сам від себе, більше того, ніби щадить себе, намагаючись відтягти, віддалити важку розмову... Ну, гаразд, він скаже не сьогодні, а завтра, що ж від цього зміниться? Так чи інакше — Поля в лікарні. І буде там, з усього видно, ще довго. То чи має він право приховувати це від її рідних? До того ж і Курганов сказав: «Сповістіть батьків».

І Юрій пішов швидше. Він більше не дозволяв собі вагати.

Портова, 16...

Уже маленький дворик не зеленіє густим листям винограду, замість зеленого даху лишилося тільки чорне покручене пагіння. Не чути гортанного голосу тьоті Марини у цьому дворіку і глухуватого — Федора Запорожця. Осінній холод загнав їх у хату.

Так воно і є. З тоненького череп'яного димаря над червоною черепичною кривлею в'ється сизий легенький димок. Там, у хаті, затишок і спокій. А він, Юрій, зараз принесе туди горе. І одразу ж у сусідню хату — Семенові Куликові та його дружині.

Хай, що буде...

Юрій натиснув на широку залізну клямку і ступив через високий поріг хвірточки, майстерно владнаної у ворота. Марина побачила його з вікна, радісно сплеснула руками й чутно було, як вигукнула:

— Ой, Федю! Який гість до нас!.. Юрко прийшов!..

І миттю опинилася на ганочку.

— Заходь, заходь, заблудо! Заходь, ясний місяцю, якого і за хвіст не піймаєш! Зараз я тобі прочитаю молитву. Бо ти вже давно не чув мого голосу...

За нею вибіг і Федір Запорожець, як завжди, в тільнящі, рукави по лікті закачані. На radoщах не тільки потиснув руку, а й притулився до Юрія, незлостиво прикрикнув на дружину:

— Ти спершу пригости чоловіка молодим вином та варениками з сиром і сметаною, а тоді вже й читай свою молитву.

— Та вже ж почастую,— легко здалася Марина.— Заходь, Юрко, бо ми за тобою таки дуже скучили.

У Баглая стислося серце: «Як же їм сказати, цим добрим людям?.. Ні, не зараз, не в цю хвилину... Хай уляжеться перший порив радісної зустрічі...»

— Вип'ю вашого молодого вина, тьотю Марино, а їсти, мабуть, не буду. Не голодний я...

Він згадав, що останній раз їв ще вчора увечері, коли його корабель стояв у Ялті, але справді їсти зовсім не хотілось. А вина він вип'є, може, легше буде розмовляти.

Поки Марина брязкотіла посудом та виделками, Федір Запорожець показував новий натюрморт, якого Юрій ще не бачив. На великому склянному блюді — кілька грон винограду, і більше нічого. Виноград наче тільки що зірваний з гілки. Великі жовтуваті з підпалиною ягоди аж просвічувались, навіть зернятка видно було всередині. А на повних тугих гронах прозорими сріблінками лежала роса.

— Це мій виноград,— похвастався Федір Запорожець, радісно усміхаючись.— Намалював, щоб було на згадку, який уродив.

— Як же ви так зробили? — дивувався Юрій.— Навіть зернятка видно! І роса! Яка чиста та прозора роса!

— Е-е, це хитрість. Хитрість художника... Хочеш — скажу, розкрию секрет?

— Звісно ж, що хочу,— сказав Юрій, якимось по-новому

дивлячись на цього невеликого на зріст, жвавого й невтомного чоловіка.

— Секрет,— прищмокнув губами Запорожець і задоволено похитав головою.— Нікому не скажу, а тобі відкрию... Блюдо скляне?

— Скляне,— підтвердив Юрій.

— От я і додумався,— смакував кожне своє слово Запорожець.— Взяв та й підсвітив блюдо з виноградом знизу стоватною електролампою. Воно й заграло. І зернята стало видно, і всякі тіні, півтіні... Але ж і виноград який, скажу тобі! Такий уже років з п'ять не родив!

— А роса? — спитав Юрій. Ця розмова з Федором Запорожцем трохи заспокоїла його, і він був радий продовжити її.

— Роса? — засміявся задоволено Запорожець.— Тут уже ніяких фокусів немає. Покропив легенько водою, та й усе. Не мудра штука.

— Ви талановита людина, дядьку Федоре,— щиро похвалив Юрій.— Ваші картини хто завгодно купить.

— Купить? — нахмурився Запорожець.— Ні, я не на продаж... Не продаю... Подарувати можу, кому яка сподобається, там он їх стоїть уже більше, як півсотні. Хай стоять. А продавати — не продаю.

— Та ви не ображайтесь, це я так, не подумавши, бовкнув.

— Уже похвастався натюрмортом? — спитала Марина, заходячи в кімнату.— Ну, а тепер до столу, вареники холонуть.

Але й сама затрималась, похвалила чоловіка:

— Дивлюся, щось мусує, а що — не втямлю. А воно он що вийшло! Ой, гарно ж, Федю! Тобі тільки захотіти треба...

У другій кімнаті на столі, на чистій білій скатертині, у великій череп'яній мисці парували вареники.

— А Поля ж у морі, знаєш?..

«Ось саме зараз сказати»,— промайнула думка в Юрія.

— Дядьку Федоре, тьотю Марино, я не з доброю звісткою до вас прийшов...

— Що з тобою трапилось, Юрко? — сполохалася Марина. А Федір Запорожець тільки здивовано глянув Баглаєві в обличчя.

— Не зі мною. Я про Полю. Не в морі вона, в лікарні...
На якусь хвилинку і Марина і Федір Запорожець зані-
мили. А коли Марина перша прийшла до тямку, то крикну-
ла, як на свого чоловіка:

— Що це ти верзеш, чоловіче добрий?

— Не верзу, тьотю Марино.

— Та що тобі в голову збрело!.. Вона ж у море пішла,
на «Дельфіні». І нам сказала, і батькам... Усі знають...

— Так, пішла... Але не всі знають, що «Дельфін» уже
біля нашого причалу. Я його сам з моря на буксирі привів.
Ось недавно, кілька годин тому.

— Та що ж з Полею? — аж нестямилась Марина.

Юрій Баглай уже ні з чим не крився:

— Під час шторму пошкодила собі ногу. Тільки що їй
зробили операцію... Я там сидів і ждав... Сказали прийти
завтра.

Марина раптом заголосила гірко, чого Юрій від неї не
ждав:

— Полю, донечко наша!.. За які гріхи? А тут ще й Се-
мена дома немає, поїхав десь до родичів у Сімферополь.
Зірньо, часчко наша...

— Цить! — гримнув на неї Федір.— Твої сльози та го-
лосіння ні до чого. Клич Уляну, хай сама почує.

Юрій змушений був знову все переказувати, уже Поли-
ній матері, Уляна втирала сльози кінцем хустини, якою бу-
ла запнута:

— Треба ж такій напасті? То, кажете, що обіцяють? Ой,
хоч би ж добре обійшлося, навіть і так горе, молодій та
гарній?..

Юрій ішов на корабель зовсім розбитий, знесилений.
А думка була про одне: «Поля!.. Як там вона? Чи не вті-
шала мене чергова лікарка, аби тільки втішити?..»

День видався у Баглая, як ніколи, наповнений подіями
і враженнями.

Зранку було командирське навчання — вивчали нові
дані гідрографів про зміни в підводній карті, потім — тре-
нування на бойових постах на кораблі, а після всього Юрій
побіг у лікарню до Полі.

Його легко пустили до неї — був саме день відвідин, крім того, медсестра у червоних чобітках, якій Юрій передав квіти, зустріла його, як доброго знайомого, поза чергою вивнесла халат, а на незадоволених навіть нагримала:

— Не бачите — військовий?.. Морський офіцер, а в нього — служба!..

Поля всміхнулася Юрієві назустріч ще кволо, але радісно і витягла з-під ковдри засмаглу руку.

— Ну, що, що, Полю?.. — Він тільки дивився на неї, а поцілувати не насмівився — у палаті лежали ще жінки.

— Тато й мама були... І дядько Федір з тьотою Мариною...

— А що — лікарі? Як ти себе почуваєш?

— Болить, — сказала Поля, — але вже краще... Сам бачиш — нога в гіпсі.

Вона відгорнула ріжок ковдри:

— Одного боюсь, щоб не кульгати після всього... Мені в море ходити треба.

Він узяв її руку, притулив до щоки:

— Полю, не думай про це... Тобі зробив операцію досвідчений хірург.

— Спасибі за квіти, — мовила Поля. — Дивлюсь, стоять... Так і зрозуміла — це від тебе. А медсестра каже: «Це від вашого чоловіка, всю операцію тут просидів». Я спершу й не зрозуміла: «Який чоловік?» — питаю. «Та ваш же, такий молодий лейтенант». А я й призналась: «Ще не чоловік він мені...»

Обличчя у Юрія спалахнуло:

— Навіщо ж ти так, Полю?.. Чоловік я твій, чоловік!.. А ти — моя дружина. З лікарні — і прямо в загс...

Він сидів, низько схилившись, а вона пальцями перебирала його волосся, і її щасливі очі блищали сльозою:

— Мій чоловік... Невже ти мій чоловік?..

Тоді він нахилився і поцілував її.

— Ти не сумуй тут, я приходитиму щодня. Хіба тільки, якщо в морі... Курганов і Вербенко про тебе питають.

— Скажи їм спасибі. Побачила, що вони тут, коли мене з корабля несли, і наче легше стало...

— Андрій Соляник теж розпитує. Вони з Лялею до тебе придуть. Ми разом прийдемо. Домовимось і прийдемо.

— Я ждатиму, — сказала Поля.

— А твій «Дельфін» у нас ремонтується. Курганов до-

зволив. Виявляється, вони з твоїм капітаном давно знають один одного, ще з війни.

Підійшла медсестра у червоних чобітках. Тут, у її володіннях, їй треба бути по-службовому строгою, і вона сказала:

— Хвора втомилася, а це їй шкодить. Час...

30

Під кінець дня офіцери, які не чергували, збиралися додому. Та раптом по кораблях пробіг штабний розсильний і передав наказ усім командирам о вісімнадцятій нуль-нуль бути в капітана другого рангу Курганова.

Що сталося?..

За широким столом сидів командир частини, ліворуч — замполіт Вербенко, праворуч з папкою в руці — високий, жовтуватий на обличчі начальник штабу.

— Товариші офіцери, — він розкрив папку і майже заховав у ній своє обличчя. — Слухайте наказ командира частини...

Всі звелися з своїх місць.

— «В ніч з двадцять другого на двадцять третє листопада корабель лейтенанта Баглая в умовах штормової погоди ішов курсом Ялта — Севастополь, по дорозі натрапив на гідрографічне судно «Дельфін», у якого зіпсувалося рульове управління. Судну загрожувала серйозна небезпека. Лейтенант Баглай, як і належить радянському офіцерові, не злякавшись ризику, добре і грамотно маневруючи, взяв судно на курсир і привів у базу, чим врятував і саме судно, і його екіпаж та групу наукових працівників від можливої загибелі...»

Начальник штабу обвів поглядом присутніх і закінчив:

— «За врятування гідрографічного судна «Дельфін» та виявлені при цьому мужність і командирську вмільість оголошую лейтенантові Баглаю Юрію Миколайовичу подяку. У боротьбі за врятування судна відзначилися боцман корабля головстаршина Андрій Соляник, матроси Іван Байдачний та Мартин Здоровега. Наказую лейтенантові Баглаю Ю. М. відзначити їх власною владою.

Командир частини протичовнових катерів капітан другого рангу Курганов».

Юрій Баглай ступив три кроки вперед і чітко сказав:

— Служу Радянському Союзу!

Потім говорив сам Курганов:

— Товариші офіцери! Зараз, як ви бачите, «Дельфін» стоїть у наших ремонтних майстернях, командуючий дозволив відремонтувати судно тут. Ще доба, і «Дельфін» буде на ходу. А могло статися, що він взагалі не повернувся б з моря. Ви знаєте, що таке некероване судно серед бурхливих хвиль уночі. Лейтенант Баглай пішов на великий ризик. Але цей ризик виправдав себе тільки завдяки умілим діям. Я був на борту корабля і на власні очі побачив, що тільки так і треба було діяти. Це для молодого офіцера серйозний екзамен. Бажаю вам і надалі успіхів у службі, товаришу Баглай...

Коли розходились, Юрій хотів затертися серед офіцерів, але до нього підходили, вітали, а він усміхався розгублено, не знаючи, як поводитися.

Останнім, уже надворі, підійшов Лавров:

— Дозволь же і я тебе привітаю як друга.

Вони навіть обнялися.

— А знаєш що? Гайда до мене! Я тут недалеко живу. Пристойна кімнатка, окремий хід. На Великій Морській.

— Незручно,— завагався Юрій.— Так несподівано. Що скаже дружина?

Лавров засміявся:

— Дружина?.. Була, та загула, як кажуть. До іншого втекла.

— Чому ж так?

— Давня і складна історія... Ну, то що, згода?

Юрію справді не хотілося лишатись наодинці, він був переповнений почуттями, в яких ще й сам не міг розібратися... Наче ще зовсім недавно чекав на Курганова у приймальні, стояв перед ним, виструнчившись, боявся зробити зайвий рух, навіть перед офіцерами, командирами кораблів, почував себе як молоденький курсант. А сьогодні той самий Курганов перед тими ж офіцерами оголошує йому наказ-подяку за врятування судна... Завтра він знову піде до Полі в лікарню, розкаже, як усе відбувалося, і вона, звісно ж, буде дуже рада... Ну, а зараз чому б і не піти з Лавровим? Навіть добре посидіти, поговорити по-дружньому, і Лавров запрошує щиро.

Через півгодини вони йшли притишеним Севастополем. До неймовірності чисті вулиці його і тротуари, дзвінко відлунюють кроки небагатьох перехожих, які йдуть не кваплячись. Це можуть бути робітники і службовці, які повертаються з роботи. Можуть бути і дружини моряків. Може пройти і комендантський обхід. На Приморському бульварі можна побачити пари, які ходять і сидять серед квітників, серед платанів і каштанів, дивляться на море, слухають його одвічний прибій...

Лавров і Баглай теж ішли не кваплячись. На душі у Юрія було тепло, лагідно. Йому ще пригадувались привітні обличчя офіцерів, їхні щирі потиски рук. Він відчував, що сьогодні з ним скоїлося щось нове, зовсім нове для нього... Він став повноправним членом офіцерської сім'ї і всієї частини. Тепер на нього вже не дивитимуться, як на новачка, а як на людину, що заслуговує, щоб її поважали, хоч, власне, за що? Кожен з командирів зробив би те саме, просто так сталося, що на його шляху опинився «Дельфін».

Кімната у Лаврова справді була затишна, чиста, як каюта на кораблі, і така ж зручна — нічого зайвого, і все, що треба, завжди під рукою.

— Ось зараз ми з тобою і влаштуємо «таємну вечерю»... — Лавров готував на стіл.

Він скинув кітель, чорний галстук і став схожий на звичайного собі хлопця, може, молодого вчителя, молодого інженера чи й студента. В його обличчі Юрій Баглай не побачив чогось особливо примітного. Чисте, трохи виповнене, з рожевими губами, які більше личили б дівчині. Та і вся постать його без кітеля втратила стрункість, підтягнутість, більше того, помітно було, що він повніє.

Юрій легенько штовхнув його:

— Запаси робиш?

— Не живу, а животію, — відбувся жартом Лавров і засміявся.

Він наповнив маленькі чарочки коньяком:

— Як і належить сьогодні, першу за тебе, за першу подяку, і хай вона буде не останньою.

Юрій теж зняв кітель, розслабив галстук і просто, подружньому сказав:

— Останній раз на весіллі у Соляника куштував це зілля.

Лавров округлив очі:

— Ти був у Соляника на весіллі?

— Був, а що?

— Ну, знаєш...

— А що? — перепитав Юрій іще раз.

— А як же тепер у тебе з ним служба йде?

— Як і йшла... До речі, не тільки я був у Соляника, а й Вербенко.

— Ну, це ти вже травиш,— вжив Лавров популярне на флоті слівце і засміявся.

— Та я зовсім не вигадую! Обидва там були. Разом і пішли туди... І що в цьому поганого?

Нарешті Лавров повірив. Його очі холодно зблиснули. І тільки тепер Юрій роздивився, що вони в нього сталевосині, мов окалина на залізі.

— Гарно в тебе виходить,— косо посміхнувся Лавров.— Разом із замполітом частини по весіллях ходиш. Командир частини оголошує тобі подяку... Є чому позаздрити.

— Чому ж тут заздрити? — тихо запитав Юрій, дивлячись на Лаврова так, ніби не впізнавав його.— Ти ж сам знаєш, як у мене спершу було... Думав, що й з корабля полечу.

— Та і я так думав,— вирвалося в Лаврова, але він одразу ж спохватився: — Не тільки я, всі так думали.

— Хто — в сі?

— Командири кораблів.

Юрій Баглай довго сидів мовчки, потім потягся до кишені рукою:

— У тебе курити можна?

— Кури, кури,— квапливо дозволив Лавров, підсуваючи попільничку.

— Ти знаєш, як усе було...— мнучи в пучках цигарку, сказав Баглай.— Всім усе відомо... Але ти не знаєш, крізь які муки я пройшов і скільки перестраждав. Про це ти в мене не спитав. І ніхто не спитав, окрім Вербенка...

— Через те й на весілля разом пішли? — грубо пожартував Лавров і негарно засміявся.

— Що тобі те весілля в мозок уп'ялося? — спалахнув Юрій.— Соляник така ж людина, як і ми з тобою, і від того, що я побував у нього на весіллі, він ще дужче став мене поважати. Як командира і як людину. Хіба ти цього не розумієш?..

— Чому ж?.. Я багато чого розумію... Ти мені тут байки розказуєш. «Муки пройшов!» «Перестраждав!» Всі ми перестраждали свого часу, але не носилися з цим.

— І я не ношусь. Це я тобі кажу. Тільки з тобою розмовляю.

— Ти краще інше скажи,— уже не міг стриматися Лавров,— що ти — вискочка у нашого командування. Гріхи тобі відпускаються, як на причасті в церкві, і ні в яких наказах вони не відзначаються, а подяки — на повний голос. Як то мовиться, до відома всіх присутніх...

Юрій Баглай зблід. Йому здалося, що його ударили молотком по голові. Тремтячими від образи і обурення губами запитав:

— Так ти, товаришу старший лейтенант, для того мене й покликав до себе, щоб висловити все те, що в тобі бродить, як мутна піна? Ну, гаразд... Дякую за гостинність... — Він почав квапливо вдягати кітель.

Лавров сполошився:

— Що ти, Юрію?.. Не ображайся, це ж я так... по-дружньому, жартома... Ну, не те слово вирвалось...

— Ні, саме те слово, що ти й хотів сказати. Воно в тебе не вирвалось, ти його виносив... — Повіки у Юрія дрібно тремтіли, у скроні біла гаряча кров, чув, як вона пульсувала в жилах. — Гадаю, що ми зрозуміли один одного... Я думав... я думав, що ти мені справжній товариш...

Лавров теж був блідий і спітнілий на лиці. Він зрозумів, що пробалакався, розкрив перед Баглаєм свою заздрість до нього, і тепер усіма силами намагався загладити гостроту ситуації:

— Товариш і є... Юрію, ну облиш ображатись... Що ж, ми отак і розійдемось оце зараз?.. Я не хотів тебе образити, просто так, по-товариському сказав...

Юрій побачив, що Лавров жалюгідний у своєму принизливому лепетанні, навіть гидкий. І він ще раз рішуче сказав:

— Досить... Більше немає про що говорити. Будь здоровий...

Він вийшов із кімнати і попрямував коридором до виходу. Уже не бачив, як Лавров, лишившись наодинці, сів до столу і вдарив себе кулаком по лобі: «Дурень! Дурень! Дурень!..» Потім сам із собою розмовляв: «Ні, Юрію Баглай, ти не перейдеш мені дорогу. Мій корабель був кращий, мій і буде... Ми ще поміряємся!..»

А Баглай ішов, не бачачи дороги. Гарячим жаром пекло слово: «вискочка». У голові билися думки: «Коли у мене було стільки помилок, коли переді мною стояло питання — бути мені далі командиром корабля чи ні, — тоді цей же Лавров не казав, що я «вискочка», він тільки зверхньо і поблажливо поплескував мене по плечу: «Нічого, старина, все обійдеться, буде і на твоїй вулиці свято...». А тепер, коли корабельна служба у мене почала налагоджуватись, коли я справді прагну командувати кораблем, як належить, коли трапилося так, що мені довелося взяти на буксир судно і привести до берега, то я вже — «вискочка»! Отже, не добра хотів ти мені, Лавров... І не вигадуй, не всі думають так, як ти. Я ж бачив, мене щиро вітали командири кораблів. Розказати Вербенкові про цю розмову чи не треба?.. Ні, мабуть-таки не треба, бо це прозвучить як скарга. Схоже буде на те, що я справді коваюся під крило командування, напрошуюсь на якусь опіку...

Раптом Юрій спохватився, куди ж він іде?

Він опинився не біля свого причалу, а коло лікарні, в якій лежить Поля. Он світиться її вікно, отже, ще не спить. Що ж вона робить зараз? Їй би оце розказати про розмову з Лавровим. І він розкаже. Тільки не сьогодні і не завтра. Навіщо бентежити хвору?

Баглай довго сидів на лавці під деревом і дивився на вікно, хоч добре знав, що Поля не з'явиться в ньому — вона ще не встає з ліжка. Але йому не хотілося іти звідси, він начебто бачив дівчину і розмовляв з нею...

Війнув вітер, зашелестів по висхлому бадиллю трав і відцвілих квітах, заплутався в густих кущах декоративної акації. Юрієві стало холодно. Він підвівся з лавки і швидко пішов до причалу. Вітер ще тільки народжувався, тому поривами налітав на Юрія то з боків, то ззаду, то бив просто в груди, в обличчя.

Було вже за одинадцяту вечора. Команда, звісно, спить... А чи добре Соляник закріпив швартові? Чи не забув повісити кранці на обох бортах? Чи не повзе якір?.. Баглай надав кроку.

Ось і причал. Таки добре вже водить вітром кораблі то в один, то в другий бік. Баглай підійшов до свого, з берега оглянув борти.

Молодчина Соляник! Кранці повісив. Завів додаткові швартові.

Юрій став на трап. І тут сталося несподіване. Вузенський дерев'яний трапик хитнувся, підкинув його і вислизнув з-під ніг. Юрій незчужся, як полетів у воду...

На вахті стояв Мартин Здоровега. Він охнув, кинувся до свого командира, щоб подати руку, але Баглай сам уже схопився за швартовий кінець і миттю вискочив на той клятий, підступний трап.

Він не затримувався, швидко пішов до себе в каюту...

Такого сорому не тільки з ним, а з жодним командиром корабля, мабуть, ще не було! Оце побачив би Лавров! Оце б йому сподобалося! Тепер ясно: йому подобається все, що в Юрія виходить погано чи невдало, а вже цей дурний випадок був би йому дуже до смаку.

У каюті Юрій швидко переодягся в сухе і миттю кинувся в ліжко.

Він пробував заснути. Пробував читати. Але сон не приходив, а від прочитаного нічого не лишалося в пам'яті. Згадувався пройдений день, і чомусь він здавався Юрієві довгим, як вік.... Скільки подій всіляких, розмов, скільки приємного і неприємного!

Ще не влігся важкий і гіркий намул після розмови з Лавровим (та чи і вляжеться?), а тут — треба ж було таке! — за борт полетів, як «салага», на очах у вахтового, на очах у молодого матроса! І це ж не десь у морі, під час шторму, при виконанні завдання, а біля берега, біля причалу! Гарний приклад показав команді, нічого сказати!.. Чутка про цей випадок швидко розповзеться по всьому кораблю. Якщо бачив вахтовий, то знатимуть усі. Яка ганьба, яка ганьба!..

Чув, що вітер міцнішає, і за північ вийшов на палубу перевірити якірний ланцюг. Тут наткнувся на Андрія Соляника. Його теж тривожив вітер, і йому теж не спалося.

— Якір перевірили?

— Усе гаразд, товаришу лейтенант. Не повзе.

— Ну, ідіть відпочивайте. Тільки вахтовому накажіть, хай пильно стежить.

Над ранок Баглай годинку заснув. Крізь неглибокий маревний сон чув, як до каюти навшипиньках зайшов вістовий, забрав мокрий одяг, щоб випрасувати й почистити, і тихо зник...

Хоч і не виспався Юрій Баглай, однак, як і завжди, встав ще до шостої ранку, ретельно поголився, вдягнув чисту

сорочку, витяг із шафи запасні штани, кітель і ботинки. Сидів за столом і переглядав розклад занять та робіт на весь день.

За десять хвилин до підняття прапора боцман доповів, що команда вилаштувана.

— Гарзд, іду,— сказав Юрій.

Коли він вийшов на палубу, то перш за все пробіг очима по обличчях матросів. Команди «Струнко!» ще не було, черговий по кораблю ждав, поки командир підійде ближче. А Баглай стояв і вдивлявся в обличчя. На деяких лежав вираз зацікавленості, на інших — ледь помітна усмішка.

«Знають,— переконався Баглай,— якщо я зараз промовчу, то втрачу авторитет назавжди...»

Гарно одягнений, стрункий, ретельно поголений і свіжий, він чітким кроком пішов до шеренги на лівий шкафут. До нього підбіг черговий по кораблю, відрепортував:

— Товаришу лейтенант! За час мого чергування на кораблі ніяких подій не сталося!

Баглай глянув йому у вічі, голосно запитав:

— Як же не сталося? А те, що ваш командир корабля унав у воду,— хіба це не подія?

Черговий розгубився, непевно підтвердив:

— Так точно, подія, товаришу лейтенант!

— Так і треба доповідати!

І тут матроси дружно засміялися. Але це вже був не той прихований смішок, яким вони зустріли Баглая в першу хвилину, а одвертий і довірливий. Усміхнувся і Юрій Баглай. Він бачив, що відвів од себе найстрашніше — підозру, що він має намір замовчати те, що сталося, ну, а за підозрою уже потяглося б і недовір'я до нього, і неповага... Прямота і відвертість перед командою одразу повернули йому авторитет, який, може, був похитнувся.

Однак Баглай на цьому не зупинився:

— Товаришу боцман! — звернувся він до Соляника. — Перекидний трап сьогодні ж обладнати поручнями з обох боків, щоб більше ніхто не давав сторчака у воду, як я. Хай на командирові корабля це й закінчиться. Сам винен, що раніше про трап не подумав.

— Єсть! — відповів Соляник. — Сьогодні буде зроблено!

Над бухтою попливли мідні мелодійні звуки корабельних ринд.

Замполіт Вербенко викликав Баглая о десятій ранку. Юрієві в груди наче холодним зимовим вітром війнуло: «І до нього дійшло... Зрештою, нічого особливого не сталося. Чи матрос, чи офіцер — живі люди, з кожним може трапитись».

Однак виявилось, що Вербенко викликає зовсім не з цього приводу. Він запросив сісти і сказав:

— Якимсь ви мені говорили, що Федір Запорожець добре малює і що в нього зібралось багато картин на морські сюжети.

— Так точно, говорив, — підтвердив Баглай.

— Ось у мене і виникла думка: чи не влаштувати нам у частині виставку картин Федора Запорожця? Свій же чоловік. Колись воював тут... Навіть портрет його в кімнаті Слави висить.

Юрій дивився на Вербенка радісними, трохи недовірливими й трохи тривожними очима:

— Товаришу капітан третього рангу! Та це ж для нього було б таке... таке, що я вам і сказати не можу!

— Для нього — само собою, а головне — для особового складу.

— Дозвольте, я сам візьмусь за це, товаришу капітан третього рангу.

— Про це я й хотів вас просити. Відберіть найкращі, найцікавіші картини і давайте їх сюди разом з Федором Запорожцем. Машину надішлю, коли скажете. Але не звикайте...

Юрій Баглай забіг на корабель лише на кілька хвилин, щоб дати необхідні розпорядження, і одразу ж подався до Запорожця. Воно не дуже й близьенько, але дорога здалася Баглаєві короткою й легкою. Тепер він біг з добрим ділом.

Як і сподівався, зустріли його тривожними запитаннями:

— Ну, що там?.. Ну, як там з Полею?..

Він заспокоїв:

— Краще їй. Скоро вже й дома буде.

Марина одразу ж змінила скорботний вираз обличчя на радісний і заторохтіла за звичкою:

— Та це така дівчина, що й чортові роги скрутить! Не в шовкових пелюшках вироста!.. Знає, по чім ківш лиха!..

Федір Запорожець подивився на дружину трохи спідлоба:

— У тебе завжди так: то сльози, то підстрибки... Ну й уродилася ж, прости господи!

— Я — з радісною новиною. Сам замполіт Вербенко послав мене до вас, дядьку Федоре.

— Вербенко? — не повірив Запорожець. — А на що йому таке старе й глухе луб'я, як я? Я вже своє відслужив. Он — ставридка та пікша — то моє, це все, що мені лишилося... — І він показав на нові рибальські снасті, акуратно розвішані в кінці дворика.

— Е, ні, — енергійно крутнув головою Юрій, — не тільки це! Будемо робити виставку ваших картин у нас!

Федір Запорожець, мало що зрозумівши із Баглаєвих слів, закліпав повіками:

— Яку виставку?

— Виставку ваших художніх картин. Щоб усі наші матроси і офіцери на них подивилися.

— Таке скажеш... — відмахнувся рукою Запорожець. — Чи воно варте того? Хіба тільки на сміх...

— А як же не варте? — підключилася Марина. — Ото, що люди кажуть, те й роби, старий. Може, ще й орден дадуть. Я ж чула по радіо, що якогось там художника орде-ном нагородили. А може, ти й краще за нього малюєш. Та ти ж у мене один такий на всю Портову вулицю! Давай, тягни всі свої картини сюди, іроде!

Юрій мовчки посміхався з Марининих слів, з її запальності, і милувався нею, він таки любив оцю неврівноважену, щирю й добру душу.

— То давай подивимось?.. — звернувся Запорожець до Юрія тихо і ніби трохи ніяково. — Багато ж їх у мене... Намалюю і поставлю під стіну, намалюю й поставлю.

Він виносив їх із чуланчика, з інших кімнат і розставляв на стільцях, на дивані, навіть на ліжку до подушок тулив. Робив це мовчки, зосереджено, наче був тільки сам із собою, часом над якоюсь картиною задумувався, тримаючи її в руках, і відставляв убік.

Ось він уніс велику картину, яка ще блищала свіжими фарбами:

— Глянь, Юрко, цієї ти ще не бачив. Я її недавно намалював.

Нічне небо. І — нічне море. Вдалині ледь помітно

вимальовуються гори. На передньому плані — чорні хвилі, пошматовані вибухами снарядів. А серед цих вибухів майже на півкартини — катер. На ньому — крупним планом — постать командира. У зблисках вибухів чітко вирізьблюється профіль його обличчя. Кітель на грудях розстебнутий. Рука показує на корму, з якої стрибають десантники у касках і безкозирках з автоматами в руках. Рот у командира в напруженому крику — він щось наказує...

— Це він?..— спитав Юрій.

— Так, це твій батько, Микола Іванович... Таким я його тоді запам'ятав на все життя... Коли ми з тобою вперше зустрілися, ти запитав: «Як він загинув?» Цього не пригадую, бо й сам мало не загинув. А ось таким бачив його в останню мить...

Федір Запорожець сів на табуретку біля столу і опустив голову. По його обличчі пробігали тіні, губи здригалися, Юр'єві здалося, що він зараз заплаче.

Юрій стояв мовчки, вглядався в обличчя на картині...

На якусь мить до нього, як короткий спалах, прийшли спогади, відчуття дитинства, наче війнуло вітерцем з отих далеких дитячих літ... Батько підкидає чотирирічного хлопчика під стелю: «Літай, літай, синку, виростеш — моряком станеш, разом з тобою на одному кораблі будемо плавати, весь світ морями облетимо!..» Чи казав тоді батько оці слова? Казав. Юрій згадав їх. Раніше вони загубилися в глибинах пам'яті, а ось тепер пригадалися... І голос батьків почув. Глибокий, здається, клекотав у грудях. І відчув його дужі руки з широкими міцними долонями...

Все це постало так живо, реально, що Юрій довго не міг поворухнутися, заговорити.

Нарешті він кинувся. Видіння зникло. Лишився тільки голос. І лишилася теплінь батькових рук.

— Як же ви зуміли, дядьку Федоре? Стільки літ минуло...

— Кажу ж тобі, з пам'яті... І тебе часто бачу. А ви з ним, як дві краплини води... Це я тобі й намалював у подарунок.

Найбільше було морських сюжетів. І Велика Вітчизняна війна, і сьгоднішній флот. А були й просто морські пейзажі — вечірні, ранкові, полуденно-сонячні. Теплі фарби, які Федір Запорожець клав на полотно, свідчили про його невгасиму любов до моря. Чимало було й натюрмортів.

І коли він усе це розставив, хата його враз перетворилася на картинну галерею.

— Чи ти ба! — дивувався сам собі Федір Запорожець. — Наче й не помітно, а он скільки намалював. Аж не віриться.

— Я ж тобі завжди казала — малюй, Федюнчику, малюй, пригодиться, — невгавала Марина, — я ось поговорю з командуванням, нехай тебе в частину художником візьмуть. Нову форму дадуть. І будеш ти у мене знову як молодий моряк... Юрко, візьмуть мого відставного мічмана художником?

— Не знаю, тьотю Марино, — сміявся Юрій на її нескінченні вигадки та фантазії, які його завжди тишили. — Повинні взяти, гарно малює дядько Федір.

Назавтра після обіду Юрій приїхав машиною в супроводі двох молоденьких матросів. Вони під наглядом Федора Запорожця знесли картини в кузов. Потім Запорожець ретельно поголився, надів форму мічмана-відставника з орденами та медалями і тільки тоді вийшов з хати.

Юрій навіть отетерів. Він звик бачити дядька Федора в старих штанах, які вже бували в бувальцях, у тільняшці чи в потертому бушлаті, коли було холодно, а перед ним стояв справжній ветеран війни, у всій своїй не крикливій, але значливій красі.

Марина бігала навколо нього, наказувала:

— Дивися ж, Федю, не осоромся перед людьми. Бо ти вже, мабуть, забув, як і вітатися по-воєнному.

— Що ти мені, як школяреві, вичитуєш? — розсердився Федір Запорожець. — Сам знаю, куди іду!

— Та я ж — твоя жінка! — обурилась Марина. — Жінка чи ні?.. Чи ти, може, як став знаменитим художником, то й до дівчат побіжиш? Ноги поперебиваю! Тільки руки залишу, щоб малював. Федю, Федюню, а ти оцю медаль сюди перевісь. Повісь так, щоб усім було видно. Хай побачать, який ти в мене герой...

Юрій Баглай знову сміявся, спостерігаючи цю сценку:

— Вгамуйтеся, тьотю Марино. І так видно, що дядько Федір — людина заслужена.

Тоді й вона засміялася, наче перед цим і не кричала:

— А як же з вами, чоловіками, говорити? Тільки так. А то — на голову сядете. Приходь, Юрко, сьогодні увечері деруни їсти. Я вже вам добре їх насмажу. Федюню, а ти хусточку в кишеню взяв? На ось тобі новеньку, купила

недавно в магазині. Ну, їдь, Федю, не тупцюй, як квочка, на одному місці. Там же люди ждуть.

Вона вивела чоловіка і Юрія Баглая за ворота, склала руки на грудях, а коли машина рушила, раптом заплакала сама собі і повернулася у маленький дворик.

...Замполіт Вербенко довго розглядав кожну картину. Потім прийшов Курганов. Дивлячись на Запорожця, сказав: — То ось ви який... А на портреті в кімнаті Слави — ще зовсім юнак.

— Давня фотографія, товаришу капітан другого рангу. Таким я був, як ще воював і плавав разом з Миколою Івановичем. Отаким і він тоді був... — Федір Запорожець поставив останню свою картину до стіни. — Лейтенант Баглай одразу впізнав свого батька.

Курганов довго розглядав картину, може, згадував свої морські походи і бої...

— Ви самі розміщайте картини, де яку вивісити, — сказав він до Федора Запорожця, — але оцю, з Миколою Івановичем Баглаєм — на найвиднішому місці. У штабі візьміть перепустку на територію частини, я зараз накажу, щоб вам виписали. На весь час виставки.

Того дня Федір Запорожець повернувся додому пізно увечері.

Марина, глянувши на його перепустку, забігала навколо нього:

— А я ж казала? Я ж казала?.. Ти у мене скоро й адміралом станеш!

32

Кілька разів Андрій Соляник виходив на верхню палубу й поглядав на годинник.

Стрілки наближалися до одинадцятої, а Івана Байдачного з берега не було...

Правда, ще лишилося десять хвилин, він може з'явитися біля трапа ось зараз через хвилину — дві... Але навіщо ж так, упритул?

Виконуючи наказ Курганова, Баглай оголосив подяку Андрієві Соляникові і Мартинові Здоровезі, а Іванові Бай-

дачному дав позачергове звільнення на берег... А він ось чим відповів!

Соляник підставляв лице вітрові. Вітер був нехолодний, хоч і віяв з моря, весняний, лагідний. Він ніс з собою пахощі водоростей і спогади про походи...

«Скільки ж у мене їх було? — подумав Андрій Соляник.— Скільки разів я ходив у море? Скільки було виходів спокійних і скільки штормових? Про це може розповісти тільки вахтовий журнал. Треба взяти за останні роки і підрахувати... А навіщо? Просто так, цікаво».

А Байдачного немає...

Андрій Соляник відчув, що в грудях у нього закипає злість.

Склянки на кораблях відбили вже одинадцять. Тепер Байдачного затримає перший же комендантський обхід. Ось і матиме командир корабля на завтра «гостинець»! Та не тільки він, а весь корабель. Усій команді — гірка пілюля! Ой, Байдачний, Байдачний!..

Соляник пішов до вахтового біля трапа.

— Немає?

— Немає, товаришу боцман.

Соляник стиснув щелепи. Він ладен був зараз зійти з корабля і піти по місту шукати Байдачного. Але куди йти? У нього буде одна дорога, а в Байдачного їх сто.

Десять хвилин на дванадцять.

Теплий південний вітер приніс дощ. Теж теплий і дрібний. Він сіявся ніби крізь густе сито. Проти корабельних вогнів був схожий на густий туман.

— Вдягніть плащ,— сказав Соляник вахтовому, але сам так і стояв у кітелі, мок.

Нарешті у воротах з'явився Іван Байдачний. Він не йшов, а біг. Бушлат нарозхрист. Тільки перед трапом застібнувся на всі гудзики. Обличчя мокре і розчервоніле. На палубі став струнко і, важко дихаючи, доповів:

— Товаришу головстаршина! Матрос Байдачний прибув з берега з запізненням на двадцять хвилин. За час перебування на березі ніяких подій не сталося!

У Соляника клекотіло в грудях:

— Чому запізнились?

— Заблудився, товаришу боцман.

— Ходімте зі мною.

Соляник привів Байдачного до себе в каюту.

— Сідайте,— показав на єдиний стілець у цьому маленькому і дуже вузькому приміщенні.

Байдачний не насмівся сісти — такого ще не було, щоб старший стояв, а підлеглий сидів.

— Сідай, коли тобі наказують! — гаркнув Соляник, з ненавистю дивлячись на мокрого і розгубленого Івана Байдачного.

Той скорився, сів.

Андрій Соляник ступив два кроки до дверей і два назад:

— Так ось що, братику... Я тобі не слідчий і допитувати тебе не буду... Брехні твої слухати теж не хочу. Ти ще мені приплети, що земляка зустрів, що в кіно був. Бачили ми таких! Будеш ти, братику, місяць у мене сидіти без берега!

Він ще ступив туди й сюди.

— Правда, це — не за корабельним статутом. За своїм званням і службовим становищем я тобі більше, як три доби без берега дати не можу, але у мене до таких, як ти, є свій статут... А потім якщо й пуцу на берег, то не довше, як до десяти вечора. І спробуй тоді ще раз запізнитися. Не минеш гауптвахти, кажу тобі точно! То вже буде за всіма статутами. Ще й чуб твій кучерявий пострижу. Теж за статутом. Будеш, як салаженя по кораблю ходити. Усе зрозумів?

— Усе, товаришу головстаршина! — підхопився з стільця Байдачний.

— Ні, не все,— сказав Соляник,— ти ще сядь.

Він і сам сів на ліжку, бо другого стільця в маленькій каюті не було, поставив лікоть на стіл і глянув своєю матросові прямо в очі, похитав докірливо головою:

— Ех, ти!.. У командира корабля горе яке. Дружина в лікарні, ногу поламала в морі під час шторму, а ти? Що ж ти робиш? Та він же тобі заохочувальне звільнення дав, а ти чим йому віддячив? Є в тебе совість людська чи немає?..

Іван Байдачний схилив голову, втупився очима в голий стіл з одним загальним зошитом на ріжку, в який боцман записував вахту та корабельні роботи на кожний день, і важко зітхнув.

— Бачу, що все-таки є,— дивлячись на нього, мовив Соляник.— Командирові завтра вранці я, звісно, доповім. Але попрошу, щоб він тебе не викликав на розмову. Досить сьогоднішньої.

— Дозвольте, я сам піду до командира,— звів затуманені вологою очі Іван Байдачний.

— Не дозволю,— твердо поклав руку на стіл Соляник.— У нього і без тебе є про що думати... І запам'ятай оцю розмову на все життя.

Назавтра на ранок Андрій Соляник зайшов у каюту до Баглая. Розповів, як розмовляв з Байдачним, промовчавши, правда, про те, що запровадив до Байдачного свій власний статут, і попросив:

— Не викликайте його, товаришу лейтенант. Сам упорюсь. Думаю, що більше з ним таке не повториться. Гарний матрос. І людина душевна, бачу, що тяжко пережив...

— Гаразд,— сказав Баглай,— хай буде по-вашому.

Коли боцман пішов, Юрій Баглай довго думав про нього. Знайшов себе Андрій Соляник. Надійний, міцний помічник. Ні, цей уже не залишить море і виховає не одного моряка.

Згадався Лавров: «Ага, це ж він ганив мене за те, що я пішов до Соляника на весілля... Але іншого боцмана мені й не треба».

33

На одинадцяту ранку Курганов викликав до себе двох — Лаврова і Баглая. Обоє вони прийшли у приймальню на кілька хвилин раніше, не знаючи, що зустрінуться тут.

Після того вечора в Лаврова вони трималися один до одного мовчазно, насторожено, наче були мало знайомі. І зараз не могли глянути один одному прямо у вічі. Однак Лавров запитав:

— Не знаєш, чого це нас двох?..

Це питання цікавило й Баглая, але він, не бажаючи розмовляти з Лавровим, лише коротко відповів:

— Послухаємо. Скажуть...

Курганов з'явився рівно об одинадцятій.

— Товариші командири, обоє ви виходите в море на пошуки підводного човна.— Він нахилився над морською картою.— Підійдіть сюди. Човен повинен бути в одному з цих квадратів... Першим, о п'ятнадцятій нуль-нуль виходить старший лейтенант Лавров. О шістнадцятій виходить лейтенант Баглай. О двадцять другій починаєте тримати між собою радіозв'язок. Атакуєте човен одночасно. Повертаєтесь на базу теж разом.

— Все ясно, товаришу капітан другого рангу,— відповіли обоє.

Кораблі Лаврова і Баглая стояли не поряд, їх розділяв інший корабель, але Баглай бачив, що Лавров одразу ж почав готуватися до походу. Запрацювали на малих обертах машини. На верхній палубі забігала боцманська команда — закріпляла по-похідному шлюпки і весь такелаж. Корабель у Лаврова справді гарний, служба там налагоджена добре.

Юрій Баглай зібрав свою команду. Розповів про завдання. На його кораблі теж одразу все ожило.

34

Коли виходив у море Лавров, небо ще було майже чисте, тільки по-зимовому холодне і яскраво-синє, як ультрамарин. Коли ж через годину відшвартовувався Баглай, воно вже затяглося сірими брудними шматками хмар, серед яких плив чітко окреслений диск білого сонця. Проте й він швидко потонув у тих хмарах, і над морем одразу ж згустилася пітьма. В ній почав пролітати мокрий сніг.

«Ну, вибрав же погоду Курганов! — подумав Юрій Баглай.— Але, може, це й на краще, нехай молоді оморячуються».

Юрій уже переконався, що і Вартан Жамкочян, і Аркадій Морозов, і Григорій Шевчук добре витримують хитавицю, тільки Мартин Здоровега ще закачується, хоч уже й не так, як перший раз. Звикне. Довелось-таки перевести його в боцманську команду, Курганов дав згоду і пообіцяв нового кока. А Мартин Здоровега в подяку за це хапається на кораблі за кожну роботу, весь день від побудки до відбою щось робить — то мідяшку драїть, то фарбує, то кранці та мати плете, то на палубній вахті стоїть, а після подяки підійшов до Андрія Соляника і з дитячою наївністю попросив:

— Ви мене більше ганяйте, товаришу боцман, хочу справжнім матросом стати.

— Та ти вже й так добрий матрос, я тобою задоволений,— сказав Соляник.— От тільки живіт треба підтягти.

— Так у мене ж у животі вся сила, товаришу головстаршина.

— Дивуюсь я з тебе, Здоровега. Як сядеш їсти, то аж за вухами лящить, а на камбузі працювати не захотів.

— У тому ж і вся заковика, товаришу боцман. Зраз хоч якимось тримаюсь, навіть добавки не прошу, а на камбузі мене так би рознесло, що і в двері не пропхався б. Отоді ви мене вже точно списали б з корабля, бо навіщо таке опудало в матросах потрібне?

— Ще навчись говорити, як належить військовій людині. Бо ти розмовляєш зі мною, ніби на вечорницях. Та не тільки зі мною, а й з командиром корабля. Аж дивно, як він тобі прощає?

— Так я ж такий удався,— Мартин Здоровега розтяг свій рожевий рот на все кругле лице.

І справді, з ним важко було розмовляти офіційно, по-службовому, як з іншими матросами. Дитя, та й годі, яке не можна образити. Проте треба терпеливо ждати, поки підросте і змужніє.

...Стоячи на ходовому містку, Юрій Баглай згадав і матроса Івана Байдачного. Ні, після випадку з запізненням Байдачний не принижувався, він поведився з гідністю, всі накази, всі роботи виконував ретельно, хоч став мовчазний і замкнутий. Сам щось про себе думає. Але моряк з нього вийде добрий, це вже видно. Рветься до стерна. Рука у нього тверда. Око — точно. Він і зараз біля стерна. І Юрій Баглай тільки для того, щоб почути його голос, запитав:

— Скільки на румбі?

— Сто шістдесят два градуси! — Голос чіткий, дужий, молодий.

— Так держати!

— Єсть, так держати!

...Юрій Баглай відчуває себе спокійно. До двадцять другої ще дві години ходу. Машини по ледь видимій воді жемуть сталеве тіло корабля на одній потужній ноті. Увесь корабель дихає теплом здорового і дужого організму.

«А все-таки, чому Курганов послав на цей пошук мене і Лаврова? — знову зринає думка.— Випадково це чи ні?.. Може, йому стало відомо про нашу сварку? Та ні, про це ніхто не знає. Нас було тільки двоє. Третього не було... А може, помітив наші недружні, холодні взаємини?.. Це ймовірніше. Курганов спостережливий. Та якщо навіть так,

то він перш за все поговорив би з кожним із нас... Ні, це просто випадок. Очевидно Курганов до зими, поки ще стоїть більш-менш спокійна погода, пропустить через подібні завдання всі свої кораблі. Тому й по два разом. Щоб не зволікати часу...»

Дійшовши такого висновку, Юрій Баглай заспокоївся. Навіть про Лаврова подумав примирливіше: «Ну що ж, бовкнув, не подумавши, а тепер, мабуть, кається».

Ось вони разом проведуть оцю учбову операцію і знову налагодять стосунки. Та інакше й не може бути. Не дивитися ж їм один на одного вовками все життя!

Рівно о двадцять другій годині Юрій Баглай наказав радистові Аркадію Морозову зв'язатися з кораблем Лаврова і передати, що вийшов у заданий квадрат. Разом з тим він наказав гідроакустиківі Григорію Шевчуку розпочати пошуки підводного човна.

Акустик доповів:

— Горизонт чистий, товаришу лейтенант!

Це означало, що човна поки що не виявлено.

Лавров обмежився короткою відповіддю: «Радіо прийнято».

Баглай захвилювався: «Ну й що з того, що прийнято? А човен він бачить? Адже точно не відомо, в якому він буде квадраті. В моєму чи в його? Нам треба скоординувати дії».

Але Баглай знову заспокоївся. Ще рано. Пошуки тільки починаються. Головне, знайти човна і потім до підходу Лаврова не загубити його.

— Що є з сусіднього корабля? — запитав Баглай з часом.

— Нічого немає, — відповів Морозов.

— Дізнайтесь про координати. І — чи бачать вони човна?

Знову надійшла коротка відповідь: «Квадрат — сорок сім. Ціль не виявлено».

Юрій Баглай втрачав спокій:

— Акустик! Що на індикаторі екрана?

— Горизонт чистий, товаришу лейтенант!

Тепер уже Баглай стояв на ходовому містку, як на гарячому вугіллі. Руки його прикипіли до поручнів, а в скронях знову билася гаряча жилка.

«Чому ж ні я, ні Лавров не знаходимо човна?.. Може,

його взагалі немає? Може, Курганов навмисне дав удаване завдання? Так, може бути. Мабуть, захотів перевірити, як поведуться командири кораблів у такій ситуації. Але це теж мало ймовірно».

Корабель ходив туди й сюди, розколюючи в заданому квадраті чорні, з холодним свинцевим полиском хвилі. А мокрий сніг поступово перетворювався на сухий і холодний, який уже завихрював, клубочився на палубі і зникав, здутий зустрічним вітром. Він засліплював видове скло, і Баглай висунувся за борт, як це роблять сигнальніки, щоб бачити щось попереду.

Час наближався до півночі, а Шевчук зі своєї гідроакустичної рубки доповідав те саме:

— Горизонт чистий!

Невже Шевчук не може знайти човна на своєму хитро-мудрому екрані?

— Зовсім нічого не бачите? — запитав його Баглай.

— Пройшов косяк риби, але човна немає... Я не помиляюсь, товаришу командир.

— Дивіться якнайпильніше. Я на вас надіюсь.

— Єсть, товаришу лейтенант!

Баглай чув по голосу, що і Григорій Шевчук дуже схвилюваний, адже по суті це його перший справжній екзамен, самостійна вахта у морі! А зустріч з морем — завжди екзамен. Для кожного моряка. На якому б бойовому посту він не був. Але під час пошуку підводного човна вся тяжкість лягає на акустика.

О першій годині двадцять хвилин нарешті обізвався Лавров. Радіограма від нього говорила: «Є контакт з підводним човном. Ваш курс — на мої координати».

Юрія наче пройняло гарячим вогнем:

— Ліво руля!.. Курс — дев'яносто вісім!..

І одразу ж він рвучким рухом поставив машинний телеграф на «найповніший хід».

Та не минуло й десяти хвилин, як надійшла нова радіограма: «Контакт з цілєю втрачено. Шукайте у своєму квадраті».

Це було щось неймовірне. Звісно, бувають і такі випадки — впіймали і загубили човна. Але чому Лавров радить шукати човен саме в цьому квадраті? Може, він щось знає? Може, про щось домовився з Кургановим перед виходом у море?.. І таке припущення не можна відкидати.

Баглай трохи збавив хід, швидко пробіг очима по карті. Вона була посічена тоненькими лініями його змінних курсів — зигзаги, квадрати, трикутники...

«Піду понад квадратом Лаврова по прямій,— вирішив Юрій.— Якщо вже справді човен зник у моєму напрямку, то він тут непомітним не проскочить».

— В акустичній! — крикнув до Шевчука.— Човен десь тут! Не спускайте очей з екрана.

І одразу ж наказав мінерам:

— Будьте напоготові. Ні секунди затримки!

П'ятнадцять хвилин Баглай ішов новим курсом, роблячи короткі зигзаги...

І раптом — знову радіограма:

«Контакт з ціллю знайдено. Атакую».

«Атакую?! Але ж Курганов наказав атакувати одночасно! Що ж це він робить, той Лавров?»

«Іду на зближення»,— відповів негайно Баглай.

Однак за хвилину — ще одна радіограма:

«Човен атакував і знищив. Тримаю курс на базу».

Це вже було щось таке, що не вмічалось в Юрєвій голові. Атакував і знищив? Іде на базу? Ні, таки справді у нього було ще якесь завдання. Недаремно Курганов його і випустив на годину раніше. Тоді навіщо ж два кораблі? Навіщо було йому, Баглаєві, скородити море, щоб повертатися на базу ні з чим?..

Тепер цілком ясно, що в його квадраті човна не було. Велика відстань не дозволила гідроакустикові Шевчуку ввійти з човном у контакт, Шевчук тут ні при чому. Він пильно ніс вахту. То що ж сталося?..

Юрій Баглай узяв курс на базу.

35

Перед Кургановим на столі лежали два корабельних вахтових журнали і дві карти — Баглаєва і Лаврова. Він уже детально проаналізував їх. Йому був ясний курс кожного корабля. Він простежив буквально по секундах обмін радіограмами і вивчив зміст кожної.

Тут же, у нього в кабінеті, сиділи і Лавров та Баглай. Але Курганов поки що не звертався до них, і вони лише мовчки стежили за кожним рухом командира частини,

стежили насторожено, напружено, обидва готові першу ліпшу мить дати відповідь на кожне його запитання.

А Курганов, не вірячи тому, що сталося, ще й ще дивився то в журнали, то на карти, звіряючись із годинником на руці. Обличчя його тим часом набирало кам'яної твердості.

Нарешті він обізвався. Обізвався дуже тихо, але і Лавров, і Баглай від того голосу здригнулися.

— Лейтенант Баглай. Ви діяли правильно. Але хочу вас запитати, чому ви вирішили, що повинні підкорятися розпорядженням старшого лейтенанта Лаврова? Старшим серед вас двох я нікого не признавав.

— Я не підкорявся, товаришу капітан другого рангу. Коли б підводний човен виявився у моєму квадраті, я негайно викликав би радіограмою старшого лейтенанта Лаврова. Згідно з вашим наказом. Ми повинні були атакувати човен одночасно.

— Ви чули, товаришу старший лейтенант Лавров? О д н о ч а с н о! А що ви зробили?

— Я атакував самостійно.

— Чому порушили мій наказ?

— Я врахував умови конкретних обставин, товаришу капітан другого рангу.

— Які умови? — Очі його з-під густих чорних брів гостро блиснули.

— Я знайшов човен, потім загубив його...

— Ну і що ж з того?

— Я міг його загубити і вдруге, і... може, назовсім. Корабель лейтенанта Баглая треба було довго ждати. Я вирішив: краще атакувати самому, ніж загубити.

— Але ж я ні вас, ні лейтенанта Баглая не обмежував часом. Я наказав: знайти, атакувати і знищити. Атаку проведи одночасно. Хоч би це забрало у вас кілька діб.

— Так точно,— не знайшов, що інше сказати Лавров.

— Я послав ваші кораблі у море не заради умовного знищення човна, а заради того, щоб ви під час пошуків провели серію різних маневрів, які неодмінно мали з'явитися в колективному пошуку...

Він не кричав, не лаявся, навіть не підвищував голосу, тільки той голос у нього звучав сталеву, гостро, а очі весь час просвердлювали Лаврова наскрізь.

— Ви не новак-командир і добре знаєте, що противник може бути дуже хитрий. Підводний човен маневрує в три-

мірному просторі і знає, який треба вибрати район, щоб утекти від вашого корабля. І ви повинні ці райони знати. Для того у вас підводна карта, яку ви вивчаєте щодня... Зрештою, я вас посилав, щоб ви передали свій досвід лейтенантові Баглаю. А ви навчили його, як не треба поводитися командирові. Поспішили самостійно атакувати підводний човен. Що вами керувало?.. Я вам відповім: бажання показати себе вищим, умілішим, бажання прославитись. «Я знайшов підводний човен! Я атакував, а не ти!..» Інакше я це не розцінюю... Так ось, ви прославилися. Наказом я вам оголошую догану за те, що зірвали учбово-бойове завдання. А крім того, ваш вчинок обговоримо на офіцерських зборах...

Від Курганова вони виходили разом. Біля порога штабу зупинилися.

— То як будемо прощатись? — Лавров на якусь мить одвів убік погляд, потім знову допитливо звів очі на Баглая.

— Я з тобою — по-дружньому. Всяке буває... Життя довге. І служба довга...

— Ну, дякую... — Лавров потиснув Баглаєві руку. — Ні, ти не такий, як я чомусь подумав. Зовсім не такий...

— А ти ж як?

— Про що питаєш? Сам усе чув. Пробач, брат, мені...

— Ну, гаразд, гаразд, — заспокоїв його Баглай. — Не переживай так тяжко. Нам з тобою ще не раз у море ходити.

36

Юрій Баглай повертався в частину у новій, щойно пошитій для нього формі з новими погонами старшого лейтенанта. Увесь час відчував їх на плечах, тому губився перед зустрічними, ще не знаючи, як поводитися.

Кілька днів тому одержано наказ: «..за відмінне командування кораблем і сумлінне виконання свого військового обов'язку присвоїти лейтенантові Баглаю Юрію Миколайовичу чергове звання старшого лейтенанта — достроково».

По-весінньому розростався і густішав м'яко-зеленим листям сквер над морем, а Юрій ішов його вузькими алеями до центру, де стояв обеліск з великим макетом корабля, колишнього батькового корабля.

Він довго стояв перед обеліском, розглядав його так, ніби бачив уперше. Потім очі його перекинулися на бухту, на темніючій воді якої вилаштувались новітні сьгоднішні кораблі.

«Коли б ти тільки глянув, батьку!.. Коли б тільки міг глянути!.. Але і твій стоїть ось поряд, маленький, але хоробрий і самовідданий. І стоятиме він завжди...»

Потім Юрій пішов у читальний зал, де ще діяла виставка картин Федора Запорозця. Тут було тихо. Він зупинився перед портретом батька, до якого прийшов на щиру розмову.

«Скажи, що ще мені треба взяти у тебе, щоб понести далі? Щоб бути все життя таким, як був ти?..»

І батько йому відповів:

«Те, що ти взяв у мене, уже минуле, хоч і забувати його не слід. А тепер — своє твори. Іди далі. Хай і на тебе рівняються твої діти. Хай і до тебе приходять радитись, навіть тоді, коли тебе вже не буде серед живих, як ось ти прийшов до мене. Спасибі тобі, що прийшов порадитися... Спасибі тобі, синку...»

Надходив вечір. Гарний весняний вечір, сповнений пахощами квітів, співом морського прибою і передчуттям щастя.

Він тихо й замріяно пішов до заповітного миска.

З М І С Т

<i>Частина перша</i>	
СОЛОНІЙ ВІТЕР . .	5
<i>Частина друга</i>	
ТУГІ ВІТРИЛА . . .	187

ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ткач Дмитрій Васильєвич
ШТОРМ И ШТИЛЬ

Роман

(На українском языкє)

Редактор Г. Т. Ткаченко

Художній редактор М. С. Пшінка

Технічний редактор М. К. Акіпова

Коректори Г. В. Книш, В. В. Богаєвський

Здано на виробництво 28.XI. 1973 р. Підписано до друку 29.I. 1974 р. Формат 60×84^{1/16}. Папір друк. № 1. Фіз. друк. арк. 20,75. Обл.-вид. арк. 19,3. БФ 27449. Умовн. друк. арк. 18,06. Тираж 30 000. Зам. № 3—2949. Ціна 70 коп.

Видавництво «Веселка», Київ, Басейна, 1/2.

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Київ, Довженка, 3.

70 коп.

